
RegioM 2014

Sborník Regionálního muzea v Mikulově

Příroda

Petr Macháček Hnízdní kolonie na Zámeckém rybníku	4
František Foltýn Památné stromy na území CHKO Pálava	11
Jiří Kmet Přírodní památka Lom Janičův vrch.	22
Milada Rigasová Projekt vegetačních úprav Dolního paloučku pod Olivetskou horou na jihozápadním úpatí Svatého kopečku v Mikulově	30

Historie

Dobromila Brichtová K historii loretánského kostela sv. Anny a hrobního kostela Povýšení sv. kříže v Mikulově.	42
Daniel Lyčka Zaniklé stavby lednického parku	51
Svatopluk Vrbka Mikulovští hudebníci – Alois Gruber	77
Iiona Horváthová Svátek Božího těla pořádaný v Mikulově roku 1585 zaznamenaný Christoffem Erhardtem	88
Arno Pařík Restaurování hebrejských nápisů ve Staré synagoze v Mikulově	96

Národopis

Alena Káňová Lidový textil ve sbírce břevclavského muzea – dětský oděv	116
---	-----

Zprávy

Stanislava Vrbková Rok 2014 v Regionálním muzeu v Mikulově	124
Šárka Prokešová Rekonstrukce slavnostního kroje a možnosti její aplikace v praxi – 4. odborný seminář v Hustopečích	165

Dana Massowová	
Židovská kultura v Mikulově v roce 2014	171
Jiří Sekereš – Kateřina Pokorná	
Konzervace sbírkových předmětů na konzervátorském pracovišti v roce 2014	180
Filip Brichta	
Historický hromosvod na zámku v Mikulově	190

Příroda

Petr Macháček

Hnízdní kolonie na Zámeckém rybníku

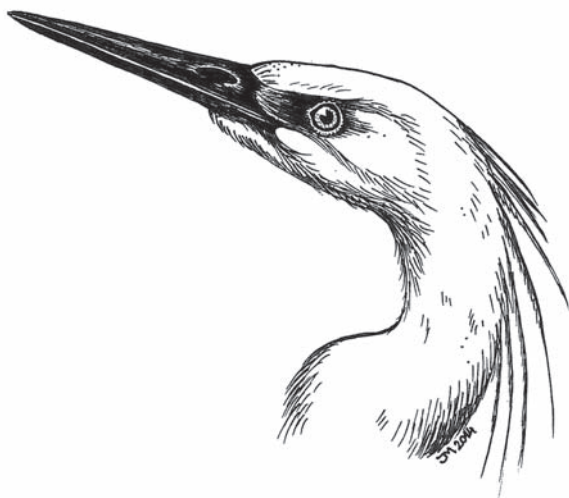

Zámecký rybník a ostrovy s kolonií volavek, kvakošů, kormoránů a čápů (foto Petr Macháček)

Zámecký rybník v Lednici je součástí Národní přírodní rezervace Lednické rybníky. Delší dobu však již zaznívají návrhy na oddělení tohoto rybníka a vyhlášení dvou samostatných národních přírodních památek. Rybník byl založen v polovině 17. století v místech meandrů Dyje a vodou z této řeky je také napájen. Jeho rozloha činí 30,1 ha a přibližně třetinu plochy rybníka zabírá patnáct ostrovů. Po některých z nich vede okružní cesta s dřevěnými mosty a také další dva velké ostrovy jsou spojeny s břehem mosty.

V roce 1932 zahnízdilo na jednom z ostrovů osm až deset párů volavek popelavých (Schreiber 1933; Glíž 1937). Od té doby hnízdilo na tomto i sousedních ostrovech každoročně několik desítek párů (např. Kux 1945, 1947; Hachler 1959), v průběhu osmdesátých let minulého století počet párů výrazně stoupl a dokonce překročil hodnotu 250 (Macháček 2009). V posledních letech zde hnízdí pod dvě stě párů – viz tabulka.

Současně s volavkami zde počali hnízdit i kvakoši noční. Každoročně tu hnízdilo několik desítek párů (Glíž 1937; Kux 1945), ale

Volavka stříbřitá (kresba Jiří Matuška)

Volavka popelavá (foto Petr Macháček)

Volavka stříbřitá (foto Petr Macháček)

Kolonie kormoránů velkých (foto Petr Macháček)

13. března 1947 zde Kux (1947) napočítal 428 hnízd z předcházejícího roku. Později zde hnízdilo 100 až 200 párů (Kux, Svoboda, Hudec 1955). Obdobně jako u volavek v průběhu osmdesátých let minulého století počet hnízdících párů přesáhl hodnotu 250 (Macháček 2009). V posledních letech, možná i v souvislosti se vznikem nové kolonie na Pohořelických rybnících a nejnověji na Věstonické nádrži počet párů

Kvakoš noční (foto Petr Macháček)

Kolonie kormoránů velkých (foto Petr Macháček)

kvakošů klesl mírně pod 200 – viz tabulka. Přesto je tato kolonie doposud největší v České republice (Štastný a kol. 2006).

V této kolonii dle Hachlera (1959) v letech 1954 až 1957 zahnízdili i kormoráni velcí. V roce 1984 zde vyhnízdil jeden pár kormoránů a totéž se opakovalo i v roce 2001 (Macháček 2009). Od roku 2008 hnízdí pravidelně a ve zvyšujícím se počtu – viz tabulka. Hnízdí na

Mládě kvakoše nočního (foto Petr Macháček)

všech třech ostrovech s kolonií volavek a výrazně přispívají k usychání stromů, na kterých mají hnízda. Jejich trus je značně agresivní a stromy, na nichž je více hnízd, po několika letech uschnou. Patrně to bylo např. v Národní přírodní rezervaci Křivé jezero. Na ostrovech Zámeckého rybníka však staré duby usychají zřejmě i z jiných příčin – zcela zdravý dub zde zřejmě nenajdeme.

Další zajímavostí je vznik kolonie čápů bílých na těchto ostrůvcích. Dlouhodobě (desítky let) hnízdí jeden pár čápů na jiném ostrově. Od roku 2006 pak hnízdí další pár přímo v kolonii volavek. V roce 2010 zde zahnízdilo dalších osm párů – původ těchto ptáků se dá částečně vysvětlit přesunem z nedalekého hnízdiště u obelisku. Kolem Přírodní památky Květné jezero dlouhodobě hnízdilo až deset párů čápů, naposled v roce 2009 čtyři páry. Usadil se zde však orel královský a čápi hnízdiště opustili. Zřejmě se přestěhovali na Zámecký rybník, ale to by byly jen čtyři páry. V roce 2014 hnízdilo v kolonii volavek dokonce dvanáct párů čápů a další pár na starém hnízdě mimo kolonii.

Kormoráni a čápi (foto Petr Macháček)

Daleko nejvzácnějším druhem výjimečně hnízdícím v této kolonii je volavka stříbřitá. O možném hnízdění v roce 1983 svědčí pozorování dvou jedinců 30. dubna (Růžička, Zprávy MOS 1985) a 25. května dokonce na hnízdě v kolonii (Boucny, Zprávy MOS 1985). Zde 3. července 1988 Martiško a Rejmanová (1990) pozorovali na hnízdě dvě až tři mláďata. Jednalo se o první hnízdění volavky stříbřité na Moravě. Pokus o zahnízdění v kolonii volavek jsme zaznamenali v roce 2000 (Macháček, Chytil 2000). V roce 2009 jsem zde pozoroval čtyři exempláře 30. června a jeden exemplář 29. července. V tomto roce nevyklučuji hnízdění, neboť pokud jsou ptáci ukryti ve vegetaci, nejsou vůbec zaregistrováni. V roce 2011 zde pozoroval jednu volavku stříbřitou 8. května Štěpánek (<http://birds.cz/avif/>), já 12. července tři jedince. Nezvyklý počet zde pak byl v srpnu a září, nejvíce jsem pozoroval třináct jedinců 31. srpna. V roce 2012 jsem zde zaznamenal tři exempláře 24. května a čtyři exempláře 18. července. Dva exempláře zaznamenala Rothová 8. května, Čamlík 14. července a dokonce jedno hnízdo uvádějí z 14. června P. a J. Mezulianovi (vše <http://birds.cz/avif/>). Na dotaz k danému pozorování uvádějí, že hnízdo sice v husté vegetaci neviděli, ale na základě chování a zvukových projevů hnízdění předpokládají. V roce 2013 jsem zde pozoroval dva exempláře 21. srpna a Štěpánek (<http://birds.cz/avif/>) dva mladé ptáky 27. července a jednoho dospělého 28. července a 15. září. V roce 2014 zde pozorovali dva jedince 10. května Křeček a Rýparová, 25. července Tomáš a Stránský (<http://birds.cz/avif/>). Já jsem v kolonii pozoroval jednu volavku ve svatebním šatě 25. června a přes hustou vegetaci byla z jednoho místa vidět snad mláďata na hnízdě. Při následující kontrole 4. července přímo v kolonii jsem zaznamenal tři dospělé ptáky a tři nezletlá velká mláďata ve větvích u hnízda. Tedy nejméně jeden pár zde vyhnízdil. Kolonie na Zámeckém rybníku je tak jediné místo na Moravě, kde volavky stříbřité opakovaně hnízdily. Doloženo je to z roku 1988 a 2014, téměř určitě v roce 2012 a pravděpodobně v roce 2000. Nelze však vyloučit ani hnízdění v letech 2011 a 2013.

Na Moravě vyvedl pár volavek stříbřitých pět mláďat také v roce 2010 na Pohořelických rybnících (Ondra 2012).

Čápi bílí (foto Petr Macháček)

Počet hnízd v kolonii na Zámeckém rybníku				
rok	kvakoš noční	volavka popelavá	kormorán velký	čáp bílý
2008	179	198	10	2
2009	212	243	12	2
2010	233	183	40	10
2011	169	167	37	10
2012	194	174	54	12
2013	190	192	65	11
2014			55	13

Literatura

- GLÍŽ, J. 1937: Lednická kolonie bukačů nočních (*Nycticorax nycticorax* L.) a volavek popelavých (*Ardea cinerea cinerea* L.), Československý ornitholog, roč. 4, č. 3, s. 41–42.
- HACHLER, E. M. 1959: Hnízdění kormoránů velkých (*Phalacrocorax carbo*) v zámeckém parku lednickém (jižní Morava), Sylvia, roč. 16, s. 282–283.
- KUX, Z. 1945: Opět něco z naší Lednice, Československý ornitholog, roč. 12, č. 3, s. 40–41.
- KUX, Z. 1947: Volavky popelavé (*Ardea cinerea cinerea* /L./) na jižní Moravě v r. 1946 a 1947, Československý ornitholog, roč. 14, č. 6, s. 61–63.
- KUX, Z. - SVOBODA, S. - HUDEC, K. 1955: Přehled moravského ptactva, Acta Musei Moraviae. Scientiae Naturales, roč. 40, s. 156–219.
- MARTIŠKO, J. - REJMANOVÁ, K. 1990: Volavkovití v oblasti dolního Podyjí, Živa, roč. 38, č. 4, s. 182–183.

- MACHÁČEK, P. – CHYTIL, J. 2000: Pokus o hnízdění a pozdní výskyt volavky stříbřité (*Egretta garzetta*) na jižní Moravě, Crex, č. 16, s. 13–14.
- MACHÁČEK, P. 2009: Ptáci Lednických rybníků, Mikulov.
- ONDRA, P. 2012: První doložené hnízdění volavky stříbřité (*Egretta garzetta*) na Pohořlických rybnících v roce 2010, Crex, č. 31, s. 111–114.
- SCHREIBER, O. 1933: Bericht unseres Zweiberingsstelle Lundeburg, Ornithologischer Jahresbericht der Vogelwarte Lotos, s. 74–80.
- ŠŤASTNÝ, K. – BEJČEK, V. – HUDEC, K. 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003, Praha

Petr Macháček

Breeding Colonies on Zámecký Rybník

The black-crowned night heron (*Nycticorax nycticorax*) and the grey heron (*Ardea cinerea*) have been nestling at the Zámecký Rybník pond in Lednice since 1932. The great cormorant (*Phalacrocorax carbo*) and white stork (*Ciconia ciconia*) nest here regularly and the little egret (*Egretta garzetta*) irregularly in recent years. The paper gives an overview of the number of nests of each species for the entire duration of the colony.

František Foltýn

Památné stromy na území CHKO Pálava

Za památné stromy, jejich skupiny nebo stromořadí jsou zpravidla vyhlášovány dřeviny vynikající svým vzrůstem, věkem, významné krajinné dominanty, zvláště ceněné nepůvodní druhy dřevin anebo stromy, které jsou památníky historických událostí.

Legislativní rámec vyhlásování památných stromů

Oprávnění pro vyhlásování mimořádně významných stromů, jejich skupin, stromořadí a ochranných pásem za stromy památné ve smyslu stávajících ustanovení § 46, § 55 odst. 1 a 3 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny v platném znění, (dále jen ZOPK) a jeho prováděcí vyhlášky zákona č. 395/1992 Sb., mají podle § 76 odst. 2 písm. b) a odst. 3 a 4 ZOPK pověřené obecní úřady a magistráty statutárních měst, na území chráněných krajinných oblastí a národních parků jsou to v souladu s § 78 ZOPK správy těchto zvláště chráněných území. Vyhlášení má formu správního rozhodnutí příslušného úřadu či správy. Při posuzování hodnoty památných stromů se bere na zřetel především jejich vzrůst, historický význam, zdravotní stav, životaschopnost a ohroženost v daných podmínkách.

Správní řízení k vyhlášení památného stromu je možné zahájit z iniciativy příslušného úřadu, na návrh vlastníka nebo kterékoli další osoby. Vlastnictví stromu se určuje od vlastnictví pozemku, na němž dřevina roste. Vlastník stromu navrženého na strom památný by měl být obeznámen se všemi okolnostmi, které souvisejí s vyhlášením. Ve velké většině případů není vlastník vyhlášením stromu nijak omezen. Naopak, na zásahy a ošetření památného stromu lze získat finanční příspěvky od státu. Další subjekty, které se mohou k podmínkám vyhlášení vyjadřovat, jsou vlastníci pozemků, na nichž se vyhláší ochranné pásmo památného stromu, dotčené orgány státní správy a občanská sdružení, pokud se k řízení přihlásí.

Podle ustanovení § 46 ZOPK je zakázáno památné stromy poškozovat, ničit a rušit v přirozeném vývoji a jejich ošetřování je možné provádět jen se souhlasem orgánu, který ochranu vyhlásil. Je-li třeba památné stromy zabezpečit před dalšími škodlivými vlivy z okolí, vymezí orgán ochrany přírody ochranné pásmo, ve kterém lze nedovolené činnosti provádět pouze s předchozím souhlasem tohoto orgánu. Pokud tak orgán neučiní, je ochranné pásmo stanoveno automaticky jako kruh o poloměru desetinásobku průměru kmene ve výšce 130 cm nad zemí. V tomto pásmu není dovolena žádná škodlivá činnost jako například výstavba, terénní úpravy, odvodňování, chemizace. Vydávání souhlasu k ošetřování památných stromů, provádění činností v jejich ochranném pásmu, povolování výjimek z uvedených zákazů pak přísluší tomu orgánu ochrany přírody, který ochranu památných stromů, jejich skupin nebo stromořadí vyhlásil. Po vyhlášení jsou památné stromy zaevidovány v ústředním seznamu ochrany přírody a označeny dle § 11 písm. f) prováděcí vyhlášky ZOPK č. 60/2008 Sb. tabulí s malým státním znakem doplněnou o tabulku s textem „památný strom“.

Historie vyhlásování památných stromů v Mikulově

První aktivity směřující k legislativní ochraně významných stromů lze na území Chráněné krajinné oblasti Pálava zaznamenat na počátku sedmdesátých let 20. století. V tomto období byla v rámci ochrannářského mapování vytvořena základní evidence významnějších alejí, byly vyhledány a zaevidovány stromy mimořádných dimenzí a několik vzrostlých jedinců regionálně vzácných dřevin. Na základě tohoto podkladu byl v osmdesátých letech připraven návrh k vyhlášení některých vybraných stromů a stromořadí za „chráněné státem“ v souladu s tehdejší legislativou. V roce 1992 byl přijat zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve kterém je kromě obecní ochrany všech nelesních dřevin věnována také zvláštní kapitola ochrany památných stromů. K zajištění legislativní

ochrany význačných stromů podle tohoto zákona přistoupil Městský úřad Mikulov na území města v roce 2004 dle tehdejších kompetencí vyhlášením tří památných stromů: **pavlovnie plstnaté** (*Pavlovnia tomentosa*) a **lípy velkolisté** (*Tilia platyphylla*) v ulici Vrchlického v blízkosti Dietrichsteinské hrobky a dále **lípy srdčité** (*Tilia cordata*) v ulici Brněnská v areálu dvora bývalé Dřevony, dnes v soukromé zahradě.

V roce 2005 došlo novelou zákona k převodu kompetencí k památným stromům na území chráněných krajinných oblastí a národních parků z pověřených obcí na správy těchto území, v našem regionu tedy na Správu CHKO Pálava. Správa provedla podrobnou revizi původního seznamu stromů, při které byl posuzován zejména jejich aktuální zdravotní stav a vhodnost zajištění jejich zvláštní legislativní ochrany. Na základě této revize byl vyhlášen **platan javorolistý** (*Platanus x hispanica*) v katastru města Mikulova v ulici U platanu a **jeřáb oskeruše** (*Sorbus domestica*), kterou lze najít na okraji lesního porostu mezi obcemi Pavlov a Dolní Věstonice. K další vlně vyhlásování památných stromů došlo v roce 2011 na základě žádosti obcí Klentnice a Horní Věstonice, kdy byly vyhlášeny **dvě lípy srdčité** (*Tilia cordata*), nacházející se v blízkosti sochy sv. Jana Nepomuckého v Klentnici a kostela sv. Rosalie v Horních Věstonicích.

Správa také odborně spolupracuje při posuzování a vyhlásování památných stromů mimo území CHKO. Jako příklad můžeme uvést vyhlášení skupiny památných stromů v roce 2012, **osmi dubů letních** (*Quercus robur*) – Dolnověstonické duby, nacházející se v lokalitě někdejší velkomoravské osady zvané „Vysoká zahrada“ u obce Dolní Věstonice, jen několik desítek metrů za hranici CHKO Pálava.

Kromě těchto památných stromů se vyskytuje na území CHKO Pálava řada jedinců zvláštních svým tvarem či jiným způsobem zajímavých, které dosud nedosahují parametrů stromů památných. Většinou se jedná o dřeviny rostoucí v zastavěném území obcí. Vhodnými stromy k vyhlášení za památné se jeví být **lípa srdčitá** (*Tilia cordata*) u kostela v obci Perná, mohutný **dub letní** (*Quercus robur*) v blízkosti areálu bývalé hasičské zbrojnice a **dub zimní** (*Quercus petraea*) v parku u hřbitova v Mikulově či **lípa velkolistá** (*Tilia platyphylla*) u kapličky pod Děvinem na katastru Dolních Věstonic.

V lesních porostech je výskyt mohutnějších stromů vzhledem k několikageneračnímu pěstování pařezin poměrně vzácný. I tam však lze najít některé vzrostlejší exempláře, které by si legislativní ochranu jistě zasloužily, aby zůstaly ve své majestátnosti zachovány pro budoucí generace. Výjimečné stromy se nacházejí také ve stávajících maloplošně zvláště chráněných územích, např. v NPR Děvín-Kotel-Soutěska, NPR Tabulová, NPR Křivé jezero. U těchto jedinců je již uplatňována ochrana v rámci režimu chráněného území, a proto není nutné tyto stromy ještě zvláště vyhlášovat.

Péče o památné stromy

Cílená ochrana význačných stromů je tedy na území CHKO praktikována až od roku 2004. K dnešnímu dni je zde evidováno celkem sedm památných stromů. Jsou to: **Platan javorolistý**, **Věstonická oskeruše**, **Lípa na Brněnské**, **Lípa u hrobky**, **Pavlovnie plstnatá**, **Klentnická lípa sv. Jana Nepomuckého** a **Svatofloriánská lípa**.

V letech 2009–2010 provedla Agentura ochrany přírody a krajiny ČR celkovou revizi stavu památných stromů na celém území ČR. Všechny památné stromy byly prověřeny a zaměřeny v terénu, dendrologické parametry byly aktualizovány. Zjištěné údaje jsou vedeny v průběžné evidenci „Odborná databáze památných stromů“ v rámci Ústředního seznamu ochrany přírody (ÚSOP). Výsledky z revize jsou dále využívány pro aktualizaci evidence stavu stromů, pro zhodnocení jejich vývoje a zpracovávání návrhů jejich ošetření. Dlouhodobým cílem péče je zachování a ochrana stávajících památných a významných stromů v dobrém zdravotním, bezpečném a estetickém stavu a případné vyhlášení dalších vhodných jedinců za památné stromy.

Z památných stromů v CHKO Pálava je zvýšená péče a pozornost v poslední době věnována **Pavlovnii plstnaté**, která vzhledem ke svému taxonu a umístění vykazuje

známky postupujícího snižování vitality. Je zřejmá rozsáhlá vnitřní hniloba kmene a kosterních větví, zjištěna je přítomnost dutiny při bázi kmene. Strom je pravidelně a odborně ošetřován. Práce provádí certifikovaná arboristická firma. Na podzim v roce 2013 byla opakovaně provedena tahová zkouška, kterou bylo ověřeno, že statika a stabilita stromu dosud vyhovují všem normovým zatížením. Při setrvalé tendenci snižování vitality stromu však Správa do budoucna uvažuje o zrušení jeho ochrany.

Pozn. autora: V květnu 2015 byl vyhlášen dub letní (*Quercus robur*), nacházející se v blízkosti areálu bývalé hasičské zbrojnice v Mikulově, za památný strom s názvem **Dub u sv. Jana Nepomuckého**.

Platan javorolistý (foto archiv Správy CHKO Pálava)

Charakteristiky a popis jednotlivých stromů

• PLATAN JAVOROLISTÝ

Kód ÚSOP: 101021

Druh: platan javorolistý (*Platanus hispanica*)

Vyhlásil: Správa CHKO Pálava dne 30. 3. 2005

Parcela: 401 k. ú. Mikulov na Moravě

Nadmořská výška: 224 m n. m.

Obvod: 530 cm

Výška: 32 m

Stáří (cca): 165 let

• Popis lokality:

Strom roste na ploše malé parkové úpravy na křižovatce ulic Pod platanem a Vídeňské v těsné blízkosti frekventované silniční komunikace. Část kořenového systému s velkou pravděpodobností zasahuje i pod tuto komunikaci.

• Údaje o historickém významu:

Dle dostupných historických podkladů byl mikulovský platan vysazen na místě zahrady na průčelí domu patřícího rodu Dietrichsteinů. U silnice vedle stromu se nachází jeden z původně nejvydatnějších mikulovských pramenů, tzv. Herringbrunnen, který je dodnes činný.

• Zdravotní stav:

Zdravotní stav je velmi dobrý. Koruna je pravidelná, bez prosychajících větví a viditelných poškození. Kmen stromu nejeví známky mechanického poškození, napadení houbami nebo vnitřní hniloby. Přítomnost vodního zdroje vysvětluje výbornou vitalitu stromu a mohutnost jeho vzrůstu.

• Provedená ošetření a zásahy:

2008 – odstranění suchých větví a zvýšení průjezdného profilu nad komunikací

2013 – odstranění dvou suchých větví

• VĚSTONICKÁ OSKERUŠE

Kód ÚSOP: 101022

Druh: jeřáb oskeruše (*Sorbus domestica*)

Vyhlásil: Správa CHKO Pálava dne 16. 3. 2005

Parcela: 770 k. ú. Dolní Věstonice

Nadmořská výška: 252 m n. m.

Obvod: 320 cm

Výška: 18 m

Stáří (cca): 125 let

• Popis lokality:

Strom roste v zapojeném okraji lesního porostu nad viniční tratí mezi obcemi Pavlov a Dolní Věstonice. Na okraj lesa navazuje starý sad ovocných dřevin (cca 80 let), který byl vzhledem k mohutnosti oskeruše založen pravděpodobně v mnohem pozdější době. Dříve byl strom soliterní dřevinou.

• Údaje o historickém významu:

V současné době nejsou k dispozici dostatečně věrohodné záznamy o výsadbě stromu ani dalších skutečnostech. Jedná se o vzácný druh dřeviny, který se postupně vytrácí. Tento exemplář je výjimečný svým vzrůstem, věkem i velmi dobrým zdravotním stavem. Stáří stromu je odhadnuto ve srovnání s podobnými stromy na odpovídajících lokalitách (Bílé Karpaty, Slovácko).

• Zdravotní stav:

Zdravotní stav stromu je dobrý. Vitální jedinec, v minulosti solitér, bez viditelného mechanického poškození, koruna kulovitá, pravidelná, na kmenech nejsou patrné známky

Věstonická oskeruše (foto archiv Správy CHKO Pálava)

Lípa na Brněnské (foto archiv Správy CHKO Pálava)

napadení dřevokaznými houbami. Tlaková vidlice hlavního větvení je potencialem rizikovým místem pro vznik trhlin a vstup patogenů.

• **Provedená ošetření a zásahy:**

Za účelem zlepšení zdravotního stavu stromu bylo po dohodě s vlastníkem přistoupeno k postupnému odstraňování náletových dřevin v okolí stromu a jeho uvolňování ze zapojeného porostu.

2007 – odstranění náletových dřevin v těsné blízkosti kmene stromu (do vzdálenosti 3 m)

2008 – odstranění náletových dřevin z části ochranného pásma (3–6 m)

2009 – odstranění náletových dřevin z ochranného pásma (do vzdálenosti 10 m)

2011 – prosvětlení koruny, zdravotní řez

2012 – stabilizace tlakové vidlice uchycením třech kusů bezpečnostních vazeb v koruně stromu

• **LÍPA NA BRNĚNSKÉ**

Kód ÚSOP: 101023

Druh: lípa srdčitá (*Tilia cordata Mill.*)

Vyhlásil: Městský úřad Mikulov dne 14. 7. 2004

Parcela: 2269/5 k. ú. Mikulov na Moravě

Nadmořská výška: 234 m n. m.

Obvod: 240 cm

Výška: 19 m

Stáří (cca): 150–200 let

• **Popis lokality:**

Strom se v současné době nachází v soukromé zahradě za rodinným domem v ulici Brněnská, místo bylo dříve součástí areálu podniku Dřevona.

• **Údaje o historickém významu:**

Strom byl vysazen na místě hospodářského dvorce, aby bylo zviditelněno označení vstupu do města na příjezdu císařskou silnicí od Brna. Dříve byl pravděpodobně součástí lipové aleje, která lemovala tuto příjezdovou silnici.

• **Zdravotní stav:**

Zdravotní stav stromu je dobrý. Strom zareagoval na odstranění náletových dřevin a terénní úpravy v jeho blízkosti při přípravě pozemků a realizaci stavebních prací v letech 2005–2010 dočasným snížením vitality zvýšeným prosycháním koruny a „pouštěním větvi“. Provedením zdravotního řezu s částečnou redukcí koruny došlo ke stabilizaci zdravotního stavu stromu, nyní dochází k jeho postupné regeneraci. Strom je nadále dostatečně vitální a má dobrou perspektivu dalšího růstu.

• **Provedená ošetření a zásahy:**

2012 – částečná redukce koruny a zdravotní řez

• **LÍPA U HROBKY**

Kód ÚSOP: 101024

Druh: lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos Scop.*)

Vyhlásil: Městský úřad Mikulov dne 14. 5. 2004

Parcela: 3284/1 k. ú. Mikulov na Moravě

Nadmořská výška: 238 m n. m.

Obvod: 245 cm

Výška: 14 m

Stáří (cca): 100 let

• **Popis lokality:**

Strom se nachází v městské památkové rezervaci za Dietrichsteinskou hrobkou uprostřed zatravněného ostrůvku mezi komunikacemi v blízkosti hradební zdi.

• **Údaje o historickém významu:**

Strom byl vysazen po první světové válce okrašlovacím spolkem města Mikulova jako symbol nového období míru.

• **Zdravotní stav:**

Zdravotní stav stromu je velmi dobrý. Koruna je pravidelná, hustá, strom kvete a plodí, semena klíčivá. Není zjištěna přítomnost dřevokazných hub.

• **Provedená ošetření a zásahy:**

2008 – odstranění suchých větví a zvýšení průjezdného a podchozího profilu

Lípa u hrobky (foto archiv Správy CHKO Pálava)

- **PAVLOVIE PLSTNATÁ**

Kód ÚSOP: 101025

Druh: pavlovnice plstnatá (*Paulownia tomentosa*)

Vyhlásil: Městský úřad Mikulov dne 14. 5. 2004

Parcela: 3284/1 k. ú. Mikulov na Moravě

Nadmořská výška: 238m n. m.

Obvod: 240 cm

Výška: 13 m

Stáří (cca): 100 let

- **Popis lokality:**

Strom se nachází v městské památkové rezervaci vedle Dietrichsteinské hrobky v zatravněné části v ulici Vrchlického u galerie Konvent.

- **Údaje o historickém významu:**

Strom byl vysazen po první světové válce okrašlovacím spolkem města Mikulova jako symbol nového období míru. Důvodem vyhlášení stromu byl jeho estetický význam dotvářející místo památkové rezervace a také jako sbírkový exotický druh dřeviny.

Pavlovnice plstnatá (foto archiv Správy CHKO Pálava)

- **Zdravotní stav:**

Zdravotní stav stromu je v posledních letech výrazně zhoršený, proto je pravidelně sledován. Vzhledem k charakteru dřeviny (krátkověká, rychle rostoucí) dochází k postupujícímu snižování vitality. Byla zjištěna rozsáhlá hniloba kmene s vnitřní dutinou. V kosterní větvi je pozorováno pravidelné hnízdění včel. Zřejmá je také dutina při bázi kmene, zjištěna byla také přítomnost dřevokazných hub (václavka, šupinovka). Strom je pravidelně odborně ošetřován, jsou odstraňovány suché větve a větve napadené hnilobou. Práce provádí certifikovaná arboristická firma. Na podzim v roce 2013 byla provedena opakovaná tahová zkouška, kterou bylo ověřeno, že statika a stabilita stromu dosud vyhovují všem

normovým zatížením. Při setrvalé tendenci snižování vitality Správa do budoucna uvažuje o zrušení ochrany tohoto památného stromu.

• **Provedená ošetření a zásahy:**

2008 – zdravotní řez, odstranění suchých větví z koruny stromu

2010 – zdravotní řez, instalace vazby mezi kosterními větvemi

2011 – zdravotní řez

2012 – odstranění vazby a rizikové kosterní větve zasahující nad komunikaci

2013 – tahové zkoušky z důvodu podezření na narušení statiky stromu (strom vyhověl)

2014 – zdravotní řez

• **KLENTNICKÁ LÍPA SV. JANA NEPOMUCKÉHO**

Kód ÚSOP: 105744

Druh: lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos Scop.*)

Vyhlásil: Správa CHKO Pálava dne 13. 6. 2011

Parcela: 397 k. ú. Klentnice

Nadmořská výška: 332 m n. m.

Obvod: 400 cm

Výška: 16m

Klentnická lípa sv. Jana Nepomuckého (foto archiv Správy CHKO Pálava)

- **Popis lokality:**

Strom se nachází uprostřed zatravněné plochy trojúhelníkového tvaru poblíž sochy sv. Jana Nepomuckého v Klentnici. Tato plocha je vymezena odstavným parkovištěm v blízkosti silnice II. třídy č. 420 (S–J hrana), místní komunikací vedoucí do areálu organizace Srdce v domě (J–V hrana) a pěším nezpevněným chodníkem (S–V hrana).

- **Údaje o historickém významu:**

Strom byl vysazen v roce 1791 při instalaci sochy sv. Jana Nepomuckého na místě zaniklé kaple sv. Jiří. Původně zde byly vysazeny dvě lípy, z každé strany kaple, na mapě z roku 1879 jsou zakresleny ještě oba stromy. Kdy zanikla druhá lípa, se nepodařilo zjistit (zdroj K. Janík, kronikář obce Klentnice).

- **Zdravotní stav:**

Vitální jedinec, koruna kulovitá, nepravidelná, bez prosychajících větví, strom pravidelně kvete a plodí. Na východní straně došlo v minulosti k odlomení kosterní větve a části kmene, kde se nyní nachází dutina, ve které je zvýšený výskyt dřevokazných hub. Zdravotní stav stromu je mírně zhoršený. Báze kmene je bez viditelného poškození. Do budoucna je nutné staticky zajistit jižní kosterní větev a zabránit jejímu odlomení, může zde hrozit rozlomení celého kmene.

- **Provedená ošetření a zásahy:**

Strom byl v minulosti pravděpodobně pěstován řezem na hlavu. Jsou patrné dvě úrovně sekundárního větvení. První úroveň tvořily mohutné kosterní větve průměru cca 40 cm v orientaci směrově růžice, do současné doby se zachovala pouze větev na jižní straně. Z této úrovně se důsledkem odlomení kosterních větví v těchto rozsáhlých ranách začala šířit vnitřní hniloba. Vzhledem k taxonu má strom i nadále potenciál dalšího růstu a obnovy.

2009 – zdravotní řez s instalací vazby v koruně stromu

2011 – redukční řez a zvýšení podchozího profilu, sanace a zakrytí dutiny, obnova vazeb

2014 – sanace dutiny po severní kosterní větvi, zkrácení západní větve

- **SVATOFLORIÁNSKÁ LÍPA**

Kód ÚSOP: 105804

Druh: lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos Scop.*)

Vyhlásil: Správa CHKO Pálava dne 20. 12. 2011

Parcela: 2551/1 k. ú. Horní Věstonice

Nadmořská výška: 199 m n. m.

Obvod: 245 cm

Výška: 12 m

Stáří (cca): 120 let

- **Popis lokality:**

Strom se nachází na návsi v těsné blízkosti sochy sv. Floriana nedaleko místní fary a kostela sv. Rosalie. Dřevina roste v prostoru místní komunikace uprostřed zatravněného ostrůvku v centru obce Horní Věstonice.

- **Údaje o historickém významu:**

Strom byl vysazen 31. července roku 1895 duchovním otcem J. Mahrem u příležitosti první sloužené svatě mše místního duchovního F. Halbedla (zdroj kronika obce).

- **Zdravotní stav:**

Zdravotní stav stromu je dobrý. Vitální jedinec, koruna košatá, pravidelná bez prosychajících větví, na kmenech nejsou patrné známky napadení hmyzem a houbami. Báze kmene bez viditelného poškození. V místě nasazení koruny byly v minulosti odřezány tři větve z důvodu zprůjezdnění sousedící komunikace, po tomto zásahu vznikly dutiny, které byly zalaty betonem – pletivo kalusu je zdravé a dutiny jsou před zacelením.

- **Provedená ošetření a zásahy:**

V minulosti byl prováděn výchovný řez z důvodu zachování a uvolnění vedení vysokého napětí a zvýšení průjezdného profilu nad komunikací. V rámci těchto zásahů byly

Svatofloriánská lípa (foto archiv Správy CHKO Pálava)

realizovány také zdravotní řezy. Od vyhlášení stromu za památný (v roce 2011) nebylo nutné provádět další zásahy.

Literatura

Plán péče o CHKO Pálava 2006–2015 (rozborová i návrhová část včetně příloh) platný ze dne 31. 12. 2005.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny v platném znění.

Vyhláška MŽP č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění.

Vyhláška č. 60/2008 Sb., o plánech péče, označování a evidenci území chráněných podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění.

REŠ, B. – ŠTĚRBA, P. 2010: Památné stromy. Metodika, Praha.

web:

Památné stromy [online]. Dostupné na <http://palava.ochranaprirody.cz/ochrana-prirody/pamatne-stromy> [cit. 7. dubna 2015].

Plán péče [online]. Dostupné na <http://palava.ochranaprirody.cz/ochrana-prirody/plan-pece-chko-palava> [cit. 10. dubna 2015].

AOPK - Agentura ochrany přírody a krajiny [online]. Dostupné na <http://drusop.nature.cz> [cit. 14. dubna 2015].

František Foltýn

Protected Trees in the Protected Landscape Area Pálava

Trees significant for their height, age, place in the landscape, and prized foreign species of trees or trees attached to historical events are usually declared Protected Tree or Protected alley in accordance with the Act no. 114/1992 Coll., On Nature and Landscape Protection. Targeted protection of these prominent trees is practiced within the area of the Pálava hills reservation since 2004. There are seven protected trees registered so far here. The long-term aim is to conserve existing memorable and significant trees for future generations in good health and safe and aesthetically pleasing condition and potential protection of other suitable trees.

Jiří Kmet

Přírodní památka Lom Janičův vrch

Dne 1. května 2014 nabylo účinnosti Nařízení Správy CHKO Pálava, kterým byla vyhlášena Přírodní památka Lom Janičův vrch a její ochranné pásmo. Byl tak dovršen několikaletý proces, při kterém bylo území důkladně prozkoumáno a byly zdokumentovány jeho přírodní hodnoty. Předmětem ochrany této přírodní památky jsou vodní a mokřadní společenstva zatopeného vápencového lomu obklopená skalními společenstvy na lomových stěnách a fragmenty panonských stepních trávníků s teplomilnou vegetací a faunou. Zároveň se jedná o bohaté paleontologické naleziště.

Kategorie a název chráněného území

Při výběru kategorie maloplošného zvláště chráněného území byl zohledněn především fakt, že se jedná o menší a člověkem ovlivněné území. Proto byla zvolena kategorie přírodní památka, která v české legislativě představuje jednu z méně striktních forem územní ochrany. Název Lom Janičův vrch byl oficiálně užíván těžební společností, která provozovala vápencový lom až do jeho uzavření v roce 2004, a je mezi místními obyvateli poměrně dobře znám. Při výběru názvu bylo možné zvolit také druhý místní název Mariánský mlýn, který je užíván pro prostor mezi Svatým kopečkem a bývalým Janičovým vrchem. Nakonec byl jako vhodnější zvolen název Lom Janičův vrch, neboť slovo lom v názvu dává jednoznačně představu o charakteru území.

Popis území

Přírodní památka Lom Janičův vrch zaujímá celý prostor vytěženého vápencového lomu o rozloze 4,063 ha s nadmořskou výškou od 249 do 306 m n. m. a nachází se na severovýchodním okraji Mikulova. V místě vytěženého lomu se až do první poloviny 20. století

Vápencový lom na Janičově kopci s Mariánským mlýnem v popředí. Fotografie z počátku 20. století (ze sbírek Regionálního muzea v Mikulově)

Vytěžený kámen byl z lomu odvážen nákladními automobily do vápenky, která se nacházela v blízkosti nádraží v Mikulově (foto archiv Správy CHKO Pálava)

V lomu pravidelně probíhá praktická výuka rybářského kroužku, při které jsou z vody odstraňovány nežádoucí druhy ryb (foto Jiří Kmet)

nacházel vápencový vrch nazývaný Janičův vrch (dále také Janičův kopec, Janišova hora, Mariánský kopec anebo Janitschberg). Nejvyšší bod tohoto kopce, který byl svým charakterem podobný ostatním vrchům vápencového Bradla Pavlovských vrchů, ležel ve výšce 322 m n. m. Podle biogeografické klasifikace celé území náleží do Mikulovského bioregionu. Podle regionálně fyto geografického členění České republiky (CULEK 1996) leží území v podkrese (17b) Pavlovské kopce a převládá zde teplomilná vegetace.

Reliéf chráněného území je díky předchozí těžební činnosti velmi členitý. Tříetážový lom, založený v bílém masivním ernstbrunském vápenci, pohltit během druhé poloviny 20. století takřka celý kopec. Tím vznikl prostor, ve kterém na sebe navazují fragmenty stepních společenstev s křovinami, strmé lomové stěny, ploché vytěžené etáže a zaplavené dno těžební jámy. Na jihovýchodním okraji území se nad vytěženou plochou, jen několik metrů od hrany, nachází poměrně velký a hluboký závrt oválného tvaru. V roce 2004 došlo v souvislosti s ukončením těžby k zastavení čerpání podzemní vody, a tím ke zvýšení hladiny

podzemní vody na úroveň cca 258 m n. m. Během několika měsíců se tak vytvořilo neprůtočné antropogenní jezero o rozloze cca 2,35 ha s maximální hloubkou deseti metrů. Toto nově vzniklé jezero se neustále vyvíjí a je postupně osidlováno novými druhy organismů. Litorální společenstva se pozvolna rozvíjejí především na místech, kam se z horní hrany lomu zřítily uvolněné bloky spraše, anebo tam, kde byla při rekultivaci rozprostřena vrstva půdy.

Na východním a severním okraji navazuje území přírodní památky na zemědělsky obhospodařované pozemky. Na severozápadním okraji pak území nasedá na lesní porost, který je součástí příměstského lesoparku, jímž protéká Mušlovský potok. Vstup do lomu se nachází na jeho jihozápadním okraji a v jeho blízkosti jsou bývalé provozní budovy Mariánského mlýna. Ochranné pásmo tvoří okraj lesního porostu 431A a dva opuštěné plavecké bazény.

Z historie území

Z Pavlovských vrchů je dokladována maloplošná těžební činnost již od středověku. Od druhé poloviny 19. století pak bylo na Pálavě otevřeno několik větších lomů, které byly v provozu až do druhé světové války. Po roce 1945 byla definitivně ukončena těžba v lomu Turolď a v lomu Perná. Veškerá průmyslová těžba se pak přesunula do prostoru u Mariánského mlýna, kde byla vedena dvěma lomy – Janičův vrch a Svatý kopeček. Dobývací prostor na Janičově vrchu byl otevřen v roce 1946 a byl zde těžen vysokoprocentní vápenec (cca 98 %), u něhož byla schválena vhodnost i pro využití ke speciálním chemickým účelům. Těžba zde probíhala až do roku 1981, kdy byla přerušena, neboť Vápenka Mikulov byla začleněna do koncernového podniku Cementárny a vápenky Brno, který měl přebytky vápencových drtí v závodě Mokrá a tyto přebytky začal zpracovávat v závodě Mikulov (HLADNIČKOVÁ, PAVELKA 2001). V době, kdy byla v lomu přerušena těžební činnost, bylo také zastaveno čerpání podzemní vody z hydrovrtu a v důsledku toho se vytvořilo menší jezero o rozloze cca 0,25 ha a maximální hloubce do tří metrů. V tomto období se zde velmi rychle vytvořil pestrý vodní ekosystém hostící řadu druhů obojživelníků; hojně se zde vyskytoval například čolek obecný (*Triturus vulgaris*). V roce 1990 byla těžba vápence obnovena a pokračovala až do roku 2004, kdy již byly vytěženy takřka všechny dostupné zásoby. V letech 2005–2006 byl realizován projekt závěrečné rekultivace a sanace. V roce 2006 byly rozhodnutím Ministerstva průmyslu a obchodu odepsány veškeré zásoby výhradního ložiska a v roce 2012 byl celý dobývací prostor Mikulov definitivně zrušen (ANONYMOUS, 2012).

ZÁKLADNÍ INFORMACE O CHRÁNĚNÉM ÚZEMÍ

rozloha přírodní památky: **4,063 ha**

rozloha ochranného pásma přírodní památky: **0,98 ha**

datum vyhlášení: **1. 5. 2014**

celková rozloha vodní plochy: **2,35 ha**

rozloha hluboké části: **0,934 ha**

rozloha mělké části: **1,4160 ha**

max. hloubka: **10 m**

max. hloubka mělké části: **3,5 m**

celkový objem vody: **112 300 m³**

nadmořská výška vodní hladiny: **259 m n. m.**

rozsah kolísání hladiny: **1,3 m**

Rekultivace území

Již v době, kdy byla dokončována těžba, byl zpracován projekt na závěrečnou rekultivaci a sanaci území. Tento projekt, realizovaný v letech 2005–2006, však nebyl nijak rozsáhlý a spočíval v podstatě jen v drobných terénních úpravách, odklizení odpadu a zbytků technických zařízení po těžbě (WAGNEROVÁ 2004). Tato subtilní technická rekultivace byla doprovázena likvidací invazních dřevin z okrajových částí lomu.

Při přípravě projektu se však bohužel vycházelo z předpokladu, že hladina vody po ukončení čerpání vystoupá maximálně do úrovně 258 m n. m. Střední etáž, která je nyní zcela pod vodou (hladina je nyní na úrovni cca 259 m n. m.), tak měla být podle původního předpokladu pestrým prostorem s řadou tůní a mělkých vodních plošek. Při dokončování těžby ani v rámci rekultivace tedy nebyly provedeny žádné větší úpravy dna druhé etáže lomu. Pokud by se tak stalo, mohly již nyní být mělké části vodní plochy podstatně pestřejší. Napravit tento nedostatek bude jedním z cílů péče o toto území v následujícím období. I přesto, že vodní plocha je zatím relativně jednotvárná a postrádáme zde rozsáhlejší litorální zónu, jedná se již nyní o hodnotné území.

Přírodní hodnoty území

Výr velký (*Bubo bubo*)
(kresby Jiří Matuška)

rostlin i živočichů. V současné době jsou z území známy např. tyto význačnější druhy rostlin: ožanka horská (*Teucrium montanum*), devaterka poléhavá (*Fumana procumbens*), kavyl sličný (*Stipa pulcherrima*), kosatec nízký (*Iris pumila*), hvězdnice zlatovlásek (*Aster linosyris*), koulenka vyšší (*Globularia bisnagarica*), len tenkolistý (*Linum tenuifolium*), zvonek sibiřský (*Campanula sibirica*) nebo chrpa chlumní (*Centaurea triumfettii* subsp. *axillaris*) (JUŘICA 2012). V rámci základního entomologického průzkumu byla zatím zjištěna například přítomnost kudlanky nábožné (*Mantis religiosa*), majky obecné (*Meloe proscarabaeus*), prskavců (*Brachinus sp.*), střevlíka (*Carabus ulrichii*), otakárka fenyklového (*Papilio machaon*) nebo otakárka ovocného (*Iphiclides podalirius*). Největší potenciál skýtá prostor pro obojživelníky. V současné době jsou populace obojživelníků málo početné, což je dáno nevhodnou rybí obsádkou a nedostatečným rozčleněním vodní plochy. Vyskytuje se zde skokan skřehotavý (*Rana ridibunda*), rosnička zelená (*Hyla arborea*), skokan štíhlý (*Rana dalmatina*), ropucha zelená (*Bufo viridis*), ropucha obecná (*Bufo bufo*) a kuňka obecná (*Bombina bombina*). Poměrně často lze v blízkosti vody pozorovat užovku obojkovou (*Natrix natrix*). Z ptáků zde byl zaznamenán

V rámci CHKO Pálava má tento typ chráněného území svým způsobem výjimečné postavení, neboť se jedná o jediný větší vodní ekosystém sycený pouze podzemní vodou. Vodní plocha je relativně chudá na živiny s velkým potenciálem pro rozvoj cenných mokřadních společenstev. V okrajových částech se nacházejí stepní trávníky podobně jako na ostatních kopcích v Pavlovských vrších. Tato pestrost biotopů je předpokladem pro výskyt řady cenných druhů organismů. Díky aktivnímu sledování území máme informace o trvalém nárůstu počtu druhů

Užovka obojková (*Natrix natrix*)

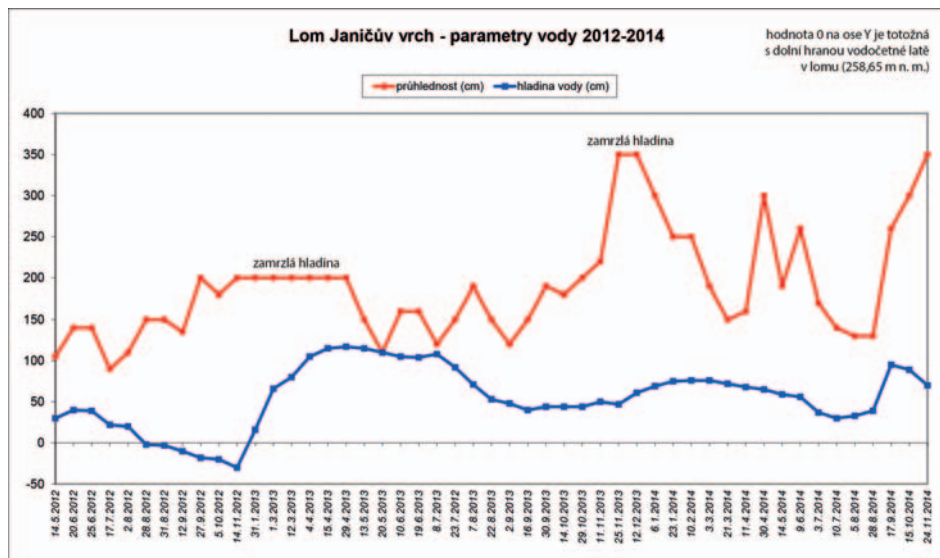

Skokan skřehotavý (*Rana ridibunda*)

např. tuňák obecný (*Lanius collurio*), pěnice vlašská (*Sylvia nisoria*), výr velký (*Bubo bubo*), volavka popelavá (*Ardea cinerea*), labuť velká (*Cygnus olor*) nebo lyska černá (*Fulica atra*). Již během těžby se Lom Janičův vrch stal oblíbenou lokalitou sběratelů zkamenělin. Sběrka zkamenělin Zdeňka Jandíka, která je deponována v Regionálním muzeu v Mikulově, obsahuje nálezy jurského stáří například zbytků organismů rodů *Gastropoda*, *Bivalvia*, *Diceras*, *Irregularia*, *Regularia*, *Cdaridae*, *Pecten*, *Ostrea*, *Crinoidea*.

Rybí obsádka a její vliv na kvalitu vody

Od zatopení bývalé těžební jámy vodou v roce 2005 docházelo trvale ke snižování průhlednosti vodního sloupce. Krátce po zatopení byla průhlednost vyšší než šest metrů, ale postupně se snižovala a při měřeních v letních měsících v roce 2012 se již pohybovala pouze kolem jednoho až půldruhého metru. Postupné snižování průhlednosti a celkové čistoty vody je typické pro všechny nově napuštěné nádrže a pokles kvality se zpravidla zastavuje až po několika letech při dosažení celkové rovnováhy ve vodním ekosystému. V případě Janičova vrchu však bylo snížení kvality vody výrazně prohloubeno a urychleno živelným vysazováním ryb. Od září roku 2012 je proto rybářské hospodaření regulováno. Legálně zde ve spolupráci s Moravským rybářským svazem probíhají pouze monitorovací odlovy, při kterých jsou z vody odstraňovány nežádoucí druhy ryb a to především ty, v jejichž potravě převládá zooplankton. Právě dostatečné množství zooplanktonu je základním předpokladem pro udržení průhlednosti vody, neboť potravou těchto malých vodních organismů je fytoplankton, který má nízkou průhlednost většinou na svědomí. V rybí obsádce jsou nyní cíleně podporovány dravé ryby, přispívající k redukci ryb požírajících zooplankton, a tím ke zvýšení kvality vody. Mezi druhy, které jsou za současného stavu ve

Základní parametry vody jsou pravidelně sledovány od roku 2012. Průhlednost vody se vlivem manipulace s rybí obsádkou postupně zvyšuje

vodě žádoucí, patří štika obecná (*Esox lucius*), bolen dravý (*Aspius aspius*) a candát obecný (*Stizostedion lucioperca*). Tyto druhy jsou ve vodě cíleně ponechávány nebo vysazovány. Naopak mezi druhy, které se v lomu vyskytují a které je nutné z výše uvedeného důvodu regulovat, patří: karas stříbřitý (*Carassius auratus*), kapr obecný (*Cyprinus carpio*) nebo plotice obecná (*Rutilus rutilus*). Dále je cíleně potlačován také okoun říční (*Perca fluviatilis*), a to i přesto, že jde o dravou rybu. Mladší generace okouna totiž představuje výraznou hrozbu pro obojživelníky, především v době jejich rozmnožování. Z dalších druhů ryb, které byly v průběhu monitorovacích odlovů v období 2012–2014 v lomu zaznamenány, lze zmínit ouklej obecnou (*Alburnus alburnus*), slunečnici pestrou (*Lepomis gibbosus*), jelce proudníka (*Leuciscus leuciscus*), jelce jesena (*Leuciscus idus*), cejnka malého (*Blicca bjoerkna*) a sumečka amerického (*Ictalurus nebulosus*). Právě nepůvodního sumečka se však již podařilo zcela potlačit, což lze společně s postupným zvyšováním průhlednosti vody považovat za první pozitivní výsledky změny rybářského hospodaření. Vzhledem k tomu, že s vodou v lomu nelze nijak manipulovat a nádrž nelze vypustit (pomineme-li dlouhodobé a nákladné čerpání vody pomocí čerpadla), jsou možnosti odlovu velmi omezené. Pro regulační a monitorovací odlovy je možné používat pouze klasický lov pomocí rybářského prutu, případně odlovy pomocí vrší. Využití elektrického agregátu by bylo, vzhledem k poměrně velké rozloze a relativně velké hloubce, jen málo účinné.

Plánovaná péče o území v příštích letech

Po vyhlášení lomu přírodní památkou se péče o území řídí pravidly, která jsou stanovena ve schváleném plánu péče na období 2014–2019 (WEB AOPK ČR 2014). V rámci opatření, která jsou v tomto plánu uvedena, budou například pravidelně sečeny travní porosty v okrajových částech bývalé těžební jámy nebo odstraňovány invazní dřeviny. Zásadním jednorázovým opatřením, které by mělo být během příštích let realizováno, je rozčlenění mělkých částí vodní plochy tak, aby vznikly menší uzavřené tůně nepřístupné pro ryby a aby se zvětšila plocha litorálního pásma. Vznik tůní a mělčin zlepší podmínky pro rozmnožování obojživelníků a zároveň umožní rychlejší rozvoj mokřadní vegetace. K rozčlenění vodní plochy bude použit výhradně místní materiál.

Závěr

Přírodní památka Lom Janičův vrch se stala patnáctým maloplošným zvláště chráněným územím v CHKO Pálava a obohatila soustavu chráněných území v regionu o nový typ ekosystému – oligotrofní stojaté vody. Na Janičově vrchu byly již v průběhu těžby vápence nastartovány přírodní procesy, které akcelerovaly s jejím ukončením a se zatopením dolních etází lomu. V celém území nyní dochází k rychlému nárůstu počtu druhů a atraktivita celého prostoru stoupá jak pro početné zástupce rostlinné a živočišné říše, tak také pro člověka. Cílem nově deklarované legislativní ochrany území, podepřené o kvalitní plán péče, je uchování cenných přírodních biotopů, aniž by byl výrazněji omezován přístup veřejnosti na lokalitu.

Literatura

- ANONYMOUS 2012: Rozhodnutí Obvodního báňského úřadu v Brně č. j. SBS/419869/2012/OBÚ-01/01 ze dne 14. 12. 2012.
- CULEK, M. (ed.) 1996: Biogeografické členění České republiky, Praha.
- HLADNÍČKOVÁ, M. – PAVELKA, J. 2001: Výroba vápna a těžba vápenců ve Vápence Mikulov, Mikulov.
- JUŘICA, J. 2012: Botanický inventarizační průzkum lokality Janičův vrch, Mikulov.
- WAGNEROVÁ, E. 2004: Mikulov – Janičův vrch. Projekt závěrečné sanace a rekultivace – technická zpráva, Mikulov, s. 3–7.

E-vestník 02/2014 Správy CHKO Pálava a KS Brno, Agentury ochrany přírody a krajiny ČR [online]. Dostupné na <http://palava.ochranaprirody.cz/res/data/169/022049.pdf> [cit. 6. května 2015].

Plán péče o přírodní památku Lom Janičův vrch na období 2014–2019, Agentury ochrany přírody a krajiny ČR [online]. Dostupné na <http://palava.ochranaprirody.cz/res/data/161/020951.pdf> [cit. 13. května 2015].

Jiří Kmet

Natural Monument Lom Janičův vrch

Natural Monument Lom Janičův vrch became the fifteenth small-size protected area in the Protected Landscape Area Pálava. This protected area enriched the current system of the territorial conservation in the region with a new type of ecosystem – oligotrophic standing water. When the limestone mining in the quarry of Janičův vrch has been suspended, the natural processes were further accelerated by the flooding of the quarry. Currently it is possible to observe a rapid increase in the number of species as well as rise in overall attractiveness of the site for numerous plants and animals, as well as for humans. The aim of the newly declared legislative protection area is to preserve the valuable natural habitats without significantly restricting public access to the site.

Milada Rigasová

Projekt vegetačních úprav Dolního paloučku pod Olivetskou horou na jihozápadním úpatí Svatého kopečku v Mikulově

Přírodní a historické souvislosti

Olivetská hora, jižní část Svatého kopečku v Mikulově, je pozoruhodným geologickým útvarům. Představuje jednu z masivních vápencových ker (bloků), ve které byl horotvornými procesy rozlámán hřeben (vápencové bradlo) Svatého kopečku ve svislém směru. Vápencové bloky se přitom podél zlomů (trhlin) posouvaly. Ukázkou je nápadná svislá zlomová stěna na jihozápadním okraji Olivetské hory, ohlazená sesunutí se sousední krou, jež se zjevně propadla směrem k dnešnímu městu. Vrcholová partie propadnutí se kry vytvořila na úpatí Olivetské hory rovinné plato trojúhelníkového tvaru. Zdá se, že tento nevšední prostor nad východním okrajem městské památkové rezervace, v zorném poli dálkových výhledů ze zámku a Kozího hrádku, neměl svůj historický místní název. Současní obyvatelé Mikulova ho nazývají Dolní palouček.¹ Je členěný mnoha skalními vápencovými výchozy a dvěma mělkými „roklemi“, z nichž v jižněji položené se nalézá malá přirozená jeskyně. Další malá jeskyně, nazvaná podle svého někdejšího majitele Baumgartnerova², byla vytesána přímo ve zlomové stěně Olivetské hory, snad jako dobový barokní příbytek potulného mnicha nebo poustevníka.³ Třetí malá jeskyně je na nepřístupném místě, skryta pohledům veřejnosti.⁴ Skalní masiv Olivetské hory je jednou z charakteristických dominant Svatého kopečku. Je součástí městských panoramat zachycených historickými vedutami. Název Olivetská hora se odvíjí od změny původního názvu kopce Tanzberg na Heiliger Berg (Svatá hora), dnes Svatý kopeček, kdy tehdejší majitel

¹ Název Dolní palouček zjevně souvisí s existencí Horního paloučku, rozloženého poněkud výše a východněji na trase okružní cesty jdoucí po úpatí kolem Svatého kopečku. Horní palouček je dnem starého vápencového lomu, jenž patrně naštěstí nefungoval dlouho, neboť kámen se v něm těžil přímo z malebných vápencových útesů pod krajinářsky nejpůsobivěji položenými kapličkami na jižním svahu kopce, bezprostředně nad zahradami a vinicemi domů dnešní Zlámalovy ulice. Přístup pro vozy odvázející vytěžený kámen vedl po staré cestě z křižovatky ulic Videňská, Zlámalova a Valtická, která máj vlevo na úpatí Olivetské hory Dolní palouček. V roce 1914 vysadil Okrašlovací spolek podél této staré cesty a rovněž na Dolní a Horní palouček mnoho stromů a okrasných keřů. Ve stejném roce byl na jihozápadním úpatí Janičova kopce založen Prochaskův park, rozložený podél již existující (od roku 1911) Prochaskovy aleje. Tyto výsadby zaznamenala historická zpráva slovy *Anlage auf dem Ölberg a Prochaska-Alee*, tj. park na Olivetské hoře (v přeneseném smyslu slova na Svatém kopečku), Prochaskova alej, viz ELSINGER, Reiner (ed.): Heimatbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von den Anfängen bis zum Jahre 1946, Wien 1987, s. 355. Prostředky k výše zmíněným parkovým a alejovým výsadbám na Svatém kopečku a jeho okolí poskytl soukromý dárc, bohatý mikulovský měšťan, majitel několika domů na Náměstí, Karl Prochaska (viz osobní sdělení Reineru Elsingeru z 3. 4. 2013, předsedy Kulturverein Südmährerhof v dolnorakouském Niedersulzu; resp. RIGASOVÁ, Milada: Okrašlovací spolek a počátky ochrany přírody v Mikulově, RegioM. Zpravodaj Regionálního muzea v Mikulově, roč. 1995, s. 68–75).

² Jistý pan Baumgartner bydlel v sousedství Dolního paloučku, v přílehlé Kopečné ulici, původně Berggasse, dnes Novokopečná (viz osobní sdělení Reineru Elsingeru z 3. 4. 2013).

³ SÁDLO, Jiří – POKORNÝ, Petr – HÁJEK, Pavel – DRESLEROVÁ, Dagmar – CÍLEK, Václav: Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí, Malá Skála 2005, s. 188–189.

⁴ ELSINGER, Reiner (ed.): Heimatbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von den Anfängen bis zum Jahre 1946, Wien 1987, s. 7.

Mikulov rozložený mezi Turoldem a Svatým kopečkem od vrchu Šibeničniku (foto Milada Rigasová)

mikulovského panství, kardinál František Dietrichstein (1570–1636), založil v Mikulově tradici mariánské a pašijové pouti, a to položením základního kamene (2. července 1623) loretské kaple Panny Marie na mikulovském Náměstí a současně i kostela sv. Šebestiána s pašijovými zastaveními křížové cesty na Svatém kopečku.⁵

Skalní masiv Olivetské hory je však především typickým stanovištěm travinobylinných společenstev skalní vápencové stepi, v rámci České republiky jedinečným. Mělká vrstva půdy zachycená ve štěrbinách, nerovnostech a prohlubních skal zde vytváří ideální podmínky pro růst charakteristických druhů teplomilných a suchomilných rostlin, jako je kosatec nízký (*Iris pumila*), mateřídouška časná (*Thymus praecox*), mochna písečná (*Potentilla arenaria*), netřesk výběžkatý (*Jovibarba globifera*), rozchodník bílý (*Sedum album*), devaterník velkokvětý tmavý (*Helianthemum grandiflorum* subsp. *obscurum*), řebříček panonský (*Achillea pannonica*), ožanka horská (*Teucrium montanum*), tařice skalní (*Alyssum saxatile*) aj. Z travin jsou zde typické nízkostébelné trávy lipnice bádenská (*Poa badensis*), košťava sivá (*Festuca pallens*) a na severně orientovaných místech i pýchava vápnomilná (*Sesleria varia*), z vysokostébelných trav například kavyl vláskovitý (*Stipa capillata*) aj. Z živočichů na skalní stepi pobývá ještěrka zelená a ještěrka obecná (*Lacerta viridis* a *L. agilis*), užovka hladká (*Coronella austriaca*), otakárek fenyklový (*Papilio machaon*) a otakárek ovocný (*Iphiclides podalirius*), saranče vrzavá (*Psophus stridulus*) a saranče modrokřídlá (*Oedipoda coerulescens*) a mnoho dalších, většinou ohrožených a zákonem chráněných druhů. Skalní vápencovou step doprovázejí také keře, z nichž si zvláštní zmínku zaslouží zejména silně ohrožená růže trnitá (*Rosa pimpinellifolia*). Na mělkých půdách mírných osluněných svahů a vrcholového plata roste ojediněle dub pýřitý (*Quercus pubescens*), typický nízký strom kdysi mnohem rozsáhlejší a druhově bohatší panonské šípákové doubravy, dříve výstižněji označované jako lesostep. Jde o značně rozvolněný řídký les v nižších patrech s bohatým a pestrým zastoupením kvetoucích keřů a bylin, jako jsou dřín obecný (*Cornus mas*), mahalebka obecná (*Prunus mahaleb*), kalina

⁵ Nejstarší replika křížové cesty utrpení Ježíše Krista z Jeruzaléma na horu Golgotu (Kalvárii) na Moravě.

Pohled na město z Kozího vrchu na fotografii z roku 1908. Úpatí Svatého kopečku dominuje charakteristické panorama Olivetské hory (foto ze sbírek Regionálního muzea v Mikulově)

Skalní vápencová step Olivetské hory s kosatcem nízkým, mochnou písečnou, tařinkou chlumní a rozhodníkem bílým (foto Milada Rigasová)

Jeskyňe v lomové stěně Olivetské hory v jižní roklí panonského háje – Getsemanské zahrady foto Milada Rigasová)

tušalaj (*Viburnum lantana*), brslen bradavičnatý (*Euonymus verucosus*), klokoč zpeřený (*Staphylea pinnata*). Na bezlesých místech přechází šípáková doubrava ve svahové stepi s význačnou teplomilnou vegetací s druhy třemdava bílá (*Dictamnus albus*), oman srstnatý (*Inula hirta*), sasanka hajní (*Anemone sylvestris*), koniklec velkokvětý, (*Pulsatilla grandis*) hlaváček jarní (*Adonis vernalis*) a nejméně pět druhů cizopasného nezeleného rodu záraza (*Orobanche*). Právě tento typ vegetace je pro Svatý kopeček přirozený a charakteristický.

Nejlepší ukázky panonských teplomilných šípákových doubrav najdeme dnes hlavně na svazích Pavlovských vrchů a Hustopečské pahorkatiny. Na mikulovských kopcích, na Svatém kopečku a Turoldu jsou dnes zachovány jen v malých okrscích jižně a jihovýchodně orientovaných svahů a vrcholových partií. Lesostepní charakter šípákových doubrav je zde výrazně porušen rozsáhlými lomy, výsadbami borovice černé a pajasanu žláznatého.

Do České republiky zasahuje tento typ teplomilných doubrav a stepní travinobylinné vegetace pouze na území tzv. panonské biogeografické provincie jižně od Brna. Od ostatních typů našich lesů se odlišují právě svým charakterem – bohatostí a pestrostí druhů teplomilné vegetace s centrem výskytu v jižní a jihovýchodní Evropě a menším zastoupením druhů oblastí středoevropských lesů rozšířených na ostatním území České republiky. Na nejjižnější Moravě šípákové doubravy vynívají, tj. dál na sever a západ se vyskytují jen v ojedinelých, malých, od sebe vzdálených okrscích.

Počátky ochrany panonských lesních a stepních společenstev Svatého kopečku spadají do roku 1912, kdy byl Okrašlovacím spolkem založen Výbor pro cestovní ruch Mikulova – jako součást Zemského svazu pro cestovní ruch (*Landesverbände für Fremdenverkehr als Mitglied bei und setzte einen Fremdenverkehrsausschuss ein*). O rok později zavedl Okrašlovací spolek opatření týkající se mikulovské přírody a vybudoval na Janičově kopci *Schutzhaus*. Ve stejném roce začal na Svatém kopečku realizovat rozsáhlé výsadby stromů a keřů na místech starých těžebních prostor s cílem zmírnit negativní důsledky staletí trvající těžby vápencového kamene. Z roku 1914 pochází nejrozsáhlejší projekt Okrašlovacího spolku, zaměřený již vysloveně na ochranu vegetace přírodovědně nejvýznamnějších

Zarůstání svahu Olivetské hory borovicí černou (foto Milada Rigasová)

a okrasných dřevin (vysazené na Svatém kopečku zejména ve dvacátých letech 20. století) – javor mlčč a javor klen (*Acer platanoides* a *A. pseudoplatanus*), lípa srdčitá (*Tilia cordata*), jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), pajasán žláznatý (*Ailanthus altissima*), šeřík obecný (*Syringa vulgaris*), zerav východní (*Thuja orientalis*) a další druhy – chovají v prostředí bezlesých úpatí a přilehlých strání invazně. Vytvářejí hustý porost, čímž potlačují původní druhy keřovitých dřevin a travinobylinné vegetace svahových krasových

vrcholových poloh Svatého kopečku. Projekt spočíval ve vybudování okružní vycházkové cesty podél úpatí Svatého kopečku, vybavené na místech atraktivních vyhlídek na město a okolní krajinu lavičkami.⁶ Projekt však přerušila první světová válka, a proto k jeho realizaci došlo až v letech 1918–1920.⁷ Tehdy byla okružní cesta osázena množstvím nepůvodních lesních i okrasných dřevin, stejně jako Dolní a Horní palouček o pár let dříve (1914). Všechny parkové a alejové výsadby provedené Okrašlovacím spolkem v ulicích i na svazích vápencových kopců Mikulova (nyní již více než stoleté a nejméně půl století neudržované) jsou dnes ve stádiu rozkladu. Postupně se proto v rámci projektů města Mikulova, spolufinancovaných většinou EU, ale i soukromými dárci, obnovují.⁸

Dnes již víme, že se nepůvodní druhy lesních

⁶ K Prochaskovu parku, ke koupališti pod Janičovým kopcem, k vinným sklepům v Novokopečné aleji jdoucí pod vinnými na východním úpatí Svatého kopečku, k hostinci na městské Střelnici aj. Soukromým donátorem všech těchto výsadeb provedených v roce 1913 v prostoru kolem Olivetské hory byl mikulovský měšťan Josef Prochaska. Prochaskův park na severním okraji města, lemovaný po svých dlouhých stranách alejemi, vedl ke koupališti pod Janičovým kopcem, kde navázal na Novokopečnou alej. Tento park tak propojil další aleje a výletní místa procházkové promenády, jdoucí po jihovýchodním i po severozápadním okraji města, založené Okrašlovacím spolkem již v začátcích jeho působení (Nádražní, Na hradbách, kolem Turoldu, sklepy pod Turoldem, výletní místo na Kozím vrchu a pod PP Kienberg v sousedství Střelnice, alej podél Židovské zahrady aj.).

⁷ Stavba cesty, za níž stál mikulovský probošt baron Karl Ludwig Mensschengen, byla schválena knížetem Dietrichsteinem již v květnu 1914.

⁸ Jedná se o projekty města spolufinancované EU: Projekt přírodní krajinářské obnovy Kozího hrádku a projekt Krajina našich předků Mikulovsko-Falkensteinsko. Cílem obou bylo přispět k ochraně a uvědomění si hodnot zachovaných celků původní přírody a historické kulturní krajiny v bezprostředním okolí města jako nenahraditelného ekonomického potenciálu trvale šetrného rozvoje Mikulova.

Jihozápadní úpatí Svatého kopečku a Olivetská hora před úpravami (foto Milada Rigasová)

stepí. Nepůvodní druhy se bohužel masově šíří zejména na nejhodnotnější stanoviště přírodní rezervace Svatý kopeček – na místa jihozápadně, jižně a jihovýchodně orientovaných svahů s dosud nejzachovalejšími a nejbohatšími partiemi zde původní vegetace skalní vápencové stepi.

Mimořádně agresivně působí na těchto místech zejména šerík (původem z jižní Evropy) a pajasan (původem z Číny). Vytvářejí hustou spleť podzemních výběžků, jimiž se rozšiřují do okolí. Boj s šeríkem a pajasanem, jež se velmi těžce hubí, svádějí pracovníci ochrany přírody a dobrovolníci na Svatém kopečku pravidelně již dlouhá léta. Invazně se bohužel chová také nepůvodní borovice černá (*Pinus nigra*), vysazená na svahy Svatého kopečku ve větší míře začátkem šedesátých let 20. století. Tento jihoevropský alpský druh, jehož nejseverněji položené přirozené stanoviště se nachází před Vídní, škodí skalní vápencové stepi Svatého kopečku mnohem víc, než se na první pohled může zdát. Spadlé jehličí se pomalu rozkládá, mění složení půdy a současně vytváří stále větší vrstvu hrabanky. Tím vytlačuje borovice černá zde přirozené druhy skalní stepi a umožňuje nástup nežádoucích plevelných druhů a jejich šíření do okolí. Ukázalo se také, že borovice černá se samovolně rozmnožuje a rozšiřuje na další místa strmých svahů, včetně urbanisticky nejvýznamnějších. Alarmující je proto i skutečnost, že početné skupiny dorůstajících borovic začínají zakrývat a v dohledné době zcela zakryjí jistě nejvýznamnější z městských panoramat – kapličky křížové cesty položené na hraně charakteristické siluety Svatého kopečku, viděné ve směru od historické části města. Z hlediska ochrany přírody i ochrany cenných městských historických panoramat je další výsadba a samovolné rozšiřování se borovice černé na Svatém kopečku (a ostatních mikulovských kopcích) zcela nežádoucí. Týká se to ovšem všech zde nepůvodních druhů dřevin. Spolu s dalšími negativními faktory významně změnilo přirozenou druhovou skladbu lesních i stepních společenstev Svatého kopečku. Je evidentní, že zásadní, odborně vedený projekt rehabilitace přirozené druhové skladby lesních partií je v blízké budoucnosti zcela nezbytný.

Hlavní kompoziční osou lokality je pěšina vedená po obvodu panonského háje. Prostor kolem pěšin byl osázen nízkostébelnými travami a keři. Funkčnost menších pěšin sestupujících dříve do roklí nebude obnovena, záměrem je nechat interiéry roklí a skalní výchozy přirozené sukcesii druhů květnatá a skalní vápencové stepi (foto Milada Rigasová)

Koncepce vegetačních a kompozičních úprav

Charakteristika Dolního paloučku pod Olivetskou horou, ležícího nad východním okrajem městské památkové rezervace, v pruhu ochranného pásma přírodní rezervace Svatý kopeček a současně v zorném poli dálkových výhledů z mikulovského zámku a Kozího vrchu, napovídá, že jde o mimořádně významné místo, a to nejen z hlediska přírodně-krajinného, ale také urbanistického. V jarních měsících roku 2012 byla proto zástupci města Mikulova a státní ochrany přírody prodiskutována, vytvořena a přijata společná představa, jak zlepšit neutěšený vzhled tohoto nevšedního místa. Stalo se tak v návaznosti na již realizované projekty zaměřené na rehabilitaci charakteristických rysů přírody a historické kulturní krajiny v bezprostředním okolí města. Právě tyto představují jeden z nejvýznamnějších ekonomických potenciálů trvale šetrného rozvoje Mikulova v oblasti cestovního ruchu a rekreace. Rozhodnutí o charakteru nových úprav Dolního paloučku bylo proto radikální.

Záměrem koncepce je obnovit na Dolním paloučku vegetačními a kompozičními úpravami poměry blízké původní přírodě Svatého kopečku, aby směřovaly v dlouhodobém cíli k typickým rysům rozvolněné teplomilné panonské doubravy (panonského háje) s dubem šípákem, dřínem, mahalebkou a travino-bylinnými společenstvy lesních lemů a navazující vápencové stepi. S odkazem na duchovní význam Olivetské hory byly tyto úpravy pojaty jako reminiscence Getsemanské zahrady. Záměrem vegetačních a kompozičních úprav je rovněž zhodnotit urbanisticky významný prostor pod Olivetskou horou jako nevšední přírodní vyhlídku. Skalní masiv Olivetské hory, jedna z charakteristických dominant městské památkové rezervace, zůstane proto do budoucna otevřen pohledům ven i zvenčí. Bariéra nepůvodních dřevin stromů a náletových výmladků totiž dosud ukrývala Olivetskou horu nejen před pohledy z města. Způsobila zde bohužel do značné míry také destrukci původní květeny. Houští mnoholetých výmladků šeríku, pajasanů, zeravů a jiných nepůvodních druhů dřevin pokrývá strmé skalnaté úbočí i rozsáhlé vrcholové partie Olivetské hory. V důsledku zastínění stromy a náletovými výmladky jsou vápencové výchozy Dolního paloučku porostlé pouze mechem namísto květeny skalní stepi.

Botanicou zajímavostí nových výsadeb je jilm ladní korkový *Ulmus minor* var. *suberosa*, původní ojedinelé se vyskytující dřevina vápencových skal a strání Pavlovských vrchů a podobných lokalit České republiky. Přirozeně dosud roste na vápencových skalách zámecké zahrady v Mikulově, odkud byl do Getsemanské zahrady přesazen (foto Milada Rigasová)

Při hodnocení radikálních úprav vzhledu Dolního paloučku je nutno brát v úvahu, že snaha odborníků i majitelů pozemku dnes odráží především současný pohled na ochranu a rehabilitaci nejcennějších biotopů Svatého kopečku, nikoliv jen nezbytnost úpravy zanedbaného místa odpočinku. Komplex opatření směřující k ochraně hodnot přírodně krajinného unikátu Svatý kopeček přitom vychází z prostého faktu, že obyvatelé i návštěvníci budou vždy pro svůj pobyt zde preferovat hodnoty na tomto místě přirozené, identické, nezaměnitelné. Tyto však v nynější době na vápencových kopcích Mikulova plíživě zanikají, což se stalo nejen následkem dřívějších nesprávných rozhodnutí, ale především tlakem kompromisů a nedostatku investic potřebných na nezbytnou průběžnou rehabilitaci významných přírodních a krajinných hodnot Mikulova (Svatý kopeček, Turolď, Šibeníčník).

Vegetační a kompoziční úpravy

Nezbytnou podmínkou založení panonského háje – Getsemanské zahrady – pod Olivetskou horou bylo ozdravení lokality. V roce 2013 došlo proto k odstranění všech zdravotně a druhově nevhodných dřevin, plevelných bylin, hrabanky a jehličí borovic. Nové vegetační a kompoziční úpravy pak byly realizovány v průběhu druhé poloviny roku 2014. Následná péče o lokalitu a zapěstování všech typů výsadeb bude však pokračovat do roku 2018. Na tomto místě je dobré poznamenat, že finanční prostředky k vegetačním a kompozičním úpravám Dolního paloučku a k jejich následné péči do roku 2018 poskytuje postupně soukromý dárc, majitel a. s. Moravské naftové doly.

Hlavní pilíř vegetační i kompoziční úpravy panonského háje představují duby šípáky (*Quercus pubescens*). Jsou vysazeny na jižních expozicích vyvýšených míst lokality. Doprovázejí je charakteristické keře šípákových doubrav a jejich lemů – dřín obecný (*Cornus mas*), mahalebka obecná (*Prunus mahaleb*), kalina tušalaj (*Viburnum lantana*), klokoč zpeřený (*Staphylea pinnata*), hloh jednosemenný (*Crataegus monogyna*), zimolez pýřitý (*L. xylosteum*), brslen bradavičnatý (*Euonymus verucosus*), ptačí zob obecný (*Ligustrum vulgare*) a jině.

Výrazný kompoziční prvek Getsemanské zahrady představují čtyři masivní lavičky sestavené ze čtyř dubových bloků, jenž lemují hranici pozemku po celé západní a jižní straně. Vymezuje interiér vůči okolí, přičemž respektuje otevření prostoru pro dálkové výhledy. Kompozičně významné jsou tři krátké aleje dřínu (*Cornus mas*) a mahalebky (*Prunus mahaleb*), zapěstované na vysoký kmen. Jsou vysazeny v dostatečném rozestupu po vnější straně procházkové pěšiny vedoucí po obvodu lokality, aby prostor panonského háje zůstal prosvětlený a umožnil přirozený rozvoj stepních travin a bylin vápencové drnové i skalní stepi. Vysety zde byly stepní druhy trav – kostřava walliská, žlábkatá a sivá (*Festuca valesiaca*, *F. rupicola* a *F. pallens*), lipnice bádenská a luční (*Poa badensis* a *P. pratensis*), kavyl sličný a vláskovitý (*Stipa pulcherrima* a *S. capillata*), strdivka sedmihradská (*Melica transsilvanica*), třeslice prostřední (*Briza media*) – a širokolistých bylin – např. karkost krvavý (*Geranium sanguineum*), třemdava bílá (*Dictamnus albus*), kosatec nízký a různobarvý (*Iris pumila*, *I. variegata*), hvězdnice zlatovlásek (*Aster linosyris*), chrpa chlumní (*Centaurea triumphetti*).⁹

Výrazným prvkem nové kompozice je stříhaný plot z dřínu obecného (*Cornus mas*), jenž lemují hranici pozemku po celé západní a jižní straně. Vymezuje interiér vůči okolí, přičemž respektuje otevření prostoru pro dálkové výhledy. Kompozičně významné jsou tři krátké aleje dřínu (*Cornus mas*) a mahalebky (*Prunus mahaleb*), zapěstované na vysoký kmen. Jsou vysazeny v dostatečném rozestupu po vnější straně procházkové pěšiny vedoucí po obvodu lokality, aby prostor panonského háje zůstal prosvětlený a umožnil přirozený rozvoj stepních travin a bylin vápencové drnové i skalní stepi. Vysety zde byly stepní druhy trav – kostřava walliská, žlábkatá a sivá (*Festuca valesiaca*, *F. rupicola* a *F. pallens*), lipnice bádenská a luční (*Poa badensis* a *P. pratensis*), kavyl sličný a vláskovitý (*Stipa pulcherrima* a *S. capillata*), strdivka sedmihradská (*Melica transsilvanica*), třeslice prostřední (*Briza media*) – a širokolistých bylin – např. karkost krvavý (*Geranium sanguineum*), třemdava bílá (*Dictamnus albus*), kosatec nízký a různobarvý (*Iris pumila*, *I. variegata*), hvězdnice zlatovlásek (*Aster linosyris*), chrpa chlumní (*Centaurea triumphetti*).⁹

Vegetační a kompoziční úprava panonského háje – Getsemanské zahrady – tak umožní návštěvníkům vnímat v blízkosti centra města podstatu originality a jedinečnosti Mikulova, tj. charakteristické vápencové skály a biotopy původní přírody Svatého kopečku a esteticky působivá městská a krajinná panoramata, jež jsou záměrem pozoruhodné raně novověké urbanistické a krajinářské koncepce Mikulova z počátku 17. století.¹⁰

⁹ Většina těchto botanických druhů, s těžištěm svého rozšíření v jižní a jihovýchodní Evropě, byla pro svoji krásu vyšlechtěna do mnoha variet okrasných zahradních trvalek.

¹⁰ Je dobré zdůraznit, že různé typy panonských doubrav, včetně doubrav s dubem šípákem, můžeme do značné míry cílevědomě rehabilitovat a znovu obdivovat pouze na specifických polohách Svatého kopečku (Turöldu, Šibeničníku), nikde jinde se jim dařit nebude. Šeřík obecný, lípa srdčitá, javor mléč, borovice černá a další druhy lesních a okrasných dřevin mají dostatek prostoru v městských alejích a parcích většiny měst a obcí Moravy i Čech.

Literatura

- ELSINGER, Reiner (ed.): Heimatbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von den Anfängen bis zum Jahre 1946, Wien 1987, s. 229–245, 355.
- NOVÁK, Václav – HUDEC, Karel a kol.: Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada. Svazek 2: Živá příroda, Brno 1997, s. 37–40.
- RIGASOVÁ, Milada: Okrašlovací spolek a počátky ochrany přírody v Mikulově, RegioM. Zpravodaj Regionálního muzea v Mikulově, roč. 1995, s. 68–75.
- RIGASOVÁ, Milada: Panonské krajiny nejjižnější Moravy, in: GRŮZOVÁ, Ludmila a kol.: Bořetice v proměnách času, Bořetice 2013, s. 8–31.
- RIGASOVÁ, Milada – GRULICH, Vít – MACHÁČEK, Petr: Krajinou luhů a stepí. Břeclavsko, Břeclav 2002, s. 122–131, 172.
- SEIFERT, Theodor: Nikolsburg. Geschichte der Stadt im Wort und Bild, Nikolsburg 1937, s. 163–166.
- ŠTELC, Otakar: Komplexní vědecké zhodnocení lokality Svätý kopeček ve vztahu k životnímu prostředí města Mikulova a jeho okolí, Mikulov 1973.
- ŠUK, Vratislav: Květena Mikulovska, in: HOŠÁK, Ladislav – VALOUŠEK, Bruno – ŠUK, Vratislav: Mikulovsko. Vlastivědný sborník o historii, geologii a květeně Mikulovska, Brno 1956, s. 97–117.
- VALOUŠEK, Bruno: Geologická exkurze na Pavlovské vrchy u Mikulova, in: HOŠÁK, Ladislav – VALOUŠEK, Bruno – ŠUK, Vratislav: Mikulovsko. Vlastivědný sborník o historii, geologii a květeně Mikulovska, Brno 1956, s. 89–91.

Milada Rigasová

Project of vegetation modification of Lower meadow at Svaty Kopecek in Mikulov

In the spring of 2012, the representatives of the town of Mikulov, the PLA Pálava and KS AOPK Brno, and Biosphere Reserve Lower Morava discussed and adopted a plan to revitalise the Lower clearing at Svaty Kopecek (Holy Hill). The main precondition was a radical cleansing and recovery of the site. In 2013 all unhealthy trees, unsuitable species of trees and herbs and plant litter were cleared. New vegetational and compositional modifications were implemented during the second half of 2014 which correspond to that of a Pannonian wood. This should allow the visitors to experience close to the centre of the town the unique limestone habitats of Svaty Kopecek as well as the aesthetically impressive urban and landscape panoramas that resulted from the notable early modern urban planning and landscape design of Mikulov in the early 17th century. Funding for the revitalisation of the Lower clearing and the subsequent maintenance until 2018 was provided by a private donor, the owner of MND oil and gas company.

Historie

Dobromila Brichtová

K historii loretánského kostela sv. Anny a hrobního kostela Povýšení sv. kříže v Mikulově

Hrobní kostel Dietrichsteinů je několik let, od roku 2004, po zásadní obnově stavby a jejího mobiliáře otevřen veřejnosti. Obnovu provedl Městský úřad v Mikulově po ujasnění vlastnických práv – do osmdesátých let 20. století byla stavba bez vlastníka. S obnovou mobiliáře a přípravou objektu k otevření souvisela potřeba uzavřít poškozené a zjevně vypupované rakve s ostatky. Při té příležitosti byl proveden antropologický výzkum přístupných ostatků a jeho výsledky byly publikovány za finanční podpory mikulovské radnice v roce 2006.¹ Přestože se jedná o odbornou práci, jejíž těžiště spočívá v popisu výsledků antropologických technik, byl její náklad rychle rozprodán.

Za zájem o hrobku Dietrichsteinů zůstávalo zcela zasunuto povědomí o původní stavbě – o jedné z nejstarších poutních loretánských kaplí v českých zemích, která do roku 1784, kdy byla zcela zničena požárem, stála ve středu kostela sv. Anny, jenž ji překrýval. S rostoucím zájmem turistů o objekt, upoutávající pozornost kulisou svého italizujícího průčelí z dílny císařského architekta Johanna Bernarda Fischera z Erlachu, vzešla myšlenka připomenout starší historii této krásné stavby uspořádáním výstavy a vydáním populární publikace.² Na jaře 2014 tak byla otevřena výstava s názvem *Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově*.

Publikace vydaná k výstavě se názvem *Pod tvými ochrannými křídly* odvolává na heslo, které se zobrazením loretánské Madony dal kardinál razit na mincích, vydávaných v biskupské mincovně v Kroměříži. Je to publikace populárně historická – tomu má odpovídat její forma. Není vybavena poznámkovým aparátem a neodkazuje tedy na zdroje informací, získané studiem novější literatury i primárních pramenů. Má čtivou formou přiblížit historii poutní stavby shrnutím dosavadních a nově získaných znalostí o její historii. Považují za potřebné na tomto místě odkázat na literaturu a prameny, ze kterých bylo čerpáno.

Loretánskému kostelu se nemohl vyhnout žádný z historiků, kteří se Mikulovem zabývali. Nedostatek primárních pramenů a závěj omylů a legend však dělají historii kostela málo zřetelnou. Nejcennějším zdrojem informací jsou stále výsledky archivních výzkumů profesora Václava Richtera. V syntetické práci o dějinách Mikulova přinesl informace cenné pro historii stavby a na základě studia trosk dietrichsteinského archivu, především účetních spisů, rozkryl mnohé dezinformace.³

Milostná socha Panny Marie loretánské a kostel sv. Anny v Mikulově na rytině z dílny bratří Klauberů v Augsburgu, polovina 18. století. Soška Panny Marie se vznáší nad scénou *Zvěstování*. Na drobné veduté umístěné dole mezi andělkem s dietrichsteinským erbem a kaválirem v poutnickém plášti je průčelí kostela sv. Anny, jež nese dvě vysoké věže se střechami nezvyklého tvaru, šroubovitě točené. Ke kostelu přiléhá kapucínský klášter (ze sbírky Regionálního muzea v Mikulově)

¹ DROZDOVÁ, Eva: Dietrichsteinové z Mikulova. Výsledky antropologického výzkumu vybraných příslušníků rodu, Brno 2006.

² Provozovatelem stavby je Mikulovská rozvojová agentura, s. r. o., finanční krytí bylo zajištěno z Evropského fondu pro regionální rozvoj v rámci programu Evropská územní spolupráce Rakousko–Česká republika 2007–2013, přeshraničním projektem „Dietrichsteinská hrobka v Mikulově“. Na projektu se podílelo Město Mikulov, rakouská obec Drasenhofen, Regionální muzeum v Mikulově a společnost Mikulovská rozvojová, s. r. o. Publikaci vydalo Turistické informační centrum Mikulov, o. p. s.

³ RICHTER Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971. Zde je uvedena starší literatura: CERRONI, Jan Petr: Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem österreichischen Schlesien. Band II, s. l. 1807, resp. Band III, s. l. 1807; WOLNY, Gregor: Kirchliche Topographie von Mähren. Abteilung II: Brünner Diocese. Band II, Brünn 1858; SEIFERT, Theodor R.: Nikolsburg. Geschichte der Stadt in Wort und Bild, Nikolsburg 1937.

Nemohli jsme pominout zakladatele loretánské poutní tradice v Mikulově kardinála Františka z Dietrichsteina (1570–1636). Byl jako olomoucký biskup a pobělohorský správce Moravy zodpovědný za rekatolizaci země. Politik, generacemi absolventů školství Zdeňka Nejedlého vnímaný spíše negativně, nevěřil na opravdovou účinnost nátlaku. V Mikulově předvedl model duchovní správy země, který považoval za neefektivnější – vzdělávání mládeže a směrem k dospělým působení a jejich emoce prostřednictvím dobře připravených kázání a organizací poutí; měl dobrou osobní zkušenost s procesími z Mikulova k Matce Boží Tuřanské, která sám vedl.⁴ Tomáš Parma uvádí zprávu, že František Dietrichstein v době svých studií navštívil Loreto, v roce 1598 zde dal opravit poškozenou zeď loretánského domku a pořídil pro něj stříbrnou část mariánského oltáře jako projev osobní úcty mariánskému kultu. Tehdy prý bylo mladému Františku Dietrichsteinovi předpovězeno, že se stane kardinálem.⁵ Na stejném místě Parma shrnuje kardinálovy vztahy k vídeňské loretě, kterou pro císařovnu Eleonoru Mantovskou v roce 1627 vysvětil.

První zmínky o příštím loretánském poutním místě v Mikulově známe z roku 1622. Již 5. ledna 1622 vydal papež Řehoř XV. kardinálovi Dietrichsteinovi bulu *Ex debito pastoralis officii*, kterou povolil v Mikulově zřídit kolegiátní kapitolu u farního kostela sv. Václava a v sousedství již existujícího kapucínského kláštera postavit kapli Panny Marie loretánské. Z data buly vyplývá, že o zřízení loretánské kaple kardinál jednal nejpозději rok předtím, tedy 1621. V roce 1622 vyhlásil papež k příštím svatému roku (vyhlášenému každých 25 let), tedy k roku 1625, téma mariánské úcty. Nabízí se myšlenka, že inspirací k papežově volbě tématu svatého roku byla právě kardinálova žádost o souhlas se stavbě mikulovské loretánské kaple. Od července 1623 do počátku roku 1624 kardinál pobýval v Římě. Z Loreta přivezl do Mikulova sošku černé Madony – originálem dotýkanou, která se měla stát milostným zobrazením uctívaným v příští kopii loretánské kaple.

Ve stejnou dobu bylo rozhodnuto o vybudování druhého poutního místa, Svaté hory na kopci nad městem, do té doby zvaným Tanzberg. Základní kámen kaple sv. Šebestiána kardinál vysvětil 2. července 1623. Kaple věnovaná ochráncům před morem – sv. Šebestiánu, sv. Rochovi a sv. Karlu Boromejskému – byla stavěna současně s pašijovou cestou, zakončenou kaplí Božího hrobu. Ivana Panochová zasazuje budování pašijové cesty s kaplí Božího hrobu do vlny raně barokních staveb multiplikací Svatého hrobu v Jeruzalémě a italské loretě.⁶ Liturgická tradice Božího hrobu byla v českých zemích starobylá. Bohdan Chudoba zmiňuje, že při audienci španělského vyslance Monteaguda u císaře Maxmiliána II. císař vyprávěl vyslanci o starém českém zvyku stavět na Velký pátek v kostelích Boží hrob.⁷ Architektka kaple sv. Šebestiána neznáme, Jiří Kroupa ji řadí k pracím architekta Vincenza Scamozziho, žáka Andrey Palladia.⁸ V první dekádě tohoto století byly i na stránkách tohoto sborníku přineseny nové poznatky o historii mikulovské svaté hory.⁹

⁴ JAVOROVÁ, Hana: K poutní tradici v Tuřanech ve 20. století, Brno 2011 (diplomová práce). Zde píše, že v roce 1622 kardinál vedl procesí z Mikulova do Tuřan. Po celodenní cestě následovala noční modlitba, zpovědi poutníků a následující den, v pátek 2. července, sloužil zpívanou mši.

⁵ PARMA, Tomáš: Kardinál František z Dietrichsteina a jeho vztahy k italskému prostředí, in: Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636). Prelát a politik neklidného věku (ed. Leoš Mlčák), Olomouc 2008, s. 25–31.

⁶ PANOCHOVÁ, Ivana: Biblicismy v české architektuře 17. století, Umění, roč. 52 (2004), s. 198–217.

⁷ CHUDOBA, Bohdan: Španělé na Bílé hoře, Praha 1945, s. 129.

⁸ KROUPA, Jiří: „Moderní fiori“. Kardinál z Dietrichsteina, protobarok a umělecká funkce na Moravě po roce 1600, in: Kardinál František z Dietrichsteina a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium, 11.–12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno – Mikulov 2008, s. 55–67.

⁹ KOUDELA, Miroslav: Mikulovský Svatý kopeček a křížová cesta, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2008, s. 34–52; tamtéž v roce 2011 SEKEREŠ, Jiří: Analýza omítek kaple Božího hrobu na Svatém kopečku v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2011, s. 198–212. Autor nalezl při restaurování kaple poutnické graffiti 1644. Dále ŘEPA, Tomáš: Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka, Olomouc, 2010 (diplomová práce).

Dne 22. srpna 1625 vydal kardinál Dietrichstein zakládací listinu mikulovské kapituly. Tímto dokumentem zároveň fundoval loretu (*casa seu ecclesia B. V. Mariae de Loreto*).¹⁰ Obsahem listiny se zabývala Lucie Brázdová v práci o chrámové hudbě v kardinálových rezidencích.¹¹ Kardinál zde stanovil, že probošt má o všech mariánských svátcích sloužit mše s procesím k loretě. Jedním z článků zakládací listiny kapituly bylo ustanovení o lorentáncích, chrámových zpěvácích, které je považováno za založení nejstaršího hudebního semináře v českých zemích.

Třetí listinu k počátkům loretu vydal kardinál 5. září 1629.¹² Ustanovuje zde, aby v *loretě, kterou zřídil v Mikulově a zasvětil Panně Marii, z kláštera kapucínů, který jí leží nejbližše*, byl jmenován jeden klerik jako sakristián, který má spolu se světským sakristiánem dbát o oltáře a čistotu v kostele. Klášter má za to dostávat z loretu vosk a svíce, mešní víno má být klášteru i loretě dodáváno ze zámku.

Předmět zbožné úcty – socha černé Matky Boží – se dochovala ve dvou exemplářích. Theo Seifert píše, že starší socha byla uchováána v loretánské kapli. Druhá socha – mladší, z ořechového dřeva – náležela kostelu sv. Václava a později po požáru v roce 1784 byla uložena ve špitálu. Víme, že starší socha byla přivezena kardinálem v roce 1624 z Loreta, ještě v roce 1766 uváděl inventář loretánské pokladnice *roucho, ve kterém byla soška přivezena z Loreta*.¹³

Po kardinálově nenadálé smrti v roce 1636 jeho synovec Maxmilián II. Dietrichstein stavěl kostel sv. Anny, který překryl loretánskou kapli. Autorskou účast Giovanni Giacoma Tencally na stavbě potvrdil Petr Fidler ve studii o Tencallově činnosti na Moravě publikováním zprávy, že v lednu roku 1636 musel Tencalla zaplatit Liechtensteinům pokutu za to, že odjel z Valtic do Mikulova, postiženého morem, a závažně tak porušil zákaz svého zaměstnavatele, valtického knížete.¹⁴

Stavba chrámu byla dovedena k vysvěcení a k zasvěcení sv. Anně v roce 1656. O dalších pracích na stavbě samotné a v jejích interiérech za knížete Ferdinanda máme již více zpráv. Nová věžní střecha z měděného plechu s pozlacenou koulí na jejím hrotu a s obrazem Panny Marie v paprscích, namalovaným na jedné z jejích stran, postavená v letech 1691–1692, byla jistě obdivuhodná. Střecha kostelní lodi byla pokrytá šindelem, byly na ni namalovány erby kardinála a knížete Maxmiliána Dietrichsteina. Kostel byl propojen s kapucínským klášterem *chodbou na straně kapucínů, s pěknou prací štukatéra*.¹⁵

Cennou informaci k interiéru loretánského kostela uvádí Herbert Haubt v edici pramenů z liechtensteinského archivu. Kníže Karel Eusebius z Liechtensteina korespondoval v letech 1665–1676 se švagrem, mikulovským knížetem Ferdinandem z Dietrichsteina o pořízení stříbrného tabernáku pro loretánský kostel. Liechtenstein si přál, aby jím objednaný oltář měl správné míry, jeho výška byla dvojnásobkem šířky, *und noch darzue ein gevierter theil, das ist, die breiten des Altars wird in 4 theil thailt, das ein theil genohmben wirdt...*¹⁶

Centrální kapse s válcovým pláštěm, uvnitř osmiboká, přistavěná k severnímu nároží kostela, je podle tradice hrobní kaplí pánů z Náchoda. Její kupole s osmi sférickými

¹⁰ Annales Insignis Ecclesiae et Capituli S. Wenceslai Nicolsburgensis; rukopis, proboštvství Mikulov.

¹¹ BRÁZDOVÁ, Lucie: Hudba a kardinál Dietrichstein 1599–1636, Olomouc 2012, s. 100–105. Zakládací listina bývá citována jen v souvislosti se založením kapituly v Mikulově, autorka z textu listiny výtěžila i cenné informace k našemu tématu.

¹² Listina v Národním archivu v Praze, fond 31 – kapucíni – provinciálát a konventy.

¹³ Inventarium über den in der hochfürstlich dietrichsteinischen Nicolsburger Laurentianischen Schatzkammer befindlichen Schatz, wie solchen bey der Anno 1766 Ausgewerten Visitation befunden und beschrieben worden. Soupis vypracovaný F. J. Sonnenfelsem. Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Registratura Dietrichštejnů v Mikulově), inv. č. 8418, kart. 1528.

¹⁴ FIDLER, Fidler: Giovanni Giacomo Tencalla, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 37–39 (1993–1995), s. 100.

¹⁵ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 155.

¹⁶ HAUBT, Herbert: Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein, Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein, Wien 1998, s. 187.

lichoběžníky a lucernou, stejně jako Tencallova v roce 1638 zřícená kupole farního kostela ve Valticích mohla být inspirována Vasariho kupolí v Ufizzi ve Florencii¹⁷ a pokusem vystavět v kostele Nanebevzetí Panny Marie pravou kupoli.¹⁸ Ivana Panochová připomíná, že kupolí pohřební kaple Březnických z Náchoda byla první konstrukce právě kupole na Moravě realizována.

Průčelí loretánského kostela a jeho projektu od Johanna Bernarda Fischera z Erlachu (1656–1723) se věnoval Václav Richter.¹⁹ Odmítl tradované Lengelacherovo autorství mariánského reliéfu nad vchodem, prokázal, že práci zhotovil vídeňský sochař Mathias Roth. Pravděpodobně podle atributů určil sochy světců z dílny Antonína Rigy stojící po stranách vstupu do kostela jako sochy sv. Josefa a Zachariáše, jenže účetní materiál uvádí platby za sochy sv. Josefa a sv. Jáchyma.²⁰

Loretánský kostel byl neopominutelnou zastávkou při cestě Mikulovem. Bylo tomu tak, když v roce 1672 Leopold I. a jeho mladičká těhotná žena Markéta přijeli do Mikulova prosit Loretánskou madonu za šťastný porod očekávaného dědice trůnu.²¹ Když přišli polská královna Eleonora projížděla Mikulovem, vydal kníže Ferdinand Dietrichstein 18. října 1675 v instrukci do Mikulova příkaz, aby se střílelo k jejímu uvítání ve chvíli, kdy královna po uvítání a modlitbě v loretě přijde k červenému kříži před loretánským kostelem. Teprve po modlitbě v loretě následoval vjezd do zámku.²²

Již v zakládací listině mikulovské kapituly z roku 1625 stanovil kardinál František Dietrichstein proboštovi kapituly povinnost sloužit mše s procesími k loretě o všech mariánských svátcích. Pokud mu to dovolily povinnosti správce Moravy a mohl být v Mikulově, sloužil mše sám. Jeho přední postavení na Moravě nepochybně mělo zásadní vliv na šířící se pověst nové loretánské kaple. Zpráva piaristů do Říma ze 6. srpna 1631 hovoří o osmnácti tisících poutníků v Mikulově v jeden den.²³

V roce 1673, ve výročí položení základního kamene loretánské kaple, se konala velká pouť. Trvala od 15. srpna do 15. září, tedy od svátku Nanebevzetí do svátku Narození P. Marie i s oktávou. Dochovaná zpráva dokonce uvádí, že bylo uspořádáno 113 procesí a přišlo 32 486 poutníků!²⁴ Našla jsem jen jeden další popis pouti v Mikulově, a to zápis dvou mikulovských radních o pouti sto let po přivezení sochy loretánské Madony do Mikulova. Konala se v titulární svátek loretánského domu v Mikulově, 20. března 1724,

¹⁷ PANOCHOVÁ, Ivana: Mezi zbraněmi mlčí múzy. Protobaroko v české a moravské architektuře 1620–1650 a jeho donátorské pozadí, Olomouc 2003 (disertační práce), s. 266.

¹⁸ FIDLER, Petr: Kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích, in: Město Valtice (ed. Emil Kordiovský), Valtice 2001, s. 213.

¹⁹ RICHTER, Václav: Fischeriana, Umění, roč. 10 (1962), s. 507–523. Richter zde upozornil na Cerroniho omyly (viz CERRONI, Jan Petr: Skitze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren. Band II, s. I. 1807 v Moravském zemském archivu v Brně, Cerr.I.33-G 12, 33, fol. 20), pozdější literaturou opakované, například Augustem Prokopem v jeho Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung IV, Wien 1904. Za autora mariánského reliéfu nad vchodem Cerroni prohlásil Ignáce Lengelachera a oltářní obraz Sv. rodiny, dílo cremonského malíře Giovanni Battisty Ghidonnioho, zaměstnaného Liechtensteiny, připsal Quido Renimu.

²⁰ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Registratura Ditrichštejnů v Mikulově), inv. č. 8384, kart. 1507, kniha účtů. Zde najdeme i informaci o polychromii sochařské části průčelí: str. 245: *Item dem Mahler von Verfassung den 7 Statuen sambt der Bildnuss Unser Lieben Frauen, der fürst Wappen und Mantl bey Lorreto, vermög Contract bis Weynachten 1706 bezalt 21 fl.*

²¹ BRICHTOVÁ, Dobromila: Návštěva Leopolda I. na mikulovském zámku. RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2004, s.16–21.

²² Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 78, kart 23.

²³ BALCÁREK, Pavel: Italové – první piaristé v Kroměříži, Studie muzea Kroměřížska, roč. 1989, s. 31.

²⁴ Berichte beyerbens dass die anbefohlene H.Messen bey Unser Lieben Frawen Loreto vom 15.Augusti bis 15. Octobris continuiert undt fleisigst Vorricht worden. Welche Zeit auch als vom Fest Assumptionis B.Virginis bis auf die Octav Nativitatis ejusdem ein sehr grosser Mensch, des Volckhs gewesen, ohn das wir alle genug zu arbeiten gehabt. Der Processionen seindt gewesen 113, der Communicanten aber 32486. Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Dietrichstejnů Mikulov), inv. č. 625, kart. 202, f. 69.

ve svátek Zvěstování Panně Marii.²⁵ K atmosféře poutí patřil i prodej svatých obrázků, modlitebních knih, kalendářů, ke kterému se vztahuje spis o sporu mezi domácími a vídeňskými knihkupci.²⁶

Důsledky požáru velké části města, při kterém 14. září 1784 shořel poutnický okrsek s loretánskou kaplí, sepsal krajský hejtman hraběte Althan, spis publikoval v roce 1912 Josef Samsour.²⁷ Chátrající stavbu zachránil František Josef Dietrichstein, který jí dal obnovit jako rodinnou hrobku. Projekt zadal svému vídeňskému architektu Heinrichu Kochovi, jenž pro něj přestavoval zahradní palác v Rossau, pozdější palác Clam-Gallasův ve Vídni. V archivu mikulovských kapucínů se dochoval Kochův spis se záznamy vzpomínek pamětníka loretánského kostela.²⁸ Je to jeden z mála zdrojů informací o pamětních a hrobkových kaplích šlechticů, vrstevníků kardinála. Kapucínská kronika snad k roku 1656 popisovala interiér kostela sv. Anny shodně s pamětníky, kteří vzpomínali v 19. století. U vchodu do kostela byl umístěn oltář sv. Josefa, který byl vysvěcen současně s kostelem. Ve středu stavby stála loretánská kaple a za ní hlavní oltář sv. Anny. Při bočních zdech svědci vyjmenovali oltáře sv. Františka v cele, Zaslibení Panny Marie, Marie Magdaleny, sv. Rosalie, sv. Apolonie a sv. Jáchyma. Z těchto sedmi jmenovaných oltářů šest náleželo ke kaplím založeným do roku 1640 pod klenbami ambitů, a to ke kaplím rosensteinské, náchodské, althanovské, collatovské, Michnů a dušičkové. Neumíme ve všech případech určit, ke kterým kaplím oltáře náležely, protože kapucíny jména zakladatelů kaplí zřejmě nezajímala a pamětníci situace koncem 18. století už je neznali. Dokud se nepodaří najít v archívech plány loretánského kostela nebo další písemné informace, nedokážeme je jasněji lokalizovat. Jen jedna z nich se dochovala, a to kaple v severovýchodním koutě stavby, zvaná náchodská.²⁹

V posledních letech se uvažovalo o tom, že dochovaná centrální kaple není pánů z Náchoda, nýbrž původní dietrichsteinskou hrobní kaplí.³⁰ Podnětem byla nepublikovaná diplomová práce Zuzany Novákové, ve které napsala, že v původní smlouvě architekta Tencally s Dietrichsteiny na vystavění vzpomínkových kaplí nebyla náchodská kaple uvedena. Zároveň Nováková připomíná erby Dietrichsteinů ve štukové výzdobě, které navádějí k myšlence, že tato kaple byla budována jako pohřební kaple Dietrichsteinů. Zdá se, že tato teorie není udržitelná. K historii stavby loretty a vzpomínkových kaplí čerpal Václav Richter z pramenů v dietrichsteinském archívu.³¹ Jako nejstarší známé doklady ke stavbě uvádí smlouvu se štukatérem Giovannim Tencallou z 23. června 1640, ve které se zavazuje provést štukatury v kaplích hraběte Althana, hraběnky Collalto, slečny Michnové, hraběte z Náchoda a v kněžišti. V nedatovaném soupisu prací, které je třeba zpracovat, uvedl architekt Giovanni Giacomo Tencalla před odchodem z Mikulova štukatérské práce v kostele a v kapli hraběte z Náchoda, ke stavbě kamenného sochařského obložení kaple vypsál smluvené částky za práci kameníka Pietra Maderny, sochaře Pietra Conchorta a zednického mistra Lorenza Pfeifera. Dále měli Maderna a Pfeifer *dokončit*

²⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond E 35 (Kapucíni Mikulov), listina D I ze 25. 3. 1724.

²⁶ Tamtéž, fond F 18, inv. č. 8051, kart. 1383 – rozsáhlý spis se stížnostmi místních knihkupců o výdělky, které jim berou hauzirující obchodníci.

²⁷ SAMSOUR, Josef: Feuerbruch in Nikolsburg. Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums 1912, 14. Sept. 1912.

²⁸ Elabarat über das Kloster und Kirche der kapuciner, über die Loretto kapelle und S. Anna Kirche, diemalige die Gruft-Kirche genannt. Von M. Koch 24. April. 1853. Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Registratura Dietrichštejnů v Mikulově), inv. č. 8418, kart. 1528.

²⁹ Jiří Březnický z Náchoda, sídlem na Lysicích, nejvyšší sudí Markrabství moravského, zemřel 29. října 1634 v Miroslavi. Podle jeho přání byl pohřben v kapli sv. Marie Magdaleny. K pohřbu: ZŘÍDKA-VESELÝ, František: Lysice za držení pánů z Náchoda, Vlastivědný věstník moravský, roč. 2002, s. 293; dále VAŇKOVÁ, Lenka: Březničtí z Náchoda v průběhu 17. století, Brno 2010 (diplomová práce).

³⁰ Literaturu shrnula Hana Myslivečková ve své diplomové práci Moravská sakrální architektura 1590–1650, Olomouc 2011, s. 79–82.

³¹ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 129–130.

tři kaple, které se připojují ke kapli náchodské. Tedy ve starším soupisu úkolů, jež architekt sepsal před odchodem z Valtic v roce 1638, byla i kaple náchodská. Dále je snad možné připomenout, že pod klenbou zmíněné kaple jsou na obíhající římsce pod kupolí čtyři erbovní pole, pouze dvě proti sobě ležící nesou dietrichsteinské nože, zbývající dvě pole jsou prázdná, předpokládejme pro erby donátorů kaple. Buď štukatér erby vůbec neprovedl, nebo při opravách v polovině 19. století byly poškozeny a už je nebylo možné rekonstruovat. V každém případě ve výčtu v roce 1785 otvíraných dietrichsteinských krypt žádná krypta v této kapli uváděna není.

Lokalizaci dalších čtyř kaplí naznačují klenby nad jižním křídlem. Nejstarší z lorentánských kaplí byla zřejmě kaple rosensteinská. František Matouš Rosenstein, pokladník (Zahl und Kuchelmeister) kardinála Františka, zaplatil v roce 1630 mistru Leopoldovi Niedermaierovi za stolařské práce na oltáři ve své kapli.³² Při přestavbě kostela na hrobku byla prý vedle oltáře Zaslíbení Panny Marie nalezena ve zdi deska s epitafem sdělujícím, že urozený Franz von Rosenstein a jeho žena Anna Kerschlin dali desku vsadit ještě za svého života, tedy do roku 1638, kdy je Anna jmenována při prodeji jejich domu na Vídeňské ulici.³³ Kaple stála podle svědectví z roku 1688 ve středu severního ambitu. Tehdy chtěl správce lorety pro usnadnění provozu dát v bočních stěnách lorentánské kaple prorazit dveře u dvou protějších kaplí, rosensteinské a šlikovské.

Nejstarším pohřbem Dietrichsteinů v lorentánském kostele byl pohřeb knížete Maximiliána Dietrichsteina v roce 1655. Ke starším pohřbům rodiny uvádí švýcarský historik Mark Hengerer, že Dietrichsteinové měli pohřby v prestižním vídeňském augustiniánském kostele od počátku 17. století, například v roce 1612 dal kardinál zřídít mimořádně reprezentativní epitaf svému bratru Maximiliánu I. (1569–1611) na prominentním místě v oblasti chóru. Když byl kostel v letech 1620–1630 upravován a byl postaven nový oltář Ferdinandem III., Dietrichsteinové prosadili umístění oltáře tak, aby bylo na epitaf vidět.³⁴

Pohřby Adama Dietrichsteina († 5. 1. 1590) a jeho rodiny v pražské katedrále sv. Víta se zabývala Jana Janoušková.³⁵ Ve sborníku k olomoucké výstavě věnované Františku Dietrichsteinovi psal naposled Pavel Balcárek o pohřbu kardinála v Olomouci a Tomáš Parma o pohřbu kardinálova synovce Jana Adama, syna Zikmunda II., který náhle zemřel v Římě na své kavaliřské cestě.³⁶ Na pohřeb kardinálova bratra Zikmunda II. (1560–1602) v brněnském jezuitském kostele v dietrichsteinské kryptě naposled upozornil Jiří Kroupa.³⁷

Ve starší literatuře je často opakováno, že na přání kardinála byla v blízkosti lorentánské kaple postavena krypta. Nepochybně se pramen, ze kterého čerpal autor životopisů mikulovských Dietrichsteinů M. M. Feyfar,³⁸ týkal nikoli krypty určené pro ně, spíše

³² Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Dietrichsteinů Mikulov), inv. č. 1151, kart. 316.

³³ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 152–153, dále BORSKÝ, Pavel: Dům čp. 987 na Piaristův č. 28, Brno 2014 (stavebně historický výzkum, rukopis).

³⁴ HENGERER, Mark: Ab omnibus amatus et aestimatus, in: Das Grabmal des Günstlings. Studien zur memorialkultur frühneuzeitlicher Favoriten (ed. Arne Karsten), Berlin 2011, s. 139–166.

³⁵ JANOUŠKOVÁ, Jana: Ditrichštejnské pohřby ve svatovítské katedrále, in: Kardinál František z Dietrichsteina a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium, 11.–12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno – Mikulov 2008, s. 185–196.

³⁶ PARMA, c. d., s. 30 a tamtéž BALCÁREK, Pavel: Kardinál František z Dietrichsteina a jeho doba, in: Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636). Prelát a politik neklidného věku (ed. Leoš Mlčák), Olomouc 2008, s. 21.

³⁷ Viz pozn. 7.

³⁸ FEYFAR, Mathias Maria: Die erleuchten Herrn auf Nikolsburg, Wien 1879, s. 163, opakováno ve SCHWETTER, Anton – KERN, Siegfried: Der politische Bezirk Nikolsburg in historischer, statistischer und topographischer Beziehung mit einem Abriss der Geschichte Mährens, Nikolsburg 1884, s. 218. S další otázkou nad informací, později v literatuře často opakovanou, se potkáváme zde na str. 160, Feyfar píše, že v kardinálově tiskárně Mikulově byla vytištěna „Monografie der Loretto-Capelle“. Takový tisk se nedochoval v dietrichsteinské knihovně a dosud nám je známa jen knížka Ignáce Wohlhauptera Miracul oder Wunderzeichnung z roku 1675.

se jednalo o souhlas ke stavbám již zmíněných hrobních kaplí jiných šlechtických stavitelů, například pánů z Náchoda.

Jediným známým pramenem s údaji o kryptách Dietrichsteinů v tomto kostele je nedaťovaný soupis rakví.³⁹ Pravděpodobně je prepisem již zmíněného spisu z února 1785, kdy byly rakve převáženy do krypty kostela sv. Václava. Úpravný sešit, nadepsaný *Fürst. Dietrichsteinische Grabschriften*, na devatenácti stranách obsahuje znění nápisů na rakvích, které jsou uspořádány podle uložení rakví v kryptách. Nejprve zaznamenává tři pohřby v tak zvané lobkowiczské kryptě kostela sv. Václava, a to rakev Markěty z Dietrichsteina (†1617), jejího manžela Václava Viléma z Lobkowicz (†1626) a Ignáce Adolfa Dietrichsteina, olomouckého kanovníka (†1664). Následují opisy nápisových tabulek na rakvích podle jejich původního umístění. Na pěti volných listech, vložených do soupisu, jsou opisy tabulek pozdějších pohřbů, a to Aloisie, hraběnky Dietrichsteinové (1773–1797), Marie Josefy, hraběnky Harrachové, roz. z Dietrichsteina (1736–1799), a Josefa Františka, hraběte Dietrichsteina (1780–1800), bez uvedení místa pohřbu. Dále autor spisu uvádí, že v kryptě knížete Ferdinanda se nacházejí čtyři dřevěné rakve bez nápisů, již zcela zničené. Proto byly pořízeny nové truhly, identifikace byla provedena podle záznamů ve farní matrice, podle které v této kryptě byly pohřbeny sedmiletá dcerka zetě knížete Waltera Xavera, Štěpána Kinského (†1730), děti Jana Karla – Karel Josef (†1765) a Marie Josefa (†1766) – a dcerka Karla Maxmiliána (†1740). K tomu se možná vztahuje informace G. Wolného⁴⁰ že v kryptě u sv. Václava byly kolem roku 1807 nalezeny další dřevěné rakve bez nápisů. Kosti byly dány do jedné truhly a nepopsané rakve byly určeny podle kostelního inventáře a podle sdělení pana probošta.

Při výstavnické instalaci tabulek s životními daty zemřelých jsme se potkávali s rozdílnými údaji na nápisových tabulkách rakví, pokud se ovšem dochovaly, a s daty na postamentech z poloviny 19. století. Nelze se divit, údaje se v různých genealogických pracích často liší, a to včetně rodokmenu, který zhotovil zámecký archivář Anton Brun v roce 1853. Ani jemu se nepodařilo dohledat potřebné údaje o narozeních, křtech či úmrtích prostě proto, že se nedochovaly. Nejvěrohodnějším údajem zůstávají dochované nápisové tabulky na rakvích nebo informace z jiných pramenů. Jako příklad uvádím nejasnosti kolem životních dat Markěty Františky, provdané z Lobkowicz. Anton Brun uvádí rok narození 1597, na věku její rakve je uveden rok 1600. Pochybnosti odstraňuje zpráva, že jako křestní dar Markětě byl v roce 1600 pro ni vyslancem španělského krále Filipa III. zakoupen šperk v hodnotě 1000 zlatých rýnských.⁴¹ Od pokročilého 17. století jsou již dochovány úmrtní listy Dietrichsteinů v Rodinném archivu Dietrichsteinů, často i s informacemi k převozu těla a k pohřbu v Mikulově.⁴² Tak zde lze nalézt závět knížete Ferdinanda z 24. května 1696, sepsanou dva roky před smrtí⁴³ nebo žádost jeho manželky Marie Alžběty k pasovské diecézi o souhlas s převezením těla do Mikulova.⁴⁴

Požár 1784 zničil nejvěrnější kopii mariánské kaple v Loretu, která byla na Moravě postavena. Pátrání po historii stavby bylo hledáním ztraceného a bezmála zapomenutého. Zůstává ještě mnoho otázek a chybí mnoho odpovědí ke stavbě loretánského kostela, kterou po 150 let přijímali měšťané v Mikulově jako svoji nejcennější hodnotu.

³⁹ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 1337, karton 325.

⁴⁰ WOLNY, c. d., s. 42.

⁴¹ MAREK, Pavel: Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století, *Český časopis historický*, roč. 105 (2007), s. 40–89.

⁴² Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 1210, karton 320.

⁴³ Tamtéž, inv. č. 981, ff 8–22, kart. 299.

⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 1338, kart. 325.

Dobromila Brichtová

The History of Loretto Church of St. Anna and Burrial Church of Feast of the Cross in Mikulov

While preparing the exhibition "From the Loretto Church to the Tomb of the Dietrichstein in Mikulov" and the accompanying publication "Under Your Protective Wings" it was necessary to cope with some of the deep rooted inaccuracies in the building history. In this article I refer to archival and recent literature that illustrates the history of the construction of the Loretto church, its interior appearance with a commemorative chapels and crypts of Dietrichsteins, describes the outstanding Marian pilgrimage and mentions vedors of religious prints. Discovered inventory coffins in the crypts of the Loreto church of St. Anna from the late 18th century helped to specify the list Dietrichsteins buried here.

Daniel Lyčka

Zaniklé stavby lednického parku

Studie popisuje zaniklé stavby v lednickém parku, které vznikly podle plánů architekta, vynálezce a knížecího stavebního ředitele Josefa Hardtmutha za vlády knížete Aloise I. Josefa a Jana I. Josefa z Liechtensteina a které symbolizovaly určitý módní trend odrážející měnící se dobu. Stavby nesly prvky antiky či Orientu a společně s krajinářskými úpravami vytvářely obdivuhodné dominanty i zákoutí pro odpočinek šlechty procházející se parkem...

Obsah samotné práce vychází primárně z dobové literatury, která je doplněna o poznatky současného bádání. Jde o první krok k hlubší studii jednotlivých zaniklých staveb daného parku bez podrobnějšího popisu vývoje samotných lednických zahrad.

Chrám Múz (Der Muzentempel)¹

„Das Gebäude der Orangerie endigt sich mit einer Ueberraschung, die der Reisende schwerlich erwartet; eine Thüre öffnet sich und man befindet sich in einem schönen Saal, dem man den Nahmen des Musensaal gegeben hat. Es ist eine weite Halle, aus zehn Säulen zusammengesetzt, die einen Giebel tragen und das Vordergebäude von dem Tempel der Musen bilden.“²

Těmito slovy popisuje návštěvník na počátku 19. století stavbu nazývanou Chrám Múz či Letohrádek umění, stojící v místech dnešního lednického palmového skleníku – kde se dnes nachází socha lva, který svírá původní erb rodu Liechtensteinů, a socha vlka s erbem rodu Kinských. Chrám tak svojí dominantní polohou umožňoval výhled na vzdálenou oboru a Janohrad (*Hansenburg*).

¹ Srov. CHIMANI, Leopold: Vaterländische Unterhaltungen. Ein belehrendes und unterhaltendes Lesebuch zur Bildung, des Verstandes, Veredlung des Herzens, Beförderung der Vaterlandsliebe und gemeinnützigere Kenntnisse für die Jugend Oesterreichs. Theil IV, Wien 1815, s. 84.

DEUTSCH, Eduard: Führer durch Brünn und Umgebung. Zum Gebrauche für Einheimische und Fremde, Brünn 1865, s. 127.

H[ADERER], J[ohann?]: Die schönsten Bauten und Gartenanlagen Seiner Durchlaucht des regierenden Fürsten Johann von Liechtenstein, Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst, roč. 1829, 9. März, s. 147–149.

HÄUFLER, Joseph Vincenz - FEIL, Joseph: Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen. Nebst einem Wegweiser und Plane auf Stahl mit 17 Ansichten und einem Panorama an dessen Rande, Wien [1840], s. 24.

HEINRICH, Albin: Der Brünnner Kreis im Markgrathume Mähren, Wien 1840, s. 38–40.

KUSÁK, Dalibor: Lednice/Valtice, Praha 1986, s. n.

SARTORI, Franz: Die Burgvesten und Ritterschlösser der österreichsten Monarchie. Nebst der topographisch-pittoresken Schilderung ihrer Umgebungen, der Familienkunde ihrer ehemaligen und jetzigen Besiẑer, der Lebensweise und Charakteristik des Ritterthums und den Geschichten und Sagen der österreichischen Vorzeit. Theil V, Brünn 1820, s. 40–43.

SCHMIDL, Adolf: Wien's Umgebungen auf zwanzig Stunden in Umkreise. Nach eigenen Wanderungen geschildert. Band II, Wien 1838, s. 379.

WILHELM, Gustav: Joseph Hardtmuth 1758–1816. Architekt und Erfinder, Wien–Köln 1990, s. 68.

WITZANY, Michael: Die Marktgemeinde Eisgrub. Geschichtliche Mittheilungen aus der Zeit von 1600 bis 1800. Band II., Eisgrub 1901, s. 349.

WOLNY, Gregor: Die königliche Hauptstadt Brünn und die Herrschaft Eisgrub, sammt der Umgebung der Letztern, topographisch, statistisch und historisch geschildert, Brünn 1836, s. 128–129.

Týẑ: Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert. Band II: Brünnner Kreis, Brünn 1836, s. 323–324.

ZATLOUKAL, Pavel: Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku, Olomouc 2002, s. 60.

² SCHINDELMAYER, Karl Robert: Bildliche und beschreibende Darstellung der vorzüglichsten Natur und Kunstgärten in Europa mit Bemerkungen über Gartenkunst und Anpflanzungen. Band III, [Wien] 1812, s. 12. Překlad: „Budova oranẑerie končí překvapením, které by návštěvník těžko očekával. Otevřou se dveře a nacházíme se v hezkém sále, který se jmenuje sál Múz. Je to široká hala, která se skládá z deseti sloupů, jeẑ nesou štít a přední část Chrámů Múz.“

Podle údajů od J. Haderera (publikováno v tehdy oblíbeném tisku *Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst*) byl Templ dostavěn v roce 1809, přičemž stavební přípravy probíhaly, podle informací hlavně současné odborné literatury, o dva roky dříve, tj. v roce 1807, za vlády knížete Jana I. Josefa z Liechtensteina. Plány vypracoval knížecí architekt a stavební ředitel Josef Hardtmuth. Přibližně po patnácti letech, za působení dalšího architekta Josefa Franze Engela, mělo dojít k odstranění sochařské výzdoby. Prázdné výklenky nechal kníže zaplnit vázami s květinami a později dokonce zazdít, takže vznikl prázdný vestibul a bývalou slávu připomínalo již jen atrium.³

Lepší představu o stavu objektu několik let před jeho demolicí máme díky účetnímu materiálu stavebních prací počínaje rokem 1834, kdy se objevují informace o zednických pracích, které se uskutečnily ve dnech 1.–18. ledna, v hodnotě 48 krejcarů (zde se také dozvídáme o měděné střeše s rýnou). Ve dnech od 28. dubna do 10. května 1834 zednické práce pokračovaly (došlo k vyzdění osmi nik, k následnému vymalování a osazení figur [?]) a výsledná suma činila **11 zlatých 57 krejcarů**.

O rok později na chrámku probíhaly další opravy (mimo jiné šlo o podlahy v salonku) v celkové hodnotě **23 zlatých 58 2/4 krejcarů**, a to za zednické práce konané ve dnech od 20. července do 1. srpna 11 zlatých 51 krejcarů, materiál 37 2/4 krejcarů a za sklenářské práce 11 zlatých 30 krejcarů. Podobně tomu bylo i roku 1836, kdy zednické práce stály 5 zlatých 3 krejcarů. V roce 1837 stavební práce neustaly, jenom samotné zednické práce probíhaly od 24. července do 2. září (znovu se práce týkaly figur) a ve výsledku stály knížecí pokladnu **377 zlatých 5 krejcarů**, podrobněji:

zednické práce – 28 zlatých 15 krejcarů
kamenické práce – 345 zlatých
sklenářské práce – 2 zlaté 30 krejcarů
zámečnické práce – 1 zlatý 20 krejcarů

Renovace neminula chrám ani v roce 1838, neboť v první polovině roku se uskutečnily sklenářské práce v hodnotě 8 zlatých 30 krejcarů, na které navázaly ve dnech od 25. června do 7. července zednické práce za 8 zlatých 24 krejcarů (nakoupený materiál byl vyčíslen na 37 krejcarů 2 denáry) a sklenářské za 3 zlaté. Zednické práce se pak uskutečnily ještě jednou na přelomu měsíce listopadu a prosince v hodnotě 3 zlaté 45 krejcarů.

O rok později se v účtech objevuje pouze položka sklenářských prací za 7 zlatých 30 krejcarů. Ve dnech 9.–20. června roku 1840 opět proběhly práce zednické v hodnotě 5 zlatých 32 krejcarů a za materiál *z vlastního zdroje* 20 krejcarů, celkem tedy **5 zlatých 52 krejcarů**. V druhé polovině roku 1840 probíhaly již tradiční práce zednické, a to ve dnech 12.–24. října za 24 krejcarů (koupený materiál taktéž za 24 krejcarů), truhlářské za 20 krejcarů a sklenářské za 2 zlaté.⁴

³ KRÄFTNER, Johann: Joseph Hardtmuth a venkovské stavitelství Lichtenštejnů na přelomu 18. a 19. století, *Časopis Matice moravské*, roč. 132 (2013), supplementum 5, s. 269–286, hlavně s. 270. Architektem byl jmenován již Aloisem I. Josefem dekretem ze dne 21. září 1790, kdežto stavebním ředitelem až dekretem Jana I. Josefa ze dne 1. srpna 1805.

NOVÁK, Zdeněk: Od rozmarýnu k orchidejím – Zimní zahrada zámku, in: *Městečko Lednice* (ed. Emil Kordiovský), Brno 2004, s. 400–406, hlavně s. 401. Autor omylem uvádí dataci vzniku do let 1807–1908.

⁴ Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), kart. 87, fol. 391b–391a, 425b–426b; kart. 88, fol. 27a, 30b–31a, 43b, 50a; kart. 90, fol. 9b–10a, 35b, 532b, 449b, 469b, 405b, sumář stavebních prací (oprav) voluptuárních staveb lednického panství 1834–1840.

V roce 1842,⁵ potažmo 1843 byl chrámek zničen,⁶ společně s oranžérií a divadlem, kvůli stavbě současné budovy skleníku. Stalo se tak i přesto, že anglický architekt Petr Huberat Desvignes před samotnou likvidací vypracoval plán, který počítal s výstavbou nové oranžerie a zároveň v určité podobě i se zachováním stávajícího chrámku.⁷

Templ měl obdélníkový půdorys s rozměry 27 stop na délku (dolnorakouská či vídeňská stopa = 0,316 metru), ale pouze 12 stop na šířku, a zdobila ho měděná sedlová střecha. Interiér byl vyzdoben sochami Múz, které byly podle archivního pramene umístěny v osmi nikách a symbolizovaly vědu a umění. Společně s reliéfy je vytvořil sochař a ředitel *Gravierkunst* ve Vídni Josef Klieber, a právě jeho sochy daly tomuto objektu své jméno.⁸

V letech 1824–1825 mělo dojít k přemístění soch na nově vystavěný zámeček Tři Grácie. Přesto se můžeme v současné literatuře setkat s chybným tvrzením, mimo jiné u autora Pavla Zatloukala, že čtyři sochy z chrámku Múz zdobí i Apollónův chrám.⁹

Sál Chrám Múz byl propojen s přílehlou oranžérií skleněnými dveřmi a po odstranění sochařské výzdoby a jejího nahrazení vázami s květinami sloužil objekt spíše jako průchod mezi oranžérií, potažmo zámek a parkem. Později však došlo ke ztrátě většiny květinových váz, takže – jak uvádí autor Adolf Schmidl – v sále zbyly pouze dvě niky s vázami. Následně byly výklenky zazděny a volný prostor vyplňovaly jen lavičky k odpočinku.¹⁰

Z Hardtmuthovy stížnosti knížeti v roce 1812, tedy v době ukončení pracovního poměru, se dovídáme, že sál byl ochuzen o horní osvětlení, což dle slov architekta způsobilo: „*Welcher Kenner kann zum Beyspiel die Ausföhrung der Durchfahrt des Eisgruber Schlosses beloben? warum musste der Musentempel durch Weglassung der Oberbeleuchtung verpfuscht werden?*“¹¹

⁵ ZATLOUKAL, Pavel (ed.) – KREJČÍŘÍK, Přemysl – ZATLOUKAL, Ondřej: Lednicko-valtický areál, Praha 2012, s. 123. Autoři chybně uvádějí zánik objektu do roku 1809.

HÖB, Karl: Fürst Johann II. von Liechtenstein und die Bildende Kunst, Wien 1908, s. 256–257. Autor uvádí rok zboření chrámu i divadla v roce 1843.

Srov. MZA, fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), kart. 102, fol. 640a–671b. Demoliční práce na oranžerii započaly v listopadu roku 1842.

⁶ JUŘÍK, Pavel: Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů, Praha 2009, s. 93–110, hlavně s. 94. Jan I. Josef se stal hlavou primogenitury rodu po náhlé smrti svého bratra Aloise I. Josefa v roce 1805 a vládl až do své smrti roku 1836. Stavební činností navázal na svého bratra, ale samotný lednický park pozměnil v anglo-čínském duchu.

⁷ NOVÁK, Zdeněk: Zimní zahrada zámku v Lednici, Brno 1997, s. 6.

⁸ SCHMIDL, c. d.

WOLNY, Die Markgrafschaft, c. d. Autor uvádí parametry ve vídeňských sáhách [dolnorakouský či vídeňský sáh = 1,896 metru], a to: 4,5 × 2,5.

PROKOP, August: Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Band IV, Wien 1904, s. 1373. Uvedení rozměrů interiéru již v metrech: 8,53 m dlouhý a 3,79 m hluboký.

⁹ CHARVÁTOVÁ, Ema: Státní zámek v Lednici, in: Charvátová, Ema – Štorm, Břetislav – Pleva, Pavel: Státní zámek Lednice. Brno 1963, s. 14. Dalších šest soch Múz se nacházelo v tzv. Hudebním salonku v lednickém zámku. Tento saloněk byl členěn pilíři a výklenky s horním osvětlením.

HÄUFLER – FEIL, c. d.: „... und seinen Namen von den durch Klieber's Meisterhand gefertigten Musen hat, welche aber in den Grazien-Circus transportirt wurden.“

ZATLOUKAL – KREJČÍŘÍK – ZATLOUKAL, c. d., s. 122–123. Autor ocitované stati Pavel Zatloukal vyslovuje chybnou domněnku, že čtveřice Klieberových soch (Venuše, Nereidka, Vesta a Athéna) byla na Apollónův chrám umístěna teprve s Engelovým dokončením tohoto chrámku.

Srov. ŠABATOVÁ, Lenka – STÁNKOVÁ, Eva: Apollónův chrám, c. ú. Charvatská Nová Ves. Stavebně historický průzkum, Brno 2006–2007, s. 4–32. (nepublikováno, uloženo v archivu map a plánů NPÚ ÚOP v Brně).

¹⁰ SCHMIDL, c. d.: „... mit zwei Nischen, in denen jetzt Blumenvasen stehen. Früher befanden sich hier Musen, von Klieber gearbeitet. Im Frontom und über den genannten Nischen sind Basreliefs von demselben Meister angebracht.“; H[ADERER], c. d.

¹¹ WILHELM, c. d., s. 104.

JUŘÍK, c. d., s. 110. „Proč musel být chrámek Múz zrušován vynecháním horního osvětlení?“

Chrámeček Múz od J. Hummitzsche, kolem roku 1840 (převzato z: WITZANY, Michael: Die Marktgemeinde Eisgrub. Geschichtliche Mittheilung aus der Zeit von 1600 bis 1800. Band II, Eisgrub 1901, mezi s. 348–349.)

Exteriér představoval čtyři schody vedoucí k atriu, kde se nacházely čtyři široké pilíře. Z každé strany čněly po jednom další dva sloupky, tj. celkem šest sloupů z tvrdého kamene s korintskými hlavicemi tvořící portikus a dále čtyři pilastry taktéž s korintskými hlavicemi, které zdobily hlavní průčelí stavby, takže chrámeček mohl z dále návštěvníkovi připomínat desetisloupový řecký chrám – například pseudoperipteros, popřípadě prostylos.¹² Sloupoví neslo kladi s frontonem obohaceným Klieberovým basreliéfem představujícím boha Apollóna ve slunečním voze – stejný motiv (souvisel s kultem tohoto boha jako boha světla a s jeho postavením v celkové ideové koncepci areálu) se později objevil právě i na basreliéfu Apollónova chrámu. Z důvodu dané nesrovnalosti současná literatura chybně odkazuje i na informaci, že basreliéfový vlys boha Apollóna na slunečním voze (jedná se o největší reliéf v Lednicko-valtickém areálu) pochází stejně jako ostatní sochařská výzdoba právě ze zaniklého Chrámu Múz.¹³

„Damals füllte man die von den Musen verlassen Nischen mit Blumenvasen, jetzt sind auf diese verschwunden, jene vermauert, und blos Ruhebanker bezeichnen die früheren Sitze der Musen und die von eben diesen Meister gearbeiteten Basreliefs (Apollo mit dem Sonnenwagen vorstellend) im Frontgiebel und über den Nischen mahnen an den einstigen Musentempel, der jetzt nur ein Atrium, eine viereckige Vorhalle, ...“

¹² WOLNY, Die Markgrafschaft, c. d. Autor nepřesně uvádí, že předsálí tvořily vpředu čtyři korintské sloupky, na které z boku navazovaly tři sloupky. WILHELM, c. d., s. 68. Autor přebírá a opakuje uvedenou nepřesnost.

¹³ Například NOVÁK, Zdeněk: Zámecká zahrada, in: Městečko Lednice (ed. Emil Kordiovský), Brno 2004, s. 416–437, hlavně s. 430; KORDIOVSKÝ, Emil: Lednicko-valtický areál a jeho památky, Praha 2003, s. 50–51.

Srov. ŠABATOVÁ – STÁNKOVÁ, c. d. Basreliéfový vlys Apollóna byl pro svou velikost a jedinečný tvar vytvořen společně se čtyřmi sochami a další reliéfní výzdobou sochařem Josefem Klieberem přímo pro Apollónův chrám. K osazení reliéfů včetně vlysu mělo dojít v roce 1819 a pro představu – sochařské práce na Apollónově chrámu byly odhadnuty na 4 800 zlatých.

V ikonografických pramenech můžeme nalézt tři reliéfy s antickými motivy, zdobící hlavní průčelí objektu a nacházejícími se nad dvěma okenicemi a prosklenými vstupními dveřmi, podobně jako u tzv. Panova templu v anglickém parku v Krásném Dvoře u Podbořan.¹⁴

Samotný chrámek byl zachycen mimo jiné na kvaších Franze Ferdinanda Runka – *Pohled na zámek Lednice s Akvaduktem a Čínským pavilonem* (datované do roku 1815) a *Park v Lednici s lázeňským domem a předsálím oranžerie* (1816) – a na ocelorytině od Johanna Hummitzsch, která zachycuje podobu objektu před jeho demolicí a je zároveň součástí mapy (datované do roku 1840), týkající se valticko-lednicko-břeclavského panství (*Plan von Feldsberg, Eisgrub und Lundenburg mit 13 Randansichten aus Eisgrub*).¹⁵

Lázně (Das Baad/Badhaus)¹⁶

„Um den Garten am angenehmsten zu durchwandern, muss man den Weg zur Rechten einschlagen, wo man sogleich zu dem Badhaus kömmt; dieses ist ein Gebäude im römischen Geschmack, welches unter dem Bäumen vertieft erscheint. Vier abgestutzte Säulen bilden einen Vorhof, der im Hintergrund mit einer Nische geziert ist, die einen Springbrunn enthält; dieses Gebäude steht am Ufer des grossen Wasserstücks, auf dem man sich einschiffen kann; ...“¹⁷

STARÉ LÁZNĚ

Stavba lázní měla být schválena 11. října 1794 knížetem Aloisem I. Josefem z Liechtensteina a realizována podle plánů architekta Josefa Hardtmutha. K jejímu zboření pak údajně došlo, podle názoru Gustava Wilhelma, kolem roku 1804. Vyobrazení a skici ukazují, že návrh byl pojat v egyptském stylu, takže na mohutném soklu stály čtyři sloupy s egyptskými hlavicemi, jež zdobily portál, nad nímž byl z pohledové strany umístěn nápis. Mohutné stěny, ozdobené reliéfy a výklenky s vázami, nesly římsu, která se ve čtyřech stupních úžila, a mohla tak připomínat nedokončenou pyramidu. Z pohledové strany vedlo z vody k lázním šestistupňové schodiště, a jelikož byla stavba osově souměrná, nacházelo se i na druhé straně, ovšem s tím rozdílem, že zde bylo pouze třístupňové.

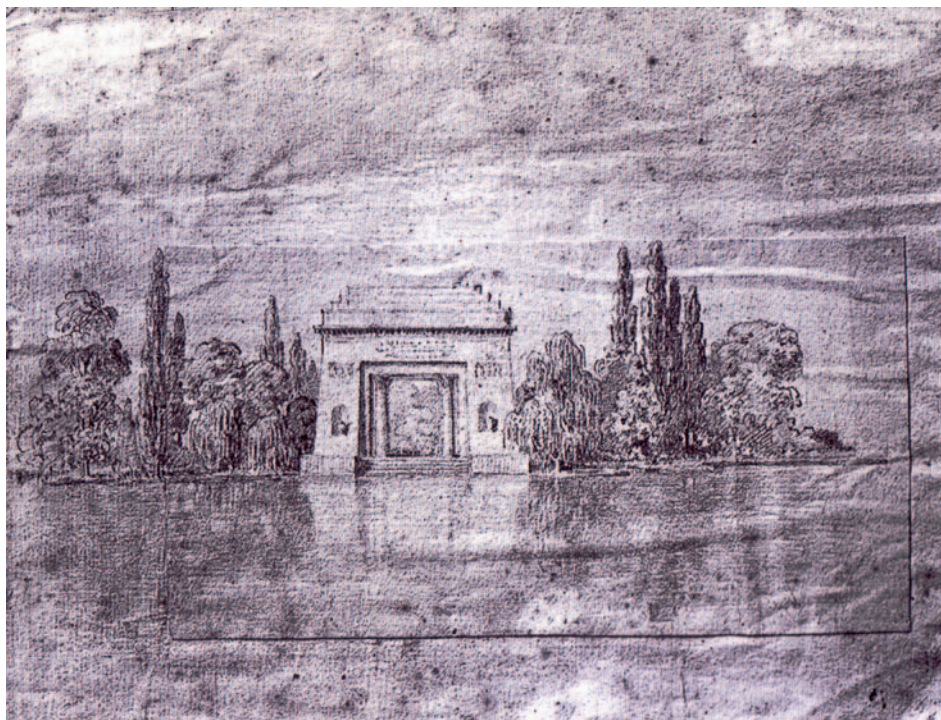
Interiér měl být vybaven dvěma bazénky, přičemž každý z nich byl umístěn v jedné z masivních bočních stěn a dle autora Stefana Körnera napuštěn mořskou vodou. Jak naznačuje půdorys stavby, na stěnách se pravděpodobně nacházela reliéfní výzdoba, skýtající tři plastiky na každé straně, což by znamenalo, že osová souměrnost byla zachována i uvnitř objektu. Stavba (egyptský motiv) tak měla představovat jakýsi protipól mezi Chrámem Slunce (antický motiv) a Čínským pavilonem – pagodou (orientální motiv).

¹⁴ HÄUFLER – FEIL, c. d.

¹⁵ Sammlungen des Fürsten von und zu Liechtenstein, Vaduz – Wien (dále SFL), Inv.-Nr. GR 581, *Pohled na zámek Lednice s Akvaduktem a Čínským pavilonem*; Inv.-Nr. GR 604, *Park v Lednici s lázeňským domem a předsálím oranžerie*.

¹⁶ Srov. CHIMANI, c. d.
DEUTSCH, c. d.
H[ADERER], c. d., 6. März, s. 147–149.
HEINRICH, c. d.
SARTORI, c. d.
SCHMIDL, c. d., s. 380.
WILHELM, c. d., s. 60.
WOLNY, *Die königliche*, c. d., s. 128.
WOLNY, *Die Markgrafschaft*, c. d., s. 323.
ZATLOUKAL, c. d., s. 60.

¹⁷ SCHINDELMAYER, c. d., s. 13. Překlad: „Abychom se mohli co nejpříjemněji procházet zahradou, musíme jít cestou vpravo, kudy dojdeme k lázeňskému domu. Toto je budova v římském stylu, která se zdá být prohloubená pod stromy. Čtyři okleštěné sloupy tvoří přední část dvora, jenž je v pozadí ozdoben výklenkem s fontánou. Tato budova stojí na břehu velké vodní plochy, kde se můžeme nalodit...“

Budova Starých lázní, nedatováno (převzato z: WILHELM, Gustav: Joseph Hardtmuth 1758–1816. Architekt und Erfinder, Wien-Köln 1990, s. 59.)

Přesto na žádné ze známých map lednického parku stavba nefiguruje a pouze na jedné ze dvou skic jsou Staré lázně nedaleko Minaretu, na další pak patrně na břehu rybníku, jenž ale v roce 1794 nemohl existovat. Z tohoto důvodu je možné usuzovat, že skica pravděpodobně vznikla po vyhloubení zámeckého rybníku, nebo stavba musela stát u břehu řeky Dyje či se jednalo o nerealizovaný či pozměněný projekt.¹⁸

NOVÉ LÁZNĚ

V roce 1806 (znovu podle údajů od J. Haderera) došlo ke stavbě lázeňské budovy, jež bývá v současné literatuře označována jako tzv. Nové lázně. I v tomto případě se vycházelo z plánů, které zpracoval Josef Hardtmuth, ale s tím rozdílem, že zadavatelem práce byl již mladší bratr zesnulého Aloise I. Josefa – Jan I. Josef z Liechtensteina. Z archivních pramenů

¹⁸ WILHELM, c. d., s. 54 a 59–60. Na ideové skice Minaretu od Josefa Hardtmutha je stavba navržena s drobnými rozdíly, než jak je popsána výše. Osová dispozice zůstala zachována. Z objeveného půdorysného řešení (tvar řeckého kříže) druhé varianty tzv. Staré lázeňské budovy víme, že hlavní změnou byly masivní výklenky, vybíhající více z hlavní budovy do krajiny a na každé straně ozdobené reliéfní výzdobou – stejně jako v průčelí objektu. Interiér hlavního sálu měl být navíc ozdoben dalšími osmi sloupy, které společně s dvojicí sloupů u obou vchodů, tj. celkem dvanáct sloupů, měly kopírovat tvar kříže a nést váhu samotné střešní konstrukce.

KÖRNER, Stefan: Die Gärten des Fürsten Aloys von Liechtenstein. Gartenkunst in gesellschaftlichen Umbruchzeiten, Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein, roč. 104 (2005), s. 114.

ZATLOUKAL, c. d., s. 60. Autor uvádí, že budova Nových lázní byla postavena na místě předešlého lázeňského domu; SFL, Inv.-Nr. PK 358, turecká věž se čtyřmi pavilony a Starými lázněmi, bez signatury (Hardtmuth) a datace; Inv.-Nr. GR 1144 a Inv.-Nr. GR 1145, dvojice skic půdorysného řešení objektu Starých lázní, pravděpodobně Josef Hardtmuth, 1794 (?).

Nové lázně před rokem 1812 (převzato z: SCHINDELMAYER, Karl Robert: Bildliche und beschreibende Darstellung der vorzüglichsten Natur und Kunstgärten in Europa. Band III, [Wien] 1812, mezi s. 12-13.)

máme zprávy o stavebních pracích probíhajících na stavbě v letech 1834–1838, tedy znovu před samotnou demolicí objektu. Ve dnech 1.–18. ledna roku 1834 se uskutečnily zednické práce v hodnotě 2 zlatých 33 krejcarů. O pár měsíců později tj. od 23. června do 5. července téhož roku zednické práce pokračovaly a týkaly se opravy omítek na stěnách a sloupech v hodnotě 6 zlatých 24 krejcarů. Materiál stál knížecí pokladnu 49 $\frac{2}{4}$ krejcarů, malířské práce 7 zlatých a práce zámečnické 2 zlaté 54 krejcarů, celkem tedy renovace stála **17 zlatých 7 $\frac{2}{4}$ krejcarů**. Drobné opravy pokračovaly i následující rok, kdy se ve dnech 6.–18. července, mimo jiné, opravovaly čtyři dórské sloupy, a celková suma činila **22 zlatých 45 krejcarů 1 denár**, přesněji:

- zednické práce - 9 zlatých 48 krejcarů
- materiál - 1 zlatý 52 krejcarů 1 denár
- malířské práce - 6 zlatých 15 krejcarů
- zámečnické práce - 4 zlaté 20 krejcarů

Od 1. do 18. srpna roku 1836 (podobně jako u Chrámu Múz) probíhaly další zednické práce v hodnotě 9 zlatých 3 krejcarů za práci. Konečná suma se vyšplhala na **13 zlatých 19 krejcarů**, neboť bylo dále potřeba zaplatit materiál za 2 zlaté 16 krejcarů a 2 zlaté za klempířské práce.

Ani rok 1837 nebyl výjimkou, neboť z rozmezí dnů 1.–13. května máme záznam o zednických pracích (objekt byl poničen vlivem počasí) za 2 zlaté 48 krejcarů, ve dnech od 21. srpna do 16. září byly tytéž práce vyčísleny na 54 zlatých 42 krejcarů a za materiál 3 zlaté, koncem roku objekt neminuly ani klempířské práce (4 zlaté 30 krejcarů) a práce zámečnické (4 zlaté). V roce 1838 se pak setkáváme už jen s položkou 9 zlatých 48 krejcarů za zámečnické práce a o několik měsíců později se sklenářskými pracemi za 5 zlatých.¹⁹

Objekt stával do počátku čtyřicátých let 19. století (v účetním materiálu ani na dobových plánech z pozdějších let se stavba již neobjevuje) na břehu Růžového rybníka – dříve známého jako rybník Lázeňský. Jeho demolicé pak souvisela s parkovou úpravou, která vyvrcholila výstavbou palmového skleníku.²⁰

Jak popisuje tehdejší návštěvník parku, jednalo se o kubickou stavbu s otevřeným dórským portikem a čtyřmi dórskými sloupy, které nesly zdobený vlys a mohutné trámové nahrazující klasický tympanon, čímž se dosáhlo vodorovné střechy, a objekt tak získal originální podobu *řeckého chrámu*.²¹ Půdorys budovy byl obdélníkového tvaru a měl 57 stop na délku a 24 stop na šířku. V hlavním sále se po obou stranách nacházely koupací místnosti (bazénky s teplou a studenou vodou) a za zadní stěnou existovala menší místnost se zděnou kašnou, ze které vystřikovala voda do výše 15 stop, z čehož lze usuzovat, že objekt byl nejméně 5 metrů vysoký.²² Sochařská výzdoba (plastiky) byla dílem vídeňských sochařů Vogela a Hoylera.

Od lázní do rybníku vedlo schodiště, které bylo později nahrazeno nebo architektem Jiřím Wingelmüllerem pouze přestavěno do novogotizující podoby. Nachází se zde dodnes. Zároveň byl vytvořen prostor pro ukotvení loď – gondoly.

Co se týče dochovaného vyobrazení Nových lázní, nejstarší známá ilustrace (mědirytina) pochází z díla *Bildliche und beschreibende Darstellung der vorzüglichsten Natur und Kunstgärten in Europa* vydaného roku 1812 (*Le pavillon des bains/Das Baad zu Eisgrub*, anonym), a podobné vyobrazení jako na mědirytnině nalezneme i na Runkových kvaších *Park v Lednici s lázeňským domem a předsálím oranžerie* (1816) a oválně pojaté *Lázně v lednickém zámeckém parku* (nedatováno).²³

Chrást Slunce (Der Sonnentempel)²⁴

„... links an dem Ufer der Taya ist der Tempel der Sonne, der einst einen Gesichtspunkt der Hauptallee des Jagdparkes bildete, wovon man noch Ueberreste antrifft. Diese Rotunde steht in einiger Entfernung von einer grossen triangelförmigen Brücke,

¹⁹ H[ADERER], c. d.; MZA, fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), kart. 87, fol. 391b–392a, 404b–405a; kart. 88, fol. 14b–15a, 27a–27b, 33b–34a, 52a, 53a; kart. 90, fol. 532b, 473b, sumář stavebních prací (oprav) voluptuárních staveb panství Lednice 1834–1838.

²⁰ Tamtéž, inv. č. 4253 – situační plánec skleníku (oranžerie), tužkou a kolorováno, v inventáři fondu datováno do první poloviny 19. století.

²¹ WILHELM, c. d., s. 60. Autor nepřesně uvádí, že jeden ze sloupů se nacházel uprostřed velkého sálu.

²² SCHMIDL, c. d., s. 380; WOLNY, Die Markgrafschaft, c. d., s. 323. Uvedeny rozměry: 9 vídeňských sáhů 3 vídeň. stopy × 4 vídeň. sáhy; PROKOP, c. d., s. 1373. Autor uvádí rozměry: 18,01 × 7,85 metrů.

²³ SFL, Inv.-Nr. GR 613, oválně pojaté Lázně v lednickém zámeckém parku; Inv.-Nr. GR 604, Park v Lednici s lázeňským domem a předsálím oranžerie.

²⁴ Srov. CHIMANI, c. d.

DEUTSCH, c. d.

HA VLÍK, Milán B.: Lednický park a jeho založení, Moravský jih, roč. 1948, 12. 6., s. 2.

HEINRICH, c. d.

KUSÁK, c. d.

*wovon man ein Theil gegen den Thurm, der andere gegen diese Rotunde und der dritte gegen die Wasserleitung führt.*²⁵

Jednou z nejstarších staveb v lednickém parku byl Chrám Slunce (někdy nazýván i jako Dianin chrám, Templ či der Sterntempel), který původně stával na pravém břehu řeky Dyje, v místech bývalé klasicistní zahrady, tzv. Hvězdy, koncipované východně v tzv. Dolním lese již v roce 1692. Roku 1788 je v souvislosti s ní poprvé zmiňován letohrádek, na němž v tom roce probíhaly renovační práce. Autorem původního letohrádku podle autora Jiřího Kroupy by mohl být knížecí a císařský dvorský architekt Isidor Marcel Amandus Canevale (Ganneval), který zemřel v roce 1786, tedy o dva roky dříve, než byl objekt renovován, (nikoliv stavěn).²⁶

V roce 1794 se vládnoucí kníže Alois I. Josef rozhodl postavit nový chrámek, z přírodního kamene, a jak stojí v oběžníku datovaném ke dni 17. června 1794, citují: „... dieses Gebäu nicht bloss auf die Verschönerung des Gartens sondern auch dahin abzielt, denen Handwerksleuten ob denen fürstlichen Herrschaften einen Verdienst zu verschaffen.“ Realizací stavby byl pověřen architekt Josef Hardtmuth, přičemž stavební práce byly zahájeny v srpnu uvedeného roku a dokončeny následujícího léta.²⁷

Po náhlé smrti vládnoucího knížete roku 1805 se stal hlavou primogenitury rodu mladší Aloisův bratr – Jan I. Josef z Liechtensteina. S nástupem nového knížete nastala i změna pojetí lednického parku, čímž došlo k přenesení centra pozornosti z bývalé Hvězdy (klasicistního parku) do prostoru na levé straně řeky Dyje.²⁸

Podle mého dosavadního výzkumu muselo po roce 1805 dojít k přemístění Chrámu Slunce blíže k nově hloubenému zámeckému rybníku, tedy nikoli na nově vytvořený ostrov, jak uvádí současná literatura. Tento poznatek vyplývá jednak ze studia dobové literatury, ale hlavně z dochovaných plánů lednického parku, ve kterých lze nalézt u velkého rybníka kruhovou stavbu nazývanou jako Templ neboli chrám.²⁹ Chrám Slunce tak ztratil své výsadní postavení a stal se „pouhou“ součástí nové parkové kompozice.

K odstranění stavby došlo mezi lety 1820–1824, neboť na indikační skice stabilního katastru (1824), a tedy ani na pozdějším tzv. *Císařském povinném otisku map stabilního*

NOVÁK, Zdeněk: Dědictví staletých vlivů knížat z Lichtenštejna na zahradní kulturu a krajinu českých zemí, Časopis Matice moravské, roč. 132 (2013), supplementum 4, s. 105–140, hlavně s. 118–120.

SARTORI, c. d.

SCHMIDL, c. d., s. 389.

WILHELM, c. d., s. 47–48.

WITZANY, c. d., s. 344–345.

WITZANY, Michael: Die Marktgemeinde Eisgrub. Geschichtliche Mittheilungen aus der Zeit von 1800 bis Ende des Jahres 1906. Band III, Eisgrub 1907, s. 605.

WOLNY, Die königliche, c. d., s. 126.

WOLNY, Die Markgrafschaft, c. d., s. 321.

ZATLOUKAL, c. d., s. 50–51, 56–57.

²⁵ SCHINDELMAYER, c. d., s. 14–15. Překlad: „... vlevo na břehu Dyje je Chrám Slunce, který kdysi tvořil centrum hlavní aleje loveckého parku a z kterého zůstaly jen zbytky. Tato rotunda stojí v blízkosti velkého trojúhelníkového mostu, jehož jedna část vede proti věži [Minaretu], druhá proti rotundě a třetí proti vodovodu [akvaduktu].“

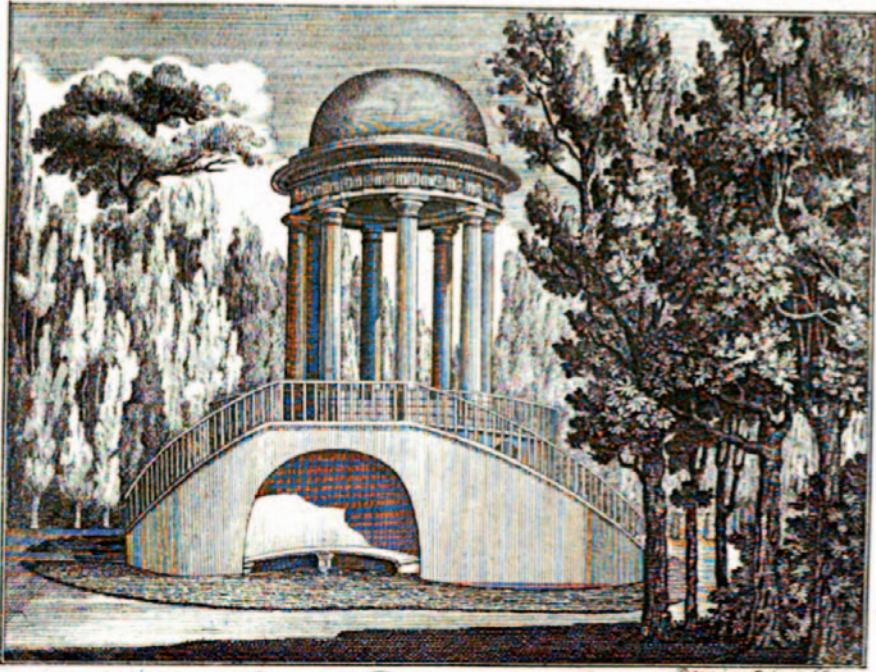
²⁶ KROUPA, Jiří: Lednický zámek doby barokní a klasicistní, in: Městečko Lednice (ed. Emil Kordiovský), Brno 2004, s. 355–385, hlavně s. 376–379.

²⁷ WILHELM, c. d., s. 47–48. Překlad: „... tato budova nemá za cíl pouze zkrášlovat zahradu, ale měla také zajistit řemeslníkům výdělek od knížecí vlády.“

V roce 1794 dostal Hardtmuth, po přeložení Karla Rudzinského do Brna, na starosti Lednici, kde zpočátku pokračoval v budování Canevalova „sentimentálního“ parku.

²⁸ SARTORI, c. d., s. 41. „Rechts vom Schlosse, am Fuße einer sanften buschigten Erhöhung trifft man ein Badehaus, (...) durch den liegenden Wasserspiegel und durch den im hintergrunde springenden Wasserstrahl sich als die anmuthigste Parthie empfiehlt. Der Dianen-, oder wie er später genannt wurde, der Sonnentempel, ist seines unteren Theiles beraubt, diesseits der Thaya ausgestellt worden.“

²⁹ WILHELM, c. d., s. 47–48.; NOVÁK, Dědictví, c. d., s. 127.

Der Sonnen Tempel in Eisgrub.

Chrám Slunce od J. J. Pokorného, kolem roku 1805 (převzato z: *Patriotisches Tageblatt, oder öffentliches Correpondenz- und Anzeige-Blatt für sämtliche Bewohner aller kais. kön. Erbländer über wichtige, interessierende, lehrreiche und vergnügende Gegenstände zur Beförderung des Patriotismus*, roč. 1805, 16. 3., s. 93-96.)

katastru (1826), se chrámek nevyskytuje. Autor Zdeněk Novák uvádí, že k demolici mohlo dojít v roce 1818, neboť se domnívá, že dodnes stále uváděný rok 1838 je pouze tiskovou chybou a že oněch osm sloupů, které tvořily Chrám Slunce, by mohlo být součástí Apollónova chrámu.³⁰ Pokud však skutečně došlo k přemístění chrámku blíže k budovanému zámeckému rybníku, tak uvedenou interpretaci (rok 1818 jako zánik objektu) popírá skutečnost, že je na jedné z Runkových kvaší (nesprávně datované do roku 1815, neboť na kvaši můžeme najít již v roce 1819 dostavěný Apollónův chrám nad Mlýnským rybníkem a Nový dvůr obohacený o Engelův salet), a především sloupy nebyly použity při stavbě Apollónova chrámu.³¹

Samotný Templ, jak dokládá dobová literatura i ikonografické prameny, tvořilo osm dórských sloupů nesoucích zdobenou římsu s kopulí a stojících asi na 2–3metrovém soklu s výklenkem, kolem něhož se ze dvou stran vinulo rampovitě schodiště se zábradlím, a díky své výšce umožňoval výhled do všech alejí. Stejně tak jako sokl, který byl také chráněn

³⁰ NOVÁK, Dědictví, c. d., s. 131.

NOVÁK, Zdeněk: Projevy romantismu v zahradách Evropy a českých zemí na příkladu okolí zámku v Lednici na Moravě, in: *Kamenná kniha. Sborník romantického historismu-novogotiky. Sborník mezinárodního sympozia konaného v Praze ve dnech 20.–24. června 1995 v Rytířském sále Valdštejnského paláce, v Ledebourském paláci v Praze a na zámku Sychrov* (ed. Marie Mžýková), Sychrov 1997, s. 242–247, hlavně s. 245. Autor chybně uvádí, že oktagon měl deset sloupů.

WITZANY, c. d., Band III, s. 605.

³¹ ŠABATOVÁ – STAŇKOVÁ, c. d.

zábradlím a skýtal návštěvníkovi tentýž krásný pohled. Vnitřek kopule byl vymalován dekorativním malířem Franzem Antonem Hurtelem a vídeňským církevním malířem Johannem Meidingerem a římsa nesla nápis RERUM PRODUCTORI, ENTIUM CONSERVATORI [TVŮRCI VĚCÍ, ZACHRÁNCI BYTOSTÍ].³²

Šlo tedy o klasicistní oktogon,³³ jenž byl středem Hvězdy a ze kterého vybíhalo osm (původně sedm) alejí vysázených vlašskými topoly (později jírovci), přičemž každá byla zakončena překvapující dominantou:

- I. Severním směrem vedla alej k vysoce klenutému mostu přes Starou Dyji, kterou rámovaly smuteční vrby (přibližně 150 metrů pod soutokem Dyje a Zámecké Dyje).³⁴
- II. Na severovýchod končila alej u římského triumfálního oblouku, který byl ozdoben nápisem DIVE JULIANO IMPERATORI (BOŽSKÉMU CÍSAŘI IULIÁNOVI). V roce 1798 byly na *den Ruin* provedeny malířské a pomocné práce.³⁵
- III. Východní alej původně končila u *slowakische Bauernzimmer*. Šlo o dřevěnou hranici dříví – z vnějšku jednoduchou a nevzhlednou, která ukrývala dvě krásně malované rolnické místnosti. Bylo zde navíc i shromaždiště pro krmení jelenů chovaných v přílehlé oboře.³⁶
- IV. Jihovýchodním směrem vedla alej ke gotickému (loveckému) domu, stojícímu na rozlehlé louce s půdorysem podobným půdorysu kaple. Podle dobového popisu šlo o jakýsi antický druh stavby, obohacený čtyřmi věžičkami, okny s barevnými skleněnými tabulemi a lomenými oblouky. I zde se měl nacházet nápis, vyvedený gotickým tiskacím písmem: AETAS MEDIA, MEDIUM AUTEM TENE(U)RE BEATI (STŘEDOVĚK, PŮLE CESTY K BLAŽENOSTI/STŘEDOVĚK, STŘED ŠTĚSTÍ). Gotický dům měl být v roce 1797 vyzdoben sochařskými pracemi od vídeňského sochaře Vogela. Stavba figuruje již na Rudzinského mapě pod názvem *gloriet*.³⁷
- V. Jižním směrem vedla alej k lednickým selským usedlostem v Dlouhé (dnešní Slováké) ulici a navazovala na původní parkovou úpravu francouzského stylu v prostoru dnešního Růžového rybníka.
- VI. Jihozápadní alej směřovala k zámeckým jízdárnám.
- VII. Západním směrem vedla alej až k Zámecké Dyji a průhled končil u Labutího jezera s vodotrysky.
- VIII. Severozápadní alej byla ukončena tureckou věží s mešitou – Minaretem.

Stavbu před jejím přemístěním zachytil na kolorovaný lept (*Der Diana Tempel in Eisgrub – Vue du Temple de Diana à Eisgrub. Gezeichnet von L. Janscha. Gestochen von J. Ziegler. Wien*) kolem roku 1800 rytec Johann Ziegler podle kreslíře Laurenza Janschi, přičemž nesmíme opomenout mědirytinu (*Der Sonnen Tempel in Eisgrub*) chrámku od

³² WITZANY, c. d., Band II, s. 344–345. Autor uvádí jména malířů Hürtl a Weidiger a informuje, citují: „Der Sonnentempel befand sich an der rechten Seite jetzigen großen Parkteiches von Schlosse aus gesehen, und zwar ungefähr in der Mitte zwischen dem Wasserkunstwerke und dem orientalischen Thurme.“; Převzal HAVLÍK, c. d.; ZATLOUKAL, c. d., s. 50–51. Opět se můžeme setkat s malířem Hurtelem. Franz Anton Hurtel (Vídeň 4. března 1744 – tamtéž 18. října 1825), Johann Meidinger (Vídeň 14. dubna 1733 – tamtéž 29. srpna 1806).

³³ Srov. Oktogon v parku ve Vlašimi (zaniklý) či v již zmíněném parku v Krásném Dvoře u Podbořan.

³⁴ NOVÁK, Dědictví, c. d., s. 120. Autor uvádí možnou inspiraci podle zahrady ve Wörlitz, kde se nachází tzv. Chambersovský most – vysoko klenutý bíle natřený dřevěný most s klasicistním zábradlím s motivem písmene X.

³⁵ Podobnou „staletou“ ruinu je možné dnes spatřit například v londýnském parku Kew či vídeňském Schönbrunnu.

³⁶ Další pozoruhodnou zajímavostí je sad ovocných stromů nacházející se za samotnou dřevěnou hranici a rostoucí ve třech řadách po deseti stromech. Tento motiv pravděpodobně vychází ze slavného statku Marie Antoinetty ve Versailles – Le Hameau Reine.

³⁷ WOLNY, Die Markgrafschaft, c. d., s. 321. V textu je již gotický dům nahrazen Janohradem. Pozdější autoři tuto koncepci přebírají a opisují, například: DEUTSCH, c. d., s. 127.

Jana Jiřího Pokorného v periodiku *Patriotisches Tageblatt* č. 24 ze dne 16. března 1805.³⁸ Pozoruhodný je i portrét knížete Aloise I. Josefa s Chrámem Slunce v pozadí (*Prince Regnant Louis de Liechtenstein*).³⁹

Čínský pavilon (*Das chinesisches Lusthaus*)⁴⁰

„Wann man zur linken abschweift, so kommt man zu dem chinesisches Lusthaus. Dieses ist eine geschlossene, ziemlich geräumige Rotunde, deren Dachwerk auf einer beträchtlichen Menge nahe an einander gesetzten Säulen ruht, die eine bedeckte Gallerie um das Gebäude bilden, auf dessen Gipfel eine Kuppel nach chinesisches Art sich befindet.“⁴¹

První stavbou, která překročila levý břeh Zámecké Dyje, byl Čínský pavilon, jenž vnesl do lednické zahrady orientální prvek a stal se jedním z nejpěvevanějších objektů studovaného parku. Při tvorbě nové krajinářské kompozice spojené s hloubením zámeckého rybníka se lusthaus ocitl na Čínském ostrově, který byl v pozdějších letech spojen s Grottovým ostrovem, jenž se dnes nachází v mapových průvodcích parkem pod názvem Paví. K objektu přicházel návštěvník přes Čínský most, jehož kopie je v parku k vidění i dnes.⁴²

³⁸ *Patriotisches Tageblatt, oder öffentliches Correspondenz- und Anzeige-Blatt für sämtliche Bewohner aller kais. kön. Erbländer über wichtige, interessierende, lehrreiche und vergnügende Gegenstände zur Beförderung des Patriotismus*, roč. 1805, 16. 3., s. 93–96 (příloha).

³⁹ V případě vyobrazení Chrám Slunce od L. Janschi autor Pavel Zatloukal uvádí, že jde o mědirytinu, nikoliv kolorovaný lept. Podobně i Čínský pavilon v Lednici. Srov. ZATLOUKAL, c. d., s. 50–51; SFL, Inv.-Nr. GR 775, Chrám Slunce v Lednici, Ziegler – Janscha, nedatováno, patrně kolem roku 1800.

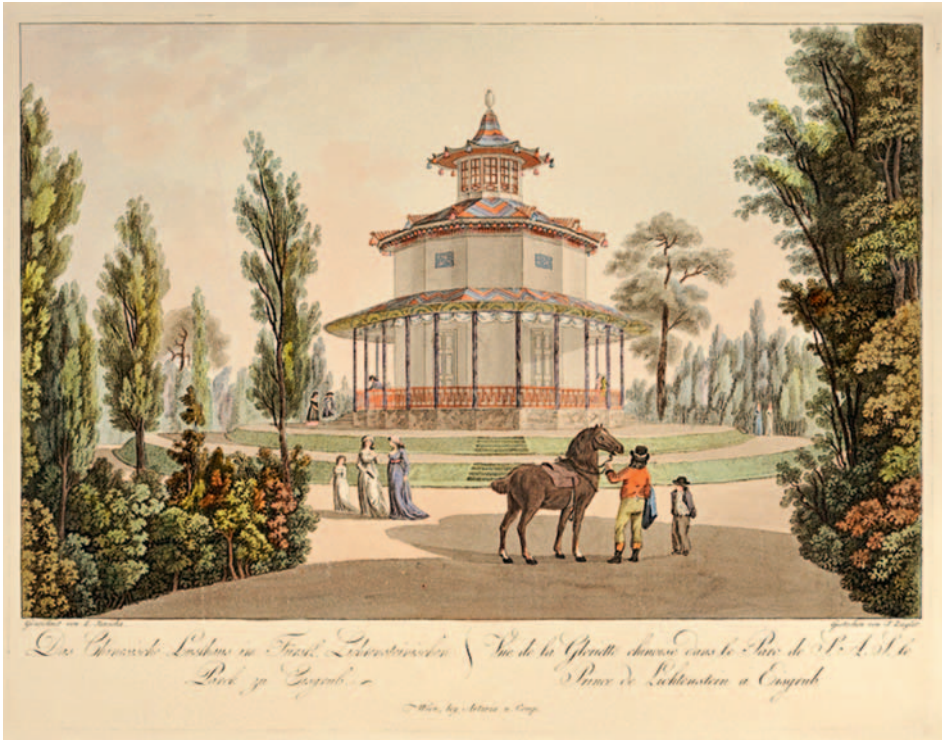
⁴⁰ Srov. CHIMANI, c. d., s. 83.
DEUTSCH, c. d.
HÄUFLER – FEIL, c. d., s. 27.
HAVLÍK, c. d.
HEINRICH, c. d.
KUSÁK, c. d.
NOVÁK, Dědictví, c. d., s. 124.
SARTORI, c. d.
SCHMIDL, c. d., s. 383.
WILHELM, c. d., s. 48–52.
WITZANY, c. d., Band II, s. 346.
WITZANY, c. d., Band III.
WOLNY, Die königliche, c. d., s. 128.
WOLNY, Die Markgrafschaft, c. d., s. 323.
ZATLOUKAL, c. d., s. 50–51.

⁴¹ SCHINDELMAYER, c. d., s. 15. Překlad: „Jestliže se vydáme vlevo, dojdeme k Čínskému pavilonku. Je to uzavřená, celkem prostorná rotunda, jejíž střecha je posazena na velkém množství sloupů stojících blízko u sebe. Sloupy tvoří galerii kolem budovy, na jejímž vrcholu se nachází kupole v čínském stylu.“

⁴² MIKSCHITSCHKEK, Franz: Sehnsucht nach dem Fürstlich-Lichtenstein'schen Garten zu Eisgrub, Brünn 1814, s. n. „Eine neue Augenweide
Bietet China's Lustgebäude,
Schon dem äußern Baue nach,
Der Tapeten Pracht von innen
Zeigt den hocherstaunten Sinnen,
China sey im Mahlerfach,
In der Farben regem Feuer
Weschlands künstlern vorgerückt;
Diesen Kunstgrad zu erreichen
Ist es keinem noch geglückt.“
S-t-k: Die Merkwürdigkeiten zu Eisgrub in Mähren. Auf Veranlass. zweier im patriotischen Tageblatt Nro. 6 u 11, 1804, gemachten Anfragen beschrieben und aus diesem besonders abgedruckt, Brünn 1804, s. 11.

„Eben so sehenswerth und prächtig ist die in einer eigenen Parthie des Gartens stehende chinesisches Rotunda, welche inwendig mit kostbaren, auf Seide gemahlten ächten chinesisches Tapeten ausgeziert ist. Einst prangten sie in einem gleichen Lustgebäude in dem königlichen Garten zu Versailles, wurden während der Revolution, da man alles plünderte und raubte, von einem französischen

Čínský pavilon od Janschy/Zieglera, kolem roku 1800 (uloženo na Státním zámku Lednice)

Pavilon či rotunda, jak byl někdy nazýván pro svůj stav, byl postaven pro potřeby uložení šesti hedvábných ručně malovaných čínských tapet, které původem pocházely z Versailles a jež měly být za Velké francouzské revoluce převezeny kardinálem Poligniacem do Vídně, kde je měl koupit kníže Alois I. Josef z Liechtensteina.⁴³

Zpracováním plánů byl i tentokrát pověřen architekt Josef Hardtmuth, jenž se nejspíš inspiroval Konfuciovým domem v královské zahradě v Kew od Williama Chamberse, přesto však měla lednická rotunda podle tradice spíše kopírovat čínský pavilon v Malém Trianonu v královské zahradě ve Versailles. Podle informací vycházejících z Witzanyho knihy *Die Marktgemeinde Eisgrub* byl návrh realizován tesařským mistrem Daunem v roce 1795.

V rozmezí dnů 26. května – 7. června roku 1834 se na objektu uskutečnily drobné tesařské práce v hodnotě: 13 zlatých 15 krejcarů v hotovosti za mzdy, 17 zlatých 7 krejcarů za koupený materiál a 2 zlaté 16 ²/₄ krejcarů za materiál z tzv. vlastních zdrojů.⁴⁴

Grafen, der ihren Werth gekannt, durch Ankauf gerettet, und bei seiner bald erfolgten Emigration in unsere Kaiserstadt gebracht. Da sie dieser fremde Cavallier hier nicht wohl benutzen konnte, und eingesehen haben mag, er werde nicht sobald wieder in sein Vaterland zurückkehren, so kamen sie für einen theuern Preis an den regierenden Fürsten Alois von Lichtenstein, der Ihrer merkwürdigen Schönheit wegen in seinem Eisgruber Garten eine, der Versailler ähnliche Rotunda geschmackvoll erbauen ließ, und so diesen seltenen Schatz für die Bewunderung der Zeitgenossen und Nachwelt auf das angemessenste aufbewahrte.“

CHIMANI, c. d., s. 83.

⁴³ WITZANY, c. d., Band II, s. 346.

⁴⁴ MZA, fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), kart. 87, fol. 425b–426a, sumář stavebních prací (oprav) voluptuárních staveb lednického panství 1834.

O dva roky později, tj. 1836, byl lusthaus opravován podle projektu architekta Josefa Poppelacka. Účetní materiál ze dne 7. března 1836 s předběžným (projektovaným) rozpočtem počítal s částkou 2 584 zlatých 30 krejcarů, ale konečné vyúčtování ukázalo, že celkové náklady stály „pouhých“ 1 913 zlatých 59 ²/₄ krejcarů, což bylo oproti plánovanému rozpočtu o 670 zlatých 40 ²/₄ krejcarů méně. Jednotlivé položky vypadaly následovně:

zednické práce - 48 zlatých - materiál 53 zlatých
 tesařské práce - 307 zlatých 10 krejcarů - materiál 622 zlatých 66 ²/₄ krejcarů
 kovářské práce - 46 zlatých 21 krejcarů
 truhlářské práce - 483 zlatých 31 krejcarů
 zámečnické práce - 18 zlatých 55 krejcarů
 sklenářské práce - 89 zlatých 12 krejcarů
 klempířské práce - 193 zlatých 24 krejcarů
 malířské práce - 43 zlatých 15 krejcarů
 pozemní práce - 8 zlatých 5 krejcarů
hotovost za práce - 1 237 zlatých 53 krejcarů
 koupený materiál - 433 zlatých 46 ¹/₄ krejcarů
materiál z vlastních zdrojů - 242 zlatých 20 ¹/₄ krejcarů⁴⁵

Ke stavebním pracím se dochovaly i dva plány s Poppelackovou signaturou a s datací 1837, která musela být na jeden z plánů tužkou připsána později. Prozatím nevíme, zda se stavební práce na renovaci objektu v roce 1836 protáhly i do následujícího roku, popřípadě je tužkou připsaný rok 1837 jen pouhou chybou v dataci.⁴⁶

Poppelackovu přestavbu je možné spatřit například na Reimově kolorovaném leptu s datem 9. června 1839, přičemž v dané podobě zůstal pavilon až do roku 1848, kdy byl z důvodu dezolátního stavu stržen a podle plánů a tehdejších představ o Orientu znovu postaven za vlády knížete Aloise II. z Liechtensteina na návrh architekta Jiřího (George) Wingelmüllera. Již v roce 1847 probíhaly práce na stavbě či úpravě přilehlého přístaviště, přičemž suma za uvedený rok činila:

potažní práce - 209 zlatých 43 krejcarů
 zednické práce - 462 zlatých 32 ²/₄ krejcarů
 tesařské práce - 679 zlatých 51 ²/₄ krejcarů
 pomocné práce - 3 090 zlatých 47 ²/₄ krejcarů

Celková suma byla 4 442 zlatých 54 ²/₄ krejcarů, tedy **4 442 zlatých 54 krejcarů a 2 denáry**. O rok později práce (jednotlivé položky ke dnům od 8. ledna do 31. prosince 1848) na přístavišti pokračovaly a navíc se začalo s výstavbou samotného pavilonku, a to za sumu **13 636 zlatých 10 krejcarů a 2 denáry konveční měny**:

potažní práce - 317 zlatých 47 krejcarů
 zednické práce - 87 zlatých 23 krejcarů
 tesařské práce - 1 350 zlatých 16 ²/₄ krejcarů
 pomocné práce - 11 880 zlatých 44 krejcarů

K roku 1849 (28. duben - 31. prosinec, potažmo až 20. březen 1850) se dochovalo vyúčtování k uvedeným pracím za **20 962 zlatých 12 krejcarů a 2 denáry konveční měny**:

potažní práce - 11 zlatých
 zednické práce - 17 zlatých 51 ²/₄ krejcarů
 tesařské práce - 296 zlatých 27 krejcarů
 pomocné práce - 20 636 zlatých 54 krejcarů

⁴⁵ Tamtéž, inv. č. 4289 - průřez čínského letohrádku, tuš, kolorováno, v inventáři chybně datováno kolem roku 1840; kart. 88, fol. 184a-193a, sumář stavebních prací (oprav) voluptuárních staveb lednického panství 1837. Konečný rozpočet byl schválen dne 31. prosince téhož roku.

⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 4286 a inv. č. 4287 - čínský letohrádek (lusthaus) v lednickém parku, půdorys a řez, náčrt tužkou, Poppelack, 1837.

Přestože literatura uvádí jako dobu přestavby objektu pouze léta 1848–1849, dochovaný účetní materiál vypovídá jinak. Stavební práce na studovaném lusthausu se protáhly až k březnu roku 1860, kdy došlo k jeho zastřešení, a tedy k následnému ukončení stavebních prací (pro léta 1860–1862 účetní materiál bohužel chybí). Důvodem prodloužení doby stavebních prací o dlouhých dvanáct let byl fakt, že kromě samotného pavilonu se stavělo i přilehlé přístaviště a velká část financí byla primárně investována na přestavbu samotného lednického zámku, resp. na realizaci či opravy již existujících staveb na panství. Pro lepší představu o financování stavby samotného pavilonu s přilehlým přístavištěm uvádím i sumár pro následující stavební léta:

21. duben – 7. prosinec 1850, **suma 616 zlatých 38 krejcarů a 1 denár konveční měny za:**
 potažní práce – 3 zlaté
 tesařské práce – 44 zlatých 22 $\frac{1}{4}$ krejcarů
 pomocné práce – 569 zlatých 16 krejcarů

24. duben – 6. prosinec 1851, potažmo 20. únor 1852, **suma 522 zlatých 45 krejcarů a 2 denáry konveční měny za:**
 potažní práce – 4 zlaté 30 krejcarů
 zednické práce – 11 zlatých 3 krejcarů
 tesařské práce – 69 zlatých 21 $\frac{2}{4}$ krejcarů
 pomocné práce – 437 zlatých 51 krejcarů

10. duben – 31. prosinec 1852, **suma 196 zlatých 14 krejcarů a 2 denáry konveční měny za:**
 potažní práce – 3 zlaté
 tesařské práce – 83 zlatých 4 $\frac{2}{4}$ krejcarů
 pomocné práce – 110 zlatých 10 krejcarů

6. květen – 17. prosinec 1853, respektive až do poloviny roku 1854, **suma 219 zlatých 58 $\frac{2}{4}$ krejcarů konveční měny za:**
 potažní práce – 2 zlaté 30 krejcarů
 zednické práce – 1 zlatý 54 krejcarů
 tesařské práce – 43 zlatých 14 $\frac{2}{4}$ krejcarů
 pomocné práce – 172 zlatých 20 krejcarů

24. březen – 30. prosinec 1854, **suma 1 195 zlatých 56 $\frac{2}{4}$ krejcarů konveční měny za:**
 potažní práce – 18 zlatých 9 krejcarů
 zednické práce – 1 zlatý 38 $\frac{2}{4}$ krejcarů
 tesařské práce – 218 zlatých 4 krejcarů
 pomocné práce – 958 zlatých 5 krejcarů

V roce 1855 jsou jednotlivé položky mimo časové období (28. ledna 1855 – 19. ledna roku 1856) rozděleny navíc do čtyř kvartálů, přičemž celkovým sečtením dostaneme výslednou **sumu 3 257 zlatých 36 $\frac{2}{4}$ krejcarů za:**
 potažní práce – 37 zlatých 44 $\frac{2}{4}$ krejcarů
 zednické práce – 87 zlatých 24 $\frac{2}{4}$ krejcarů
 tesařské práce – 88 zlatých 54 $\frac{2}{4}$ krejcarů
 pomocné práce – 3 043 zlatých 33 krejcarů

12. leden – 31. prosinec 1856, **suma 1 027 zlatých 13 krejcarů konveční měny za:**
 potažní práce – 7 zlatých
 zednické práce – 11 zlatých 17 krejcarů
 tesařské práce – 109 zlatých 59 krejcarů
 pomocné práce – 898 zlatých 57 krejcarů

23. března 1857 – 9. ledna 1858, **suma 1 556 zlatých 53 krejcarů konveční měny za:**
 potažní práce – 8 zlatých 48 krejcarů
 zednické práce – 2 zlaté 3 krejcare
 tesařské práce – 267 zlatých 15 krejcarů
 pomocné práce – 1 278 zlatých 47 krejcarů
23. leden – 11. prosinec 1858, **suma 1 465 zlatých 57 krejcarů konveční měny za:**
 potažní práce – 97 zlatých 3 krejcare
 zednické práce – 25 zlatých 21 krejcarů
 tesařské práce – 183 zlatých 31 krejcarů
 pomocné práce – 1 160 zlatých 2 krejcare
15. duben – 26. listopad 1859, **suma 295 zlatých 80 krejcarů konveční měny za:**
 potažní práce – 3 zlaté 15 krejcarů
 tesařské práce – 87 zlatých 41 krejcarů
 pomocné práce – 205 zlatých 24 krejcarů

Ve dnech 6.–10. března roku 1860 byl Čínský pavilon v lednickém parku zastřešen, potřebná suma činila **969 zlatých 44 krejcarů konveční měny**. Stavba byla pravděpodobně dostavěna pod vedením bývalého kresliče Johanna Heidricha (vedl i dostavbu lednického zámku či výstavbu kaple sv. Huberta), neboť Wingelmüller 6. srpna roku 1848 ve Vídni z důvodu pracovního vyčerpání zemřel.

Z účetního materiálu navíc víme, že se na obou stavbách podílel mimo jiné i stolařský vídeňský mistr Josef Winglmüller, lednický sklenářský mistr Peter Schreiner, vídeňský klempířský mistr Samuel Kaschka, dále pak kamenický mistr Georg Schebesta, lednický mistr zámečnický Karel Ježek, kovář Simon Beer, lednický truhlář Franz Rechberg, lednický kameník Karl Kern či valtický tesařský mistr Anton Klein. Malířskou výzdobou byl pověřen c. k. dvorní malíř Josef Geyling z Vídně (Viedeň 10. prosince 1799 – Hütteldorf u Vídně 15. června 1885), který pro knížete z Liechtensteina pracoval i v pozdějších letech, kdy se například podílel na nové malířské výzdobě interiérů v Minaretu.⁴⁷

Samotné přístaviště, doplňující představu Orientu, bylo navrženo tak, že zvolna kopírovalo reliéf samotného ostrova a podle vyobrazení z dochovaného plánu zabíralo dostatečný prostor pro ukotvení až sedmi výletních lodiček. Iluzi Dálného východu měly navodit například i čínské vázy, umístěné na hrázi přístaviště. Pro návštěvníka parku byl však nejspíš ještě zajímavější pozoruhodný portál, tvořený ze dvou velrybích čelistí, které společně s cinovými sochami čínských lvů rámovaly cestu k luthusaru.⁴⁸ Následně měl být objekt obnoven ještě jednou, tentokrát za Aloisova syna – Jana II. Dobrotivého, přičemž rekonstrukcí byl pověřen tehdejší knížecí architekt Karel Weinbrenner.

⁴⁷ MZA, fond F 30 (Lichtenštejnská ústřední účtárna Bučovice), kniha inv. č. 10092, fol. 202b–205a, 283b–285a; inv. č. 10093, fol. 188b–194a; inv. č. 10094, fol. 201b–204a; inv. č. 10095, fol. 152b–153a, inv. č. 10096, fol. 186b–188a, inv. č. 10097, fol. 162b–163a; inv. č. 10098, fol. 154b–155a; inv. č. 10099, fol. 130b–132a; inv. č. 10100, fol. 164b–166a; inv. č. 10101, fol. 112b–114a; inv. č. 10102, fol. 124b–126a; inv. č. 10103, fol. 101b–103a; inv. č. 10104, fol. 90b–92a. Voluptuární hlavní knihy stavební panství Lednice 1847–1859.

MZA, fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), inv. č. 4333 – zeď hráze v čínském přístavišti 1847, půdorys a řez částečně kolorovaný; inv. č. 4318 – přístavní zeď před čínským pavilonem, půdorys a průřez, tužka, signatura Schwertassek, v inventáři datováno do roku 1860.

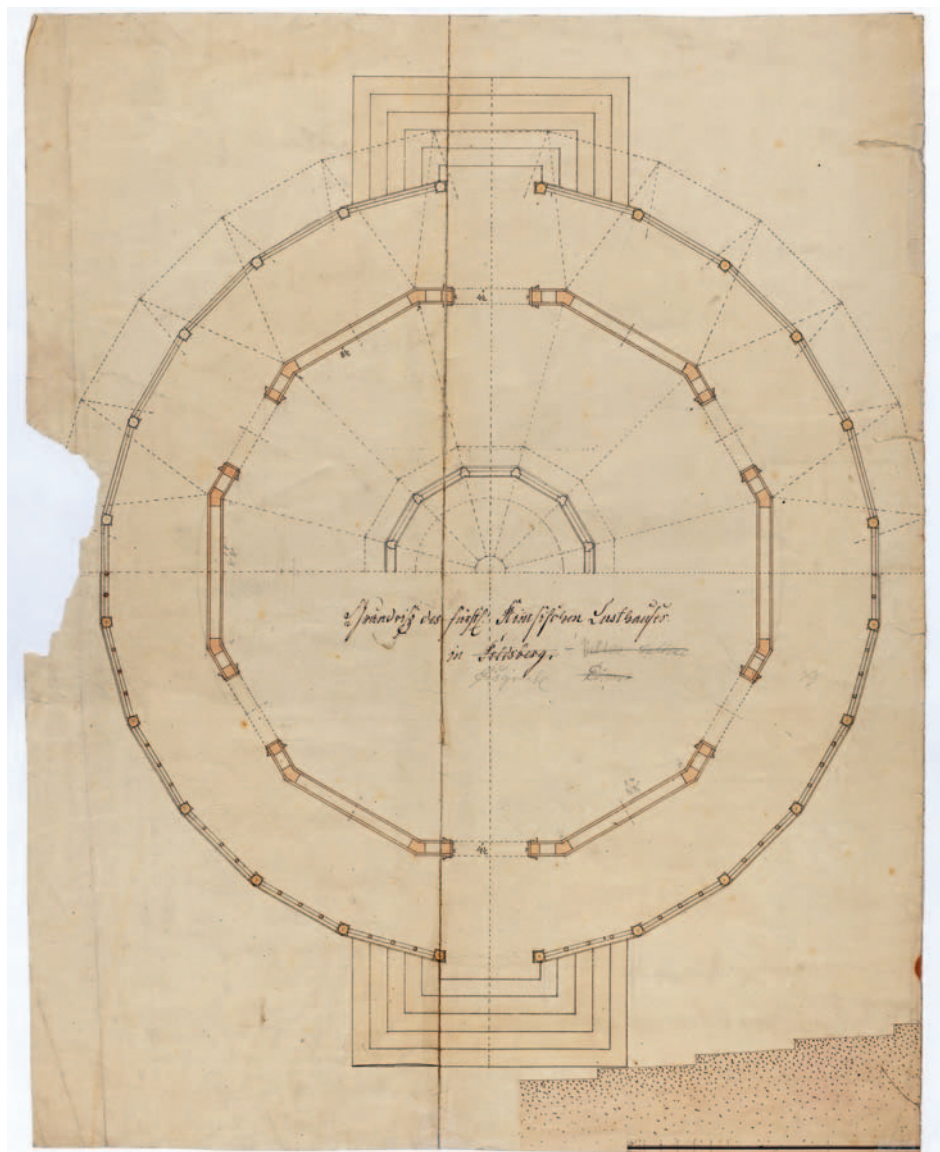
HODEČEK, Dalibor: Stavební dějiny minaretu v Lednici, Jižní Morava, roč. 45 (2009), s. 63–87, hlavně s. 75. ZATLOUKAL – KREJČÍŘÍK – ZATLOUKAL, c. d., s. 179.

⁴⁸ MZA, fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), inv. č. 4334 – situační plán čínského stanu (čínského pavilonu), mírně kolorovaný, signatura Wingelmüllera, v inventáři fondu datováno kolem roku 1847. Uvedené velrybí čelisti dříve zkrášlovaly jinou stavbu v parku – tzv. Holandskou rybárnu (rybářský dům) z roku 1799, kde se nacházel bazének s vodotryskem, jež zdobilo sousoší Tří Grácií – od profesora sochaře Johanna Martina Fischera z roku 1786.

Hardtmuthův návrh (?) Čínského pavilonu v lednickém parku, nedatovaný a bez signatury (Moravský zemský archiv v Brně, fond F 115 [Lichtenštejnský stavební úřad Lednice], inv. č. 4289, v inventáři fondu datováno kolem roku 1840.)

V roce 1891 byl tedy vyhotoven předběžný stavební rozpočet prací, kde se počítalo s částkou 900 zlatých na potřebnou opravu soklu, tj. 400 zlatých v hotovosti za mzdy, za materiál nakoupený 50 zlatých a z vlastních zdrojů 450 zlatých. V rozpočtu se navíc uvádí, že tyto práce bylo nutné udělat před samotnou opravou vrchní části pavilonu. K této renovaci máme dochovaný plán s datem srpen 1891 a s architektonickou signaturou. Přesto k realizaci nedošlo, neboť se stejná položka objevuje i v roce 1892

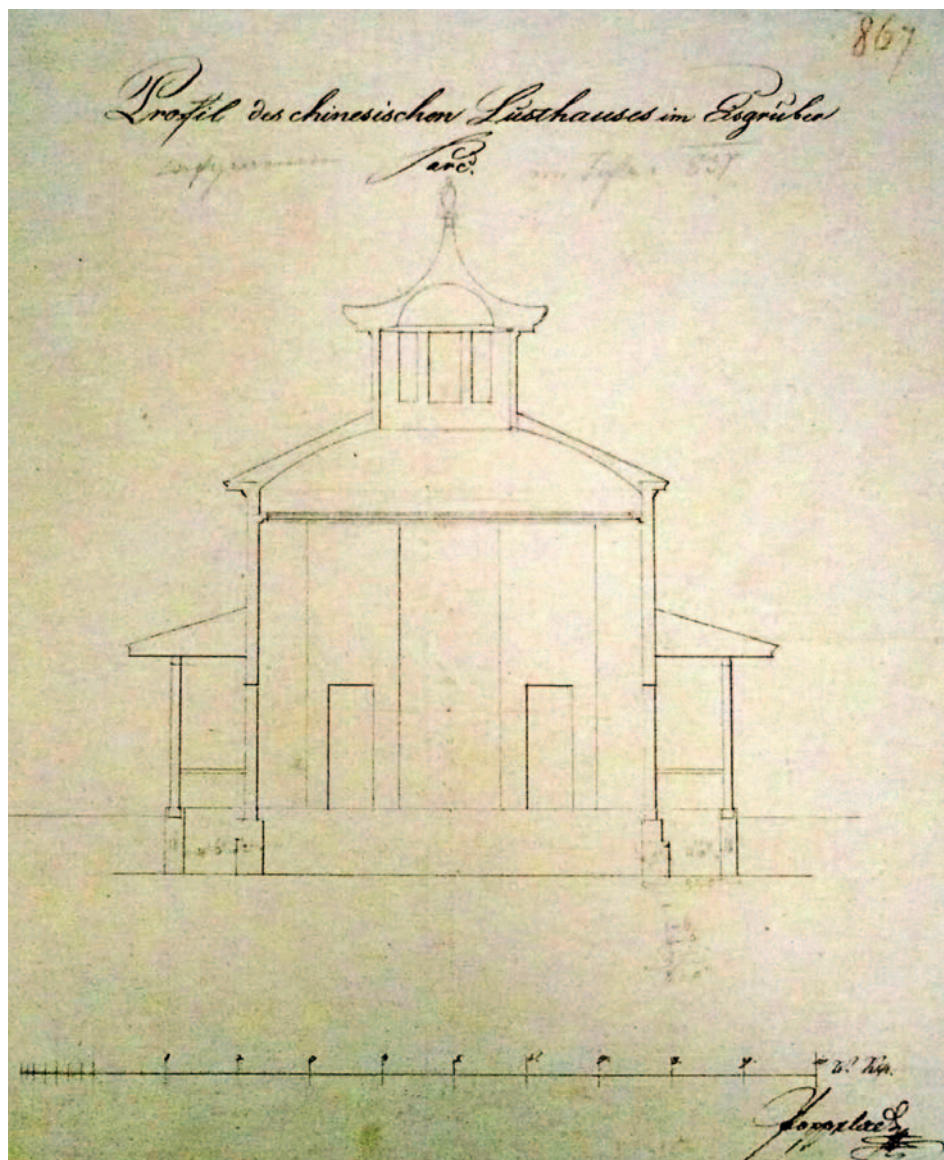

Hardtmuthovo (?) půdorysné řešení stavby, nedatováno a bez signatury (Moravský zemský archiv v Brně, fond F 115 [Lichtenštejnský stavební úřad Lednice], inv. č. 4288, v inventáři fondu datováno kolem roku 1840.)

(s přípisem – opakována z předchozího roku) a s rozdílem předběžné sumy 1 300 zlatých, což bylo o 400 zlatých více.⁴⁹

Dezolátní stav objektu a vysoké náklady na jeho opravu pravděpodobně zapříčinily rozhodnutí vládnoucího knížete Jana II. z Liechtensteina o odstranění pavilónku. Demolice

⁴⁹ Tamtéž, inv. č. 4290 – půdorys letohrádku pro projekt obnovy podlahy v přízemí, srpen 1891, tuš, kolorováno, signatura Wienbrenner; F 94 Velkostatek Valtice, kart. 294, fol. 29b–30a, 148b–149a. Suma za rok 1892: 650 zlatých za hotovost, za materiál nakoupený 100 zlatých a z vlastních zdrojů 550 zlatých.

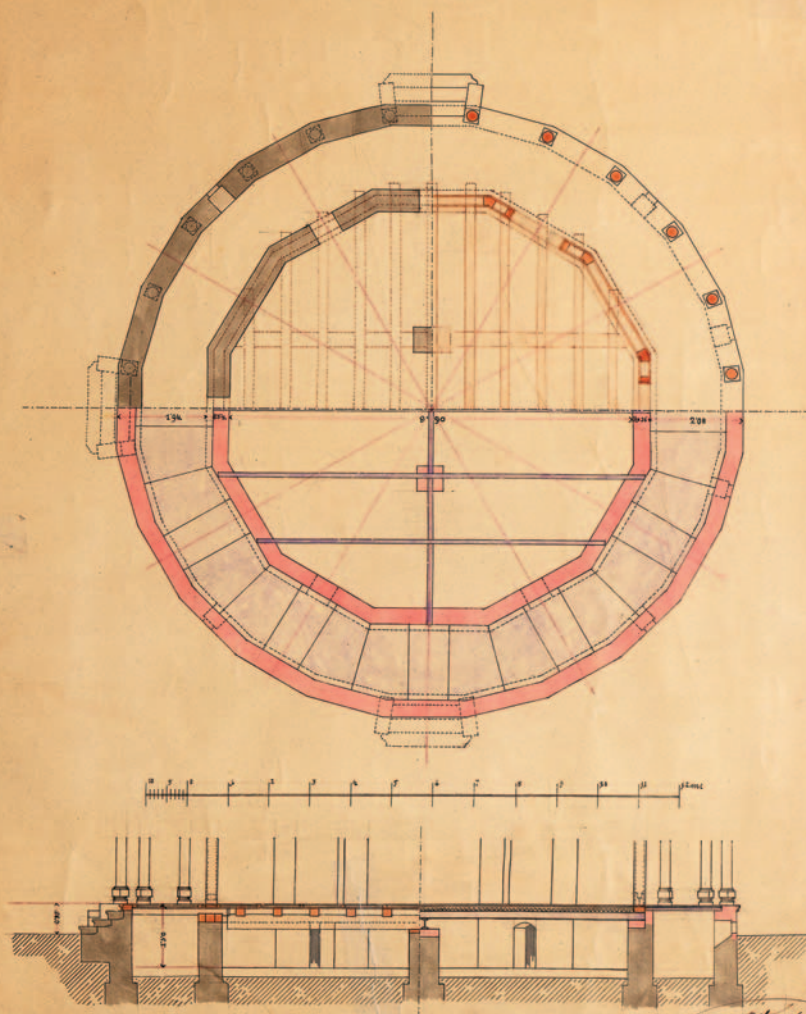

Poppelackův návrh renovace lednického lusthausu z roku 1837 (Moravský zemský archiv v Brně, fond F 115 [Lichtenštejnský stavební úřad Lednice], inv. č. 4287.)

probíhala ve dnech od 12. května do 2. července 1892 pod vedením tesařského mistra Jana Matzkeho, zednického mistra Jeřábka, truhláře Rechberga, klempíře Bielocho a povozníka (furmana) Jana Trieba. Náklady činily 398 zlatých 10 krejcarů v hotovosti za práci a získaný materiál byl celkově oceněn na 25 zlatých 44 krejcarů, což dohromady dělalo **423 zlatých 54 krejcarů**. Vše bylo schváleno v Lednici dne 31. prosince téhož roku.⁵⁰

⁵⁰ MZA, fond F 30 (Lichtenštejnská ústřední účtárna Bučovice), kart. 25 621, fol. 944a–956a, demolice Čínského pavilonku v parku Lednice – stavební účetní kniha. Získaný materiál byl podrobněji oceněn

Chinesisches Lusthaus im Parke zu Eisgrub.
Restaurationsproject des Parterrefussbodens.

Plán opravy soklu Čínského pavilonu od Weinbrennera v roce 1891 (Moravský zemský archiv v Brně, fond F 115 [Lichtenštejnský stavební úřad Lednice], inv. č. 4290.)

na 3 zlaté za materiál „z vlastních zdrojů“ a 22 zlatých 44 krejcarů za „koupení“.
WITZANY, c. d., Band II, s. 346. Uveden rok demolice 1880.

WITZANY, c. d., Band III, s. 605. V dalším svazku autor mění datum demolice na rok 1885. Současná literatura k oběma letům navíc uvádí i rok 1891.

Zajímavostí je, že stavba se objevuje i na plánu lednického parku s přípisem z roku 1896. V tomto případě jde ale pravděpodobně o zaznačení případného pozůstatku půdorysu.⁵¹

Dnes je místo zvýrazněno kruhovým násypem, na kterém se ještě před válkou vysazovala krupna a v roce 2000 zde byla vysazena *Sophora japonica*.⁵² Velká část přilehlého přístaviště je zasypaná a v trávě je možné nalézt pískovcové úchyty držící velrybí čelisti.

Samotný pavilon byl dvanáctibokou, nikoliv desetibokou, dřevěnou stavbou, přičemž každá stěna byla 8,5 stop dlouhá a po ochoz střechy 4 sáhy 3 palce vysoká (dolnorakouský či vídeňský palec = 0,0263 metru). Zvenku byl objekt ozdoben čínskými motivy a obklopen galerií, tvořenou tematicky zdobenou balustrádou s 24 sloupy nesoucími pagodovitou střechu samotné galerie. Do budovy bylo možno vejít šesti různými vchody, nacházejícími se střídavě mezi jednotlivými stěnami s tapetami. Původně měl pavilon stát na dvoustupňovém kamenném podstavci, do kterého vedla dvě šestistupňovitá schodiště. Podle plánů se jeví, že sokl tvořily dřevěné piloty zapuštěné do zpevněného (snad kamenného) podloží. Dvanáct dřevěných stěn neslo orientální střechu, na jejíchž okrajích byly zvonečky a na vrcholu se skvěl vysoký jehlanovitý štít s lucernou.⁵³

Na Poppelackových plánech je možné pozorovat jisté úpravy střešní konstrukce, kdy byl pagodovitý tvar střechy zjednodušen. Nejrozsáhlejší renovace a výstavba nového pavilonu proběhla právě za Jiřího Wüngelmüllera, čímž se razantně změnil i samotný exteriér. Základní půdorys byl zachován – stále se jednalo o dvanáctibokou stavbu, do níž se dalo dostat šesti různými vchody. Tomu však mělo být přizpůsobeno schodiště, které podle plánu luthausu i s přístavištěm vedlo ke každému vchodu zvlášť, což byl rozdíl oproti předchozím variantám. Přesto pro absenci plánů k této přestavbě musíme zůstat pouze u spekulací, zda k této úpravě nakonec došlo, neboť na Weinbrennerově plánu, týkajícím se opravy soklu z roku 1891, jsou zakreslena pouze tři přístupová schodiště. U Weinbrennerova plánu se navíc setkáváme i s vnitřním rozměrem stavby, tj. průměr 9,90 metru (bez přilehlé galerie). Pavilon byl nad povrchem terénu vyzdvížen o 0,85 metru, přičemž samotný sokl (z velké části zapuštěný do země) tvořil 1,5 metru a galerie obíhala hlavní část budovy ve vzdálenosti kolem 2 metru.

Největší změnou byla právě Wüngelmüllerova přestavba Čínského pavilonku. Stavba dostala nový háv v podobě větší barevnosti, vycházející z tehdejších představ o dalekém Orientu a odpovídající již historismu. Pagodovitá střecha byla zkrášlena kromě zvonků i čínskými draky a vstup z přístaviště zdobili zinkoví lvi. Z velkého množství dochovaných rysů a detailních nákresů je asi nejpozoruhodnější Wüngelmüllerův meditující Číňan v tureckém sedu, umístěný nad vchodem (vchody?) do pavilonku společně s motivem draka.⁵⁴

Interiér tohoto luthausu tvořily čínské ručně malované hedvábné tapety, jež vyobrazovaly, citují: „*Ein Chineser, der über die Brücke reitet, wegen seinem Pferd – Gasthaus in Gebirgsgegend – Chineser die vom Jahrmarkt zu Hause reiten – Der Prinzenzug – Der Einzug des Kaisers – Eine chinesische Hochzeit und eine chinesische Jagd.*“ Jedna z tapet se údajně ztratila během prevozu do Vídně. Později ji ale našel jeden Žid, a jak

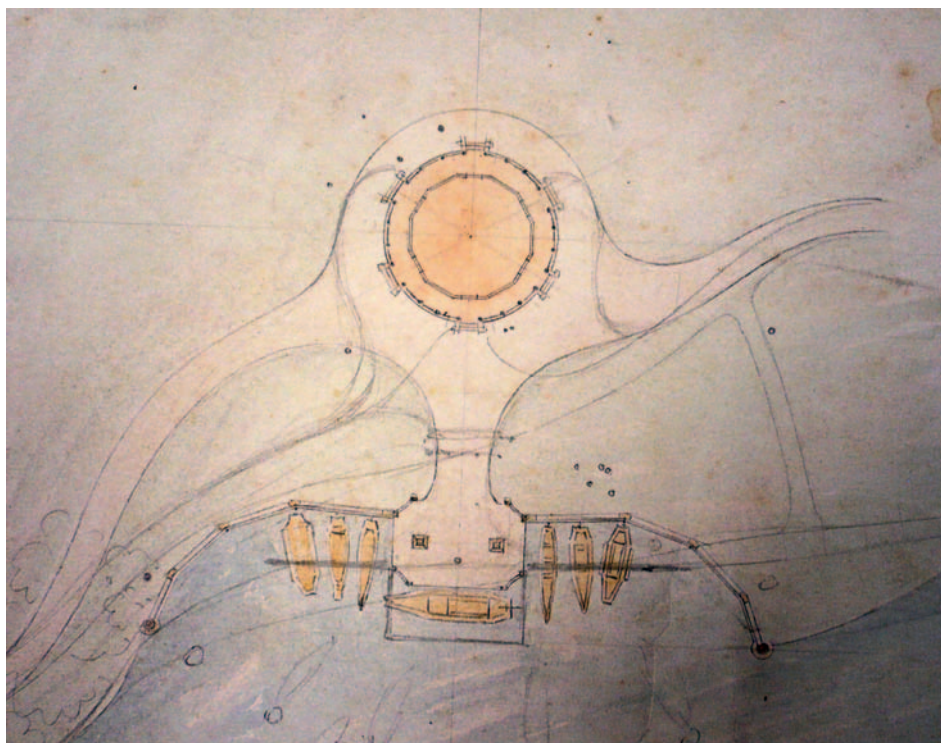
⁵¹ MZA, fond F 31 (Lichtenštejská lesní zařizovací kancelář Břeclav), inv. č. 4467 – mapa lednického parku, datovaná k roku 1896.

⁵² KREJČIŘÍK, Přemysl: Historický vývoj parku a jeho interpretace, Lednice 2001, s. n. (nepublikovaný text).

⁵³ WILHELM, c. d., s. 48–52. Autor chybně uvádí, že šlo o desetibokou budovu, stejně tak i Zdeněk Novák. Srov. NOVÁK, Dědictví, c. d., s. 124; ZATLOUKAL, c. d., s. 50–51.

Srov. MZA, fond F 115 (Lichtenštejský stavební úřad Lednice), inv. č. 4288 – půdorys čínského pavilonu, tuš, kolorováno, v inventáři chybně datováno kolem roku 1840.

⁵⁴ MZA, fond F 115 (Lichtenštejský stavební úřad Lednice), inv. č. 4292 – průčelí čínského domku s provedením vchodu a výzdoby nad vchodem, tužka, v inventáři fondu datováno kolem roku 1840.

Wingelmüllerův návrh Čínského pavilonu s přístavištěm, pravděpodobně kolem roku 1847 (Moravský zemský archiv v Brně, fond F 115 [Lichtenštejnský stavební úřad Lednice], inv. č. 4334.)

se pak nejspíš sám přiznal, nechal se na ni vypodobit i s rodinou – na památku.⁵⁵ Iluzi Orientu dotvořilo vybavení v čínském stylu s porcelánem, nábytkem a výšivkami, jehož velká část se po roce 1892 stala součástí depozitáře a inventáře čínského salonku na lednickém zámku.

Tapety se po zrušení objektu také uložily do lednického zámku, kde (*die Tapeten auf welche man durch lange Zeit sehr viel Wert legte und um eine hohe Summe angekauft hatte, sind an Dachboden im Schlosse hier der Vergessenheit übergeben.*⁵⁶ Později byly instalovány do oktagonového sálu na záměčku Belveder u Valtic a po druhé světové válce byly odvezeny zpět do depozitáře na lednický zámek.⁵⁷

⁵⁵ KRICKEL, Adalbert Joseph: Fußwanderung von Wien aus über Pirawart und Nikolsburg nach Eisgrub und Feldsberg, Wien 1829, s. 64–65. Šlo o motivy: Číňan jedoucí na svém koni přes most – Hostinec v horské krajině – Číňaně jedoucí z trhu domů – Princův průvod či Průvod prince – Příchod císaře – Čínská svatba a čínský lov.

SCHMIDL, c. d., s. 383. „Sie befanden sich in einem ähnlichen Pavillon der königlichen Gärten zu Versailles, wurden bei der Revolution dort abgerissen, und kamen durch einen Emigranten nach Wien, wo sie Fürst Alois kaufte. Eine Tapete ging auf dieser Wanderung verloren, wurde aber durch einen Juden wieder aufgefunden.“

⁵⁶ WITZANY, c. d., Band II, s. 346. Překlad: „Hodnota tapet z původní ceny při koupi během dlouhého času poklesla a nyní se nacházejí zapomenuté v podkroví zámku.“

⁵⁷ HODEČEK, Dalibor: Dvě století letohrádku Belveder v lednicko-valtickém areálu, Jižní Morava roč. 39 (2003), sv. 42, s. 43–57, hlavně s. 50. Rámy s malovanými hedvábnými tapetami byly do záměčku umístěny kolem roku 1929, neboť z této doby pocházejí detailní nákresy jejich konstrukcí. Po provedení potřebných úprav byl objekt vybaven mobiliářem, mimo jiné i porcelánem právě ze zaniklého čínského pavilonu.

Pohled na čínské přístaviště s přilehlým Čínským pavilonem po roce 1848 (převzato z: WITZANY, Michael: Die Marktgemeinde Eisgrub. Geschichtliche Mittheilung aus der Zeit von 1600 bis 1800. Band II, Eisgrub 1901, mezi s. 346-347.)

Stavbu podle Hardtmuthových plánů zachytil na kolorovaný lept kolem roku 1800 rytec Johann Ziegler podle kreslíře Laurenza Janschi (*Das Chinesische Lusthaus im Fürstl. Lichtensteinischen Parck zu Eisgrub – Vue de la Gloriette chinoise dans le Parc de S. A. S. le Prince de Liechtenstein à Eisgrub. Gezeichnet von L. Janscha. Gestochen von J. Ziegler. Wien*). Před Wingelmüllerovou přestavbou se dochovala také Hummitzschénova ocelorytina datovaná do roku 1840 a kolorovaná mědirytina (č. 212) z 9. června 1839 od Johanna Vincenze Reima.⁵⁸

Stav po roce 1848 zachytila další Reimova mědirytina (*Das Chynäsische Lusthaus in Eisgrub*) ze 7. června 1850 i akvarel od Willibalda Schulmeistera z roku 1877 či několik fotografií před samotnou demolicí objektu – jedna z nich dokonce vyobrazuje pavilon i s přilehlým čínským přístavištěm (*Der Seehafen*), kde jsou zachyceni mj. zinkoví lvi a velrybí čelisti.⁵⁹

Kartografické vyobrazení parku v letech 1789–1810

Jedním z významných pramenů při studiu zaniklých staveb lednického parku jsou plány a mapy z dob vlády bratrů Aloise I. Josefa a Jana I. Josefa z Liechtensteina. První letopočet se vztahuje k dataci kolorovaného plánu lednického parku od zahradního

MACHÁČEK, Rudolf: Valtice po stránce turistické, in: Valtice a okolí (ed. Jakub Fintajsl), Valtice 1930, s. 54. „Zvláště zajímavé je zařízena střední osmiboká místnost jako čínská síň: uprostřed sedící Číňan kývá hlavou, dokola na umělé řezaných sedátkách jeho druhové s ještěrkami nebo ovocem, při zdech černě lakované židle perletí vykládané, na stěnách nádherné porculánové lampiony, s kopule visí skvostný lustr s čínskými draky, stěny zdobí šest velkých obrazů s čínskými motivy malovanými na hedvábí. Rozsvítí-li průvodce lustr a lampiony, jsme překvapeni živými barvami soch i obrazů.“

⁵⁸ SFL, Inv.-Nr. GR 2915, Čínský pavilon, Ziegler – Janscha, nedatováno, patrně kolem roku 1800.

⁵⁹ Tamtéž, Inv.-Nr. GR 1876, Čínský pavilon v Lednici, Schulmeister 1877; WITZANY, c. d., Band II, mezi s. 346-347; WILHELM, c. d., s. 53.

Dezolátní stav pavilonu před jeho demolicí v roce 1892 (uloženo na státním zámku Lednice)

inženýra-architekta a správce adamovských železáren Karla Rudzinského (*MAPPA/ Des Hochfürstlich Aloyß Liechtensteinischen Lust-Schlusses Eysßgrub samt allen dazugehörigen Lust- und Würthschaffts Gebäuden, Orangerie, Zierd- und Kuchel-Garthen, Spaziersteyen, Lust-und angränzenden Waldern, Alleen, Thiergarthen/ ... Carl Rudzinsky... 1789*). Pomineme-li samotnou parkovou koncepci, důležité je vyobrazení parku tzv. Canevaleho Hvězdy s dřevěným pavilonem, jenž byl později nahrazen právě Hardtmuthovým Chrámem Slunce.

O deset let později, tj. roku 1799 (popřípadě 1798), vznikl kolorovaný plán lednického zahradníka Ignatze Hollého (*MAPPA/Des hochfürstlich Alois Liechtensteinschen Lust- und Küchelgarten, samt allen Lust- und Wirthschaftsgebäuden nebst dem Marktflerken Eisgrub, allen angränsenden Wäldern, Thiergarten und der umherliegenden obrigkeitlich- und unterthänigen Gegend./ ... Ignatz Holle... 1799*). Zde je již původní Hvězda rozšířena o Labutí jezírko a Čínský pavilon (*17. das chynessische Lusthaus*) na levé straně řeky Dyje. V centru osmi alejí je již vybudovaný Sluneční chrámek (*14. der Tempel*) a jednotlivé aleje zakončují dominanty jako gotický dům (*13. das gottische Jagdhaus*), Minaret (*16. die türkische Moschee*) či ruiny vítězného oblouku (*15. die Ruin*).

Kolem roku 1800 vznikl kolorovaný *Plan du Château et des Jardins D'Eysgrüb*, jehož autor není znám, který je téměř totožný s mapou Holleho, pouze u něj chybí podrobná a badatelsky ceněná legenda.⁶⁰

⁶⁰ SFL, Inv.-Nr. PK 87, mapa Karla Rudzinského z roku 1789; Inv.-Nr. PK 398 a 453, mapa Ignatze Holleho z roku 1798 a 1799; Inv.-Nr. PK 345, mapa lednického parku kolem roku 1800 shodná s plánem Holleho, bez signatury a datace.

KREPS, Miloš: Dějiny adamovských železáren a strojřen do roku 1905. Brno 1976, s. 64–74.

Nejdiskutovanější vyobrazení lednického parku asi představuje mapa datovaná kolem roku 1805/1806, uložená v Moravském zemském archivu v Brně, a s ní spojená rytina *Parc d'Eisgrub en Moravie/Parc von Eisgrub in Mähren*, od neznámého autora, která byla publikována v díle *Bildliche und beschreibende Darstellung der vorzüglichsten Natur und Kunstgärten in Europa* z roku 1812.⁶¹

Zajímavostí plánu je vyobrazení ostrova s chrámem, kam měl být podle názoru Gustava Wilhelma a následně i Zdeňka Nováka později přenesen Chrám Slunce, či vodní plocha kolem Minaretu.⁶² Dále se počítalo se zachováním gotického domu i s ruinou vítězného oblouku a vyhloubením soustavy kanálů (například od Chrámu Múz), která ale nebyla uskutečněna. Zmíněný ostrov s chrámem dle mého názoru ale nikdy nebyl realizován, případně zakreslený chrám není totožný s Dianiným templem.⁶³

Kolem roku 1809 vznikla další kolorovaná mapa s legendou (*Plan/Des Hochfürstlich. Johann Liechtensteinischen Natur und Englischen Park*), jejíž autor není znám, kde můžeme mimo jiné pozorovat postupně hloubení zámeckého rybníku a udělat si tak představu o Lednici a její zahradě na počátku 19. století. Další *Plan des Teiches im fürstlich Liechtensteinischen Garten zu Eisgrub aufgenommen vom Fürst Louis Liechtenstein im Jahre 1810* vyobrazuje pouze okolí velkého zámeckého rybníku a je zde mimo jiné znovu uveden *Der Tempel* pod písmenem C (v předchozím případě je uvedena stavba v legendě označena písmenem E).

K dalšímu studiu lze doporučit i tzv. kolorovaný *Plán odklonění Dyje na sever od Minaretu v lednickém zámeckém parku* od Josefa Liesky, který je datovaný do roku 1808.⁶⁴

Závěrem bych rád poděkoval Mgr. Daliboru Hodečkovi za odbornou konzultaci, dá-le Ing. Přemyslu Krejčíříkovi, Ph.D., paní Ivaně Holáskové, Dr. Arthuru Stögmannovi, Mag. Michaelu Schwellerovi a Ing. Dieteru Friedlovi za pomoc a poskytnutí obrazového materiálu, který byl využit při psaní této práce.

⁶¹ MZA, fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), inv. č. 4281 – lednický park, kolorováno, v inventáři fondu datováno kolem roku 1800.

⁶² Srov. KONEČNÝ, Lubomír: Stavebně historický průzkum substrukce minaretu v letech 1989–1990, in: *Městečko Lednice* (ed. Emil Kordiovský), s. 438–444, hlavně s. 439. Dle autora plán představuje nerealizovaný projekt anglicko-romantického parku.

NOVÁK, Dědictví, c. d., s. 126–128. Autor se domnívá, že plán pochází z Petriho ruky a ukazuje, jak přistupoval k úkolu změny koncepce parku. Zároveň ale autor upozorňuje, že technika zpracování je pozoruhodně shodná s pracemi vyhotovenými Schellem.

⁶³ Pokud skutečně k realizaci ostrova i s chrámkem došlo, musel by tento prvek existovat velmi krátkou dobu, neboť o něm nemáme žádné zprávy. Samotná stavba by navíc byla spíše dřevěná. Je možné usuzovat, zda se popisovaná situace nerealizovala až v podobě čínského stanu na ostrově v Růžovém rybníku.

⁶⁴ SFL, Inv.-Nr. PK 357, mapa lednického parku po roce 1809, bez signatury a datace; Inv.-Nr. PK 346, mapa lednického parku z roku 1810, bez signatury.

KREJČÍŘÍK, c. d. *Legenda k mapě – Erklärungen: A das Schloss, B die Wassermaschinen, C der Tempel, D die Wasserleitung, E das chinesisches Lusthaus.*

Srov. KRÁFTNER, Johann – LEHNER-JOBST, Claudia – VONDRÁČEK, Radim: *Klasicismus a Biedermeier z knížecích lichtenštejnských sbírek*, Praha 2010, s. 302–371. Publikace vydána u příležitosti stejnojmenné výstavy konané ve Valdštejnské jízdárně v Praze od 6. května do 17. října 2010, kterou pořádalo Liechtenstein Museum Wien ve spolupráci s Uměleckoprůmyslovým muzeem Praha.

Daniel Lyčka

Defunct Buildings in the Lednice Park

The park in Lednice used to offer a visitor a great variety buildings, which were also a symbol of the time. Many of these disappeared over the years, whether because of new garden park concept, desolate condition and high renovation costs, or because they made place for a new development.

One of the now-defunct buildings was the Temple of the Muses, which was built in 1809 by Prince Johann I. Josef of Liechtenstein, designed by the princely architect and construction director Joseph Hardtmuth. It was subsequently demolished during the construction of the present palm greenhouse. The interior was decorated with Klieber's statues of the Muses, which were later moved to the Temple of Apollo and the Three Graces mansion.

Another interesting structure by the same architect, built in 1806, was called The New Spa. It was adorned with four Doric columns. It was pulled down probably in the late thirties or forties of the 19th century. It was called "The New Spa" because there allegedly had been a spa building in the park in the time of Prince Alois I Josef of Liechtenstein. These so-called. The old spa was supposedly built after 1794, yet we can not say with certainty whether this was the case.

Equally interesting is the Temple of the Sun built in 1794 on the site of an old summer house, called the Star, in the center of the "old" Lednice park. Like all other studied objects, also this building was designed by Hardtmuth for Prince Alois I. Joseph. It was a stone eight-column monopteros from which led eight alleyways, each terminating with another building. The temple may have been a relocated around 1805 and the building does not appear on contemporary maps after 1820.

One year after the construction of the Temple of the Sun, in 1795, the master carpenter Daun built a Chinese pavilion. It was subsequently restored by the architect Josef Poppelack and later another Liechtensteins' architect George Wingelmüller had it demolished and built anew, including an adjacent pier, according to the contemporary ideas about the Orient. The interior was decorated with Chinese hand-painted silk wallpaper, which Prince Alois I allegedly bought in Vienna and which came from Versailles. The Chinese pavilion adorned Lednice park the longest and was pulled down in 1892, not in 1885 or 1891 as stated in literature.

Svatopluk Vrbka

Mikulovští hudebníci – Alois Gruber

Dvacáté století bylo i pro Mikulov stoletím bouřlivých změn. V souvislosti se vznikem Československa (1918) přicházeli do města zejména čeští státní úředníci a učitelé, mnozí obyvatelé – obvykle z národnostně smíšených manželství – se hlásili k Čechům. Tento vývoj byl násilně přerušena druhou světovou válkou. Poválečným odchodem německého obyvatelstva, které zde žilo od časů tzv. vnější kolonizace (13. století), byly zprerušeny tradiční ekonomické a kulturní vazby. Mezi nově přichozími obyvateli však byli i lidé, kteří se podíleli na novém rozvoji kulturního a také hudebního života města.

Výraznou postavou poválečného mikulovského hudebního života byl Alois Gruber. Narodil se 23. ledna 1905 v Lomnici u Tišnova, kde získal i základní hudební vzdělání. Rozhodující vliv na jeho celoživotní hudební aktivity však měla základní vojenská služba, kterou konal v letech 1925 až 1927 ve Znojmě. Tam byla i plukovní vojenská hudba, jež si vychovávala své členy z tzv. elévů. Je velice pravděpodobné, že jedním z nich byl i Alois Gruber. Hudebníci museli ovládat několik nástrojů, protože hráli jak skladby pro dechové

orchestry, tak i hudbu symfonického charakteru – Alois Gruber studoval u znojemského profesora Josefa Kratochvíla hru na housle, violu, klarinet a křídlovku. Stal se tak multiinstrumentálním hudebníkem s bohatými praktickými zkušenostmi.

Alois Gruber v roce 1928

Hudba 24. pěšího pluku Znojmo. Alois Gruber v horní řadě čtvrtý zleva

Po skončení základní vojenské služby se Alois Gruber stal členem jugoslávské plukovní hudby jako sólista na housle a na křídlovku. V Jugoslávii se oženil s Marií Gabrovec a v roce 1931 se s ní vrátil zpět do Československa. Ve své rodné obci pak působil jako kapelník dechové hudby a současně byl i členem komorní jazzové hudby v Tišnově.

Jugoslávská plukovní hudba. Orchestr v sestavě pro symfonickou i pro dechovou hudbu koncertoval v mnoha lázeňských a přímořských městech po celé Dalmácii. Alois Gruber na fotografii v první řadě druhý zleva

Original Jazz Tišnov, Alois Gruber na fotografii uprostřed stojící s houslemi

Tišnovský taneční orchestr, Alois Gruber na první fotografii v druhé řadě druhý zprava s trubkou, na druhé fotografii v první řadě zcela vpravo s houslemi. V době války, kdy nebyla televize a rozhlas byl tendenční, se paradoxně rozvíjela místní kultura. I malá města měla početné orchestry. Ženy však v nich byly výjimkou – na fotografii je Marie Nezmeškalová, která působila od roku 1930 v Mikulově a byla duší hudebního života tehdejší mikulovské české národnostní menšiny

Po skončení války přišel Alois Gruber do Mikulova, kde využil možnosti získání rodinného domu. Je velmi pravděpodobné, že jej sem přivedla Marie Nezmeškalová, rodačka z Předklášteří u Tišnova, která zde před válkou učila na tehdejší menšinové hudební škole Národní jednoty – v ní se například vzdělával i mikulovský rodák, pozdější významný jazzman Karel Krautgartner. Alois Gruber, jenž v Mikulově získal kapelnictví, sem přivedl

kromě své rodiny – manželky a synů Aloise (*1937) a Karla (*1939) – i výborné hudebníky Antonína Kobylku, Františka Konečného a Antonína Plíhala.

OSIDLOVACÍ ÚRAD A FOND NÁRODNÍ OBNOVY V PRAZE

Č.: 66.000/ 21437 /1948-IV/6.

Věc: Příděl drobného živnostenského podniku.

ROZHODNUTÍ O PŘÍDĚLU
DROBNÉHO ŽIVNOSTENSKÉHO PODNIKU

Pan(t) Alois Gruber, kapelník

Mikulově, Leninova ul.čp. 1388.

Osidlovací úřad v Praze Vám k Vaší přihlášce podle § § 1 a 4, odst. 1, písm. b) zák. č. 31/1947 Sb. a podle vládního nař. č. 106/1947 Sb., na návrh okresního - ústředního - (zemského) národního výboru v Mikulově po provedeném řízení

přiděluje do vlastnictví

přídělovou podstatu podniku

Florián Kusel, kapelnictví,

Mikulov, Leninova ul.čp. 1388

podle stavu k rozhodnému dni, t. j. ke dni 31.XII. 1946.

A

Rozhodnutí o přidělu drobného živnostenského podniku – kapelnictví

Ihned po příchodu do Mikulova se Alois Gruber s elánem pustil do organizace praktického hudebního života. Založil několik hudebních těles. Byla to především hudba „strajchová“ (kavárenská), která hrávala pravidelně v městské kavárně (pozdější Dům dětí a mládeže ve Vrchlického ulici) a v kavárně s restaurací *Palava* na rohu ulic Pavlovská a Česká (dnes na tomto místě stojí Okresní archiv). V suterénu se nacházel taneční sál s jevištěm a konávaly se tam taneční zábavy, plesy, divadelní představení a různé oslavy. Pro tyto hudební produkce vytvořil Alois Gruber hudební těleso s univerzálním zaměřením.

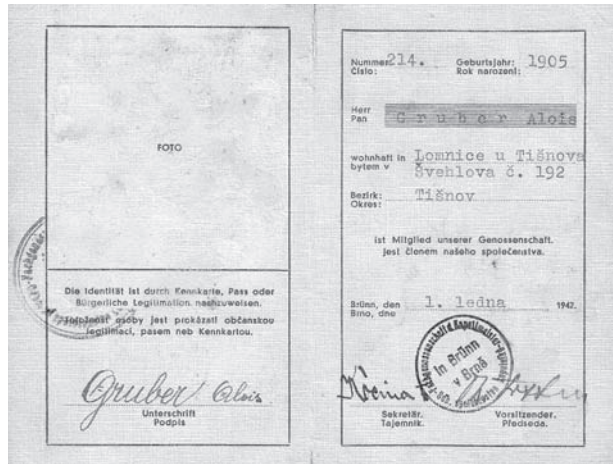
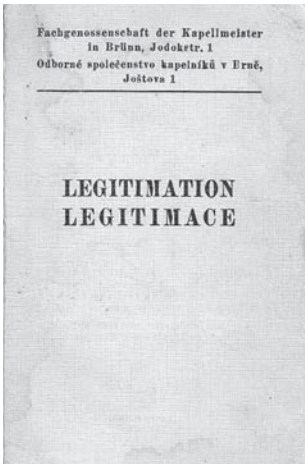
Mimo tato místa se konaly podobné akce v restauraci *Na Střelnici*, která stála v prostoru nynějšího amfiteátru. Později byl využíván i rekonstruovaný velký zámecký sál.

Gruberův univerzální orchestr účinkoval i při divadelních představeních. Snímek s velkou pravděpodobností zachycuje účinkující z operety *Perly panny Serafínky* Rudolfa Piskáčka, která byla uvedena ještě v sále *Palavy*. Hudebníci stojí v zadní řadě, Alois Gruber je osmý zleva

Další velké hudební těleso sestavil Alois Gruber z hudebníků z Mikulova a okolních vesnic. Dechový orchestr hrával na všech oslavách, slavnostech a v slavnostních průvodech, a to vesměs zdarma

Kapelnickou legitimaci Alois Gruber získal již 1. ledna 1942

Protože měl Alois Gruber kapelnické osvědčení, byl údajně jmenován městským kapelníkem a bylo mu uděleno právo vedení několika hudebních souborů působících v tehdejšími okrese Mikulov (písemný doklad o tomto jmenování však nalezen nebyl). S kapelami hrával i k tanci, což byla součást obživy vlastní rodiny, stejně jako soukromé vyučování hře na housle. Je zajímavé, že Alois Gruber nikdy – ani v době, kdy byla ředitelkou Marie Nezmeškalová – nevyučoval na hudební škole.

Alois Gruber se věnoval i hudbě duchovní. Zajišťoval hudební doprovod při mších v kostele sv. Václava, při církevních průvodech (např. na Boží tělo) a svátcích. Pro tuto činnost měl několik dalších hudebníků, mezi nimiž byl i akademický malíř profesor Rudolf Gajdoš, který hrál na trombon. Tehdy společně s varhaníkem Josefem Bimkou nastudovali i *Českou mši vánoční* Jakuba Jana Ryby.

Josef Bimka (u harmonia), Alois Gruber (s brylemi) a chrámový sbor při církevní slavnosti

Snad největším Gruberovým mikulovským počinem bylo vytvoření symfonického orchestru. Zaktivizoval hudebníky nejen z Mikulovska, ale i ze sousedních okresů. Drahomír Zimák, který byl aktivním hráčem v Gruberových kapelách a orchestrech, píše: *Málo zpráv je o symfonickém orchestru, který skutečně existoval. Nacvičoval ve škole na Komenského náměstí, kterou nám poskytl pan ředitel Bába, jenž v orchestru hrál na housle. Bohužel měl orchestr jen jedno vystoupení v sále restaurace Palava. Hrál se tzv. vyšší populár. Syn Aloise Grubera Karel k tomu uvádí: Jenže tehdy započala éra tvrdého totalitního režimu a prováděly se tzv. politické čistky, kdy různí představitelé města s diktátem místní organizace KSČ prověřovali politické zaměření i u hudebníků. Ti, kteří byli jiného politického přesvědčení, byli nežádoucí a následně byli přesídleni či přemístěni, což mělo za následek ukončení činnosti tohoto orchestru, v historii města Mikulova jedinečného.*

Alois Gruber také vytvořil kapelu, která se stala základem tanečního orchestru JM (Jazz Mikulov). Reagoval tím na požadavky mládeže, která chtěla tančit swing a „trsat“ boogie-woogie.

Taneční orchestr *Jazz Mikulov*. Na snímku zleva jsou saxofonisté František Gregorovič, Antonín Kobylka, Zdeněk Ponížil a Stanislav Plíhal. Na harmoniku hrál Jindřich Procházka a na kytaru Oldřich Barták. Zcela vlevo stojí kapelník „par excellence“ Alois Gruber. V horní řadě je pianista Trachtulec, houslista Antonín Seménka, trumpetisté Drahomír Zimák, pan Fiala a Antonín Hráček. Na trombón hrál Rudolf Veverka. Zcela nahoře je hráč na bicí nástroje pan Sládek, zvaný Bubének, a kontrabasista Bohuslav Válka

Ještě 23. června 1949 byl Aloisi Gruberovi vydán List živnostenský, který se za několik měsíců stal cárem papíru. V lednu 1950 byla totiž Gruberova kapelnická živnost zrušena. Karel Gruber k tomu uvádí: *Když se otec obrátil s žádostí a dotazem na ONV, jaké zaměstnání může nyní získat, bylo mu nabídnuto místo uklízeče v jejich kancelářích a prostorách budovy, což on z pochopitelných důvodů nepřijal.*

V polovině roku 1950 se Alois Gruber přihlásil ke konkurzu do orchestru v Mariánských Lázních. K jeho realizaci však nakonec nedošlo. V letech 1950–1953 byl vedoucím prodejny *Ultrapphon*. V této pro něj tak těžké době za ním do Mikulova přijel bývalý člen jeho kapely Bohuslav Válka, aby ho přemluvil k převzetí funkce kapelníka v závodním dechovém orchestru Adamovských strojřen. Zároveň mu bylo nabídnuto pracovní místo technického úředníka. Vzhledem ke své neutěšené situaci v Mikulově to Alois Gruber neodmítl a koncem roku 1953 odešel do Adamova; jeho rodina v Mikulově setrvala.

Okresní Národní výbor v Mikulově.

Číslo: 511-23/6-49.

List živnostenský.

Podle § 13 živnostenského řádu potvrzuje se tímto, že:

majitel živnosti: Alois Gruber

rok narození: 1905

bydliště: Mikulov, Leninova 18.

řádně opověděl samostatné provozování živnosti:

kapelnické

stanoviště živnosti: Mikulov, Leninova 18

Tato opověď byla v seznamu svobodných — ~~remeslných~~ živností
obce Mikulova

ve svazku I oddělení A pod běžným číslem 22 zapsána.

Mikulov, dne 25. června 1949.

Referent ONV:

OKRESNÍ NÁRODNÍ VÝBOR V MIKULOVĚ

Čís.: 513-9/1-1950/VIII.

V MIKULOVĚ dne 9. ledna 1950.

Při odpovědi uvěďte vždy název ústředí.

Předmět: Živnostenská oprávnění kapelníků.

K čí.: .....

Pan
Alois Gruber, kapelník
Mikulov, Leninova 18.

Příloh: 1

Podle výn. min. průmyslu č. j. 186.311/1949-V-2 ze dne 27. prosince 1949 a vzhledem k upravení provedeném zákonem č. 69/1948 Sb., o hudební a artistické ústředně a z toho vyplývajícím organizačním změnám, nelze nadále považovati kapelnictví za činnost podléhající ustanovením živnostenského řádu.

Příloženě Vám vracím Váš živnostenský list, doplněný podle shora cit. výn. min. průmyslu, příslušnou doložkou.

V živnostenském rejstříku byl proveden výmaz tohoto živnostenského oprávnění.

Referent ONV!
František Luksa.

Zrušení kapelnické
živnosti

Mariánské Lázně, 23. srpna 1950.

Pane Gruber,

byla mi předána Vaše nabídka kterou jste zaslal zdejšímu ředitelství st. lázní a ve které se ucházíte o místo v lázeňském orchestru.

Vzhledem k tomu, že dnem 28. t. m. uvolní se místo I. houslisty a sezona potrvá pravděpodobně do 15. října a rád bych Vás poznal jaká jest Vaše orchestrální pohotovost jak na housle, tak i trubku, raďte mi krátkým telegramem sdělit bude-li Vám možno uvedeným dnem nastoupit.

Požadavek jest: zahrát z listu jako I. houslista veškeré operní předehry, fantazie a i druhé symfonické skladby. V tom případě, že jste i v solové hře zdatný měl byste možnost se ihned uplatnit na I. místě.

V případě, že se uplatníte budete angažován i v příští sezoně. Pro každý případ vezmete s sebou i trubku.

Platy jsou stanoveny podle vyhlášky NUC, t. j. 4.500.- a 4.800.- Kčs měsíčně. Jest postaráno o levné ubytování a stravování za cenu režijní.

Koncertuje se denně tři a půl hodiny.

V očekávání Vašeho sdělení, poručím se

Vám se srdečným pozdravem

JOSEF SVOBODA
ředitel lázeňského orchestru
MARIÁNSKÉ LÁZNE

Alois Gruber se po nuceném ukončení činnosti hudebníka v Mikulově přihlásil do konkurzu do orchestru v Mariánských Lázních

SMĚR

Do boje
za úspěch III. a IV.
čtvrtletí roku 1953,
ve výrobě
i v hospodaření

ZAMĚSTNANCŮ ADAMOVSKÝCH STROJÍREN N. P.

Ročník V. - Číslo 20

18. září 1953

10 hal.

Pod taktovkou soudruhu Grubera

Hudební kroužek při závodním klubu chce získat co největší počet členů pro svoji dechovou i jazzovou hudbu. Voláme proto všechny hudebníky v závodě do našich řad! Věříme, že i Ty, soudruhu, který pěstuješ hru na některý hudební nástroj, rozšíříš naše řady a staneš se výkonným členem našeho hudebního kroužku.

Zkoušky konáme pravidelně dvakrát

týdně v nově přidělených místnostech v nové jídelně, a to v úterý a v pátek, začátek vždy v 15,15 hod.

Nový umělecký vedoucí s. Alois Gruber, kterého jsme získali pro naši závodní hudbu, skýtá nám plnou zárnku vytvoření vysoce kvalitního hudebního tělesa, které tak bude moci plnit své poslání — sloužit pracujícím.

B. VÁLKA, K. SMEJKAL.

Počátek padesátých let 20. století charakterizuje i závodní časopis *Směr* a v něm uveřejněná zpráva

Dechový orchestr Adamovských strojiren

V Adamově vytvořil Alois Gruber velký dechový orchestr, který pod jeho vedením dosáhl ocenění i v celostátních soutěžích.

Karel Gruber vzpomíná na poslední období otčova života takto: *Časově náročná práce, obětavost, odloučení od rodiny a špatná životospráva ovlivnily jeho zdraví. Ještě krátce před smrtí – už velmi vyčerpán – hrál naposledy na housle při vánoční půlnoční mši v kostele sv. Václava.* Alois Gruber zemřel 8. března 1956 ve věku 51 let.

Pohřeb Aloise Grubera. Rozloučit se s ním přišly desítky muzikantů z širokého okolí a přijela i jeho kapela z Adamova

Prameny

CZAJKOWSKI, Igor: Dechový orchestr Aloise Grubera, Hlas Pálavy, 5. 6. 2001

ZIMÁK, Drahomír: Muzikantovy vzpomínky, Hlas Pálavy, 12. 6. 2001

ZIMÁK, Drahomír: Trampoty s dechovkou, Hlas Pálavy, 25. 6. 2001

Rodinný archiv a vzpomínky Karla Grubera

Svatopluk Vrbka

Mikulov musicians – Alois Gruber

Among new residents of Mikulov who came to the city after World War II was also a versatile musician Alois Gruber (1905–1956). He was educated in Znojmo, where he was a member of a military band. Then he worked in a military band in the former Yugoslavia for several years. After returning to Czechoslovakia and during the Protectorate he was the conductor and member of several musical groups in his native region around Tišnov. There he met Mary Nezmeškalová, who had worked before the war in Mikulov as a music teacher. She brought him to Mikulov after the war, where she set about recreating musical education.

Alois Gruber founded several orchestras in Mikulov. His greatest achievement was the creation of a symphony orchestra, which however, lasted only for a single appearance. The political situation after 1948 was not favorable for entrepreneurship and Gruber had been deprived of his trade. At the end of his life he was conducting a brass band of the Adamov machine works.

Ilona Horváthová

Svátek Božího těla pořádaný v Mikulově roku 1585 zaznamenaný Christoffem Erhardtem

Svátek Božího těla nebo také svátek Těla a krve Páně popisuje Erhardt ve svém textu jako triumfální den. Tento svátek je oslavou oběti, kterou pro svůj lid vykonal Ježíš Kristus. Při Božítělovém svátku se velmi zdůrazňovala reálná přítomnost konsekrovaného, tedy vysvěceného chleba. Boží tělo je druhým svátkem (po památce eucharistické svátosti na Zelený čtvrtek) v rámci liturgického roku, který je založen svojí podstatou na eucharistii. Ta je v životě katolíků tak drahocenným plodem, že je oprávněné učinit ji předmětem díky. S největší pravděpodobností právě zde můžeme najít příčinu výjimečnosti Božítělového svátku.

Nedílnou součástí svátku Těla a krve Páně je průvod neboli procesí (z latinského *procedere*, což znamená kráčet vpřed nebo putovat). Mnoho církevních svátků doprovázejí procesí a každé z nich je pro katolíky velmi významné. Právě putování patří v životě věřících mezi nejdůležitější projevy víry. Je mnoho druhů procesí (prosebná, kajicná, děkonná atd.), ale při všech je nesen v čele procesí kříž.

Kořením svátku Božího těla spadají do 13. století – je založen na opakujícím se vidění augustiniánské řeholnice Juliány z Lutychu v roce 1209. *Zjevoval se jí totiž zářivý měsíční kotouč s jedním tmavým místem, což jí bylo vyloženo jako obraz toho, že v ročním cyklu ostatních svátků chybí svátek eucharistie. Na naléhání Juliány a jejího duchovního rádce zavedl biskup Robert z Lutychu takový svátek poprvé pro svou diecézi roku 1246. Roku 1264 jej papež Urban IV., kdysi arcijáhen v Lutychu, předepsal pro celou církev. Ve své zakládací bule „Transiturus“ tento svátek zdůvodňuje a rozvíjí přitom potěšující ucelenou nauku o eucharistii jako oběti i hostině. Na jeho přání měl Tomáš Akvinský sestavit texty pro breviář i mešní formulář. Přesto se jeho výhradní autorství breviářního oficia s jeho velkolepými hymny z různých důvodů zpochybňuje. Ještě ve stejném roce Urban IV. zemřel, což rozšíření svátku neprospělo. Až papež Klement V. na koncilu ve Vienne (1311–1312) znovu naléhal na jeho zavedení. To se pak uskutečnilo za Jana XXII. uveřejněním buly „Transiturus“ v klementinských dekretálich.*

Božítělový svátek je jedním z pohyblivých svátků v rámci liturgického mezidobí. Ty vznikly v závislosti na velikonočním období a sloužily jako pomoc při vnějších i vnitřních nesnázích církve. Lze je také označit jako svátky ideové. ... *nakolik čtí předmětem vyznání, chvály a díky určitou pravdu víry či speciální aspekt Kristova tajemství, a nakolik se „idea svátků“ nahlíží jako pastorační program k obnově a upevnění církve.*

Svátek Božího těla je poprvé doložen v Kolíně (St. Gereon, 1274–1279). V Brně patřil již roku 1380 mezi běžně prováděné. Při prvních Božítělových svátcích se konala pouze Božítělová mše, bohužel nemáme nikde doloženo, kdy se poprvé vyšlo ven z kostela a provádělo se procesí kolem čtyř oltářů.

Text věnovaný svátku Božího těla v Mikulově byl sepsaný Christoffem Erhardtem a vydaný v roce 1614 v Ingolstadtu. Na první straně dokumentu nalezneme celý název Erhardtovy práce. *Jak byl slaven nádherný svátek křehkého Božího těla v starém městě Mikulově, markrabství Moravském. Nejprve proběhlo kázání a poté bohoslužba, dále půvabné procesí, jehož se účastnili jednotlivé cechy, muzikanti, instrumenty, andělé, duchovenstvo, zněly latinské a německé dialogy a promluvy.*

Již v samotném názvu se objevuje vše, s čím nás později autor seznámí – slouží čtenáři vlastně jako obsah celého textu. V dokumentu popisuje důležité prvky tohoto svátku, každou jeho část a díky podrobným detailům slouží k následné rekonstrukci svátku a jeho přesnému pochopení. Zjistíme zde podstatnou informaci, a to, že popisovaný svátek

Form vnd Weiß/

Wie das herrliche Fest
 des zarten Fronleichnamts in der alten Statt
 Nicollspurg / im Marggraffthumb Nürhern ge-
 legen / mit vorgehender Predig / vnd folgendem Gottesdienst /
 zierlicher Proceffion / Eintheilung der Zünfften / Musicanten /
 Instrumenten / Engeln / Priesterschafft / Lateinische
 vnd Teutsche Dialogen oder Gesprechen / jäh-
 lich gehalten würd.

Vor 28. Jahren durch

Den Ehrwürdigen Herrn Christoff Erhardt /
 Beyland daselbsten Pfarrhern vnd Des-
 chandt / beschrieben.

An jetzo aber

Anderen Orten / Stätten vnd Märckten zu gutem
 Vorscheil / vnd bequemer Anstellung / das erste
 mal in den Truck geben.

Cum approbatione Superiorum.

Ingolstadt /

Gedruckt in der Ederischen Truckerey / durch
 Elisabeth Angermayrin / Anno 1614.

Božího těla se konal již před 28 lety a text byl vytištěn až v roce 1614. V předmluvě Christoffa Erhardta nalézáme přesnější časové ukotvení – text sepsal v září roku 1585: *Datum: Mikulov 28. září, to je den, kdy slavíme velkého svatého vládcu Václava, jenž je patronem farního kostela i Moravy. Po Kristově narození, roku 1585.*

Autor textu Christoff Erhardt byl od roku 1583 mikulovským farářem a v roce 1585 se stal prvním mikulovským děkanem. Zemřel ještě před rokem 1591, takže se uveřejnění knihy k Božítělovému svátku již nedočkal. Sepsal ji zřejmě nejen kvůli zachycení a uchování události svátku Božího těla, ale i kvůli osvětě čtenářů, kteří si měli uvědomit také příčiny jeho vzniku. Popsané aspekty byly velmi důležité k pochopení základní podstaty svátku Božího těla. Díky správnému uvědomění si všech příčin biblických i historických je možné, aby každý křesťan svátek náležitě prožil a stal se lepším.

Spis má celkově 31 stran rozdělených na několik částí. První strana je úvodem, který nás seznamuje s obsahem textu, autorem a také s místem a rokem vytištění dokumentu. Dále nás už samotný autor provází podrobněji tématem. Vytvořil předmluvu k popisované problematice svátku. Nejdříve se v ní obrací na vedení města a církve. Další jeho slova směřují k oslavě Božítělového svátku a Ježíše Krista. Používá velmi vzletná slova, která vyjadřují jeho pokoru vůči oslavě Těla a krve Páně. Svátek spojuje se slovy „čest“, „úcta“ a zdůrazňuje silnou víru v Ježíše Krista a apel na pokornou oslavu jeho oběti. Z těchto písemných projevů vyznívá jasně pokora, již Erhardt k tomuto svátku cítí. Celou předmluvu pak autor samozřejmě zakončil svým podpisem: *Christoff Erhardt, pocházející z Tyrolska, z města Halla; vystudovaný licenciát teologie; farář a děkan tamtéž* [tedy v Mikulově].

Od strany pět se seznamujeme s průběhem celého svátku, jeho historií. Erhardt se snaží v textu popsat každou část, tedy modlitby, procesí spolu s výkladem jeho významu, dále pak latinské a německé dialogy, hymny a rýmy. Nacházíme zde konkrétní zamyšlení, které bychom mohli brát snad i jako polemiku, již vede autor sám se sebou, a snaží se na ni v textu postupně reagovat: *Co může člověk chtít tak nádherného, nebo: co by bylo k tomuto Božítělovému dnu potřeba? Co je zapotřebí k této ceremonii? Co s sebou přináší? To bych velmi rád věděl.* Další text autor rozdělil do deseti příčin (kapitol), v nichž nám osvětluje každý aspekt Božítělového svátku. Je možné říct, že se jedná o dokument, který je scénářem Božítělového svátku, a to od jeho základního popisu, příčin jeho vzniku až po způsob realizace. Krok po kroku je čtenář provázen prvky svátku a jejich významu na pozadí textů z Bible, jež autor často cituje.

V první příčině se Erhardt snaží o definici svátku. Z materiálu je patrné, že Božítělový svátek byl velmi významný, stejně jako procesí, jež tento svátek provází. V první kapitole vyzývá k oslavě Ježíše Krista a zdůrazňuje sílu společného prožívání při tomto svátku. Součástí svátosti není jen uctívání Ježíše Krista, ale také vzájemné splynutí každého člověka v rámci společenství během Božítělové mše a procesí a je hodnotné pro všechny aktéry svátku. A právě tato síla společného prožitku měla v aktech a i v divácích (převážně velkolepého procesí) vzbudit rituální prožitky a prohloubení ve víře. Společenství, jež vzniklo při oslavě Těla a krve Páně, je postaveno na společném jednání (modlitby, účast v procesí, recitace rýmů či zpěvu písní), a to díky přesně daným pravidlům, vycházejícím z Božítělového misálu i ze mše samotné. Církevně zakořeněná pravidla v nás vzbuzují zcela jiné pocity než jednání neorganizované, postrádající řád. Každý církevní svátek je založený na obřadu, tedy souboru rituálů při provádění bohoslužby. Ať už mluvíme o aktech nepostradatelných pro liturgii (přijímání eucharistie), nebo o prvcích nepodstatných – které ovšem zapůsobí na věřícího (například gestikulace kněze) – dohromady tvoří tyto aspekty rituál, v němž nalézají účastníci Božítělového svátku a procesí silný prožitek.

Následuje příčina, jež je sice krátká, ale velmi podrobně se v ní rozebírá význam kázání a ceremonie. Nedílnou součástí těchto dvou prvků je modlitba, která znamená pro věřícího velmi intimní propojení s Bohem. Je to jistý projev individualismu ve víře. Ovšem díky ceremonii vnímá věřící modlitbu prakticky všemi smysly. Kázání autor považuje za důležité, zmiňuje však, že ceremonie dokáže věřícího propojit s Bohem

intenzivněji, dokáže ho svojí silou pohltnit. V období vzniku tohoto textu hrálo kazatelství důležitou roli – bylo velmi nutné věřící zaujmout. Spolu s rozvojem rétoriky, kdy rostla snaha vyjadřovat se co nejsprávněji (převážně v němčině a latině), se rychle rozvíjela ceremonie a věřící tento způsob kázání s velkou pravděpodobností zaujal.

Třetí příčina shrnuje význam Ježíše Krista pro náš život, připomíná, že je tento svátek díky skutkům Ježíše Krista významný, a musí být proto adekvátně oslavován. Celý svátek se tak soustřeďuje na velkolepost oslav činů Ježíše Krista. Jak píše Erhardt ve svém textu, je nutné v tento den naplnit to, co je psáno ve Starém zákoně: *Ty nabídněš Bohu svému Pánu srdce, a budeš jemu sám sloužit*. Právě důraz na velkolepou oslavu poprvé odkazuje k vnímání barokních církevních oslav. Také je zde první zmínka týkající se procesí, není však příliš konkrétní. Jsou zde pouze na základě biblických textů, žalmů, popsány nástroje, které by měly během svátku zaznít, a je uvedeno, kdo by se procesí měl účastnit.

Ve čtvrté příčině nacházíme historický popis procesí a jeho význam v rámci katolické víry. Tím, že putujeme, podnikáme nějakou cestu, vzdáváme čest a chválu Ježíši Kristu. Každý účastník procesí napodobuje cestu, ať už je to putování tří králů, nebo jeruzalémského lidu. Základ konání procesí můžeme tedy najít již v Bibli a dostáváme se tím na úroveň poutníků, kteří tímto uctívali Ježíše Krista. Můžeme tedy na procesí nahlížet tak, že jde o putování a právě to je smyslem víry. Je možné, že i z tohoto důvodu je svátek Božího těla tak významným v rámci liturgického roku.

Pátá kapitola slouží k utvrzení ve víře. Je důležité chválit a oslavovat svátek Těla a krve Páně. V procesí může jít každý (i lidé jiného vyznání) a může velebit Ježíše.

Šestá příčina se zaměřuje na význam pokrmu jako základního aspektu svátku Božího těla. Pokrm vnímáme jako něco nezbytného pro život, ať už jako poslední večeři Ježíše Krista se svými učedníky, nebo jako jídlo pro chudé či nemocné. Erhardt popisuje pokrm jako něco reálného (chléb), i když je stále patrná paralela s eucharistií.

Šestá kapitola navazuje svým tématem na kapitolu předešlou. Vnímání pokrmu je zde podáno ve smyslu rovnosti lidí. Autor znovu vyzdvihuje a apeluje na důležitost eucharistie, ale v rámci společenství a rovnosti všech. Jedná se především o uvědomění si toho, díky komu tento „chléb“ můžeme jíst. Samotným přijímáním eucharistie projevujeme úctu, při níž vzdává hold celé společenství. Během bohoslužby se jí klaněním prokazuje nejvyšší úcta, která patří jen Bohu. Není tedy divu, že Erhardt věnoval eucharistii dvě kapitoly, v nichž pohlíží na svátost dvěma rozličnými způsoby, jejichž společným znakem je velká úcta.

Pokud tedy mluvíme o přijímání pokrmu v rámci mše, můžeme hovořit o obrádním jednání v rámci rituálu, který opět spojuje všechny účastníky. Společné jednání a prožívání je tvořeno na základě uvědomění si faktu přijímání Těla Kristova. Tento akt má jasný význam a zároveň účinek na celé společenství věřících, většinou lze hovořit o účinku velmi emotivním a hluboce prožitým. Je to duchovní pokrm, který zároveň zajišťuje věřícímu věčný život.

Osámá kapitola je velmi krátká a popisuje procesí. Další, devátá kapitola se problematikou procesí zabývá více a vysvětluje význam procesí pro Božítělový svátek. Právě v rámci procesí je spoluprožívání znásobeno, ať už společným recitováním, nebo stejným pohybem celé skupiny lidí – ať už je to pohyb vpřed, tedy chůze, nebo organizované zastavení celého procesí.

Desátá příčina je nejdleší a nejobsáhlejší. Najdeme v ní nejpodrobnější popis realizace svátku a následného procesí. V ostatních příčinách bylo vše popsáno pouze teoreticky, zde nacházíme popis události. Jak vypadalo procesí, kdo se ho účastnil a jaké se používaly rekvizity (prapory a kříže). Jsou zde konkrétní reálie týkající se svátku a spojení s Mikulovem. Erhardt také zmiňuje, co by mělo být součástí procesí, tedy hudba, nástroje a nevhodnější barva oblečení účastníků procesí (bílá). Poprvé též píše o monstranci a její důležitosti v rámci Božítělového svátku. Vše popisuje velmi podrobně. Postupně nás seznamuje s tím, kdo v procesí jde, v jakém pořadí a čím se reprezentuje. Popsání jsou

am **S. Fronleichnamstag.** 14

So laffte sich warlich Christus nach deinem groben Sinn vnd Verstand/ auch nicht zwischen den Singern tragen/wann du ihn empfabest/ wanns deinem eigensinnigen Kopff also gefällig ist/ so solstu bald der heiligen götlichen Schrift/wie obgedacht/ keinen glauben geben.

Sars ander/ Melnestu auch/ das die Christus Gottes vnd Mariæ Sohn/ durch deinen stinckenden Hals werde gehen? Vnd bißwilen in dein vnseuberes/vnrines/koeliges Herz lassen einschliessen? Dannoch vund nichts desto weniger empfabest du ihn/ schloest vnd sperrest ihn auch ein in dein Herz/ vund glaubest festiglich/wann man dich fraget/ was du empfangen hast? Antwortest du/ Christum den **H E X X I I**/ vund lebet doch noch im Himmel. Also muß man auch alle heindiciren/ der Glaub/ vund nicht den Euangelosser Sinn vnd Wig/ muß es begreifen/ vund so vil auff diß mal. Der Allmechtig/ gnädig vund barmhertzig **G O T T** verleyhe vund gebe dir irrenden das Lieche der Wahrheit/ vnd vns sampelich vnd sonderlich nach dißem das ewige leben/ Amen.

Kurz verfaßte Ordnung der Procession
 oder des Umbgangs am heiligen Gottes-
 leichnamstag/wie mans zu Nicolspurg
 im Landts Mähren sars
 lich haltet.

Zum aller ersten wird getragen ein neuer Kott/
 doppelcaffender Sahn/daran ein groß güldes Creutz/
 so man den Blutsan nennet.

C ij   **Darauff**

15 Von der Proceſſion

Darauff folgen in der Ordnung/7. Handwercks
Zechen mit ihren Fahnen/vnd darinnen gemaleten Pa-
tronen/ als nemlich.

- Der Pauern Zech.
- Der Hauer.
- Der Becken.
- Der Schmide.
- Der Lederer.
- Der Maurer.
- Der Schneider/ 2c.

Särs dritte/ 2. groſſe Fahne mit Stangen Creutz.
Darnach folgende Märcke vnd Dörffer.

Märcke.	}	Unteriſternitz.	Jedes Marcks Richter/ Bür- ger vnd Gemein/ Alt vnd Jung/ Manns vnd Weibs Perſonen.
		Muſchau.	
		Tracht.	

Dörffer.	}	Oberiſternitz.	Richter vnd Ge- mein / zwey vñ zwey in 8 Ord- nung/ mit ihren Fahnen/ Stän- gen vnd andes- ren Zierung.
		Polau.	
		Bergen.	
		Pulgram.	
		Boitleßbrunn.	
Glentnitz vnd Payrdorff.			

Zum vierden/ folgen andere Kleine vnd groſſe Fah-
nen/ mit nachgehende ordenelich Stade Jungfrawen.
Item/ mehr Kleine Fähnlein/ darauff folgen par vnd
par gewachſene Knaben.

Zum fünfften/ Kleine Fähnlein/ darauff folgen die
Schulknaben.

Zum ſechſten/ Zwei/ ſchöne/ Koerdamaschine/ mit
guten gulden Poſamen/ vnd Pflinderwerck/ Fahnen/
ſo

oficiální účastníci (například příslušníci sedmi řemesel – cechy se svými vlajkami – nebo vesnice patřící k Mikulovskému panství), následují chlapci a dívky, kteří také nesli vlajky. Za nimi šel zbytek procesí. Ti recitovali německé a latinské texty. Právě texty, písně a hymny, které zde byly zpívány a recitovány, jsou v textu podrobně sepsány.

V čele procesí byl nesen velký červený prapor ozdobený zlatým křížem a za ním se řadilo sedm řemesel a cechů se svými vlajkami: tedy vinaři, pekaři, kováři, koželuzi, zedníci a krejčí. Za nimi pak kráčeli obyvatelé vesnic patřících k mikulovskému panství, před nimiž byly nesený dva prapory s křížem na žerdi. Pocházeli z Dolních Věstonic, Mušova, Strachotína, Horních Věstonic, Pavlova, Perné, Bulhar, Sedlece a Klentnice a reprezentovali se svým slavnostním krojem. S prapory a praporky je následovali panny a mládenci a školáci. Pak byly nesený další prapory, z červeného damašku se zlatým lemem a třepením, jimiž hrabě Niclas ze Serinu (Mihaly Serényi, †1626, uherský šlechtic) obdaroval Mikulov. Na to navazovali sbory, organisté s přenosnými varhany, trubači a třináct mladých hochů oděných v bílém, kteří zvonili na zvonky a na pokyn recitovali a zpívali latinské a německé písně a dialogy. Za nimi šlo duchovenstvo v počtu pěti až sedmi osob. Následovala „nebesa“ nesená čtyřmi radními, doprovázená svíčkami a světly. Pod nimi kráčel kněz s Nejsvětější svátostí, po jehož boku šel z každé strany příslušník šlechty s hořícím svícem. Na konci průvodu pak šli purkmistři, soudci a radní a uzavírala jej zbývající část obce. To vše za zpěvu duchovních písní.

Je na škodu, že autor alespoň nenaznačil, kde se samotné procesí odehrávalo. Avšak vzhledem k poloze kostela můžeme předpokládat, že z něj průvod mířil na nedaleké náměstí, kde byly postaveny čtyři oltáře, a průvod je postupně obešel. Ve větších městech probíhala tato zastavení právě na náměstích, a to z několika důvodů. Jedním z nich byl jistě výhodný tvar náměstí, které se dalo dokola obejít, z čehož přirozeně vycházelo i uspořádání jednotlivých oltářů – zastavení měla znázorňovat čtyři světové strany. Věřící se spolu s knězem u každého z nich zastavili, kněz pak přečetl modlitbu (začátek jednoho ze čtyř evangelí) a všichni se před oltářem sklonili. Manifestovali tím úctou ke Kristovi, který jim žehná.

Oltáře spolu s prostorem kolem nich a celou trasu procesí lidé zdobili zelenými ratolestmi. Typickými barvami Božítělového svátku byly bílá (tou se zdobily oltáře) a zelená (břízky kolem trasy procesí i kolem oltářů) a pak samozřejmě zlatá a červená (okvětní plátky květin, které děti vyhazovaly v průvodu a u jednotlivých oltářů ze svých košíčků).

Erhardtův spis je jedním z mála děl, které nám nechává nahlédnout tak podrobně do historie tohoto významného svátku a zároveň umožňuje pochopit jeho důležitosti pro věřící, jimž měl zároveň posloužit i k poučení a k osvětě.

Literatura

primární literatura:

ERHARDT, Christoph: Form und Weiß, Wie das herrliche Fest deß zarten Fronleichnams in der alten Statt Nicolspur, im Marggrauthumb Märherrn gelegen : mit vorgehender Predigt, vnd folgendem Gottesdienst, zierlicher Procession, Eintheilung der Zünfften, Musikanten, Instrumenten, Engeln, Priesterschaftt, Lateinisch- vnd Teutschen Dialogen oder Gesprechen, jährlich gehalten würd, Ingolstadt 1614.

sekundární literatura:

ADAM, Adolf: Liturgický rok, Historický vývoj a současná praxe, Český Těšín 1998.
 BERGER, Rupert: Liturgický slovník, Praha 2008.
 SVOBODA, Miroslav a kol.: Mikulov, Praha 2013.
 ŠENKOVÁ, Silva: Latinsko-český, česko-latinský slovník, Olomouc 2005.
 TARCALOVÁ, Ludmila (ed.): Slavnostní průvody, Uherské Hradiště 1994.

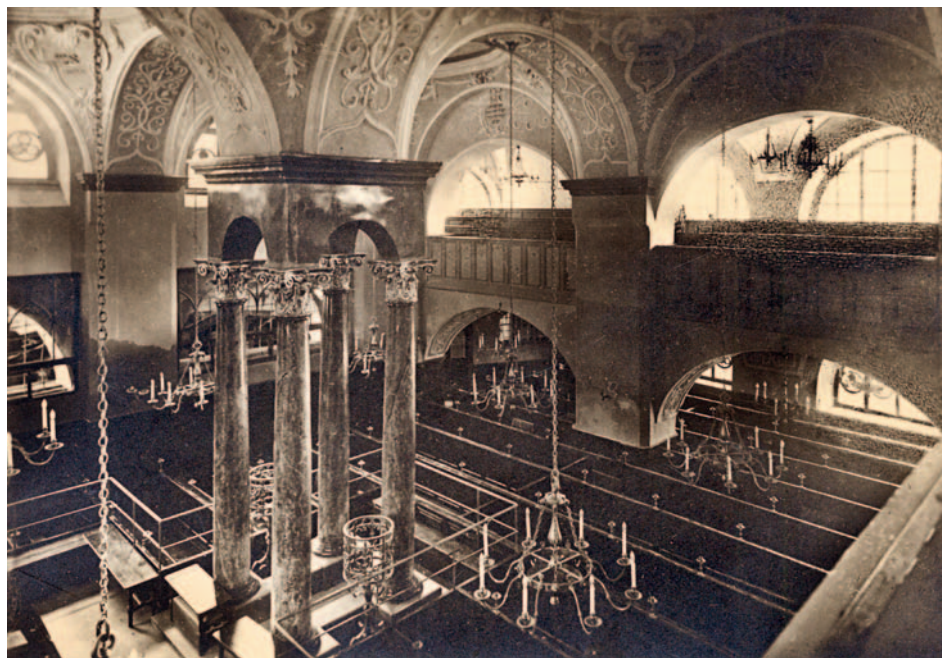
Iлона Horváthová

Corpus Christi Holiday Held in Mikulov in 1585 as Recorded by Christoff Erhardt

The author of this article summarizes her student work on a treatise published in Ingolstadt in 1614 on the Feast of Corpus Christi, "as it was celebrated in Mikulov, written 28 years ago by Christoph Erhardt, the dean in Mikulov". In the first chapters of the treatise (sermons) Erhardt discussed the importance and essence of the holiday that celebrates the sacrifice of Christ and the Eucharist. Only in the end Erhardt focuses on the celebration of the holiday in Mikulov. He lists the procession participants, representatives of the guilds, municipalities of the estate, schoolchildren, musicians and singers, clergymen, representatives of the municipality. Listed are also devotional songs sung in chorus, but he did not mention the procession route to the altar. Nevertheless Erhardt's treatise remains a valuable resource for spiritual history of Mikulov.

Arno Pařík

Restaurování hebrejských nápisů ve Staré synagoze v Mikulově

Interiér Staré synagozy – pohled z galerie, foto Bruno Wolf, 1936 (archiv Židovského muzea v Praze)

V červnu 2014 byl dokončen čtyřletý projekt Revitalizace židovských památek v České republice, který připravila Federace židovských obcí v ČR v letech 2007–2009 a schválilo Ministerstvo kultury ČR v dubnu 2010. V rámci Integrovaného operačního programu MK získala Federace ŽO na záchranu židovských památek v České republice prostředky ve výši 280 milionů korun, z nichž 85 % pochází z Evropského fondu pro regionální rozvoj a 15 % z rozpočtu českého státu. Díky tomuto zajištění bylo možné připravit a realizovat památkovou obnovu patnácti židovských památkových objektů v deseti lokalitách ČR. Jedná se o staré synagogy, rabínské a obecní domy a školy v někdejších sídlech židovských obcí v Boskovicích, Brandýse nad Labem, Březnici, Jičíně, Krnově, Mikulově, Nové Cerekvi, Plzni, Polné a Úštěku. Vznikla tak síť deseti regionálních center židovské kultury a historie v sedmi krajích, která tato místa představuje jako památky jedinečného židovského kulturního dědictví v České republice.¹

Při výběru památkových objektů z majetku židovských obcí byl brán zřetel především na jejich historický význam a památkovou hodnotu. Svou roli hrálo i rozmístění jednotlivých lokalit v regionech a předpoklady pro jejich budoucí využití. Ve většině těchto objektů byly rovněž instalovány tematické expozice, které spolu s dalšími plánovanými programy (přednášky, koncerty, výstavy, projekce, divadelní představení atd.) poskytnou návštěvníkům možnost seznámit se s judaismem, židovskou kulturou

¹ Viz DANÍČEK, Jiří: Deset hvězd. Revitalizace židovských památek v České republice, Roš chodeš. Věstník židovských náboženských obcí v českých zemích a na Slovensku, roč. 76 (2014), č. 7 (červenec), s. 3.

a historií českých zemí v širších souvislostech a v autentickém prostředí někdejších židovských obcí. Jednotlivé obnovené stavby a expozice byly během června a od začátku července 2014 zpřístupněny veřejnosti.

Památková obnova válkou i dlouhým obdobím totality zdevastovaných židovských památek byla nepochybně nejsložitější a nejnákladnější součástí tohoto projektu. Během

Exteriér Staré synagogy ze severozápadu, foto Jiří Fiedler, kolem roku 1975 (archiv Židovského muzea v Praze)

archeologického a historického průzkumu, stavební a restaurátorské rehabilitace jednotlivých objektů byla zjištěna řada nových skutečností, které nám poskytují hlubší pohled do jejich historie. Do projektu revitalizace byla jako jedna z nejcennějších a historicky nejvýznamnějších uměleckých památek zařazena také Stará (Horní, Velká, Dómská nebo Altschul,) synagoga v Mikulově, která patří vedle Šachovy synagogy v Holešově a Velké synagogy v Boskovicích k nejstarším a umělecky nejvýznamnějším dochovaným synagogálním stavbám na Moravě. Její historický význam spočívá mimo jiné v tom, že byla hlavní synagogou největší židovské obce na Moravě, jež byla od poloviny 17. století sídlem moravského zemského rabinátu a kde se pravidelně scházela a svá rozhodnutí přijímala Rada židovských obcí na Moravě. Následující studie si klade za cíl seznámit širší veřejnost s problematikou památkové obnovy Staré synagogy (Altschul); v její první části zaměříme pozornost na restaurátorskou obnovu její původní výmalby a zejména na úlohu a význam hebrejských nápisů při utváření jejího liturgického prostoru.

Předchozí rekonstrukce Staré synagogy

Bohoslužby skončily ve Staré synagoze po okupaci pohraničí na podzim 1938, vnitřní zařízení bylo zničeno a budova sloužila jako skladiště. Po válce nemohla být v důsledku přílišných ztrát na životech židovská obec v Mikulově obnovena a památná budova dále chátrala. V roce 1960 židovská obec věnovala Starou (Horní) i Novou (Dolní) synagogu státu s příslibem jejich obnovy, k čemuž však v následujících letech nedošlo.

Interiér Staré synagogy před zahájením rekonstrukce probíhající v letech 1978–1989, foto kolem 1980 (archiv Regionálního muzea v Mikulově)

Naopak Nová synagoga byla v letech 1977–1978 přes poměrně zchovalý stav zbořena a na přestavbu Staré synagogy byl v letech 1976–1977 vypracován v brněnském SÚRPMO² projekt rekonstrukce pro využití Regionálním muzeem v Mikulově. Během památkově nevhodné obnovy, provedené v období let 1978–1989, *kteřá vyjadřuje naprosté nepochopení principů a potřeb památkové péče*,³ byla zbytečně zničena řada cenných součástí stavby. Vedle ubourání vnějšího schodiště do patra a úplné přestavby bývalé ženské modlitebny na schodiště a sociální zařízení došlo k deformaci profilace oken a dveří a k jejich opatření tvarově nevhodnými prvky; historická dlažba byla nahrazena barevným leštěným mramorem. Dále byly odstraněny všechny hebrejské nápisy – odsekána byla nápisová deska s hebrejským nápisem na průčelí, nevhodně byla obnovena a silnou vrstvou štuky deformována jemná štuková výzdoba na klenbách a především byly odstraněny hebrejské nápisy z kartuší na pendetivech kopulí hlavního sálu. Dnes těžko pochopitelným zásahem bylo odbourání dosud z větší části dochovaného vrcholně barokního svatostánku knížecího sochaře Ignáce Lengalache-*ra*. Dlouhodobé devastaci objektu padly za obět také další prvky výzdoby a původního zařízení synagogy.⁴

² Projekt vypracoval Ing. arch. Jiří Ševčík.

³ „Rekonstrukce „barbarsky zbavila synagogu zmíněných detailů, ba lze z jejího provedení cítit ateistický a protizidovský záměr setřít ze stavby prvky připomínající, že jde o boží dům judaistického náboženství – odstranění hebrejského nápisu na průčelí, zboření a zahlazení aronu, zatření hebrejských nápisů vytvářejících nedílnou část architektonické výzdoby hlavního sálu jako liturgického prostoru.“ ANDERLE, Jan - FUNK, Lukáš - GALUSOVÁ, Lucie: Horní synagoga v Mikulově. Stavebně historický průzkum, Plzeň 2010, s. 26.

⁴ KLENOVSKÝ, Jaroslav: Židovské památky Mikulova, Mikulov 1994, s. 43–45.

Pohled na kopulovou klenbu Staré synagogy v Mikulově po dokončení revitalizace a restaurování v roce 2014 (foto Arno Pařík)

Restaurátorská obnova nápisů v kartuších

Vedle rekonstrukce barokního svatostánku a bimy se stala nejnáročnější součástí revitalizace synagogy obnova štukové výzdoby kopulí klenby hlavního sálu, omítek a štukové výzdoby kleneb západního přísálí a severní předsíně, především však neobyčejně složitá obnova hebrejských nápisů v kartuších na pendentivech kopulí hlavního sálu a nad arkádami ženských galerií, kterými se budeme v následujícím textu zabývat.⁵

Nápis v barokních štukových kartuších na pendentivech čtyř kopulí se obracejí ze všech směrů šikmo do interiéru synagogy, a jsou tak vystaveny přímému pohledu návštěvníka, ať se nachází na kterémkoli místě hlavního sálu, na ženské galerii nebo dokonce v zimní modlitebně. Že hebrejské nápisy tvořily vždy hlavní a často jedinou součást výzdoby synagogy, souvisí nejen s omezením iluzivního zobrazování v judaismu, ale především s výjimečným postavením hebrejštiny jako židovského liturgického jazyka, udržovaného v téměř nezměněné podobě od biblických dob.⁶ Zdá se nepochybně, že požadavek výzdoby hlavního sálu synagogy těmito nápisy byl součástí původního architektonického konceptu obnovy Staré synagogy a že velké barokní trojlaločné kartuše na pendentivech

⁵ Restaurování štukové a malířské výzdoby kleneb a hebrejských nápisů bylo realizováno s přestávkami od srpna 2012 do května 2014 restaurátory Janou Waisserovou, Kateřinou Krhánkovou a Josefem Červinkou a jejich spolupracovníky, za hebraisty spolupracovali Olga Sixtová a Daniel Polakovič, odborné konzultace poskytovali Arno Pařík a Miloš Stehlík, cennou pomoc z Regionálního muzea v Mikulově poskytla Dana Massowová, památkový dozor NPU v Brně vykonávala Zoja Matulíková, za MÚ v Mikulově Josef Hromek.

⁶ SIXTOVÁ, Olga – POLAKOVIČ, Daniel – PAŘÍK, Arno: Boskovická synagoga. Průvodce, Praha – Boskovice 2002, s. 24–35, 41–53.

byly od počátku komponovány k tomuto účelu. Není vyloučeno, že tyto nápisy sloužily již k výzdobě předchozí synagogy, a proto bylo požadováno jejich umístění i v obnovené stavbě. V této souvislosti se nabízí otázka, zda takový požadavek neovlivnil také volbu neobvyklého způsobu zaklenutí čtyřmi kopulemi na pendentivech (namísto běžných valených nebo křížových kleneb, použitých např. v Podivíně 1661 či Kroměříži 1694), které poskytují téměř ideální prostor pro prezentaci těchto nápisů.

Ačkoli celkový koncept řešení interiéru s klenbou na středové čtyřsloupí bimy má svůj původ nepochybně v Polsku, jeho provedení je v případě Staré synagogy natolik odlišné a unikátní, že polské spojení k jeho vysvětlení zdaleka nepostačuje.⁷ Zcela neobvyklé řešení zdejších kopulí klenby hlavního sálu synagogy se zdá být vysvětlitelné nejlépe podstatnější účastí Waltera Xavera Dietrichsteina a jeho vídeňského architekta Christiana Alexandera Oedtla (1654–1731) na obnově synagogy, poškozené v roce 1719 stejným požárem jako zámek. Ch. A. Oedtl zde po řadu let pracoval na rozsáhlé přestavbě ohněm poničeného zámku. Teorii podporuje rovněž i o něco pozdější účast vynikajícího dietrichsteinského sochaře Ignáce Lengelachera (1698–1780) na provedení nového svatostánku (v roce 1740), který je stejně unikátní jako klenba synagogy.⁸ Otázkou zůstává autorství neobyčejně subtilní a tvarově komplikované štukové výzdoby kleneb synagogy, která rovněž ukazuje na italské nebo v Itálii vyučené mistry. Tato výzdoba se uplatňuje především na všech čtyřech kopulích, na jejich pendentivech a klenebních pasech, na nichž kopule konstrukčně spočívají, a na příbuzné výzdobě západního přísálí (štuková výzdoba kleneb severní předsíně je jednodušší a pochází nejspíše ze starší doby).

Obnova hebrejských nápisů na klenebě byla jednou z nejsofističtějších součástí restaurátorské obnovy synagogy. Jak již bylo zmíněno, během rekonstrukce z osmdesátých let byly odstraněny téměř všechny stopy předchozí výmalby kleneby, která byla překryta silným přeštukováním a výmalbou v barvě tmavého okru (srnčí hněd'), zdůrazňující bílé plastické prvky štukové výzdoby. Na klenebě byly díky tomu nalezeny pouze původní bílé vápenné nátěry a zbytky šedé vápenné malby, nanášené patrně *al fresco*, kterou je třeba považovat za původní výmalbu kopulí i celého sálu.⁹ V této jemně valérované šedobílé malbě tvořily tmavé hebrejské nápisy v kartuších, zdůrazněných stínováním postarranních laloků a původně i barevnými podklady či květinovou výzdobou, nepochybně dominantní prvky výzdoby. Vzhledem k nedostatečnému dochování starších vrstev nápisů a ostatních prvků výzdoby nebylo však možné obnovit výzdobu kartuší v jejich původní intenzitě.

Po velmi opatrném sejmutí novějších vrstev výmalby byly v původní omítce kartuší nalezeny většinou pouze negativní otisky nejstarších nápisů, které se pro restaurátory staly nejdůležitějším vodítkem při následující obnově. Přitom byly ve většině kartuší odkryty také fragmenty dvou či tří dalších vrstev nápisů (obvykle stejného znění), které byly od svého vzniku až do počátku 20. století vícekrát obnovovány. Až na jednotlivá písmena byly však zbytky nalezených nápisů téměř nečitelné, a pokud by jejich obnova byla odkázána pouze na ně, nebyla by jejich rekonstrukce přes veškerou snahu restaurátorů a hebraistů vůbec možná. Naštěstí však byly před odstraněním poslední verze hebrejských nápisů provedeny jejich pauzy, které se uchovaly v mikulovském muzeu. V několika případech

⁷ Alfred Engel se správně domnívá, že v době budování synagogy byl vliv přistěhovalectví z Polska již oslaben, a naopak kvetly silné vztahy mikulovské obce s Vídní, v jejímž uměleckém prostředí hledá vysvětlení unikátního uměleckého řešení kleneby Staré synagogy. Viz ENGEL, Alfred: Stará synagoga v Mikulově, in: Památník Židovského ústředního musea pro Moravsko-Slezsko (ed. Alfred Engel), Mikulov 1936, s. 18–19. Heinrich Blum zase upozorňuje na možnou inspiraci její kopulové klenby ve stavbách jako Hagia Sofia nebo sv. Petr v Římě. BLUM, Heinrich: Die Altschulsynagoge in Nikolsburg, in: Památník Židovského ústředního musea pro Moravsko-Slezsko (ed. Alfred Engel), Mikulov 1936, s. 7–18.

⁸ KLENOVSKÝ, c. d., s. 39.

⁹ Viz Závěrečná restaurátorská zpráva ČERVENKA, Josef – KRHÁNKOVÁ, Kateřina – WAISSEROVÁ, Jana – ZMEŠKAL, Martin: Horní synagoga v Mikulově. Restaurování malířské a štukové výzdoby, umělých mramorů a zlacených hlavic bimy v interiéru synagogy, srpen 2013, s. 2–7.

byly poslední verze nápisů rovněž čitelné na předválečných fotografiích interiéru (fotodokumentace nápisů nebyla při poslední obnově zřejmě vůbec provedena).

Na většině kartuší tak byly nalezeny zbytky otisků původních nápisů v omítce spolu s fragmenty pozdějších oprav a rekonstrukcí v různých provedeních. Protože jednotlivé verze nápisů se dosti výrazně lišily v použitých typech písma i celkové kompozici, vyvstala otázka, ke které vrstvě bude nejhodnější se při obnově vrátit. Protože se na většině kartuší dochovaly nejlépe právě negativní otisky a fragmenty nejstarších barokních nápisů, provedené zvláštní formou ozdobného hebrejského písma z konce 17. a první poloviny 18. století, bylo v souladu s památkáři rozhodnuto – tam, kde to bylo alespoň trochu možné – vrátit se k této nejstarší vrstvě, odpovídající také nejlépe vrcholně baroknímu stylu přestavby.¹⁰ Kde nebyla původní vrstva doložena v nezbytné míře, bylo rozhodnuto se vrátit k nejlépe dochované mladší vrstvě, i když byla provedena jednodušším typem písma. Protože nápisy byly v minulosti obnovovány postupně, odpovídá tento přístup nejlépe skutečnému vzhledu interiéru synagogy v průběhu staletí. Pouze v několika případech bylo zřejmé, že původní fragmenty zachycovaly nápisy jiného znění, než jaký byl obnoven v poslední verzi (zachycené na starých fotografiích nebo na pauzách). Také v takovém případě byla dána přednost starší verzi nápisu, pokud byla dostatečně doložena v dochovaných fragmentech. Díky kombinaci všech těchto dostupných podkladů a dochovaných fragmentů se podařilo společným úsilím restaurátorů pod vedením Jany Waissarové a hebraistů Židovského muzea v Praze původní znění většiny textů úspěšně obnovit.¹¹

Hebrejské zkratky a jejich význam¹²

Pod každou ze čtyř kopulí jsou na konkávních stěnách pendentivů ve tvaru sférických trojúhelníků vždy čtyři štukové a nápisové kartuše (celkem 16) a čtyři další s texty odlišného charakteru na kruhových kartuších nad arkádami ženských galerií (přibližně ve stejné výšce).¹³ Všechny texty v kartuších na pendentivech však představují zcela zvláštní typ hebrejských nápisů, odlišný od nápisových polí s texty modliteb nebo biblických citátů, s nimiž se obvykle setkáváme na stěnách synagog. V případě nápisů v kartuších se jedná o abreviatury biblických citátů a rabínských výroků, které nejsou na první pohled snadno srozumitelné, a přitom se na výzdobě klenby uplatňují výrazně svými velkými a dekorativními písmeny. Používání těchto zkratk vychází ze staré tradice, která má jisté analogie také ve výzdobě středověkých hebrejských rukopisů. Tyto tajemné zkratky, jejichž význam nebyl patrně ani v době jejich vzniku běžně srozumitelný, jsou v našich synagogách užívány téměř výhradně na klenbách hlavních sálů, v horní části stěn nebo nad okny (viz Staronová synagoga v Praze, Kolín, Boskovice, Třebíč, Holešov), zatímco na stěnách se uplatňovaly rozsáhlejší části modliteb a žalmů v plném znění.¹⁴ Vysvětlení spočívá patrně v tom, že klenby svojí výškou nepředstavují pro čtení modliteb vhodné

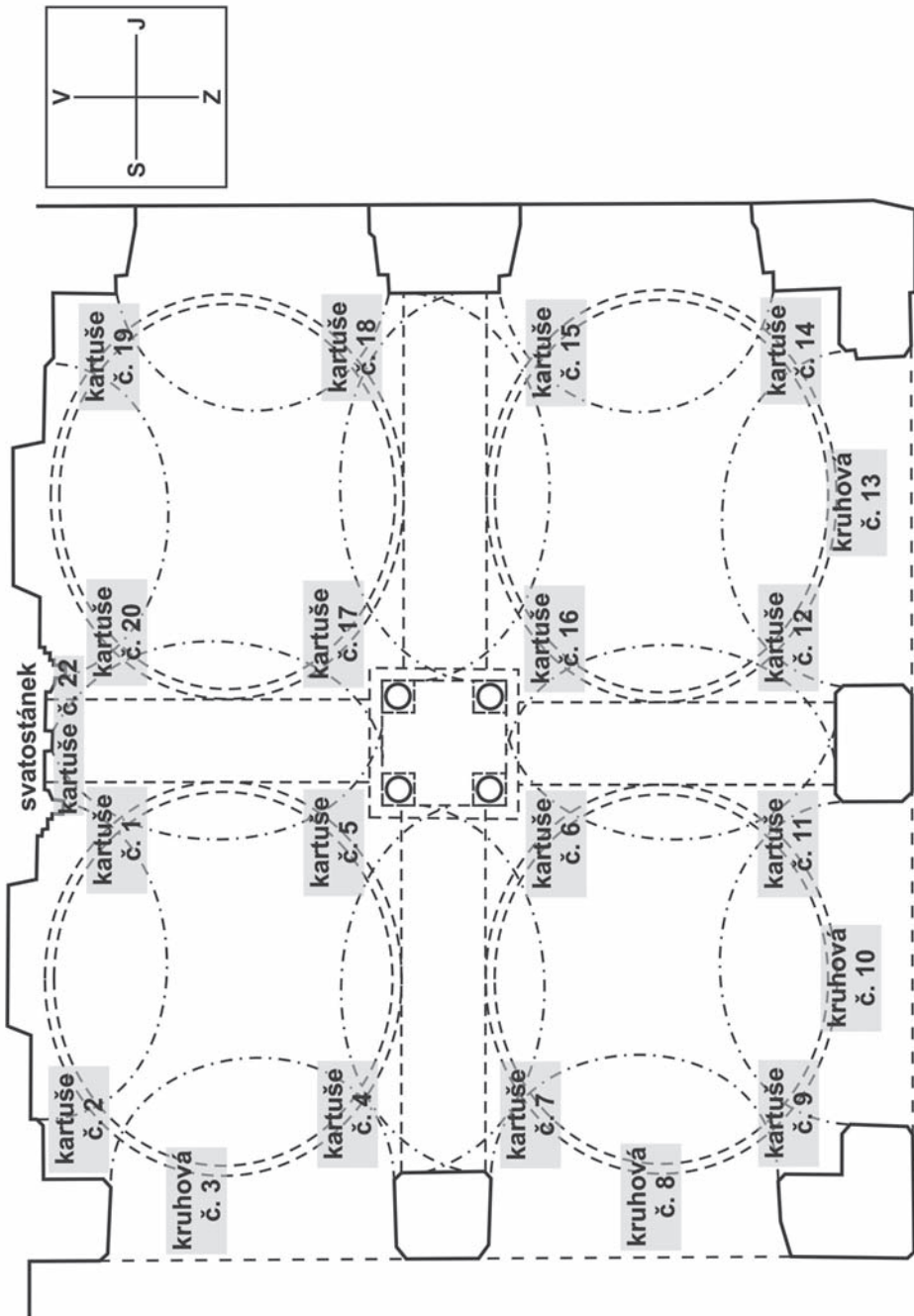
¹⁰ Významnou pomocí při rekonstrukci nápisů bylo vyhledání podobných předloh barokních typů hebrejských písmen v dobových tiscích, z nichž nejbližší byly nalezeny v brněnských *Selichot pro 10 dní pokání*, vydaných v Královské tiskárně města Brna J. K. Neumannem 1757, knihovna Židovského muzea v Praze, sign. 18 485, inv. č.: 2007/1384.

¹¹ Ze Židovského muzea se na rekonstrukci nápisů podíleli hebraisté Olga Sixtová a Daniel Polakovič.

¹² Za pomoc při překladu a výkladu hebrejských zkratk a dalších hebrejských textů děkuji kolegovi Danielu Polakovičovi.

¹³ Pro identifikaci čtyř kopulí v hlavním sále používáme označení podle světových stran (stejně jako při označení ostatních prostor synagogy), pro lokalizaci nápisových kartuší na pendentivech a nad arkádami galerií byl pro účely restaurování zaveden systém číslování v každé kopuli zprava doleva, tedy SV 1–5, SZ 6–11, JZ 12–16, JV 17–20. V tomto systému jsou nápisy v kartuších nad galeriemi zahrnuty do jedné řady s nápisy v kartuších (jedná se o č. 3, 8, 10, 13).

¹⁴ Pro výklad nápisů a zkratk v třebíčské Zadní synagoze viz PAŘÍK, Arno: Stavební typ a výzdoba Zadní synagogy v Třebíči, in: Třebíč 10 let v elitní společnosti UNESCO. Odborná konference – sborník, Třebíč 2013, s. 56–59.

Lokalizace nápisových kartuší na pendetivech a kruhových kartuší nad oblouky galerie (kresba Milan Karásek)

ŠiLaT - *Šiviti Ha-šem le-negdi tamid...* (Hospodina stále před oči si stavím), Žalm 16:8, JV kopule, kartuše 20, 2014 (foto Arno Pařík)

místo, a právě proto zde byly voleny pouze různé zkratky, psané však velkými a ozdobnými písmeny – hebrejská písmena se tak zdála zaplňovat celý prostor synagogy. Snad je zde možné připomenout i tradiční představu o tom, jak modlitby v podobě písmen vystupují z oken synagogy a s pomocí andělů putují k nebesům. Přitom je třeba pamatovat i na to, že některé z těchto zkratk mají samy o sobě určitý význam, takže se v nich překrývají dvě různé významové roviny, které se navzájem objasňují či doplňují. Obliba hebrejských zkratk na klenbách synagog nám rovněž připomene známou skutečnost, že různé kombinace stejných hebrejských písmen mají různé významy, což se významně uplatňuje v židovské mystice (kabale).

Unikátnost textové výzdoby mikulovské Staré synagogy spočívá jednak v neobvyklém množství těchto abreviatur, jednak především v tom, že nápisy obsahují vedle samotných zkratk také jejich plné znění – jakýsi výklad, uvedený malými písmeny v dolní části kartuše, s nímž se nikde jinde u nás nesetkáme. Jaký byl důvod neobvyklého psaní těchto zkratk? Jako by se Stará synagoga chtěla pochlubit dlouhou tradicí své učenosti a poskytnout svým návštěvníkům možnost získat něco z její moudrosti? Možná byly tyto zkratky součástí starší místní tradice, a mikulovští rabíni se proto rozhodli zaznamenat je pro budoucí generace i s jejich výkladem? Mnohé z těchto zkratk se vztahují přímo k liturgii, jiné mají smysl především morální, poučný a instruktivní – snad měly jako malé rébusy zachytit bloudící pohled návštěvníka a poskytnout mu podnět k zamyšlení? Pro nás mají tyto komentované zkratky v mikulovské synagoze ještě jiný význam – jednak nám poskytují dosud nejobsáhlejší soubor těchto zkratk, jednak nám současně dávají i jejich výklad, který je jinak obtížně dostupný. Nakonec jsou svědectvím obliby tohoto způsobu výzdoby v barokních synagogách a vedou k úvaze o tom, zda právě mikulovská Stará synagoga nehrála v této tradici synagogální výzdoby nějakou zvláštní úlohu.

DaLMAO - *Da lífnej mi ata omed...* (Věz, před kým stojíš...), výrok rabi Eliezera z talmudského traktátu Berachot 28, JZ kopule, kartuše 15, 2014 (foto Arno Pařík)

Ze šestnácti nápisů v kartuších na pendetivech se podařilo úsilím restaurátorů a hebraistů obnovit jejich nejstarší verzi v dekorativním hebrejském písmu nečekaně v celkem třinácti případech, pouze tři nápisy (1, 5, 19) jsou provedeny zjevně novějším písmem z druhé poloviny 19. nebo počátku 20. století a jedna kartuše (6) je ve zjednodušené verzi barokního písma (později napodobeného?).¹⁵ Jak již bylo řečeno, bylo rozhodnuto

¹⁵ Podrobnější analýzou by bylo jistě možné rozlišit i další vrstvy starých barokních nápisů, pokud ale užívají stejný nebo velmi podobný typ písma, pocházející zřejmě všechny z doby obnovy synagogy.

ATLIS - *Oz tov lcha (Ha-Šem) sela* (Jak dobrý je [Bůh] k tobě [Izraeli]), Žalm 73:1, SV kopule, kartuše 2, 2014 (foto Arno Pařík)

zachovat jejich nejlépe doložený způsob psaní, který dokládá postupné obnovování a proměny nápisů.

Z obsahového hlediska je zajímavé, že pouze jeden z šestnácti nápisů na pendentivech se na klenbě opakuje dvakrát (liturgicky důležitý text *Šiviti*). Z ostatních pouze čtyři nápisy patří k těm známějším, které se objevují častěji i v ostatních našich synagogách (Staronová, Kolín, Boskovice, Třebíč, Holešov), další dva se vyskytují pouze v Holešově a Třebíči, zatímco výskyt ostatních je v mikulovské Staré synagoze podle našich vědomostí u nás ojedinelý. Vycházíme přitom ovšem pouze ze znalosti dochovaných a restaurovaných synagog;

při hledání výskytu těchto zkratk a jejich využití při výzdobě synagog by bylo nezbytné vzít v úvahu také synagogy v Polsku a v ostatních oblastech aškenázské střední Evropy.

V následujících odstavcích se pokusíme charakterizovat jednotlivé nápisy podle jejich významu a zčásti i podle umístění v synagoze. Liturgicky nejdůležitější a současně na tomto místě nejčastěji užívaná je zkratka **ŠILaT** se dvěma nápisy na jižní části východní stěny synagogy, obsahující text Žalmu 16:8 *Šiviti ha-Šem le-negdi tamid...* (Hospodina stále před očima si stavím). Právě tento text se opakuje na pendentivech JV kopule dvakrát (19, 20), což odpovídá jeho tradičnímu umístění na pultu kantora (v podobě různých znění tabulek *Šiviti*), nad svatostánkem nebo na jihovýchodní stěně v téměř každé synagoze.¹⁶

Druhý hebrejský citát podobně obecného významu představuje zkratka **DaLMAO** – *Da lifnej mi ata omed...* (Věz, před kým stojíš...) od rabi Eliezera z talmudského traktátu *Berachot 28b*.¹⁷ Význam obou citátů je podobný, zdůrazňují neustálou přítomnost *šchiny* v domě modlitby před kantorem a celým shromážděním, a také proto je jejich místo na východní stěně (jako je tomu již v Staronové synagoze). V Mikulově je nápis **DaLMAO** použit sice v kartuši (15) na jihovýchodním pendentivu, ale až v druhé JZ kopuli; v poslední dochované verzi byl vepsán také do kartuše přímo nad svatostánkem (20), kde však byla při současné rekonstrukci nalezena starší verze nápisu *Šiviti*.

Další tři neznámější a nejužívanější zkratky jsou vepsány vedle sebe do třech kartuší na pendentivech SV kopule. Na zvláště důležitém místě nad svatostánkem je v první kartuši (1) vepsána oblíbená zkratka **SaMUT** – *Sur mi-ra ve-ose tov* (Odstup od zlého a číš dobré) ze Žalmu 34:15 resp. 37:27, nabádající tím nejprostším způsobem k správnému životu a skutkům. Ve vedlejší kartuši (2) je vepsána další oblíbená zkratka **ATLIS** – *Oz tov lcha (Ha-Šem) sela* (Jak dobrý je [Bůh] k tobě [Izraeli] navěky) ze Žalmu 73:1, který je výrazem díky Hospodinu za jeho dary a milosrdenství. Jako třetí je v této kopuli uvedena v kartuši (4) na SZ pendentivu zkratka **DaMaŠeK** – *Da mi šehu konecha* (Věz, kdo tě stvořil), jejíž původ se nepodařilo s jistotou určit. Oblibu a známost těchto tří abreviatur (vyskytují se ve Staronové synagoze, Kolíně, Boskovicích i Třebíči) snad vysvětluje názor, že současně připomínají vzácné orientální textilie (samet, atlas, damašek), které byly používány jako okrasné závěsy a na výrobu synagogálních opon, pláštůků na Tóru i svátečních šatů. Tak již svým názvem symbolicky kráší synagogu připomínkou její nádherné výzdoby.¹⁸

Na poslední kartuši (5) čtvrtého pendentivu SV kopule je vepsána zkratka **BeMaTO** – *Bore me-ajin tevel umlov* (Z ničeho stvořil [Hospodin] svět v plnosti), jejíž původ se rovněž nepodařilo jednoznačně určit.

Další zkratky a citace se nacházejí již převážně v druhé řadě kopulí na západní straně hlavního sálu. Také ony však připomínají Hospodinovu velikost a vyjadřují důvěru v jeho pomoc. První kartuše (6) SZ kopule zachycuje zkratku **LeŠMO** – *Le-Šadaj melech eljon* (Bůh Šadaj – král věčnosti), připomínající Boží jméno, které je výrazem jeho síly a moci. Vedlejší kartuše (7) této kopule nese zkratku citátu **JaBeK** – *Jaanejnu be-jom karejnu* (Vyslyší nás v den, kdy budeme volat) za Žalmu 20:10 a jako většina ostatních se již pojí k samotné bohoslužbě a modlitbám. Také další citáty vyjadřují důvěru shromážděných ve vyslyšení modliteb a splnění jejich nadějí. V SZ kopuli je to ještě kartuše (11) se zkratkou **ŠeMA** – *Šav marom ejnejchen* (K výšině zvedněte zraky) z Izajáš 40:26, jejíž zkratka je současně připomínkou židovského vyznání víry *Šema Jisroel*. Podobně v JZ kopuli kartuše (16) nese zkratku **VaJaCIv** – *U-daj jišma caaktech / jaas be-kaštech* (Jistě uslyší tvůj nářek [křik] a vyplní tvé prosby). Poslední zkratka podobného významu se nachází v kartuši (18) v JV kopuli: **EMET** – *Im mkeven tefilatecha* ([Zda] Jsi soustředěn

¹⁶ Pro výklad tabulek *Šiviti* viz NOSEK, Bedřich: Synagogical Tablets from the Collection of the State Jewish Museum (Textual Analysis), *Judaica Bohemicae*, roč. 18 (1982), č. 2, s. 88–106. Viz též YANIV, Bracha – HANEGBI, Zohar – SABAR, Shalom: Hebrew Inscriptions and their Translations, Jerusalem 1988.

¹⁷ Jako první se u nás výkladu těchto a dalších zkratk v nápisech Staronové synagogy věnoval slovenský vrchní rabin Eliáš Katz. Viz KATZ, Eliáš: Nástenné nápisy Staronovej synagogy, *Židovská ročenka*, roč. 1964–1965 (5725), s. 127–133.

¹⁸ SIXTOVÁ – POLAKOVIČ – PAŘÍK, c. d., s. 27.

VaJaCIV – *U-daj jišma caaktech / jaas be-kaštech* (Jistě uslyší tvůj nářek [křik] a vyplní tvé prosby), JZ kopule, kartuše 16, 2014 (foto Arno Pařík)

ŠiBaKaT – *Štika jafa be-šaat kriat Tora* (Krásné ticho v době čtení Tóry), JV kopule, kartuše 17, 2014 (foto Arno Pařík)

na svoji modlitbu?), která patří svým nabádáním k pozornosti a soustředění již spíše k textům instruktivního charakteru. Také tato zkratka má vlastní význam – EMET znamená v hebrejštině *pravda* a současně je výrazem souhlasu, kterým se při bohoslužbě stvrzuje pravdivost textu Tóry. U obou posledních citátů se nepodařilo dohledat jejich původ, což může znamenat, že byly sestaveny výhradně pro klenbu mikulovské synagogy; to by také vysvětlovalo, proč se s nimi v žádné jiné z našich synagog nesetkáme.

Poslední skupina textů v kartuších pendentivů obsahuje tzv. instruktivní texty, které se obrací přímo k věřícím a připomínají některé aspekty samotné bohoslužby. V JV kopuli, kde jsou soustředěny obsahově nejzávažnější texty, ale na její západní straně, je v kartuši (17) uvedena zkratka **ŠIBaKaT** – *Štika jafa be-šaat kriaT Tora* (Krásné ticho v době čtení Tóry), která nenásilným způsobem nabádá k dodržování ticha v modlitebně v době předčítání týdenních oddílů (hebr. *sederot*) z Tóry. Instruktivní obsah mají i oba nápisy na dvou kartuších nad západní stěnou JZ kopule. První z nich (12) uvádí zkratku písmen **HaSKeT**, která je zkratkou čtyř synagogálních obřadů *Halel* – *sefer Tora* – *kohaním* – *tefila*, označujících sváteční modlitbu *Halel*, vyjímání a pozdvihování svitku Tóry, kněžské požehnání a každodenní modlitbu *Šmone esre*, které se zde připomínají, protože je při nich třeba stát. Naproti ve vedlejší kartuši (14) je umístěna zkratka podobného charakteru – **UŠMA**, která označuje obřady *Viduj* – *šofar* – *megila* – *omer*, tedy vyznání hříchů, troubení na šofar o *Roš ha-šana*, čtení svátečních svitků (především svitku Ester na Purim) a počítání 49 dnů období *omeru* mezi svátky *Pesach* a *Šavuot*, a připomíná obřady, které je třeba vykonávat bez přerušení.

Historické nápisy nad oblouky galerií

Všechny nápisy v kartuších na pendentivech se tak či onak vztahují přímo k průběhu samotné liturgie a modlitbám. Výjimkou je pouze text na kartuši (9) v rohu SZ kopule, který se již svým umístěním odlišuje od ostatních – svým postavením v rohu hlavního sálu úzce navazuje na čtyři kruhové kartuše nad arkádami ženských galerií na severní a západní straně synagogy. Tyto kartuše se od ostatních odlišují nejen umístěním a oválným tvarem, ale především svojí formou a obsahem. Jejich nápisy neprezentují žádnou zkratku, nýbrž jsou podány plným textem, nevztahují se k liturgii, ale přímo k historii samotné Staré synagogy. Kartuše v rohovém pendentivu nese text s akrostichem následujícího znění: *Nehalel Jošvej / Kehilatenu Le-el / Šezachinu Benenina / Ube-rov Rachamav Gamar(nu)* (Chvalte obyvatel / naší obce Boha / že nám zachoval tuto stavbu / a svým mnohým milosrdenstvím ji nechal dokončit). Velkými písmeny uvedená začáteční písmena jednotlivých slov dávají v akrostichu jméno obce **NIKLŠBURG**, který představuje barokní pravopis názvu Mikulova z 18. století.¹⁹ Z toho i z formy kaligrafie lze usuzovat, že se jedná o původní text, vztahující se k obnově synagogy z let 1719–1723, tedy k stavbě Staré synagogy v její současné podobě – ta nepochybně znamenala pro mikulovskou židovskou obec velkou událost, na níž museli být místní Židé náležitě pyšní.

Zbývající čtyři kruhové kartuše nad arkádami ženských galerií na severní a západní stěně nejsou tolik vystaveny pohledům shromáždění, obráceného během bohoslužby většinou k východu. Snad také proto nenesly tyto kartuše texty vztahující se k liturgii, nýbrž nápisy zaměřené na historii Staré synagogy, což také dokládá význam, který tato památná stavba měla pro celou mikulovskou obec. Naneštěstí právě tyto obsáhlejší nápisy byly častěji obnovovány a přepisovány a jejich texty byly rovněž odstraněny, takže obnovit v původním znění bylo možné jen jeden nápis v poslední kartuši (13) nad jižním obloukem západní galerie. Právě ten však obsahuje důležitý nápis, který se pojí ke zničení starší synagogy požárem a k její obnově a přináší mj. přesné data těchto událostí v následujícím textu: *Va-eš jaca 25. Av / 479 LPK; Ve-chazru u-banau / ve-gamrahu erev*

¹⁹ Za objasnění děkuji Danielu Polakovičovi, podle něhož je starý pravopis jména Niklšburg v 18. století doložen jak v německých, tak hebrejských pramenech.

Nehalel Jošvej / Kehilatenu Le-el / Šezachinu Benenina / Ube-rov Rachamav Gamar(nu) (Chvalte obyvatelé / naši obce Boha / že nám zachoval tuto stavbu / a svým mnohým milosrdenstvím ji nechal dokončit). Nápis s akrostichem NIKLŠBURG – označení Mikulova z 18. století, SZ kopule, kartuše 9, 2014 (foto Arno Pařík)

Roš chodeš Tamuz / 483 LPK, v překladu: A oheň vyšel 25. avu / 1719; a znovu jsme [ji] postavili / a dokončili na erev Roš chodeš tamuz 1723. Nepochybně autentický nápis nás informuje o zničení synagogy požárem 10. srpna 1719 a o dokončení její nové výstavby dne 2. července 1723, což je datum patrně totožné s datem jejího znovuzasvěcení.

Nápisy na zbývajících třech kartuších nad arkádami západní a severní ženské galerie nebylo možné v původním znění obnovit, protože byly příliš poškozené. V případě druhé kruhové kartuše (10) nad západní galerií byl novějším typem písma bez barokní stylizace

Va-eš jaca 25. Av / 479 LPK; Ve-chazru u-banau / ve-gamrahu erev Roš chodeš Tamuz / 483 LPK (A oheň vyšel 25. Avu / [10.8.] 1719; a znovu jsme [ji] postavili / a dokončili na erev Roš chodeš Tamuz [2.7.] 1723). JZ kopule, kartuše 13, 2014 (foto Arno Pařík)

obnoven nápis doložený pauzami i jednou předválečnou fotografií: **Ve-hikdašti ha-bajt ha-ze / li-hjot šmi šem ad / olam LPK ha-jašan** (A zasněvil jsem tento [nový] dům / nechť v něm přebývá moje jméno / navěky podle malého počtu...).²⁰ Naneštěstí byl letopočet v tomto nápisu vyznačen jako chronostich nad jednotlivými písmeny přímo v textu, jejich označení však nebylo zachyceno na pauze ani na fotografii, takže rok zasvěcení nebo snad pozdější opravy synagogy zde vyznačený se nepodařilo zjistit. Podle svědectví rabína Alfreda Willmanna tento nápis obsahoval údajně chronostich 5310 (= 1550), sám však pokládal vznik Staré synagogy za ještě starší.²¹

Také obě dvě kartuše na severní straně galerie pro ženy se nepodařilo obnovit v původním znění. V první kartuši (3) byl náznakově novějším písmem obnoven text z kartuše (9) v SZ rohu hlavního sálu, který jsme již citovali v předchozím odstavci (*Chvalte obyvatelé naší obce / Boha, že nám zachoval tuto stavbu / a s mnohým milosrdenstvím ji nechal dokončit*), s vepsaným akrostichem jména NIKLŠBURG.

²⁰ Jak se podařilo dodatečně zjistit, tento nápis doložený na pauze, nyní náznakově vepsaný do kartuše 10, byl podle fotografie poslední verze nápisů v synagoze v předválečné době umístěn na kartuši č. 3 nad východní arkádou severní ženské galerie.

²¹ WILLMANN, Alfred Willmann: Die Altneuschul von Nikolsburg, Menora, roč. 12 (1926), s. 703–704. Willmann zde nazývá Altschul s nadsázkou mikulovskou „Altneuschul“ s narážkou na její úspěšnou obnovu po požáru 1719. Letopočet získaný chronostichem ovšem není příliš bezpečným základem datace, zvláště když se sám Willmann při jeho přepočtu dopouští chyby (hebrejský letopočet 5310 převádí jako 1570). Vzhledem k tomu, že se o tento nejistý údaj opírá rozšířená datace vzniku Staré synagogy, je na místě jeho průkaznost zpochybnit. George Loukomiški uvádí letopočet 1550 jako datum vzniku synagogy do souvislosti s privilegii udělenými židovské obci Maxmiliánem z Dietrichsteina, které však pocházejí až z listopadu 1591. Viz LOUKOMSKI, George K.: Jewish Art in European Synagogues, London 1947, s. 46.

Druhá kartuše nad severní ženskou galerií (8) nebyla obnovena vůbec, ačkoli v ní byl původně čtyřřádkový nápis ukončený letopočtem, který se však nepodařilo identifikovat s žádným z textů známých z fotografií nebo pauz. Jak je zvykem při obnově starších staveb (stejně jako při výstavbě nových), nechává se část stavby nedokončena na upomínku zbořeného jeruzalémského Chrámu (*Zachor le-churban*). Proto byla i tato kartuše ponechána s odkrytými nečitelnými fragmenty původních nápisů na upomínku Chrámu i její vlastní pohnuté historie.

Mezi uchovanými paузami v mikulovském muzeu nám nakonec zůstal jeden nápis (21), který neodpovídal fragmentům v žádné kartuši, s následujícím textem: *Noda l-elijon šezachejnu / lefar u-lehader mikd(aš) / Bi-šnat TRV* (Děkujeme nejvyššímu, že nás potčil / zkrášlit a ozdobil [tento] chrám / v roce 1846), který se s největší pravděpodobností vztahuje k opravě synagogy před polovinou 19. století. Závěrečný letopočet, vyznačený písmeny TRV (606=1846), by vzhledem k nedokonalým podkladům bylo možné číst také jako TKV (506=1746). Vzhledem k těmto pochybnostem i skutečnosti, že chyběl jakýkoli důkaz, že text měl své místo v hlavním sále Staré synagogy, nebyl tento nápis zatím obnoven.

Zbývající hebrejské nápisy

Na bočních stěnách hlavního sálu (na nichž byly omítky při předchozí obnově rovněž z velké části osekány) se žádné nápisy nenašly a možná zde ani nikdy nebyly (s výjimkou severní stěny jsou ostatní narušeny velkými otvory oken a galerií). V interiéru hlavního sálu se však dominantně uplatňuje bohatá výzdoba *aronu ha-kodeš* z bohatě zlaceného umělého mramoru, stejně jako uprostřed sálu stojící čtyřsloupí bimy. Nad svatostánkem vystupuje z nápadné výzdoby oválná černá kartuše (22) ve zlatém barokním rámu nesoucí bílý hebrejský nápis: *Va-jihí / binsoa ha-aron / vajomer Moše: / Kuma Adonaj!* (Když se / pohnula schránka / Moše zvolal: / Vzhůru Hospodine!) z textu recitovaného při otevření schránky a vyjímání svítek Tóry. Jeho použití na svatostánku synagogy je u nás rovněž ojedinelé.

Nedlouho před ukončením obnovy synagogy bylo v severní předsíni nalezeno místo, kam byl původně vsazen kámen (23) s vytesaným nápisem *Matan be-seter jichpe af / Cedaka nevía* (Dar v skrytosti utiňuje hněv / Daruj příspěvek), první část z knihy Příslaví 21:14. Zvláštní hranolovitý stojan na pokladničku ze sliveneckého mramoru je umístěn pod nápisovou kartuší vlevo od původního vstupu do hlavního sálu (25), nese na dvou stranách zlacený hebrejský nápis: *Bi-cedaka tikoneni / ašer ve-titašer / naase bi-šnat TRChJ li-frat katan* (Podpírat tě bude spravedlnost / dávající bude obdarován / vyrobeno v roce 1858) s použitím citátu z Izajáše 54:14 a talmudského výroku rabi Jišmaela ben Joseho z traktátu Šabat 119a. Štuková kartuše s rostlinným dekorem nad touto pokladničkou je však jen nepříliš zdařilou rekonstrukcí původní výzdoby. V severní předsíni byl nejspíše rovněž umístěn známý biblický citát, který se říká při vstupu do synagogy: *Ma tovu ohelejcha Jaakov / miškanotejcha Jisrael* (Jak dobré jsou tvé stany, Jákože, tvoje příbytky, Izraeli), z Numeri 24:5, jehož pauza (24) byla uložena v mikulovském muzeu. Také v tomto případě se žádné stopy po původním umístění tohoto nápisu nepodařilo objevit, a tak nápis nebyl obnoven.

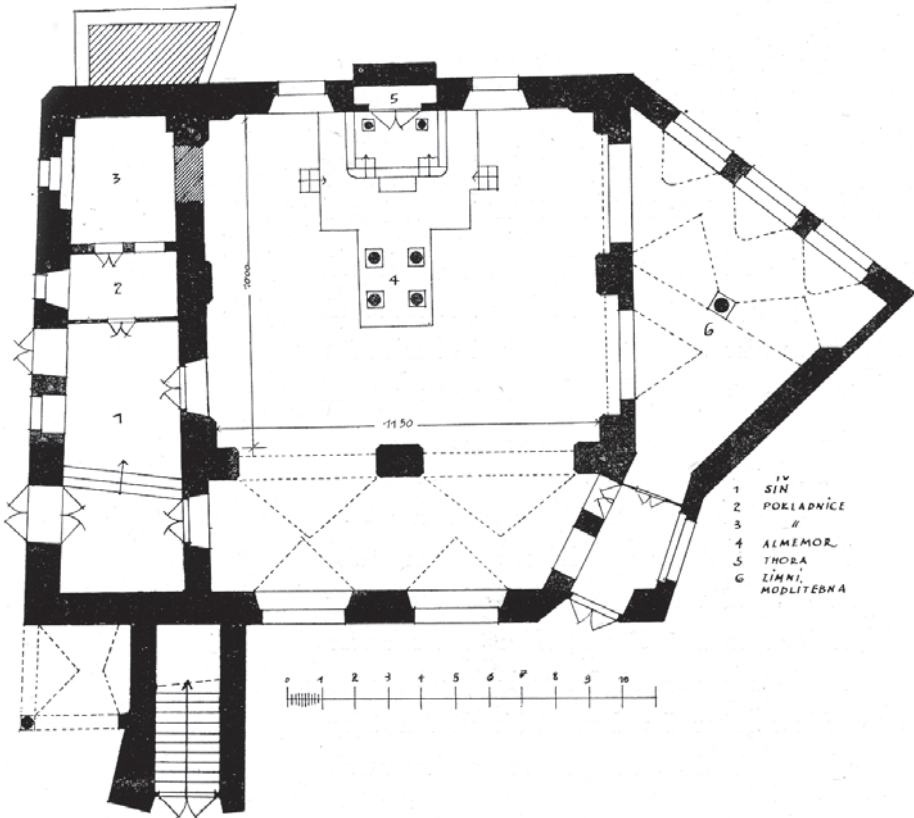
Jako úplně poslední byl obnoven velký nápis na štukové desce nad vchodem do synagogy (25) na severním průčelí: *Pitchu li šaarej cedek / avo bam ovdeh Jah (ha-Šem)* (Brány spravedlnosti mi otevřete / vejdu jimi vzdávat chválu Hospodinu) ze Žalmu 118:19. Tento nápis – pocházející zřejmě z počátku 19. století – byl zcela osekán při předchozí rekonstrukci a jen ze starých fotografií bylo zjištěno jeho původní znění. Také tento nápis byl s největší pravděpodobností opatřen datací svého vzniku v chronostichu, který se však ze značně porušených dokladů nepodařilo identifikovat.

„Moderní“ synagoga

Malířská výzdoba mikulovské Staré synagogy je vlastně docela skromná – ve srovnání se starší výzdobou Velké synagogy v Boskovicích nebo jen o málo mladší výzdobou Šachovy synagogy v Holešově skoro až příliš chudá. Na rozdíl od nekonečných arabesk barevných

akantových rozvilin a na sebe navazujících nápisových polí hebrejských textů se její malířská výzdoba omezuje téměř výlučně na uvedené zkratky v kartuších, zatímco plochy kopulí, klenebních pasů, bočních stěn a galerií se ztrácejí v monochromních šedobílých valérech a štukovém dekoru. Také boční stěny hlavního sálu byly nejspíše bez hebrejských nápisů, které jinak tvořily základ výzdoby moravských malovaných synagog. Celkový efekt výzdoby Staré synagogy se tak od prostorů tradičních synagog nepochybně velmi odlišuje.

Spojení hebrejských nápisů s monochromní a vysoce stylizovanou štukovou výzdobou ve „vysokém“ barokním stylu působí na první pohled až trochu nepatřičně. Stará synagoga je na svou dobu v židovském prostředí ojedinělá nejen pro svůj koncept čtyřsloupové synagogy, ale především pro unikátní použití čtyřdílné kopulové klenby a její nezvykle moderní výzdobu ve stylu vrcholného baroka. Její stylový charakter je možné srovnat jen s podobně bohatou štukovou výzdobou a monochromní výmalbou rozlehlých kleneb Klausové a Cikánovy synagogy v Praze (v druhém případě obohacené rovněž o hebrejské nápisy v kruhových kartuších). Jakkoli byly architektonické koncepty těchto staveb odlišné, svojí bohatou štukovou výzdobou a monochromní výmalbou navazují úzce na soudobý výtvarný styl a estetiku. Podobné byly i okolnosti jejich vzniku – v obou případech se jednalo o obnovu synagog poničených při velkých požárech, kdy došlo v židovské čtvrti k velkým stavebním zakázkám a zřejmě i nezvyklému prolnutí místní tradice s uměleckým stylem okolního světa. Tyto neobyčejně moderní stavby nás upozorňují na nečekaně vysoké standardy soudobé architektury uprostřed židovských sídlišť počátku 18. století.

Půdorys Staré synagogy v úrovni přízemí. Kresba arch. Jindřich Blum, Památník Židovského ústředního musea pro Moravsko-Slezsko, Mikulov 1936

(1) טומס בוט השועו ערמ רוס	(11) עמש מכיניע מורמ ואש	(20) תליש דימת ידגנל יי יתיוש
(2) סלטא הלס קל בוט זא	(12) תכסה מינהכ ת"ס ללה הלפת	(21) וניכזש ווילעל הדונ דקמ רדהלו ראפל ו"רת תנשב
(3) ונתלהק יבשווי ללהנ הניננב וניכזש לאל ונרמנ וימחר בורבו	(13) באחכ אצי שאו ואנבו ורזחו : ק"פל ט"ענת זומת ח"רע והורמגו ק"פל ג"פת	(22) נראה עסנב יהיו שמ רמאיו הוהי המוק
(4) קשמר דנוק אוהש ימ עד	(14) עמשו הליגמ רפוש יודו רמוע	(23) רתסב נתמ איבמ הקדצ ףא הפכי
(5) ותמב האלמו לבת ניאמ ארוב	(15) עאמלד דמוע התא ימ ינפל עד	(24) בקעי קילהוא ובוט המ לארשי קיתונכשמ ק"פל
(6) עמשל ווילע קלמ ידשל	(16) ביציו קתקעצ עמשי יאדו ותשקב שעי	(25) קדצ ירעש יל וחתפ הי הדוא סב אבא
(7) קבי ונארק סויב וננעי	(17) תקביש תעשב הפי הקיתש הרות תאירק	(26) רשע יננוכת הקדצב רשעתתו ק"פל י"חרת תנשב השענ
(8) (vacant)	(18) תמא קתלפת נווכמ מא	
(9) ונתלהק יבשווי ללהנ הניננב וניכזש לאל ונרמנ וימחר בורבו	(19) תליש דימת ידגנל יי יתיוש	
(10) הזה תיבה יתשדקהו דע מש 'ימש תויהל ושיה ק"פל מלוע		

Hebrejské nápisy v kartuších v hlavním sále (1-22, 24), na pokladničkách (23, 26) a na fasádě (25)

Arno Pařík

Restoration of Hebrew Inscriptions in The Old Synagogue in Mikulov

The study provides information about the project of Revitalization of Jewish Monuments in the Czech Republic that the Federation of Jewish Communities in the Czech Republic ended in June 2014. One of the most important buildings subject to conservation and restoration was the Old Synagogue in Mikulov. The study summarizes the history of this unique building since the occupation of the border in the autumn of 1938. It mentions its donation to the state by the Jewish community in 1960, and inappropriate reconstruction in the years 1978–1989, during which a rare baroque altar, stucco decorations and all Hebrew inscriptions were destroyed. Their restoration has been the most challenging part of the current revitalization of the Old Synagogue. In the end restorers and scholars from the Jewish Museum in Prague together with employees of the Regional Museum in Mikulov managed, through much detailed research, retouching and reconstructing, to restore the original wording and form almost of all the Hebrew inscriptions on the vault of the synagogue, which form the main decoration of Baroque interior of this rare monument.

The uniqueness of the text decorations of the Old Synagogue consists in unusual quantities abbreviations and in the fact that the inscriptions also contain their full interpretation, which is not often captured in the older literature. Many of these acronyms relate directly to the synagogue liturgy, others are mainly moral, informative or instructive meanings. Texts above the arcades of women's galleries record also the fire and rebuilding of the Synagogues in the years 1719 to 1723. The inscriptions on the vault of the Old Synagogue provide us with the most comprehensive set of abbreviations of the most favorite synagogue quotes while explaining their significance in shaping the liturgical space of the synagogue.

Národopis

Alena Káňová

Lidový textil ve sbírce břevlavského muzea – dětský oděv

Mašle k povijanu. Podluží, třicátá až padesátá léta 20. století (foto Alena Káňová)

Velmi různorodou skupinou podsbírkou textilu v Městském muzeu a galerii Břeclav jsou krojové součásti dětského oděvu, které se však v terénu poměrně hůře a méně často získávají. Platí to zejména pro doklady všedního oblékání. Dětský oděv v minulosti zejména ve více početných rodinách přecházel mezi sourozenci až do úplného obnošení. Na každodenní nošení musely často v chudších rodinách stačit sukynky a zástěrky ušité ze zbytků látek, nebylo výjimkou použít i staré barevné prostěradlo či povlak na peřinu. Takových dokladů je v muzejní sbírce pouze několik kusů, většina informací o všedním odívání se získává z literatury a hlavně z vyprávění pamětníků. Z dětského oděvu jsou tedy zastoupeny především ukázky a příklady slavnostnějšího oblečení.

Je zajímavé, že u velmi výrazného podlužáckého kroje je kroj dětský poměrně málo osobitý a ve srovnání s krojem dospělých není pro Podluží tak charakteristický. V základě podobný kroj dětský se v minulosti nacházel také jinde na Slovácku i v odlehlých krojových oblastech v Čechách. Charakter dětského kroje na Podluží je v základních rysech jednotný a v jednotlivých obcích se vzájemně liší jen v určitých detailech. Výjimku tvořila obec Dolní Bojanovice, kde se také dětský oděv udržel poměrně dlouho (ještě v poválečných letech zde chodila v kroji polovina děvčátek, zatímco chlapci se oblékali již do šatů městských). V současnosti je dětský lidový oděv výhradně oblékán jen při hodových či ostatních folklorních záležitostech, v poslední době se snad zvyšuje počet malých „krojovaných“, a to v souvislosti s každoročním pořádáním krojových dětských plesů.

Velmi hezkou a početnou kolekci tvoří součásti novorozeneckého odívání, jedná se např. o plátěné *zavinovačky*, na nichž je podle bohatosti zdobení dobře vidět sociální postavení rodiny, ve které byly zhotoveny. Nejstarší sbírkový předmět pochází z roku 1920 z Mikulčic z domkářského prostředí a ve srovnání třeba s předměty z Poštorné (třicátá léta, sedlácká rodina) zde chybí ozdobné výšivky i bohatá aplikace plátěných *čipek*.

Křtící saténová souprava. Poštorná, třicátá léta 20. století (foto Alena Káňová)

Peřinky se dělily na všední (z barevného kanafasu, zvané čárkové, používaly se výhradně na noc) a na sváteční, z nichž nejpečlivěji byly zhotovovány ty ke křtu. Podklad těchto slavnostních zavinovaček byl z jemného batistového plátna a ve vzoru bílého vyšívání se od třicátých let minulého století již uplatňovaly spíše než starší lidové motivy předlohy z módních vzorníků. V některých obcích se poměrně dlouho udržely (a místy jsou užívané i dnes) křtící *krstné* dečky. Ovšem ty soudobější – na rozdíl od klasicky bíle vyšíváných na batistu, s vyšitým IHS, z přelomu 19. a 20. století – jsou již zhotovovány ze saténu a pestře vyšívány, popř. nejnověji malovány.

Bohatě vyšívány nebo zdobeny hedvábnými mašlemi byly i *povijany*, kterými se zavinovačky převazovaly. Vedle povijanů strojově tkaných se dlouho užívaly také kusy ručně pletené či háčkové. V polovině minulého století se ke křtu místo původních vyšíváných začalo používat bílých hedvábných stuh s malovanými barevnými kytičkami a s ozdobným třepením na koncích.

Samostatnou kapitolou je vlastní kojenecké oblečení, zastoupené jak plátěnými novorozeneckými košilkami a čepičky s jemnou bílou či žlutou výšivkou, tak slavnostním oblečením ke křtu z nadýchaného saténu či mulu, nezřídka dědicí se po generace. Také v kojeneckém odívání se však od konce třicátých let minulého století projevuje vliv městské módy a s rychle se šířící konfekcí mizí podomácku a v tradičním střihu zhotovované součásti novorozeneckého oblečení. Snad jen slavnostní novorozenecký čepec (opět

Čepčky. Nahoře – Stará Břeclav, čtyřicátá léta 20. století, dole – Lanžhot, padesátá léta 20. století (foto Alena Káňová)

nejčastěji ke křtu), který většinou daruje kmotra, se složitější úpravou a tvarem odlišuje od běžného konfekčního zboží. Plátnem podkládaný saténový čepce je zdobený ve švech skládanými stužkami *kranclíčky*, drobnými korálky, vlnovkami z dracounu a jinými drobnými cetkami. Lemůvka kolem okraje čepce je provedena z hustě našaseného tylu prokládaného umělými poupátky v barvě růžové nebo modré, podle pohlaví dítěte.

Společným oděvem pro děvčátka i chlapce do dvou až tří let věku (na severním Podluzí ještě v meziválečném období až do šesti let) bývala tzv. *pasníka*, někde též nazývána *kaboš*. Byly to šatečky se sukni, živůtkem a rukávy vcelku, často sešité v jeden kus z různých materiálů a různých barev, na všední den z barchetu, flanelu, kretonu, na neděli z hedvábí. Horní část se zapínala na zádech na knoflíky, spodní část měla tvar sukně dlouhé do poloviny lýtek. Sukénku zdobilo několik nesežhelených sámečků, živůtek potom strojová *pleténka* nebo sametka, středem po délce našitá. Pro zimní období byly charakteristické dlouhé široké rukávy, které v létě povětšinou zcela chyběly. Pod nedělní kabošek se nosily spodničky a v některých dědinách se kolem pasu vázala stuha. Její konce splývaly vzadu až po okraj sukně. Límeček nahrazoval vyšívaný *krézlik* podvlečené košilky.

Do jednoho roku nosila obě pohlaví na hlavě čepček, zhotovený z květovaného hedvábí, ve švech posítý našasenými pentličkami, korálky, dnes i flitry. Na temeni hlavy je zhotovena krásně upravená *makovička* (zvaná též *frča* či *gargula*), poskládaná z bílých, modrých a červených mašlí. Od druhého roku děvčátka nosila již šátek a chlapci *širáček*. Vlasy se dětem do dvou let nestříhaly. Malým děvčátkům se potom delší vlásky rozčesávaly ve předu na *pútec*, vzadu se splétaly od uší na dva copánky a do nich se zaplétaly šňůrky. Levý copánek se potom dole zahnul doprava, pravý doleva a na vrchu hlavy se šňůrkami zavázaly. Nošení jednoho silnějšího copu s pentlí bylo považováno za panskou úpravu.

Pasnica. Lanžhot, dvacátá léta 20. století (foto Alena Káňová)

Děvčata až do doby, než začala tzv. *dívčit*, původně nenosila rožky, kordulku a fěrtoch, ale oblékala jupku a sukni, na všední dny zhotovené z obyčejných materiálů (barchet, potištěné plátno), doplněné zástěrou bleděmodré barvy s nízkou barevnou výšivkou; při slavnostnějších příležitostech potom oblékala šaty ze stejného materiálu, ozdobené lístkovou *parádou* jako u dospělých žen. Rozparek na dívčí sukni je však vzadu, krytý převázanou širokou stuhou, na rozdíl od předního rozparku dospělých. Také rukávce pro dívky do dvanácti let jsou na zapínání dozadu. V období zimních měsíců se uvazoval dívčí vlněný (pepitový), později i pletený vlnáček do kříže a vzadu se zavazoval na suk. Na hlavách děvčata nosila černé nebo bílé tibetové šátky.

Velmi slavnostní událostí bylo první přijímání nebo procesí Božího těla, což často znamenalo příležitost k pořízení nového parádního oděvu. V meziválečném období vypadal tento krojový oděv pro děvčátko ve věku asi deseti let následovně: svrchní hedvábná sukne s rozparkem dozadu, její délka sahala zhruba do poloviny lýtek a ve spodním okraji byla ozdobena čtyřmi sámkami. Pod ní se oblékaly tři bílé naškrobené spodničky, na nohy se navlékaly bílé pletené punčochy a obouvaly kotníčkové botky se šněrováním (ve čtyřicátých letech minulého století se již běžně kupovaly „baťovky“). K sukni se oblékaly dívčí rukávce (zapínaly se vzadu u krku) s *taclemi*, ozdobené řadou sámků a kraječek na hrudi; krajka jako *krézlík* byla našita i kolem krku. Kolem pasu se potom uvazovala hladká hedvábná mašle, na zádech zkrřížená a vepředu spuštěná. Vlasy nosila děvčata rozpuštěné, na hlavě mívala posazený věneček.

Po roce 1945 se stále více prosazuje varianta, která již kopíruje dospělý slavnostní ženský kroj. Přibývá naškrobených spodniček, na dívčí rukávčky se obléká hedvábný či saténový *lajbl* ozdobený barevnými stužkami a objevuje se *molový fěrtůšek* s jednodušším vyšíváním. *Rožky* či *kokeš* však děvčata dostávala zpravidla až k muzice, v Lanžhotě po

vyjítí školy. Ojediněle je již i dříve nosila malá děvčátka jako doplněk k miniaturnímu slavnostnímu kroji dospělých pro mimořádné nebo církevní slavnosti. V Dolních Bojanovicích se zase pro tyto příležitosti nosily umělé věnce s dlouhými dozadu visícími pentlemi.

Chlapci nosovali podobně jako dospělí muži *třaslavice* (v Moravské Nové Vsi se používal název *trcule*) z konopného, později lněného plátna se širokými nohavicemi spadajícími až pod kotníky, na spodním okraji otrásněnými. V pase měly vpředu krátký rozpárek a uvazovaly se *gatňákem* všitým do pásového lemu. Z mužského krojového oděvu potom přešla do chlapeckého i plátěná košile s širokými dlouhými rukávy, jejichž spodní okraje měly bílou bavlnkou vyšitou *formu*, a prsní přeložku i límec zdobila červená nebo bílá výšivka. Kroj doplňovala zástěrka z modrého plátna s barevně vyšitou úzkou *formičkou* a klobouček *húseňáček* s nepatrnou stříškou stočenou nahoru a ve spodní části olemovaný barevnými housenkami, bez dalších ozdob a bez *kosířku*.

Sváteční chlapecký oblek se na přelomu 19. a 20. století skládal z látkových nohavic starého střihu s tradičním klínkem (jako dosud u *červeníc*), obvyčejně v barvě hnědé, k tomu stejný lajbl s prostřihnutými kapsami. Později, již v období meziválečném, se i chlapcům nechávají šít celé *šaty*, tedy látkové kalhoty modernějšího střihu a kabátek s běžnými knoflíky a nasazenými kapsami. Tento oděv nosili chlapci do doby, než dostali své první červenice, a to bylo většinou u příležitosti biřmování. V období poválečném, podobně jako u dívčího slavnostního oděvu, začíná chlapecký kroj zcela kopírovat oděv dospělých, a proto dnes můžeme například při hodových příležitostech vidět i pětileté chlapečky v kompletním miniaturním kroji na *vyslečení*, samozřejmě bez *kosířku* coby symbolu dospělosti.

Před zimou chlapce v minulosti chránily *dubené* kožichy, někdy posměšně nazývané *strúčky*, které se většinou přešívaly ze starých mužských kusů a měly jen jednoduchou výšivku s tulipánem na zádech. Ke kožichu patřila na hlavu beranička a vysoké holénky na nohy. Dětské kožichy byly velmi rychle v padesátých letech minulého století nahrazeny kupovanými zimníky.

Chlapecké červenice (detail modrého šňůrování). Stará Břeclav, čtyřicátá léta 20. století (foto Alena Káňová)

Literatura

- ESTERKA, František a kol.: Dolní Bojanovice, Dolní Bojanovice 1996.
 LUDVÍKOVÁ, Miroslava: Lidová výšivka na Podluží, Uherské Hradiště 1982.
 KRUŽÍK, Jan: Kroje na Podluží, Gottwaldov 1982.
 NIEDERLE, Lubor (ed.): Moravské Slovensko. Díl I., sv. 1, Praha 1922.

Alena Káňová

Folk Textiles in the Collection of Breclav Museum – Children's Clothing

Children's folk costumes in the collection of the Municipal Museum and Gallery in Breclav is the least represented group in the sub-collection of folk textiles. Unlike with female and male folk costumes children's clothing can be found quite rarely. This is especially true for pieces documenting everyday clothing. Children's clothing was, mainly in poorer families, passed on until worn out completely. The collection holds mainly as examples of clothing for festive occasions. For newborn clothing is a collection of christening sets, swaddling clothes and beautifully embroidered swaddling ribbons. The oldest pieces in the collection come from the 1920s. Even in the infant clothing shows the social status of the family and also quickly advancing influence of urban and ready-to-wear clothing.

An interesting feature is the identical attire for both boys and girls up to three years of age. It was called *pasnice*, a single piece of clothing with bodice, skirt and sleeves. Most represented in children's folk costume collection are parts of the festive clothing for boys and girls from 8 to 14 years of age. For girls there are mainly petticoats, shirts and waistcoats, which formed part of festive clothing worn example during celebrations of Corpus Christi. Female winter clothing is represented mainly by knit woolen shawls. Boys in this age was typically wore canvas (hemp, later linnen) pants called *tráslavice*, linen shirt with delicate white embroidery and blue apron with narrow colorfully embroidered rim. Documented are also boys' red pants with a richly crafted blue "lacing" and embroidery.

Currently, the children's costume is worn only a few times a year on special occasions such as banquets, performances of children's folklore groups and increasingly popular children's balls.

Zprávy

Stanislava Vrbková

Rok 2014 v Regionálním muzeu v Mikulově

Rok 2014 byl pro Regionální muzeum v Mikulově úspěšný v rámci nabídky programů a výstavních projektů směrem k veřejnosti a náročný s ohledem na rozsah a význam investičních akcí, které v jeho průběhu probíhaly či byly započaty.

Dva dlouho připravované investiční projekty – *Archeologický park Pavlov a Obnova zahradních teras barokové zahrady u zámku v Mikulově* – dospěly v tomto roce k zahájení samotné realizace a dokončeny budou v roce 2015. Oba jsou podpořeny dotací Regionálního operačního programu Jihovýchod a Jihomoravským krajem. Třetí velká investiční akce – *Stabilizace opěrných zdí areálu zámku v Mikulově jako prevence sesuvů a skalních zřícení Zámeckého kopce* – byla v roce 2014 úspěšně završena.

Muzeum jako správce zámeckého objektu systematicky pečuje o celý historický areál. Také v roce 2014 byly nutné průběžné opravy, zejména některých zastaralých úseků rozvodů vody a odpadů. Z rozsáhlejších akcí v rámci údržby zámku byla náročná především oprava jeho severní terasy, kde v důsledku špatné izolace docházelo k opakovanému zatékání vody. V návaznosti na vyřešení tohoto problému bude v budoucnu opravena i fasáda skalní brány pod severní terasou, poničená průsakem dešťové vody. Zahájena byla postupná oprava oken zámku. Na vyměněná okna v křídle kanceláří muzea v roce 2014 naváže postupně oprava oken kongresového centra a dalších reprezentativních prostor určených k pronájmům a různým společenským a kulturním akcím. Zásadním počinem pro prezentační práci muzea byla oprava pěti sálů v prvním patře zámku v křídle navazujícím na zámeckou kapli. Sály budou sloužit především jako prostory pro krátkodobé sezonní výstavy.

Obsáhlá a náročná byla v uplynulém roce i činnost odborných pracovníků. Zdůraznit je třeba zejména zapojení historického oddělení do programu NAKI (Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity), jehož poskytovatelem je Ministerstvo kultury ČR, do jednoho z jeho projektů, nazvaného *Tisky 16. století v zámeckých knihovnách ČR*. Výsledkem práce bude katalogizace všech tisků ze zámecké knihovny, které pocházejí z uvedené doby. Pro město Mikulov připravili pracovníci muzea v Dietrichsteinské hrobce stálou výstavu o historii loretánského kostela sv. Anny v Mikulově, jímž kdysi tato stavba byla. Tuto novou expozici s názvem *Od Svaté chýše loretánské k hrobnímu kostelu Dietrichsteinů* doprovází stejnojmenná publikace, na jejíž realizaci se též odborní pracovníci muzea podíleli. Z ediční činnosti muzea je třeba zmínit kromě pravidelně vydávaného sborníku RegioM i knihu *Vydáno v Mikulově*, připravenou v souvislosti se stejnojmennou výstavou, jež bude otevřena v muzeu v sezoně 2015. Dvojjazyčná publikace přibližuje dějiny mikulovských fotoateliérů, nakladatelství a tiskáren do roku 1945 a současně prostřednictvím jejich děl provází historii města a jeho okolí.

Muzeum se každoročně podílí jako spolupořadatel na celé řadě kulturních akcí a vědeckých konferencí a seminářů. K těm prvně zmíněným, které se zde konají pravidelně a mají již své renomé a ohlas odborné i širší veřejnosti, patří *Mikulovské výtvarné sympozium Dílna*, které se v roce 2014 konalo po jednadvacáté, a čtvrtý festival art designu *Křehký Mikulov*. Hudbymilovné publikum přitahuje v prázdninových měsících do Mikulova *Mezinárodní kytarový festival*, letos 28. ročník, a také tradiční klavírní kurzy *Audaces fortuna iuvat*. Klavírní skladby zněly zámkem také při *Mezinárodní klavírní soutěži pro mládež – Klávesa 2014*, v tomto roce konané zde již podruhé. Na poli podpory vědecké činnosti se muzeum prezentovalo především spoluprací na organizaci mezinárodní vinnohradnicko-vinařské konference VINOENVI a mikulovského archivního sympozia.

Do Mikulova míří každým rokem stále více návštěvníků. Muzeum jim umožňuje v rámci prohlídek města organizovaných turistickým informačním centrem i návštěvu svých vinařských expozic mimo pravidelnou otevírací dobu a připojuje též stále žádanější noční prohlídky. V roce 2014 se po rozsáhlé několikaleté rekonstrukci znovu otevřela

mikulovská synagoga, jejíž provoz muzeum zajišťuje. Deset a půl tisíce návštěvníků, kteří od května do konce října zhlédli expozice a výstavy zde instalované, je signálem, že i tento prostor bude v dalších letech dobrou devízou v platformě mikulovského kulturního života, jehož je muzeum jistě jedním z hlavních aktérů.

Mikulovský zámek byl často v minulosti a je i v současné době místem důležitých politických jednání a prestižních společenských a kulturních akcí. Do centra pozornosti médií se dostal koncem roku 2014 hned dvakrát – 11. listopadu, kdy se setkali ministři zahraničních věcí Rakouska a České republiky Sebastian Kurz a Lubomír Zaorálek a dále hejtmani Dolního Rakouska a za českou stranu hejtmani krajů ležících podél česko-rakouské hranice – Jihomoravského, Vysočina a Jihočeského. Hostiteli jejich společného jednání o spolupráci ČR a Rakouska byli Lubomír Zaorálek a jihomoravský hejtman Michal Hašek. Dne 2. prosince uvítal mikulovský zámek prezidenta České republiky Miloše Zemana, který se účastnil předávání Cen Jihomoravského kraje.

Projekty roku 2014 předznamenal i náročnost roku následujícího. Dokončení velkých projektů, jejich uvedení do provozu, příprava nové stálé výstavy věnované sběratelství, také inovace kongresového centra a zvyšování kvality služeb pro návštěvníky – to všechno jsou úkoly, které jednak dokumentují postavení muzea v současném kulturním životě, turistickém ruchu i kongresovém dění, jednak vybízejí k promyšlení možných inovací i způsobů, jak muzeum přiblížit návštěvníkům i místním obyvatelům.

SBÍRKOTVORNÁ ČINNOST

Selekce – akvizice

Sbírky muzea byly průběžně rozšiřovány vlastním sběrem, výzkumy a nákupy. Regionální muzeum tak získalo 664 sbírkových předmětů, které byly zapsány do chronologické evidence pod 61 přírůstkovými čísly.

Poradní sbor pro sbírkotvornou činnost zasedal 13. listopadu 2014 a doporučil ke koupi dva sbírkové předměty v celkové hodnotě 59 000 Kč. Žádný sbírkový předmět nebyl v tomto roce ze sbírky Regionálního muzea v Mikulově vyrazen.

Vernisážový snímek – výstava *Dievčatá, chlapci, psy, veci a dvanásť opíc* představila slovenské umělce fotografa Boleslava Boška a malíře Matěje Fabiana (foto Milan Karásek)

Přehled o akvizicích za rok 2014 v rámci jednotlivých podsbírek

Přír. číslo	Předmět	Počet kusů	Způsob nabytí	Podsírka
1/2014	Bronzové kování, štípaná industrie; pravěk až protohistorie	2	sběr	archeologie
2/2014	Bronzové artefakty, železný artefakt; pravěk, doba římská, středověk	36	sběr	archeologie
3/2014	Bronzové artefakty; doba římská	9	sběr	archeologie
4/2014	Bronzové artefakty, keramika; latén, doba římská, středověk	21	sběr	archeologie
5/2014	Bronzová šípka; doba bronzová	1	sběr	archeologie
6/2014	Bronzové a měděné artefakty; doba bronzová, doba římská	32	sběr	archeologie
7/2014	Bronzové artefakty; doba bronzová, doba římská	32	sběr	archeologie
8/2014	Bronzové spony; doba římská	2	sběr	archeologie
9/2014	Keramika; raný středověk	5	sběr	archeologie
10/2014	Keramika, mince; doba římská, vrcholný středověk, novověk	11	sběr	archeologie
11/2014	Mědiryt Mikulova, Meissner	1	koupě	výtvarné umění
12/2014	Mikulov, litografie, 19. století	1	koupě	výtvarné umění
13/2014	Kropenka, erb	2	koupě	historie
14/2014	Grafické listy	3	koupě	výtvarné umění
15/2014	Zlomky architektury	12	sběr	lapidárium
16/2014	Mince; doba římská	1	sběr	archeologie
17/2014	DVD „800 let města Mikulkova“	1	koupě	fotografie, pohlednice, videozáznamy
18/2014	DVD „Vino jako mešní“	1	koupě	fotografie, pohlednice, videozáznamy
19/2014	DVD „Eroze v zemědělství“	1	koupě	fotografie, pohlednice, videozáznamy
20/2014	DVD „Vinařský rok“	1	koupě	fotografie, pohlednice, videozáznamy
21/2014	Kolébka	1	koupě	nábytek
22/2014	Grafická deska	1	sběr	výtvarné umění
23/2014	Fotografie	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
24/2014	Keramika, kosti, železo, cihly, ostatní kamenná industrie, sklo; vrcholný středověk	126	staré muzejní sbírky	archeologie
25/2014	Keramika, kachle; vrcholný středověk	22	staré muzejní sbírky	archeologie
26/2014	Keramika; vrcholný středověk	11	staré muzejní sbírky	archeologie
27/2014	Keramika; vrcholný středověk, novověk	6	staré muzejní sbírky	archeologie

28/2014	Keramika; vrcholný středověk	19	staré muzejní sbírky	archeologie
29/2014	Keramika, struska; pravěk, středověk až novověk	39	staré muzejní sbírky	archeologie
30/2014	Keramika; vrcholný středověk	10	staré muzejní sbírky	archeologie
31/2014	Keramika, mazanice, sklo, kosti, železo, kámen; středověk až novověk	65	staré muzejní sbírky	archeologie
32/2014	Modlitební řemínky (tefilin)	3	sběr	textil
33/2014	Talit velký	2	sběr	textil
34/2014	Jarmulka (kipa)	1	sběr	textil
35/2014	Keramika; šňůrová keramika	3	staré muzejní sbírky	archeologie
36/2014	Keramika, bronz, ostatní kamenná industrie, kosti; halštat	67	staré muzejní sbírky	archeologie
37/2014	Herbářové položky z jižní Moravy	80	sběr	botanika
38/2014	Tři světci; obraz	1	koupě	výtvarné umění
39/2014	Moje Slovácko; dřevořezba	1	koupě	výtvarné umění
40/2014	Veduta, Küssell (fotokopie), důstojník (kresba)	2	dodatečný záznam	výtvarné umění
41/2014	Kufr koženkový	1	sběr	textil
42/2014	Povlak na polštář	1	sběr	textil
43/2014	Lodičky dámské	2	sběr	textil
44/2014	Lodičky dámské	2	sběr	textil
45/2014	Stuha REP.DOROSTU	1	sběr	textil
46/2014	Pásek dámský	1	sběr	textil
47/2014	Boty dívčí	2	sběr	textil
48/2014	Pohlednice obce Bořetice	3	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
49/2014	Pohlednice Mikulov	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
50/2014	Telefon	2	sběr	nová historie
51/2014	Maska plynová	1	sběr	nová historie
52/2014	Krabička od cigaret	1	sběr	nová historie
53/2014	Jízdenka IDS JMK	1	sběr	nová historie
54/2014	Karta platební	1	sběr	nová historie
55/2014	Známka poštovní	1	sběr	nová historie
56/2014	Šejkr dresingový	1	sběr	nová historie
57/2014	Lapač komárů elektrický	1	sběr	nová historie
58/2014	Razítko Dobré Pole	1	sběr	nová historie
59/2014	Razítko RMM	1	sběr	nová historie
60/2014	Kalendář živnostenský	1	sběr	nová historie
61/2014	Pohlednice mikulovského zámku	2	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy

Tezaurace – evidence a inventarizace

Byl proveden řádný zápis změn do Centrální evidence sbírek muzejní povahy České republiky při Ministerstvu kultury ČR (CES). Byla provedena vizualizace (obrazová charakteristika) všech podsbírek pro elektronickou databázi CES. Pokračovala postupná revize celého sbírkového fondu Regionálního muzea v Mikulově.

Správcové sbírek prováděli průběžně katalogizaci přírůstků, do druhého stupně evidence přibylo celkem 8 911 inventárních čísel – viz následující tabulka. Evidenci druhého stupně u jednotlivých podsbírek zpracovávali v počítačovém systému pro evidenci a dokumentaci sbírek v muzeích a galeriích DEMUS.

V průběhu roku probíhala v jednotlivých podsbírkách inventarizace (dle ustanovení § 3 odst. 3 vyhlášky č. 275/2000 Sb.) – viz následující tabulka. Správcové sbírek prováděli ověření fyzické existence sbírkových předmětů, porovnání inventarizovaných předmětů se záznamem ve sbírkové evidenci a posouzení stavu sbírkových předmětů s ohledem na případnou potřebu preparace, konzervace či restaurování. Revizí prošlo celkem 14 043 inventárních čísel, které pokryly 45 515 sbírkových předmětů.

Namátkovou kontrolu evidence a stavu sbírkových předmětů inventarizovaných v roce 2014 provedla inventarizační komise v prosinci 2014. Nezaznamenala žádné nedostatky, ve všech případech konstatovala dodržování směrnice Režim zacházení se sbírkou.

V depositáři Mikulovských výtvarných symposií „Dílna“ byla provedena úplná inventura sbírky.

Zápis do II. stupně evidence v roce 2014 a inventarizace provedená v jednotlivých podsbírkách

Podsírka	Katalogizace v roce 2014		Inventarizace v roce 2014	
	Počet přír. č. zpracovaných do II. stupně evidence	Počet zpracovaných inv. č.	Počet prověřených inv. č.	Počet kusů
Archeologická	80	7 559	2 062	2 509
Botanická	1	46	229	7 000
Drobné tisky *	-	-	2 445	2 445
Kopie a repliky	2	2	-	-
Lapidárium	2	2	-	-
Nábytek	4	5	-	-
Nová historie	5	91	186	583
Textil	136	401	3 162	4 136
Vinařská	13	218	774	894
Entomologická	2	63	-	-
Fotografie, pohlednice, filmy, videozáznamy	8	176	243	243
Geologická	-	-	-	-
Historická	6	43	1 000	1 000
Knihy	-	4	752	1 632
Negativy a diapositivy	1	4	1 377	15 896
Paleontologická	1	78		
Písemnosti a tisky *	9	199	1 511	8 741
Výtvarného umění	7	10	302	436
Zoologická	2	10		
Celkem	279	8 911	14 043	45 515

Celkové počty evidenčních čísel ve sbírce Regionálního muzea v Mikulově (zapsaných v CES) a počet inventárních čísel sbírkových předmětů zapsaných k 31. 12. 2014 v elektronickém evidenčním systému DEMUS

Podsírka	Počet inv. č. k 31. 12. 2014	Počet nezkatalogizovaných přír. č. k 31. 12. 2014	Počet inv. č. zapsaných v el. evidenčním systému DEMUS k 31. 12. 2014
Archeologická	48 124	323	33 719
Botanická	1 681	3	2 091
Drobné tisky *	2 433	5	2 446
Kopie a repliky	4	2	9
Lapidárium	20	-	19
Nábytek	69	2	92
Nová historie	186	24	-
Textil	1276	32	1 275
Vinařská	5 005	128	-
Entomologická	5 474	2	-
Fotografie, pohlednice, filmy, videozáznamy	1 620	60	258
Geologická	43	0	-
Historická	16 380	359	3 749
Knihy	6 451	-	-
Negativy a diapositivy	4 869	-	-
Paleontologická	222	-	-
Písemnosti a tisky *	1457	51	-
Výtvarného umění	290	3	297
Zoologická	751	2	-
Celkem	96 355	996	43 955

* Podsírky *Drobné tisky* a *Písemnosti a tisky* byly uzavřeny. Nové akvizice charakteru písemností a tisků jsou zařazovány do podsírky *Nová historie*.

Péče o sbírky

Jednotlivé depozitáře a zámecká knihovna byly odpovědnými odbornými pracovníky průběžně kontrolovány a informace o stavu teploty a vlhkosti i veškerém pohybu v depozitáři byly řádně vedeny v depozitárních knihách. Kontrolu dodržování depozitárního režimu provedla inventarizační komise. V depozitářích byla provedena kontrola hasicích přístrojů.

Pracovníci konzervátorských dílen pravidelně v průběhu roku sledovali hodnoty teploty a vlhkosti v expozicích a výstavních prostorách muzea a reagovali na jejich případné nevyhovující výkyvy. Zpracovali též zprávu o světelných podmínkách v prostorách muzea.

Ve speciálně klimatizovaných výstavních vitrínách určených pro instalaci renesančního šatu Markéty Lobkowiczové, roz. Dietrichsteinové, a jejího manžela Václava Popela Lobkowicze v expozici *Galerie Dietrichsteinů* byla průběžně sledována a prostřednictvím chemických sorbentů upravována relativní vlhkost.

Setkání se současným uměleckým designem v prostorách mikulovského zámku – festival art designu Křehký Mikulov – organizuje pražská galerie Křehký ve spolupráci s Regionálním muzeem v Mikulově. Zakladatelé galerie Křehký Jiří Macek a Jana Zielinski, ředitel muzea Petr Kubín a starosta Mikulova Rostislav Košťál (foto Milan Karásek)

V návaznosti na zápis artefaktů do druhého stupně evidence byl restrukturalizován depozitář archeologie. V rozsáhlých archeologických sbírkových souborech získaných v roce 2013 byly provedeny základní konzervační úkony – očištění nálezů, třídění materiálů, konzervace kovů, lepení keramických objektů.

Sběry rostlin z roku 2014 byly průběžně zpracovávány – lisovány, dezinfikovány a lepeny na archy papíru. Herbářové položky v botanickém depozitáři byly vymrazovány. Tímto postupem tak byla dvakrát v průběhu roku dezinfikována celá sbírka. Entomologická sbírka byla ošetřena chemicky – bylo dezinfikováno 442 krabic motýlů a 40 krabic brouků. V entomologickém depozitáři proběhla reorganizace sbírky motýlů i sbírky brouků a nové umístění sbírkových předmětů bylo zaneseno do evidenčních karet a lokačního seznamu. Zhruba 17 700 kusů brouků bylo označeno inventárními čísly. Celý zoologický depozitář byl dezinfikován pomocí dýmovic.

Dodavatelsky bylo pro muzeum provedeno náročné restaurování sedmi barokních maleb. Licencovaný restaurátor PhDr. Pavel Klimeš zrestauroval velkou malbu *Lovecká scéna* od Josefa Františka Adolpha, datovanou do roku 1734. Akad. malíř Jan Knorr zrenovoval nadedvěrní supraportu s motivem květinových kytic, pocházející z počátku 18. století. Práce byly realizovány za finanční podpory MKČR z programu Integrovaného systému ochrany movitého kulturního dědictví (ISO). Studenti ateliéru restaurování Vyšší odborné školy v Brně při Střední škole umění a designu, stylu a módy pracovali na pěti menších historických malbách – portréty *Karla Maxmiliána z Dietrichsteina* a *Beatrix z Dietrichsteina*, *Lovecké zátiší*, *Elegantní scéna* a *Bitva u Štoků*.

Práce byly hrazeny z dotace Jiho­mo­rav­ské­ho kraje, určené na nároč­né restaurování, a z rozpočtu muzea. Dodavatel­sky byl též zrestaurován chanukový svícen. Práce byla provedena v restaurátorských dílnách Židovského muzea v Praze a spolufinanco­vána Nadací Židovského muzea.

V konzervátorských dílnách muzea byly průběžně ošetřovány sbírkové předměty jednak dle požadavků odborných pracovníků s ohledem na jejich fyzický stav, jednak s přihlédnutím k chystaným výstavám. V průběhu roku 2014 zde byla provedena konzervace následujících sbírkových předmětů – plastika z dietrichsteinských sbírek, rozbitý skleněný negativ, sádrové tablo Reálného gymnasia v Hodoníně z roku 1949, dva kovové postříbřené svícný, železná forma na pečení hostií – kleště, soubor úlů Viléma Mrštíka (dokončeno zatím 5 z 9 kusů), soubor cca 40 ks bronzových předmětů z povrchových archeologických sběrů (Mikulov, Bulhary), soubor římských mincí (dokončeno zatím 16 z 25 kusů), soubor kovových postříbřených svícnu (dokončeny zatím 4 ze 7 kusů). Bylo provedeno nároč­né restaurování čtverých hodin a dvou střelných

Robot v gotické kapli – prostorová vitráž Robot, kterou navrhl pro Křehký Jakub Berdych, byla symbolem čtvrtého ročníku festivalu Křehký Mikulov (foto Milan Karásek)

Některé z instalací festivalu art designu Křehký Mikulov. Na prezentace výtvarných projektů v rámci festivalu pak navázala výstava Křehký Stories 2014 (foto Milan Karásek)

V pořadí již desátou muzejní noc zahájil ředitel muzea za zvukuňého doprovodu vojenských bubnů (foto Milan Karásek)

zbraní. Dále bylo konzervováno pět polních lahví, dvanáct prachovnic a třináct zámků. Postup všech konzervačních prací včetně fotodokumentace byl řádně zaznamenáván.

Pro stálou výstavu v Dietrichsteinské hrobce, na jejíž realizaci se Regionální muzeum podílelo, byly restaurovány čtyři dřevěné svícny, menší dřevěný kříž s Kristem z poloviny 19. století, velký dřevěný kříž s Kristem z konce 18. století, středová malovaná deska víka rakve Maxmiliána II. z Dietrichsteina, víko rakve Raimunda z Dietrichsteina, křeslo ze zpovědnice, zástěna ze zpovědnice. Bylo rekonzervováno 27 předmětů z archeologického

Do starověkého Říma a jeho proslulé arény zavedli návštěvníky gladiátoři z Divadla historie v pohybu EXULIS

záchraného průzkumu z mikulovské Horní synagogy, proběhnuvšího v roce 2012, a 16 celokovových předmětů, tepaných, kovaných i litých.

Byla vypracována a podána žádost o příspěvek z programu ISO na restaurování čtyř maleb ze zámecké sbírky, zamýšlených jako exponáty pro připravovanou expozici *Sběratelství Dietrichsteinů: sv. Jeroným, Leopold I. Habsburský* – oleje na plátně, 17. století; *alianční erb Dietrichstein–Liechtenstein* – řezba, 17. století, *Pieta* – olej na plátně, 18. století.

Zápůjčky sbírkových předmětů

Sbírkové předměty půjčené z muzea za účelem výstavním

Z předcházejícího roku či let trvající zápůjčky

- Obci Pasohlávky: dva modely a dvě kopie archeologických nálezů pro archeologickou expozici v ATC Merkur
- Městskému muzeu v Kloboukách u Brna: 101 archeologických sbírkových předmětů do expozice *Život a kultura na brněnském Kloboucku*
- Správě hradu Pecka: tři vinné sudy do expozice *Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic*

Zápůjčky z roku 2014

- Městskému muzeu a galerii Břeclav: polička a kolébka do muzejní expozice
- Ekocentru Trkmanka Velké Pavlovice: devět dermoplastických preparátů ptáků na výstavu *Ondřej Sekora přírodovědce*
- Muzejnímu spolku Valtice: dva obrazy na výstavu *Liechtensteinové*
- Národnímu zemědělskému muzeu Praha – pobočce Valtice: dermoplastický preparát bobra do expozice *Život v krajině Lednicko-valtického areálu*
- Muzeu Mladoboleslavská: kopie 33 sbírkových předmětů z velmožského hrobu z Mušova do expozice věnované historii kraje
- Spolku přátel židovské kultury v Mikulově: dveře z někdejší Dolní synagogy na výstavu v obřadní síni židovského hřbitova, věnované historii zdejší židovské obce
- Moravskému zemskému muzeu Brno: housle a tři vývěsní štíty na výstavu *Domov za Velké války*
- Mikulovské rozvojové: 37 předmětů z historických sbírek do expozice *Od Svaté chýše loretánské k hrobnímu kostelu Dietrichsteinů*, instalované v Dietrichsteinské hrobce
- Masarykově muzeu v Hodoníně: 19 předmětů z historických sbírek na výstavu *Cechy a řemesla hodonínsko-holíčského panství*
- Archeologickému ústavu AV ČR Brno: keramická lící pánvička na výstavu *Velká Morava a počátky křesťanství*
- Sboru dobrovolných hasičů Strachotín: hasičská helma a tesák na výstavu k výročí založení Sboru dobrovolných hasičů

Sbírkové předměty půjčené vědeckým institucím a vysokým školám za účelem studijním

Z předcházejícího roku či let trvající zápůjčky

- Ústavu geologických věd Masarykovy univerzity Brno: kamenné industrie z jeskyně Turoid
- Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno: mladohradištní keramika
- Archeologickému ústavu AV ČR Brno: olovené křížky, olovené závěsky a zlomky olovených ozdob ze střední doby hradištní

Zápůjčky z roku 2014

- Archeologickému ústavu AV ČR Brno: keramické fragmenty z období raného středověku z výzkumů z Příbic
- Ústavu archeologie a muzeologie FF Masarykovy univerzity Brno: štípaná industrie z výzkumů z Divák a Pavlova
- Masarykově univerzitě v Brně: herbářové položky
- Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích: herbářové položky
- Univerzitě Palackého v Olomouci: herbářové položky

Sbírkové předměty půjčené za účelem restaurování, digitalizace či zhotovení kopií

Z předcházejícího roku či let trvající zápůjčky

- Národnímu památkovému ústavu v Praze: dvě knihy ze zámecké knihovny za účelem digitalizace
- Vyšší odborné škole restaurátorské v Brně: deset halštatských nádob za účelem konzervace

Zápůjčky z roku 2014

- Restaurátorovi PhDr. Pavlu Klimešovi: obraz od J. F. Adopha *Lovecká scéna* za účelem restaurování

Nelítostné souboje sváděli na horním nádvoří gladiátoři k boji cvičení i dorost v boji dosud nezkušený. Poznámka organizátorů – v soubojích nedošlo k žádným ztrátám na životech (foto Milan Karásek)

Že v našich krajích
Římané kdysi opravdu
pobývali, připomněla
navštěvníkům muzejní
noci expozice Římané
a Germáni v kraji
pod Pálavou
(foto Milan Karásek)

- Vyšší odborné škole restaurátorské v Brně (Střední škola umění a designu, stylu a módy): sedm obrazů za účelem restaurování – portréty *Karla Maxmiliána z Dietrichsteina* a *Beatrix z Dietrichsteina*, *Lovecké zátiší*, *Elegantní scéna*, *Bitva u Štoků* a dva rokokové portréty
- Vyšší odborné škole restaurátorské v Brně (Střední škola umění a designu, stylu a módy): fragmenty keramických nádob a keramická miska za účelem restaurování
- Sdružení občanů chorvatské národnosti v Jevišovce: deset součástí chorvatského kroje za účelem zhotovení kopií

Sbírkové předměty půjčené za jiným účelem

- Krajskému úřadu Jihomoravského kraje: obraz Rudolfa Gajdoše *Sklepy v Pavlově* a soubor broušeného skla za účelem vybavení reprezentačních prostor

PREZENTACE

Regionální muzeum představuje ve svých prostorách na zámku řadu stálých expozic a sezonních výstav, spravuje archeologickou expozici v Dolních Věstonicích a Památník bratří Mrštíků v Divákách. Pečuje o zámecký park – v roce 2014 byla zahájena jeho rekonstrukce. Na základě smlouvy o spolupráci s Židovskou obcí Brno využívá k výstavním účelům synagogy v Mikulově.

Expozice

• Zámek Mikulov

Expozice v prostorách zámku jsou rozděleny do tří tematických celků – historický, archeologický a vinařský. **Historickým** tématům se věnují expozice *Od gotiky po empír* (expozice vytváří obraz uměleckého řemesla v rámci uvedených období a zachycuje jeho vývoj), *Galerie Dietrichsteinů* (v příbězích osobností rodu, jehož někteří představitelé spoluplytvářeli evropské dějiny, prezentuje historii zdejšího kraje) a *Zámecká knihovna*

Galerie Dietrichsteinů –
že by diskuse nad
exponáty?
(foto Milan Karásek)

(v původních barokních skříních z první poloviny 18. století uchovává přes 11 000 svazků – rodové knihovny Dietrichsteinů a svazky z dalších šlechtických knihoven a knižní fond mikulovského piaristického gymnázia).

Vinařskou tematiku prezentují dvě expozice – *Tradiční vinařství na Moravě*, která provází i zámeckým sklepem s obřím renesančním sudem a galerií historických vinařských lisů (představuje dějiny pěstování révy vinné a výroby vína na Moravě od prvních historických zmínek až do počátku 20. století) a *Víno napříč staletími* (souhrnně zpracovává historii a vývoj vinohradnictví a vinařství na našem území v kontextu evropských dějin).

Archeologického zaměření je zde expozice *Římané a Germáni v kraji pod Pálavou*, (Cena Gloria musaealis v Národní soutěži muzeí v kategorii Muzejní výstava roku 2007; prostřednictvím archeologických nálezů přibližuje život na Moravě v prvních staletích našeho letopočtu – kulturu Římanů a kulturu místního obyvatelstva, germánského kmene Svěbů).

Návštěvníkům expozic jsou nabízeny prohlídky s výkladem zprostředkovaným audioprůvodci.

Na terase zámeckého parku je volně přístupná botanická zahrádka, představující původní květenu Mikulovska a Hustopečska, která však byla v roce 2014 uzavřena z důvodu rekonstrukce parku.

• Synagoga

V dubnu 2010 Federace židovských obcí v České republice zahájila projekt *10 hvězd – revitalizace židovských památek v České republice*. Cílem projektu bylo vytvořit centrálně koordinovanou a metodicky řízenou síť deseti oblastních kulturně vzdělávacích center židovské kultury. Mikulovská Horní synagoga byla součástí tohoto projektu. V průběhu let 2011–2014 proběhla rozsáhlá stavební rekonstrukce unikátní stavby a její interiér byl uveden do stavu před rokem 1938. Dne 27. června 2014 byla synagoga veřejnosti opět zpřístupněna.

V synagoze se nyní mohou konat příležitostně bohoslužby, koncerty, přednášky a další kulturně-vzdělávací pořady. Prostor někdejší zimní modlitebny je využitelný pro sezonní výstavy, přísálí nabízí stálou výstavu věnovanou historii a památkám židovské obce v Mikulově. Do prostor ženské galerie v patře synagogy byla instalována nová muzejní

Muzejní noc „otevřela dveře“ i k pracovníkům restaurátorských dílen (foto Milan Karásek)

Meče, šavle, kordy, dýky, muškety, křesadlové pušky, perkusní předovky... Kromě účelu a funkce jednotlivých historických zbraní pány zajímala i jejich mnohdy náročná umělecká výzdoba (foto Milan Karásek)

expozice s názvem *Rabbi Löw a židovská vzdělanost na Moravě* – jedna ze stálých výstav projektu *10 hvězd*, provázaná s nimi tematicky, po stránce výstavnické i jednotným systémem propagace. Centrálním tématem expozice je osobnost a dílo rabbi Jehudy Löwa ben Becalel (asi 1525 až 1609), jenž prožil 20 let jako moravský zemský rabín a podle tradice působil i v Mikulově. Představuje legendami opředeného učence v historických a společenských souvislostech a ukazuje na jeho vliv na židovské společenství Moravy. Přibližuje postavení židovského obyvatelstva na Moravě v 16. století i renesanční prostředí

Mikulova a zdejší židovské obce. Vedle rabbi Löwa seznamuje instalace s dalšími představiteli židovské vzdělanosti, náboženskými a světskými osobnostmi v období středověku, renesance, baroka, věnuje se židovskému osvícenství i židovským představitelům moderní vědy v čase po nabytí občanských práv v polovině 19. století. Autory scénáře a libreta expozice jsou Ing. arch. Jaroslav Klenovský (Židovská obec Brno) a Mgr. Daniel Polakovič (Židovské muzeum v Praze).

• **Dolní Věstonice – expozice Věk lovců a mamutů**

Expozice podává přehled poznatků o archeologických lokalitách ze starší doby kamenné – ze světově proslulého naleziště v katastrech Dolních Věstonic a sousedního Pavlova.

• **Diváky – Památník bratří Mrštíků**

V expozici instalované v domě obývaném kdysi rodinou Mrštíků jsou soustředěny památky na oba umělce, Aloise a Viléma, na jejich život i literárně-dramatické dílo.

Výstavy

• **Sezonní výstavy v Regionálním muzeu v Mikulově**

Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje

Výstava z roku 2011

1. dubna – 31. října 2014

Z pokladů mikulovských farností

Výstava z roku 2013

1. dubna – 31. října 2014

Nálezy z germánského sídliště Pasohlávky

V roce 2006 byla poblíž obce Pasohlávky odkryta germánská osada, datovaná do doby římské (zhruba do doby 150–220 n. l.). Její zástavba a nalezový materiál jsou ve srovnání s běžnými sídlišti značně ojedinělé – konstrukčně vyspělé stavby, technologická zařízení jako pece na hutnění železné rudy, slévačská a kovářská dílna apod. Nálezy předmětů římského vojenského původu v germánské osadě svědčí také o tom, že tito zruční řemeslníci udržovali kontakty s římskou okupační armádou na nedalekém Hradisku u Mušova. Výstavu věnovanou tomuto germánskému sídlišti realizovalo muzeum spolu s Archeologickým ústavem AV ČR Brno, v. v. i.

7. dubna – 31. října 2014

Stopy v krajině

Výstava architektonických projektů studentů FA VUT v Brně spojená s odbornou konferencí Krajina jako dílo. Akci pořádaly Národní památkový ústav ÚOP v Brně, FA VUT v Brně, ESF MU ve spolupráci s Regionálním muzeem v Mikulově a galerií Konvent v rámci projektu Identifikace a interpretace vzniku, podoby a proměny barokní kulturní krajiny jihomoravského pohraničí (NAKI DF₁₃P₀₁OVV₀₁₉).

23. dubna – 9. května 2014

Dievčatá, chlapi, psy, veci a dvanáct opíc

Výstava prací slovenských umělců Boleslava Boška a Matěje Fabiana. Boleslav Bošek se ve své tvorbě zaměřuje na klasickou fotografii, v centru jeho zájmu jsou portrét, figura a krajina. Matěj Fabian patří k nejvýraznějším představitelům současné slovenské malby. Pro oba autory je příznačný zájem o technickou stránku díla, experimentují s formáty i technikami.

3. května – 30. června 2014

V Gajdošově sále se při muzejní noci vyučovalo irskému tanci. Vznikne-li díky tomu v Mikulově irský taneční klub, není zcela jisté, ale že se účastníci kurzu nenudili, jistě rozhodně je (foto Milan Karásek)

Lichtenštejnové na Mikulovsku ve 13.–16. století

Dlouhodobá výstava, instalovaná v břítové věži mikulovského zámku, vznikla za spoluúčasti Regionálního muzea a obecně prospěšné společnosti Po stopách Lichtenštejnů. Věnuje se období středověku, kdy město Mikulov a zdejší hrad vlastnil rod Liechtensteinů, jak v instalaci dokumentuje přepis originálu darovací listiny, kterou markrabě moravský a budoucí český král Přemysl Otakar II. daroval roku 1249 Mikulov Jindřichu z Liechtensteina. Výstava představuje členy rodu a zachycuje vliv jednotlivých vlastníků panství na

vývoj města. Důležitou kapitolou v tehdejší historii Mikulova i rodu byl vliv náboženského proudu novokřtěnců, jimž je též část výstavy věnována, stejně jako pohnutému osudu Perchty z Rožmberka, manželky Jana V. z Liechtensteina, známé z pověsti o bílé paní.

24. května 2014 (vernisaž výstavy)

Pavel Holeka – Hebrejská abeceda

Hebrejská abeceda v kolážích Pavla Holeky, umístěná v prostorách synagogy. Hebrejská abeceda patří mezi nejstarší písemné systémy světa užívané od starověku do dnešních dnů a umělci je vnímána a prezentována z mnoha pohledů. Autor představil každé z dvaadvaceti písmen zvlášť ve snaze zachytit příběhy ukryté v jejich nitru. V programu vernisaže, která výstavu zahájila, byl koncert skupiny ReBelcantissimo, která se specializuje na tradiční i moderní židovskou hudbu.

25. května – 6. července 2014

Křehký Mikulov

Pražská galerie Křehký ve spolupráci s Regionálním muzeem v Mikulově představila na přelomu května a června 2014 na zámku v pořadí již čtvrtý ročník festivalu art designu s názvem Křehký Mikulov – organizované setkání českých i zahraničních galeristů, sběratelů a obchodníků se současným uměleckým designem.

Třemi mikulovskými dny se prolínala dvě témata – oděv a dekor, která spojovala většinu prezentací a výstav festivalu Křehký Mikulov. Jeho symbolem byla prostorová vitráž Robot, kterou navrhl pro Křehký Jakub Berdych. Hlavními hvězdami projektu se stali italská umělci Andrea Mancuso a Emilia Serra (Analogia Project), kteří jsou známí svými iluzivními instalacemi a spoluprací s ikonou módního světa – značkou Hermés. Téma dekoru ve svých novinkách na festivalu představila také česká designerská dvojice Jan Plecháč a Henry Wielgus, Hidden Factory a bratislavská galerie Art Design Project. Téma oděvu prezentovali módní návrháři Monika Drápalová a Pavel Brejcha i fotografka Bára Prášilová.

Na prezentace výtvarných projektů a bohatý doprovodný program navázala výstava Křehký Stories 2014, která byla zpřístupněna až do 31. srpna 2014.

Křehký Stories 2014: Michal Bačák, Martina Černá, Jakub Berdych, Hidden Factory, Jan & Henry, Lucie Koldová, Petr Šmalec

festival art designu: 30. května – 1. června 2014

výstava: 2. června – 31. srpna 2014

Cejp – Jaroš – Cejp: Sochy – modely – obrazy

Bratři Tomáš Cejp, akademický malíř, a Ludvík Cejp, umělec a designér, spolu s malířem Liborem Jarošem vystavovali v synagoze díla, která spojoval do značné míry způsob jejich uměleckého cítění – umělci „portrétní“ svět okolo sebe, věci známé a obvyklé, ale neobvyklým způsobem. V komponovaném programu vernisaže výstavy vystoupil se židovskými písněmi izraelský zpěvák Benjamin Zigmund a z knihy starých židovských mudrosloví přednesl texty již tradiční host kulturních pořadů v synagoze Dr. Bohuslav Plucar.

18. července – 14. září 2014

Mikulovské výtvarné sympozium – dílna ´14

Výstava děl vzniklých v rámci XXI. ročníku mikulovského výtvarného sympozia. Kurátorem sympozia, zaměřeného v tomto roce na malbu, byl Stanislav Diviš, klíčová osobnost stojící při založení dnes již legendární výtvarné skupiny Turdohlaví (1987).

9.-31. srpna 2014

Bezdrátově – Drathlos

Výstava fotografií česko-rakouského projektu k 25. výročí pádu železné opony. Jejimi organizátory byly 4AM Fórum pro architekturu a média, FLUSS, Fotoškola Brno a Fotoschule Wien.

5.-30. září 2014

Libor Teplý – Hledání světla

Fotograf vydavatelství Fotep Libor Teplý hledá prostřednictvím své volné fotografické tvorby to podstatné, o co se lze v životě opřít a co mu pomáhá orientovat se ve světě. Své hledání během bezmála třiceti let sestavil postupně do tří tematických cyklů. Prvním je Tma a světlo, druhým Řád a svoboda a třetím Hledání světla. Část z tohoto zatím posledního tematického cyklu v černobílých fotografiích připravil pro výstavu v prostorách mikulovské synagogy. Otázku hledání světla vnímá Libor Teplý jako základní lidskou touhu a dlouho hledal prostředí, kde by tato touha mohla být nejzřetelněji vyjádřena. Takové prostředí nakonec našel v celách starého brněnského vězení na Cejlu. Vernisáž výstavy doprovodil koncert Kühnova dětského sboru.

19. září – 31. října 2014

Vydáno v Mikulově

Mikulovská nakladatelství, tiskárny a fotoateliéry do roku 1945

Regionální muzeum v Mikulově chystalo v průběhu dvou let pro rok 2015 výstavu věnovanou dosud jen málo známé historii někdejších mikulovských nakladatelství a fotografických ateliérů, které zde měly tradici již hluboko v 19. století. Prostřednictvím pohlednic, knih, fotografií a dalších předmětů ze sbírek muzea tak veřejnosti chce představit jejich tvorbu.

Ve dvou listopadových víkendech autoři připravované výstavy zvali návštěvníky na již realizovanou první část instalace – medailonky nejvýznamnějších fotografů a nakladatelů – a představili zde novou publikaci, vydanou v souvislosti s výstavou, nesoucí i stejný název – Vydáno v Mikulově.

7.–9. listopadu a 14.–16. listopadu 2014

• Výstavy uspořádané Regionálním muzeem v Mikulově pro jiné organizace

Od svaté chýše loreťanské k hrobnímu kostelu Dietrichsteinů

Pro Mikulovskou rozvojovou, s. r. o., připravilo Regionální muzeum v Mikulově stálou výstavu o historii loreťanského kostela sv. Anny v Mikulově, která byla instalována v prostorách Dietrichsteinské hrobky. Seznamuje návštěvníky s historií stavby a slavnou poutnickou minulostí města Mikulova. Scénář, výtvarné řešení i vlastní realizace expozice jsou dílem odborných pracovníků muzea. Výstavu doplňují plastiky, obrazy a mobiliář ze sbírek Regionálního muzea v Mikulově a též hrobové nálezy z rakví členů dietrichsteinské rodiny, získané při antropologickém průzkumu jejich ostatků, který byl umožněn při nezbytných opravách poškozených rakví, uložených v hrobce. Tak se tyto předměty vrátily zpět na své původní místo. V rámci výzkumu, jenž předcházal přípravě výstavy, se zároveň podařilo upřesnit data o zemřelých, již jsou v hrobce uloženi, a tyto informace byly uvedeny na tabulkách u jednotlivých rakví. Součástí práce bylo i vytvoření nových textů pro průvodce. K výstavě vznikla také publikace, nazvaná Pod tvými ochrannými křídly.

29. dubna 2014 (vernisaž výstavy)

• Putovní výstavy uspořádané Regionálním muzeem v Mikulově

Jedná se o výstavy s židovskou tematikou, které byly realizovány mikulovským muzeem za spoluúčasti Nadačního fondu obětem holocaustu v minulých letech. V současné době jsou nabízeny bezplatně k využití muzeím i jiným organizacím.

Hieronymus Lorm – muž, jenž otevřel hluchoslepým svět

Výstava realizovaná v roce 2011 byla připomínkou 190. výročí narození Hieronyma Lorma, mikulovského rodáka, jenž sám hluchý a slepý umožnil jako tvůrce dotykové abecedy hluchoslepým vnímat svět.

Výstava byla zapůjčena Galerii Rudolfinum, Mikulov (8. června 2014 – 5. května 2015)

Stmívá se a návštěvníci muzejní noci si užívají neobvyklých zámeckých vyhlídek na rozsvěčující se město (foto Milan Karásek)

Šenk pod západní terasou o muzejní noci (foto Milan Karásek)

Muzejní noc, Junior Band z Pohorčelic a malá tanečnice (foto Jana Frantelová)

Moravští zemští rabíni v Mikulově

Výstava realizovaná v roce 2012 je věnována pěti významným rabínům, kteří jsou pochováni na mikulovském židovském hřbitově. Seznamuje s životem a dílem těchto nejpovolanějších učenců duchovního práva, zvolených do úřadu moravského zemského rabína.

Výstava byla zapůjčena Muzeu Boskovicka, Rabínský dům (26. června 2014 – 8. srpna 2015)

Vypůjčky exponátů pro expozice

Pro potřeby zachování stávajících expozic má Regionální muzeum uzavřeny smlouvy o dlouhodobých vypůjčkách. Dlouhodobě má vypůjčeny sbírkové předměty pro Památník bratří Mrštíků v Divákách, a to z Vlastivědného muzea v Olomouci, z Muzea umění v Olomouci a z Městského muzea v Kloboukách u Brna. Z Moravské galerie v Brně má vypůjčeno více než dvě stě předmětů, které jsou základem instalace *Od gotiky po empír* a doplňují též expozici *Galerie Dietrichsteinů*. Do ní byl též vypůjčen významný soubor

předmětů od Mercedes Dietrichstein – obrazy, litografie, kresby. Do archeologické expozice *Věk lovců a mamutů* v Dolních Věstonicích je dlouhodobě vypůjčen rozsáhlý soubor zhruba 150 předmětů z Archeologického ústavu AV ČR Brno a z Národního muzea v Praze odlitek lebky Cromagnonce. Pro expozici *Vino napříč stoletími* byly zapůjčeny z Národního muzea dva kusy zkamenělých listů révy vinné.

Výpůjčky exponátů pro výstavy

Pro dlouhodobou výstavu *Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje* si muzeum vypůjčilo z Biskupství brněnského relikviář sv. Josefa Kalasanského, jeho portrét a dva liturgické texty.

Na horním nádvoří mikulovského zámku je umístěna plastika *Podobenství s lebkou*, již muzeu zapůjčil její autor ak. sochař Jaroslav Róna.

INTERPRETACE

Muzejní programy

• Májový víkend v muzeu a muzejní noc na zámku

23.–25. května 2014

V pořadí již desátou muzejní noc uspořádalo Regionální muzeum v Mikulově v pátek 23. května a na ni navázal už tradičně Májový víkend, který probíhal současně se Slavnostmi města Mikulova. Oběma těmito akcemi tak otevírá Mikulov svou hlavní kulturní sezonu.

Muzejní noc nabízí návštěvníkům kromě volného vstupu do všech expozic a výstav také bohatý doprovodný program. Na ten se těší hlavně děti, které jubilejní muzejní noc rozhodně nezklamala. Do starověkého Říma a jeho proslulé arény je zavedli gladiátoři z Divadla historie v pohybu EXULIS, již sváděli tvrdé boje na horním nádvoří. V pohybu byli také malí účastníci tanečního workshopu, probíhajícího v Gajdošově sále, kde se učili irské tance. Nejmenší návštěvníky potěšila projížďka na poníkovi. Na východní terase měli opět své stanoviště draví ptáci a ukázka jejich výcviku je vždy velkým zážitkem nejen pro děti. Tento program zajistila brněnská umělecká a produkční agentura Bene.

Odborní pracovníci muzea zprostředkovali svým návštěvníkům návrat do ne příliš vzdálené minulosti regionu prostřednictvím dokumentárních filmů režiséra Petra Kudely, které nedávno získali do svých sbírek. Vhledem do vzdálenější historie byla výstava chladných i palných zbraní v Nástupním sále. Novinkou programu muzejní noci byla ukázka práce muzejního restaurátora, čistícího před zraky návštěvníků historické zámecké svícny. Zadost bylo učiněno i tomu, že jméno mikulovského muzea je spojeno s moravským vinohradnictvím a vinařstvím, což přímo vybízí k ochutnávce dobrého vína – a kde jinde než v zámeckém sklepě u obřího sudu. Zde po celý večer probíhaly ochutnávky vín a na závěr muzejní noci si tu také všichni připili na dobrou muzejní noc.

Pohoštění návštěvníkům muzejní noci zajistili mikulovští podnikatelé a o hudební produkci se postarala kapela *Juniorband* z Pohořelic, jejíž rytmická muzika zněla příjemnou májovou nocí ještě dlouho po společném závěrečném přípitku. Nechtělo se odcházet...

Sobotní odpoledne patřilo *Lichtenštejnským slavnostem*, organizovaným ve spolupráci s obecně prospěšnou společností *Po stopách Lichtenštejnů*. Program, připomínající historii rodu, jemuž v letech 1249–1560 mikulovské panství přináleželo, probíhal na horním zámeckém nádvoří a v prostorách britové věže se konala vernisáž výstavy *Lichtenštejnové na Mikulovsku ve 13.–16. století*. V neděli odpoledne proběhla v mikulovské synagoze vernisáž výstavy kolážní Pavla Holeyky s názvem *Hebrejská abeceda*, spojená s koncertem komorního vokálního souboru *ReBelcantissimo*.

Bílá paní odchází ze zámeckého sklepa, je čas na noční přípitek... (foto Milan Karásek)

Program Májového víkendu nezapomíná ani na archeologickou expozici v Dolních Věstonicích a Památník bratří Mrštíků v Divákách. Vstupné do obou expozic je v tyto dny zdarma a je zde pamatováno především na dětské návštěvníky. Ti se v Divákách vždy o muzejním svátku těší na nedělní divadelní představení a tak tomu bylo i letos – 25. května v sále obecního úřadu vystoupilo olomoucké divadlo *Tramtárie*

Ještě zazní dudy a muzejní noc 2014 končí. Pánové kolegové-muzejníci - to je opravdu konec... (foto Milan Karásek)

s představením *O Héraklovi*. V dolnověstonické expozici se den předtím děti ocitly v pravěké dílně a na kusu improvizované skály malovaly pravěká zvířata jak kdysi zdejší lovcí mamutů.

Májový víkend, jenž proběhl ve znamení příjemného počasí, spokojenosti příchozích a dobrého pocitu muzejních pracovníků, navštívilo na zámku a dalších pracovištích

zhruba 1 500 přátel muzea. To je dobrá zpráva, neboť je zřejmé, že je o práci této kulturní instituce ze strany veřejnosti stálý a velký zájem.

• Muzeum a škola pod zámeckou střechou

Od roku 2008 realizuje muzeum projekt *Muzeum a škola pod zámeckou střechou*, jehož cílem je netradiční formou přiblížit kulturu a historii regionu žákům základních škol z Mikulova a blízkého okolí.

V roce 2014 se uskutečnilo šest programů tohoto projektu. První s názvem **Tajemství římské mince** probíhá na mikulovském zámku v expozici *Římané a Germáni v kraji pod Pálavou*. V průběhu dvou hodin se děti seznámí s životem v době římské v našich končinách, a to prostřednictvím výkladu lektorky a informací z multimediálních tabulí a filmu z expoziční projekce. S pomocí pracovních sešitů pak vypracovávají různé úkoly – luští nápisy, určují historické mince apod. V další části programu poznají výzbroj a výstroj římského vojáka z legií Marca Aurelia a jeho výcvik, do něhož se mohou aktivně zapojit. V roce 2014 probíhal tento program ve dnech 10.–25. června a 18.–19. listopadu a postupně se ho zúčastnilo 264 dětí ze šestých tříd základních škol (Mikulov, Brno, Znojmo, Strážnice, Poštorná) a z prvních ročníků víceletých gymnázií (Mikulov, Brno, Znojmo).

Druhý program nese název **Tajemství Věstonické venuše** a probíhá v expozici *Věk lovců a mamutů* v Dolních Věstonicích. Žáci zde spolu s lektorkou hledají odpovědi na otázky, jak lovili, čím se zdobili a kde bydleli lovci mamutů. O Věstonické venuši se dovědí, kdo a kde ji našel a proč je tak slavná. Součástí dvouhodinového programu je i vlastní výroba hliněné sošky. Muzeum zajišťuje výpal figurek a předává je pak jejich tvůrcům. V roce 2014 probíhal tento program ve dnech 7.–30. října a postupně se ho zúčastnilo 183 dětí ze šestých tříd základních škol (Mikulov, Hustopeče, Lednice, Poštorná, Poysdorf) a z prvních ročníků víceletých gymnázií (Mikulov, Brno, Znojmo).

Již druhým rokem nabízelo Regionální muzeum místním školám programy zaměřené na historii židovského etnika, realizované Oddělením pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea v Praze a poskytované jeho brněnskou pobočkou. Určeny byly pro žáky 6.–9. tříd základních škol a pro střední školy a v průběhu prvního říjnového týdne se jich zúčastnilo 69 žáků ze základních škol z Mikulova, Drnholce a Lednice. Programy jsou postavené na samostatné práci účastníků a využívají i jejich dramatických či výtvarných schopností. První z nich je **Hanin kufřík** – interaktivní program zaměřený na holocaust a antisemitismus. Je inspirován knížkou Karen Levinové *Hanin kufřík*, vyprávějící o moravské židovské dívce Haně Bradyové, která byla zavražděna v Osvětimi. Žáci a studenti se na základě vlastního pátrání v dokumentech seznamují s osudy konkrétních rodin z Protektorátu Čechy a Morava za druhé světové války. Další z programů nese název **Badatel** a věnuje se židovským tradicím a zvykům v tématech popisujících běh života, židovskou domácnost, Šabat, židovskou svatbu a Pesach. Program **Hebrejská abeceda** představuje základní pravidla psaní a čtení a žáci a studenti se v něm dovědí o původu Tóry a celé Bible i o jejím významu. Nový, poslední z programů, je určen nejmenším školákům – dětem z 1. stupně základních škol. Nese název **Vítejte na zámku** a sleduje dvě roviny. V jedné se snaží podchytit zájem dětí o muzeum, a vychovávat tak příští návštěvníky institucí tohoto zaměření, ve druhé rovině podporuje hravou formou rozvoj dětské představivosti i zručnost – orientace v prostoru, sestavování obrázků, měření předmětů, vytváření vlastních pečeti atd. Odehrává se v atraktivním prostředí zámeckého sklepa a britové věže. Programu se zúčastnilo 49 žáků třetího ročníku základní školy (Mikulov).

• Noční prohlídky zámku

V prázdninových měsících organizuje Regionální muzeum v Mikulově kostýmované noční prohlídky, o něž je tradičně velký zájem. V tomto roce se expozicemi ve večerních hodinách procházelo celkem 38krát – čtyři prohlídky každou červencovou a srpnovou středou. Jejich součástí bylo vždy také krátké šermířské představení na horním nádvoří, produkováné brněnskou uměleckou agenturou Bene, a degustace moravských vín u obřího sudu

v zámeckém sklepe. Kostýmy pro průvodce již čtvrtým rokem muzeu zdarma zapůjčilo Národní divadlo Brno. Z první letošní noční prohlídky byla 2. července na ČT1 a ČT24 odvysílána reportáž v pořadu *Události v kultuře*.

• Spoluúčast na festivalu Dny židovské kultury

26.–29. září 2014

Pořadatelé: Spolek přátel židovské kultury v Mikulově, Galerie Efram a město Mikulov Dějiny židovského obyvatelstva v Mikulově, jejich osudy i rozmanitost kultury a gastronomie si připomenul již sedmý ročník festivalu *Dny židovské kultury*. Probíhal na různých místech města a bohatý kulturní program střídala ochutnávka židovských specialit a prohlídky židovských památek. Regionální muzeum přispělo do programu festivalu komentovanými prohlídkami nově otevřené synagogy, které se konaly v průběhu všech dní festivalu, a nedělním koncertem pražské hudební skupiny *Tatelošn*, uspořádaným v hlavní síni synagogy.

• Spoluúčast na programu Lichtenštejnských slavností

29. března., 24. května., 5. července 2014

Hlavním organizátorem akce byla *Centrála cestovního ruchu – Jižní Morava, z. s. p. o., program slavností a výstavu, která akci doprovázela, organizovalo sdružení Po stopách Lichtenštejnů na jižní Moravě a Dolním Rakousku spolu s Regionálním muzeem v Mikulově. Lichtenštejnské slavnosti a výstava Lichtenštejnové na Mikulovsku ve 13.–16. století* byly součástí projektu *Po stopách Lichtenštejnů na jižní Moravě a Dolním Rakousku*, financovaného z Operačního programu Evropská územní spolupráce Rakousko–Česká republika 2007–2013. Cílem projektu je marketingově využít téma historie rodu Liechtensteinů na území Jihomoravského kraje a v Dolním Rakousku, a podpořit tak cestovní ruch v příhraničním regionu. Akce, konaná vždy v průběhu odpoledních a večerních hodin, proběhla v zámeckém areálu celkem třikrát a byla divadelně pojatým nahlédnutím do historie města Mikulova, které bylo od roku 1249 ve správě rodu Liechtensteinů. Program byl zahájen na náměstí a odtud po symbolickém předání mikulovského panství do rukou Liechtensteinů vyšel historický průvod zámeckým parkem na horní zámecké nádvoří. Zde zněla středověká hudba, v krátkých obrazech se střídaly výjevy z liechtensteinské historie města, vystoupil fakír a krásné tanečnice a ožila bílá paní – Perchta z Rožmberka, manželka Jana V. z Liechtensteina. Jí byla věnována i závěrečná filmová projekce v Nástupním sále.

KULTURNĚ-VÝCHOVNÁ ČINNOST

Zaměřená na region

- **Přednášky a odborné služby pro veřejnost**
- Přednášky spojené s prohlídkou výstavy *Z pokladů mikulovských farností* – pro účastníky odborných sympozií konaných na zámku i pro veřejnost
- Přednášky spojené s prohlídkou zámecké knihovny a výstavy *Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje* – pro klienty cestovních a informačních kanceláří i pro veřejnost
- Komentované prohlídky expozice *Galerie Dietrichsteinů* – pro účastníky odborných sympozií v Mikulově a dále pro klienty cestovních a informačních kanceláří
- Prohlídky botanické zahrady v zámeckém parku s výkladem věnovaným rostlinstvu zdejšího regionu – pro veřejnost
- Prohlídky židovského města a hřbitova s odborným výkladem – pro klienty cestovních a informačních kanceláří, pro studenty vysokých škol a pro veřejnost
- Promítání dokumentárních filmů věnovaných Mikulovu od režiséra Petra Kudely (sedmdesátá až devadesátá léta 20. století) – pro veřejnost

O muzejním vikendu děti v dolnověstonické expozici malovaly pravěká zvířata a jejich lovce – jeskyně sice k dispozici nebyla, to však malým dávným umělcům neubralo nic ze zaujetí (foto Jana Frantelová)

- Dvě přednášky *Hebrejská abeceda aneb Co skrývají nápisy v mikulovské synagoze*, pořádané v synagoze a věnované především obnoveným nápisům v kartuších, které se v rámci rekonstrukce navrátily pod klenby této památky – pro veřejnost (lektorka Mgr. Táňa Klementová, Židovská obec Brno)

• Přednášky a odborné služby pro školy

- Přednáška na Masarykově univerzitě v Brně: *Přírodně-krajinný a krajinářský rámec raně novověké kulturní krajiny Mikulovska 16.–18. století na hranici jižní Moravy a dolnorakouského Weinviertlu*
- Přednáška věnovaná přírodě a krajině zdejšího regionu – pro studenty mikulovského gymnázia
- Přednáška věnovaná přírodní rezervaci Svatý kopeček – pro Ekologický klub při ZŠ na Valtické ulici v Mikulově
- Botanická exkurze na Svatý kopeček – pro Ekologický klub při ZŠ na Valtické ulici v Mikulově
- Botanická exkurze věnovaná poznávání rostlin na lokalitách na Mikulovsku (botanická a růžová zahrada u zámku v Mikulově, Skalky u Sedlece, Liščí kopec) – pro studenty gymnázia v Konicích
- Celodenní botanická exkurze přírodou a krajinou Falkensteinska – pro studenty gymnázia v Konicích

• Služby badatelům

- Oddělení historie poskytlo informace či vypracovalo zprávu celkem 25 badatelům, převážně historikům muzeí v ČR, studentům vysokých škol a též čtyřem zahraničním badatelům.

- Pracoviště nové historie navštívili tři badatelé, kterým bylo ke zkoumání poskytnuto 273 sbírkových předmětů.
- Z podsbírký textilu bylo k výzkumu poskytnuto 12 sbírkových předmětů.
- Prezenční studium archeologických sbírek provedli vědečtí pracovníci z Moravského zemského muzea, Antropologického ústavu Přírodovědecké fakulty MU a studenti Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU a Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci – celkem šest badatelů.
- Pracoviště botaniky navštívili tři badatelé.

• Spolupráce s regionálními organizacemi a institucemi

- Spolupráce muzea s Muzejním spolkem v Mikulově na přípravě společných projektů
- Spolupráce se Spolkem přátel židovské kultury v Mikulově
  - účast na *Dnech židovské kultury*
  - komentované prohlídky židovské čtvrti
  - spoluúčast na přípravě obnovy památníku židovským vojákům padlým v první světové válce, umístěného na židovském hřbitově v Mikulově
- Spolupráce s Turistickým informačním centrem Mikulov
  - organizování prohlídek zámeckého sklepa mimo otvírací dobu muzea
  - spoluúčast muzea na akcích organizovaných TIC: *Předjarní den v Mikulově, Mikulovem se svařeným vínem, Mikulov – tak trochu jiná zima, Svatomartinský Mikulov*
- Spolupráce s občanským sdružením 7 dní a MŠ Habánská Mikulov v rámci akce *Celé Česko čte dětem*, určené pro předškolní děti: program *Zámecké čtení*
- Spolupráce s občanským sdružením Moravín, svazem moravských vinařů – spoluúčast při organizování vinařských akcí: oblastní výstavy vín, svěcení vína
- Spolupráce s občanským sdružením Národy Podýjí na festivalu *Národy Podýjí*

Děti z mikulovské ZŠ Hraníčářův před archeologickou expozicí v Dolních Věstonicích po skončení programu *Tajemství Věstonické venuše* (foto Jana Frantelová)

V expozici Římané a Germáni v kraji pod Pálavou probíhá další z výukových muzejních programů – *Tajemství římské mince* (foto Jana Frantelová)

- **Spolupráce s mimoregionálními organizacemi a institucemi**
- Spolupráce s Centrálou cestovního ruchu – Jižní Morava: volné prohlídky zámku v rámci pořádaných fam tripů (novináři a VIP)
- Spolupráce s Nadací Partnerství: volné prohlídky zámku v rámci programu *Letní putování po vinařských stezkách Mikulovska* (300 účastníků akce)
- Spolupráce s agenturou Czech Tourism: podíl na přípravě nového produktu v cestovním ruchu *Města s příběhem* (vytvoření jednotného kompaktního produktu na podporu městské turistiky v ČR). Město Mikulov je jedním z 12 vybraných měst, které bude agentura propagovat v zahraničí.
- **Koncerty a jiné kulturní akce, při nichž bylo muzeum pořadatelem či spoluorganizátorem**
- XIV. jazzový večer na počest Karla Krautgartnera (Sdružení přátel Karla Krautgartnera, město Mikulov, Český rozhlas Brno)
- Koncert XIX. ročníku festivalu Concentus Moraviae (Mezinárodní centrum slovanské hudby Brno, o. p. s.)
- Benefiční koncert pro Terezku Vajbarovou – pomoc pro holčičku s dětskou mozkovou obrnou
- Dvanáct koncertů v rámci XXVIII. ročníku Mezinárodního kytarového festivalu (Mezinárodní kytarový festival Mikulov, o. s.)
- Výroční koncert Národopisného spolku Pálava
- Koncert v rámci XVI. ročníku festivalu Kampanila 2014 (Umělecké sdružení Virtuosi di Mikulov)
- Pět koncertů v rámci Pálavského vinobraní (Mikulovská rozvojová, s. r. o.)
- Adventní koncert Národopisného spolku Pálava
- Vánoční koncert Uměleckého sdružení Virtuosi di Mikulov
- Vánoční koncert Základní umělecké školy Mikulov a Gymnázia Mikulov

Akce nadregionálního významu

- **Mezinárodní klavírní soutěž pro mládež „Klávesa 2014“**
Hlavní pořadatel Základní umělecká škola Mikulov ve spolupráci s Katedrou hudební výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze
9.–11. května 2014
IV. ročník mezinárodní klavírní soutěže, již podruhé pořádaný na mikulovském zámku
- **Festival art designu Křehký Mikulov**
Projekt galerie Křehký
30. května – 1. června 2014
IV. ročník festivalu – setkání českých i zahraničních galeristů, sběratelů a obchodníků se současným uměleckým designem. Projekt představil sérii výstav českých i zahraničních umělců včetně instalace respektovaných ateliérů – Analogia Project, Margot Charbonnier, Hidden Factory – a novinek Křehký.
- **Koncert hudebního festivalu Concentus Moraviae 2014**
Hlavní pořadatel Mezinárodní centrum slovanské hudby Brno
23. června 2014
V rámci 19. ročníku mezinárodního hudebního festivalu se na zámku v Mikulově uskutečnilo vystoupení španělských tanečniců flamenga
- **Mezinárodní kytarový festival**
Hlavní pořadatel Kytarový festival, o. s.
29. června – 5. července 2014

XXVIII. ročník festivalu pořádal tradičně mistrovské třídy, kurzy, semináře i výstavy a v rámci dvanácti koncertů představil jak světové špičky kytarové hry, tak i frekventanty kurzů

• **Mikulovské výtvarné sympozium – dílna 14**

Hlavní pořadatel město Mikulov

12. července – 9. srpna 2014

Kurátorem XXI. ročníku mikulovského výtvarného sympozia, zaměřeného v tomto roce na malbu, byl Stanislav Diviš. Přizval autory, kteří se malbou ve své tvorbě kontinuálně zabývají – Václav Bláha, Petr Veselý, Oldřich Tichý, Jan Pištěk a Aldín Popaja.

• **Projekt Porta Culturae – Dny otevřených ateliérů na jižní Moravě**

Účast na projektu přeshraniční spolupráce

27.–28. září 2014

IV. ročník projektu – 68 výtvarníků a výtvarných seskupení ze všech okresů Jihomoravského kraje otevřelo své ateliéry veřejnosti; Regionální muzeum v Mikulově nabídlo jako doprovodný program této akce výstavu fotografií k 25. výročí pádu železné opony *Bezdrátově – Drathlos*.

• **Závěrečná konference k projektu Brána ke svobodě (Tor für Freiheit)**

Hlavní pořadatel občanské sdružení Paměť

21. listopadu 2014

Konference byla spojena s odhalením památníku obětem železné opony, vybudovaným u staré celnice na Stezce svobody, připomínajícím třiapadesát lidí, kteří zahynuli na hranicích Jihomoravského kraje a Dolního Rakouska při překonávání státní hranice.

VĚDECKOVÝZKUMNÁ ČINNOST

Publikační činnost

• **Monografie**

Vydáno v Mikulově

Mikulovská nakladatelství, tiskárny a fotoateliéry do roku 1945

MASSOWOVÁ, Dana – BRICHTOVÁ, Dobromila – VRBKOVÁ, Stanislava: Vydáno v Mikulově. Mikulovská nakladatelství, tiskárny a fotoateliéry do roku 1945, Mikulov 2014.

Publikace představuje město Mikulov od konce 19. století do konce druhé světové války, jak jej zachytily fotoaparáty někdejších místních fotografů a jak se zachoval v tvorbě mikulovských nakladatelů a knihkupců. Regionální muzeum zde využilo především fotografie, pohlednice a skleněné negativy, které tvoří jádro muzejní sbírky historických fotografií. Tento nesmírně zajímavý konvolut pochází z ateliérů mikulovských fotografů a z archivů nakladatelů, jenž byl do muzea získán v roce 1947 jako zůstavší majetek odsunutých německých občanů.

Kniha se v první části věnuje právě dosud jen málo známé historii těchto ateliérů a nakladatelství. Ty zde měly tradici již hluboko v 19. století a patřily k vůbec prvním na celé Moravě. Úroveň svého díla se některé fotoateliéry i nakladatelství řadily ke špičce v oboru. Osudy jednotlivých nakladatelů a fotografů jsou zde zpracovány v životopisných medailoncích. V druhé části se v jednotlivých kapitolách – představujících na fotografiích postupně město, zámek, náměstí, židovské město i okolní obce – kniha věnuje historii kraje a města právě v kontextu s cenným a mnohdy dosud nepublikovaným obrazovým materiálem.

Publikace není jen prezentací dobových fotografií a pohlednic, byť zajímavých jak pro místní obyvatele, tak díky jejich vysoké umělecké úrovni a zachycené atmosféře i pro

Přichází majitel panství svobodný pán z Dietrichsteina – poklekněte. Noční kostýmované prohlídky mají vždy úspěch (foto Jana Frantelová)

široké publikum, nýbrž nabízí také pohled do života města, na jehož veřejném a kulturním dění se mnozí z majitelů nakladatelství a fotoateliérů významně podíleli. Jejich práce nám tak v obrazech zachovala tehdejší město Nikolsburg s jeho krásami a mnohdy již neexistujícími místy a jejich životní příběhy doplnily další vhledy do historie města.

Kniha je dvojjazyčná – česko-německá, v plnobarevném tisku, v pevné vazbě, 168 stran, formát 245 × 215 mm.

• Sborníky

RegioM 2013

RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013 (ed. Stanislava Vrbková), Mikulov 2014.

• Články

Ve sborníku RegioM:

MACHÁČEK, Petr: Potápka roháč na Lednických rybnících, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 4–9.

TRAMPOTA, František: Archeologický výzkum Horní synagogy v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 26–38.

MASSOWOVÁ, Dana: Historie knihtisku v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 58–68.

BOHATÝ, Martin – BRICHTOVÁ, Dobromila: Historická mineralogická a paleontologická sbírka Marie Kristýny kněžny Dietrichsteinové v Regionálním muzeu v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 69–108.

RIGASOVÁ, Milada: Obnova zahradních teras barokní zahrady u zámku v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 114–128.

Prázdninový podvečer na východní terase, pohled na město a průvodkyně z dietrichsteinských příběhů (foto Jana Frantelová)

Noční prohlídka s vyprávěním a vínem u obřího sudu. Tady se nevyplácí být řidičem (foto Jana Frantelová)

- SEKEREŠ, Jiří: Konzervační dílny Regionálního muzea v Mikulově v roce 2013, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 130–131.
- VRBKOVÁ, Stanislava: Rok 2012 v Regionálním muzeu v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 132–161.
- VRBKOVÁ, Stanislava: Rok 2013 v Regionálním muzeu v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 171–197.
- VRBKOVÁ, Stanislava: 100 let muzejnictví v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 198–201.
- KOUDELA, Miroslav: RegioM – Bibliografie 1992–2012, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 204–228.

V materiálech jiných organizací:

- HERALT, Přemysl – MACHÁČEK, Petr: PO Lednické rybníky, Ptačí svět, roč. 21 (2014), č. 4, s. 4.
- KOCMAN, Pavel – KUBÍN, Petr – TRAMPOTA, František: Neue archäologische Forschungen und Funde in Nikolsburg (Mikulov) und Umgebung mit Bezug zur jüdischen Besiedlung, Judaica Bohemiae, roč. 49, č. 1, s. 89–105.
- MACHÁČEK, Petr: Příroda Tvrdonic, in: Tvrdonice. Ej, zatočte sa kolem (ed. Zdeněk Tesařík – Zdena Šlichtová – Emil Kordiovský), Břeclav 2014, s. 112–117.
- POJER, František a kol.: Výsledky 7. mezinárodního sčítání čápa bílého v České republice v roce 2014, Sylvia, roč. 51 (2015, v tisku). *Jedním ze spoluautorů článku zoolog Regionálního muzea v Mikulově Petr Macháček.*
- SOSNA, Daniel – KOLÁŘ, Jan – KVĚTINA, Petr – TRAMPOTA, František: Prehistoric Archaeology in Central Europe. Beyond diversity, Anthropologie, roč. 51 (2013), č. 2, s. 123–130.
- RIGASOVÁ, Milada: Charakter přírody a zemědělské krajiny jako nezaměnitelný rámeček barokní krajiny Mikulovska, in: Krajina jako dílo. Člověk a raně novověká kulturní krajina (ed. Barbora Ponešová – Jan Foretník), Brno 2015 (v tisku).
- TRAMPOTA, František: Tvrdonice (okr. Břeclav), Přehled výzkumů, roč. 54 (2013), č. 1, s. 130.
- TRAMPOTA, František: Tvrdonice (okr. Břeclav), Přehled výzkumů, roč. 54 (2013), č. 1, s. 192–193.
- TRAMPOTA, František: Tvrdonice (okr. Břeclav), Přehled výzkumů, roč. 54 (2013), č. 1, s. 203–204.

Spoluúčast Regionálního muzea na realizaci jiných vydavatelských projektů:

- BRICHTOVÁ, Dobromila: Pod tvými ochrannými křídly. Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově, Mikulov 2014.

Odborné konference a semináře

Konference projektu Identifikace a interpretace vzniků, podoby a proměny barokní kulturní krajiny jihomoravského pohraničí

23. dubna 2014

Projekt je financován z programu NAKI – program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity, je výzkumným programem Ministerstva kultury, v rámci něhož jsou podporovány projekty aplikovaného výzkumu a vývoje z oblastí národní a kulturní identity.

Nositelem projektu je Národní památkový ústav ÚOP v Brně, FA VUT v Brně a ESF MU. Konference na mikulovském zámku se věnovala identifikaci a interpretaci vzniků, podoby a proměny kulturní krajiny zrozené v období baroka, která výrazně přetvořila význam a vzhled krajinného rámce novověké společnosti. V rámci projektu byly vybrány ke zkoumání dvě lokality, představující z mnoha důvodů jedinečné „laboratorní“ vzorky: pohraniční území Mikulovska a východního Znojemska.

Slavnostní otevření synagogy po její rekonstrukci (foto Milan Karásek)

XXXII. Mikulovské sympozium – Voda v dějinách Moravy

22.–23. října 2014

Organizátoři sympozia: Moravský zemský archiv, Muzejní a vlastivědná společnost, Regionální muzeum v Mikulově, Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka

Sympozium bylo zaměřeno na člověka a vodu v dějinách, na podchytení úlohy vody v minulosti Moravy ze všech možných hledisek – voda jako nezbytná potřeba, zásobování vodou, povodně, využití vody v technice apod.

Mezinárodní vinohradnicko-vinařská konference VINOENVI 2014

6.–7. listopadu 2014

Organizátoři konference: Spolková organizace Ekovin, Vinařský fond ČR, Regionální muzeum v Mikulově

Díla mikulovských výtvarných sympozií vznikají v inspirativním prostředí mikulovského zámku. V jednom z dílenských ateliérů tvořil letos malíř a grafik Václav Bláha (uprostřed) (foto Jana Frantelová)

Díla Oldřicha Tichého figurují ve sbírkách našich i zahraničních galerií. V roce 2014 obohatila také sbírku současného umění města Mikulova (foto Jana Frantelová)

Osmý ročník vinohradnicko-vinařské konference, zaměřené na ekologické vinohradnictví a produkci vín, se zabýval aktuálními problémy a perspektivami v integrované a ekologické produkci.

VÝZKUMNÁ ČINNOST

Archeologie

Díky stavebním aktivitám v regionu probíhaly průběžně záchranné archeologické výzkumy, k nimž byla vyřizována příslušná korespondence s vyjádřením ke stavebním a plánovacím akcím prováděným soukromými osobami, jednotlivými obcemi a firmami.

S pozitivním výsledkem byly provedeny záchranné archeologické výzkumy v lokalitách:

- Podivín – Rybáře: záchranný archeologický výzkum proběhl 29. 10. – 1. 12. 2014; nález osídlení z období neolitu (lineární keramika), laténu a raného středověku, objeveny zde byly čtyři lidské pohřby.
- Mikulov – Vídeňská ul., č. p. 3.: výzkum proběhl v červenci 2014; při budování základů stavby rodinného domu byly dokumentovány středověké a novověké vrstvy.
- Mikulov – kaple sv. Šebestiána na Svatém kopečku: výzkum proběhl v srpnu 2014; byla provedena sondáž v kapli za účelem zjištění jejího stáří.
- Mikulov – rekonstrukce zámecké zahrady: v průběhu rekonstrukčních prací v roce 2014 byla prováděna dokumentace odhaleného staršího zdiva.

S negativním zjištěním byly provedeny archeologické dohledy na lokalitách Drnholec – U sýpky, Lednice – infrastruktura lázeňské kolonády, Mikulov – Porz-Insel, Poštorná – Za Syntézií, Lednice, ul. Komenského – vodovod.

Nedestruktivní povrchovou prospekci byly objeveny nebo ověřeny lokality:

- Novosedly – Im Bockran: ohrazené sídliště z mladší doby bronzové nebo laténu
- Novosedly – bezejmenná poloha: sídliště, doba bronzová
- Klentnice – Za hřbitovem: sídliště, mladší doba bronzová
- Klentnice – U lomu: sídliště, mladší doba bronzová
- Vlasatice – Za hřbitovem: sídliště, starší doba bronzová
- Milovice – Spitzhübel: sídliště, neolit, mladší doba bronzová, doba římská, středověk
- Mikulov – Špičák (Milovický les): prospekce pomocí detektoru kovů, nalezeny artefakty ze středověku a novověku
- Drnholec – Brodské louky: sídliště, doba bronzová, doba římská

Instalujeme – jedno z děl 21. ročníku MVS „Dílna“ 2014, jeho autorem je bosenský malíř Aldin Popaja. Díla z tohoto ročníku byla ohodnocena celkem na 1 475 000 Kč (foto Jana Frantelová)

Vernisáž 21. ročníku MVS „Dílna“ 2014 – Divnej ročník. Jeho účastníci byli Stanislav Diviš v roli kurátora, Václav Bláha, Petr Veselý, Oldřich Tichý, Jan Pištěk, Aldin Popaja, Viktorie Prokopová a v pozici teoretika ročníku Ondřej Čech

Historie

Rešeršemi z archiválií Moravského zemského archivu v Brně pokračoval výzkumný úkol – Studium písemnosti z fondů G 140 (Rodinný archiv Dietrichsteinů) a F 18 (Registratura Ditrichštejnů v Mikulově). Podařilo se získat nové informace k dějinám kláštera kapucínů, loretánským poutím v období baroka, stavebním a sběratelským aktivitám Dietrichsteinů. Ty byly pak využity při přípravě výstavy o mikulovské loretě a při práci na scénáři o sběratelství barokních Dietrichsteinů.

Ve spolupráci s Národním muzeem v Praze (Oddělení zámeckých knihoven) a Národním památkovým ústavem v Českých Budějovicích pokračovaly práce na elektronické katalogizaci a digitalizaci části sbírkového fondu mikulovské zámecké knihovny (tisky 16. století). V průběhu roku bylo z celkového počtu 617 inventárních čísel – knih pocházejících ze 16. století – katalogizováno 334 inventárních čísel. Na konci roku 2014 tak bylo z katalogizováno dohromady již 534 inventárních čísel, tj. 86,5 % z celkového počtu tisků. Zároveň bylo v průběhu roku 500 inventárních čísel zdigitalizováno. Jedná se o součást projektu NAKI Ministerstva kultury (Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity) – *Tisky 16. století v zámeckých knihovnách ČR*, jehož řešiteli jsou Národní památkový ústav, Národní muzeum a Národní knihovna. Jeho výsledkem bude katalogizace těchto tisků z vybraných knihoven v elektronickém knihovnickém systému TRITIUS.

V průběhu prací na elektronické katalogizaci a digitalizaci bylo v zámecké knihovně objeveno 30 dosud neznámých knih, které byly součástí rodové knihovny Hoffmanů z Grünpichlu. Celkový počet známých hoffmanských knih v mikulovské knihovně se tak rozrostl na 134 inventárních čísel.

Ve spolupráci se studentkou Vyšší odborné školy knihovnických, informačních a sociálních služeb v Brně byly v rámci její absolventské práce zpracovány soupisy knih bývalých knihoven Marschala z Ebnetu, Vincence Weintridta, Kassiana Halašky a knihovny rodu Pruskovských z Pruskova, které se v minulosti staly součástí mikulovské zámecké knihovny šlechtického rodu Dietrichsteinů. V téměř dvanáctitisícovém souboru této dietrichsteinské knihovny se podařilo objevit 17 inventárních čísel z knihovny Marschala z Ebnetu, 90 inventárních čísel z rodové knihovny Pruskovských z Pruskova, 126 inventárních čísel z knihovny Kassiana Halašky a 686 inventárních čísel z knihovny Vincence Weintridta.

V roce 2014 pokračoval a byl ukončen výzkum historie mikulovských nakladatelů a knihkupců (Jakob Bader, Bruno Thiel, Julius Nafe, Alois Bartosch, Franz Josef Beierl a rodina Thiéry), tiskařů (Johann Bezdieka, Apollinaris Rosenau, Anton Partes a Franz Ehrenberger) a fotografů (Edmund Voiland, Franz Elstner, Karel a Franz Obsiegerovi, Franz Krischke a Arthur Peterle). Výsledky bádání byly představeny v publikaci *Vydáno v Mikulově*, která v roce 2015 doprovodí výstavu téhož názvu.

Byla provedena rešerše pramenů a soupis sbírkových předmětů k připravované výstavě o prusko-rakouské válce 1866, která se plánuje realizovat v Regionálním muzeu v rámci 150letého výročí konfliktu (2016). Institucemi v centru zájmu kurátora výstavy byly Moravský zemský archiv Brno, Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově a Regionální muzeum v Mikulově.

Autorům scénáře nové expozice v synagoze byly poskytovány odborné konzultace, Regionální muzeum se podílelo i na vlastní instalaci výstavy.

Pokračoval dlouhodobý výzkum krajiny Mikulovska-Falkensteinska a jejího vývoje v raném novověku a archivní výzkum historie zámecké zahrady, který byl jedním z podkladů řešení projektu obnovy zahradních teras barokové zahrady, jehož realizace byla zahájena v roce 2014.

Přírodovědný výzkum

V zoologickém oddělení pokračoval dlouhodobý průzkum věnující se ptactvu Lednických rybníků a Novomlýnských nádrží – sčítání ptáků na Lednických rybnících proběhlo

34krát, na Novomlýnských nádržích desetkrát. Všechna sčítání byla zpracována v tabulkách. V časopise České společnosti ornitologické *Ptačí svět* byl publikován příspěvek o Ptačí oblasti Lednické rybníky.

Pokračoval též dlouhodobý monitoring všech hnízd čápů bílých na okrese Břeclav. V průběhu roku bylo kontrolováno 47 hnízd, z nichž bylo 42 obsazeno a z 31 bylo vyvedeno 80 mláďat. V roce 2014 probíhal celostátní monitoring hnízd čápů a zoolog muzea byl spoluautorem materiálu vyhodnocujícího výsledky tohoto projektu.

Botanické oddělení pokračovalo ve floristickém výzkumu regionů Mikulovska – lokalit Liščí kopec, Rajsna, Langewart a Novosedly – a v dlouhodobém výzkumu květeny Hustopečska.

KNIHOVNÍ FOND

Odborná muzejní knihovna je zaměřena vedle vzdělávací literatury na literaturu regionální, vinařskou a judaika. Knihovní fond je pravidelně doplňován se zvláštním zřetelem na získávání titulů s touto tematikou a dále dle potřeb odborných pracovišť muzea.

Součástí fondu jsou konzervační výtisky, které jsou ukládány ve zvláštním depozitáři. Badatelům je prostřednictvím systému KRAMERIUS též zprostředkován přístup k digitálně zpracovanému historickému periodiku týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift*.

V roce 2014 knihovnu doplnilo 186 knihovních jednotek. Všechny přírůstky byly řádně zapsány do přírůstkového seznamu, zpracovány do katalogů a uloženy. Koncem roku 2014 obsahoval knihovní fond 20 599 knihovních jednotek. Zabezpečení výpůjček, prezenčně i formou meziknihovní výpůjční služby, probíhalo plynule dle potřeb uživatelů. V muzejní odborné knihovně je registrováno celkem 53 uživatelů – z řad zaměstnanců 27, z veřejnosti 26 čtenářů. Počet registrovaných výpůjček činil k 31. prosinci 2014 celkem 2 151 titulů, z toho absenčních 1 920.

Pokračovala postupná rekatalogizace titulů stahováním záznamů ze Souborného katalogu ČR. V roce 2014 byly zrekatalogizovány monografie s přírůstkovými čísly 17 000 až 17 500. S Moravskou zemskou knihovnou byla uzavřena Smlouva o zhotovování rozmnoženiny díla, následně byla předána data publikací, které byly zdigitalizovány v rámci krajského projektu digitalizace a ukládání dat.

V průběhu roku probíhala pravidelná výměna publikací (Regionální muzeum v Mikulově vyměňuje své tituly s 36 institucemi), bylo vyvázáno osmnáct ročníků *Vlastivědného věstníku moravského* a tři ročníky *Malovaného kraje*.

Pokračovala revize knihovního fondu, při níž byla zkontrolována přírůstková čísla 14 000–15 999. V rámci této revize bylo dokončeno přidělování čárového kódu knihám v odborné knihovně.

Muzejní knihovně byla umožněna drobná prezentace ve výstavním prostoru Městského úřadu Mikulov.

NÁVŠTĚVNOST V ROCE 2014

Celková návštěvnost muzejních expozic a výstav v rámci turistických prohlídek v roce 2014 dosáhla počtu 73 931 osob, což byl oproti roku 2013 nárůst o 10 420 návštěvníků. Je možno ji hodnotit jako velmi dobrou. I v tomto roce přetrvával velký zájem o kostýmované noční prohlídky pořádané v průběhu prázdninových měsíců. Zajímavé pro zvýšení návštěvnosti byly také prohlídky vinařských expozic spojené s ochutnávkou místních vín během listopadových svatomartinských víkendů, které byly součástí Svatomartinských slavností pořádaných městem.

Kromě těchto návštěvníků pobývalo v prostorách Regionálního muzea v Mikulově dalších cca 38 400 osob při společenských akcích, vernisážích výstav a koncertech, konferencích, firemních a jiných akcích. V roce 2014 tedy navštívilo muzeum celkem cca 112 300 osob (srov. s rokem 2013 = 99 600 osob).

OPRAVY A ÚDRŽBA OBJEKTU

Dle schváleného plánu práce plnila organizace své úkoly jak v oblasti hlavní činnosti, tak v oblasti péče o majetek. Kromě pravidelné údržby objektu a drobných oprav řešených dle aktuální potřeby proběhly v roce 2014 plánované rozsáhlejší opravy nezbytné pro zabezpečení provozu organizace či pro zvýšení kvality a užitého komfortu objektu.

Oprava prostor pro nové expozice

Prostory uvolněné po přesunutí depozitáře nábytku bylo navrženo rekonstruovat pro výstavní účely. Byla provedena oprava oken a elektroinstalace a zrenovovala se podlaha – stávající parkety se přebrousily a přelakovaly. Prostory byly kompletně vymalovány.

Opravy budovy na ulici Husova

Po skončení dlouhodobého nájmu objektu u synagogy byla v horním patře budovy opravena poškozená elektroinstalace a bylo modernizováno sociální zařízení. Provedly se stěrky podlah a položily nové nášlapné vrstvy. Prostory byly kompletně vymalovány.

Oprava pódia na Velkém zámeckém sále

Vzhledem k velkému zatížení podlahové krytiny na pódiu zámeckého sálu bylo nutné provést přebroušení a přelakování parket.

Oprava oken v kancelářích muzea

Jelikož okna zámecké budovy již nejsou v dobrém stavu, bylo třeba zahájit jejich postupnou opravu. V roce 2014 byla renovována okna ve třech kancelářích.

Oprava izolace vzduchotechniky na Velkém zámeckém sále

Stávající izolace vzduchotechniky zámeckého sálu byla již opotřebovaná a místy poškozená, a neplnila tak svou funkci. Byla provedena oprava izolace vzduchotechniky za účelem snížení úniku tepla z ohřívajícího vzduchu.

Oprava severní terasy

Severní zámecká terasa se nacházela v havarijním stavu a po silných letních deštích jí začala prosakovat voda. Bylo nutné tento stav okamžitě řešit výměnou stávající izolace a betonovou stěrku.

Oprava schodiště na východní terase

Na venkovním schodišti vedoucím na východní terasu bylo nutno vyměnit stávající dlažbu a provést odvodnění a izolaci.

Pokládka podlahy v britové věži

V přízemí britové věže byl položen provizorní dřevěný nášlap, který pokrývá původní barokovou dřevěnou podlahu, a zabraňuje tak jejímu dalšímu poškození.

Oprava havárie kanalizace – sociální zařízení v sale terreně

Při jedné z veřejných akcí došlo k ucpání kanalizace jihovýchodní větve. Byla

Rakve v dietrichsteinské hrobce. Příprava materiálu pro realizaci výstavy věnované historii loretského kostela sv. Anny v Mikulově (foto Jana Frantelová)

provedena výměna celé svislé kanalizace s navazujícími úseky kanalizace vodorovné a současně musela být realizována oprava obkladů a dlažeb napojených sociálních zařízení.

Oprava havárie vodovodu – připojení zámku na veřejnou vodovodní síť

Během zimních měsíců prasklo litinové potrubí hlavního přívodu vody do čerpací stanice zámku. V úseku od vodoměru do akumulární nádrže byla vyměněna původní litina z roku 1971 za potrubí rPE a byly provedeny nezbytné stavební práce.

Oprava anglického dvorku – odvětrání objektu v zámecké zahradě

Akce se uskutečnila v návaznosti na rekonstrukci kanalizace areálu zámku. Původní anglický dvorek při jednom z objektů v zámecké zahradě nebylo možno odvodnit; po následném zvýšení vlhkosti objektu byla provedena úprava anglického dvorku a jeho zadláždění nad úrovní terénu s odvětráváním zdiva a základů.

POSKYTOVÁNÍ STANDARDIZOVANÝCH VEŘEJNÝCH SLUŽEB

Povinnost poskytování veřejných služeb – dle § 10a zák. č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy, v platném znění – byla beze zbytku plněna a odpovídala ustanovením odst. 2, písm. a)–e), vymezujícího standardizované veřejné služby a povinnosti poskytovatelů při zajišťování jejich rozsahu a struktury.

V rámci povinnosti každoročně zpřístupnit veřejnosti sbírku nebo sbírkové předměty realizovalo muzeum v roce 2014 pět výstav, z nichž dvě přecházely z uplynulých let. V muzejní pokladně bývají průběžně formou malé prezentace představovány restaurované sbírkové předměty, které by jinak, pokud by nebyly součástí výstavního celku, neměla veřejnost možnost zhlédnout. Muzeum tak navíc prezentuje práci svého restaurátorského oddělení. Dvě z autorských výstav, realizovaných v letech 2011 a 2012, byly jako putovní zapůjčeny jiným institucím. Výstavy byly náležitě propagovány ve sdělovacích

Expozice Od svatě chýše loretské k hrobínímu kostelu Dietrichsteinů, instalovaná v prostorách hrobky. Muzeum ji zpracovalo pro město Mikulov (foto Jana Frantelová)

prostředcích, na webových stránkách muzea i prostřednictvím plakátů a rozesílaných pozvánek na vernisáže.

Muzeum pořádalo programy pro dospělé i pro děti a snažilo se jimi rozvíjet a doplňovat činnost výstavní, kulturně-výchovnou a vědecko-výzkumnou. Širokou veřejností je zvláště vítán pravidelný *Májový víkend* (spojený s Muzejní nocí), realizovaný ve všech pracovištích instituce; školám nabízený projekt *Muzeum a škola pod jednou střechou* se stal již součástí výukových plánů řady okolních škol; širokou i odbornou veřejností jsou požadovány komentované prohlídky expozic a výstav. Bez spoluúčasti muzea se neobejdou akce respektované již i evropskou veřejností – *Mezinárodní kytarový festival, Mikulovské výtvarné sympozium Dílna* a nově i *festival Art Design – Křehký Mikulov*.

Zpráva o činnosti muzea je každoročně uveřejněna na webových stránkách muzea a informace z oblasti hlavní činnosti organizace jsou publikovány ve sborníku RegioM.

Výsledkem ediční činnosti muzea v roce 2014 bylo vydání muzejního sborníku RegioM a publikace *Vydáno v Mikulově*. Veškeré publikace vydané muzeem má veřejnost možnost zakoupit v pokladně muzea nebo prostřednictvím internetového obchodu ABZ (www.abz.cz), případně lze požádat muzeum o zaslání na dobírku.

Odborné posudky a vyjádření byly zpracovávány průběžně dle požadavků a potřeb institucí – zejména v oborech archeologie, historie a botanika.

Standard ekonomické dostupnosti plnilo muzeum u návštěvníků příslušnými slevami, o nichž je informace uváděna na webových stránkách muzea a v propagačních materiálech.

Bezbariérový přístup do všech prostor muzea bohužel neumožňuje historický charakter objektu; do expozic *Od gotiky po empir, Galerie Dietrichsteinů, Víno napříč staletími* a do části expozice *Tradiční vinařství a vinohradnictví na Moravě* je však přístup možný, stejně tak do části Kongresového centra.

Šárka Prokešová

Rekonstrukce slavnostního kroje a možnosti její aplikace v praxi – 4. odborný seminář v Hustopečích

S rostoucím zájmem o krojové rekonstrukce, jež zaznamenáváme na hanáckém Slovácku, jižním Brněnsku i Znojemsku, jsme cítili potřebu uspořádat další, již 4. odborný seminář navazující na předchozí tři konference uskutečněné v Hustopečích v letech 2009 a 2013.

Dne 13. listopadu 2014 se v přednáškovém sále Městského muzea a galerie Hustopeče (dále jen MMG Hustopeče) sešlo přes 40 účastníků semináře z řad etnografů, historiků, zastupitelů obcí, pedagogů i studentů, tvůrců krojů, členů i vedoucích folklórních souborů, redaktorů, samotných nositelů krojů a zájemců o lidovou kulturu. Osm příspěvků podnítilo diskuzi, která probíhala až do večerních hodin. A otevřelo řadu nových otázek, možností spolupráce, příkladů, jak postupovat při rekonstrukcích krojů, i podnětů, jak se postavit k metodologii této stále se rozšiřující problematiky. Opět jsme sdíleli vzájemné zkušenosti a inspirace. Zase nám jeden den nestačil, a tak uvažujeme o založení pravidelných setkání, která jsou například v sousedním Rakousku inspirativním standardem.

Jak jsme se ke krojovým rekonstrukcím v MMG Hustopeče dostali, jsem již popsala ve sborníku Regionálního muzea v Mikulově v roce 2009.¹ Ve zkratce lze připomenout, že první pár rekonstruovaných slavnostních krojů hanáckého Slovácka představil realizační tým pod vedením vedoucí MMG Hustopeče, Mgr. Soni Nezhodové, Ph.D., v roce 2009 odborné i laické veřejnosti a odstartoval řadu projektů krojových rekonstrukcí pro soukromé osoby, folklórní a pěvecké soubory i obce. Autorkou realizací byla vždy profesionální restaurátorka a konzervátorka – Yveta Petrásková, jež má dnes již v Hustopečích krojovou dílnu. Kromě šití krojů se zabývá také rekonstrukcemi textilních technik a zapomenutých výrobních technologií, používaných v minulosti při zhotovování krojů, s důrazem na autentičnost postupů i materiálů, co možná největší přiblížení k původním technologiím. Kromě vysoké estetické hodnoty původních výzdobných technik (např. hanácko-slováckých výšivek, výroby prýmků, zdobení kožených opasek apod.) propaguje také co možná největší kvalitu, přirozenost a návrat k funkčnosti a praktičnosti původního lidového oděvu. Její výrobky jsou součástí naší etnografické expozice. Spolupracujeme s ní a sdílíme s ní odborná fakta, na něž pak navazují její realizace krojových součástek sloužící nejen návštěvníkům muzea, ale také k reprezentaci obcí, folklórních souborů i soukromým osobám. Taková spolupráce se nám nyní velmi osvědčuje.

Vrátím se však především k obsahu a průběhu konference. Celý seminář uvedl příspěvek PhDr. Blanky Petrákové z Muzea luhačovického Zálesí, která má již řadu velmi fundovaných a úspěšných projektů krojových rekonstrukcí za sebou. To ona stála na počátku našich aktivit, když podnítila ředitelku hustopečského muzea svou úvahou o tom, proč neukážeme návštěvníkům hustopečského muzea reálně, z čeho hanácko-slovácký kroj vyšel, k realizaci prvních projektů. Vždy se s námi ochotně podělila o své zkušenosti a dodávala nám nejen inspiraci, ale také odvalu a víru při našich začátcích. Na semináři tentokrát představila svoje projekty soudobých rekonstrukcí tradičních lidových oděvů ve Vlachovicích a Vrbětčích.

Pro odborníky i znalce naší tradiční lidové kultury jistě v současnosti platí za pojem firma Modrotisk Olešnice, jak se sama nazývá – poslední původní dílna modrotisku

¹ SEIFERTOVÁ, Šárka: Rekonstrukce slavnostního kroje na hanáckém Slovácku představená na odborném semináři v Hustopečích, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2009, s. 148–159.

Rekonstrukce krojů pro obec Vranovice z období před polovinou 19. století (foto Ing. Zdeněk Bažant)

v Čechách a na Moravě, jejíž založení se datuje do roku 1816. Její majitel, pan Jiří Danzinger starší, přijel představit historii dílny, technologii barvení modrotiskem a jeho dnešní využití. Nejvíce dotazů padlo na praktické užití, praní a údržbu modrotisku. Pan Danzinger také zavzpomínal na období, kdy se dílna musela vyrovnávat s následky povodně. Mluvil ale také o dnešním stavu barvířství u nás a v Rakousku, o odbytu modrotisku na našem trhu a byl k dispozici k dotazům i mimo svůj příspěvek.

U barvení indigem jsme zůstali i v další přednášce. Z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze přijela Ing. Alena Samohýlová a velmi fundovaně přednesla téma nazvané *Barvení sukní a zástěr krojů jižní a jihovýchodní Moravy indigem v 19. století*. Pro rekonstrukci modrých zástěr (fěrtochů) s výšivkou a kyjovských zástěr s dekorem svislých bílých řetízkových a rovných členitých pruhů prováděla zkoušková barvení. Cílem barvení bylo dosažení temně modrého vybarvení a metodou rezervy šitím před barvením dosažení ozdobných řetízků a pruhů.

Pro barvení na modro bylo do 20. století jediným a nejdůležitějším barvivem indigo, jež se získávalo z několika druhů rostlin a v 19. století se k nám importovalo již v čistém stavu extrahované z rostlin. Ing. Samohýlová představila v další části svého vstupu dva způsoby přípravy barvicí lázně z indiga, užívané v 19. století. Ukázala způsob kypový, nutný vždy pro izolaci indiga z rostlin, a do dneška obecně užívaný i pro přípravu barvicí lázně ze syntetického indiga. A také nám předvedla druhý způsob, jenž využívá rozpouštění indiga v kyselině sírové. V obrazové příloze demonstrovala obrázky vlastností obou způsobů vybarvení na vlně, bavlně a hedvábí. Druhotně prezentovala výsledky probarvení bavlněné tkaniny, rezervované šitím pro vytvoření řetízků a zdobných pruhů na kyjovských zástěrách, oběma barvicími postupy, i barvením syntetickými přímými barvivy, pro případnou rekonstrukci zástěr. Pro nejtmaší vybarvení doložila možnost použití vedle indigového barviva i přírodní barvivo heamatein, z modrého dřeva kreveně obecné (*Heamatoxylon campechianum*), lidově u nás nazývaného *kampeška*. Na závěr popsala techniku šité rezervy (šitá batika), kterou jsou barvením vytvořeny svislé zdobné pruhy na základní tkanině kyjovských zástěr.

V dopoledním programu pokračovala Silva Smutná z Muzea Vysočiny Třebíč, jež představila svůj příspěvek *Vázání šátku k slavnostnímu kroji v podhorácké vsi Doubravník*, a završil jej referát kolegyně Mgr. Evy Tomášové, pro pracovní povinnosti nepřítomné, s názvem *Vázání šátku k tzv. pajerskému kroji v Jihlavě*.

První příspěvek ukázal podobu vázání šátku k slavnostnímu kroji – a to v současné době v rámci doubravnické hodové chasy a v nedávné době v rámci Národopisného souboru Dóbrava (1956–1997). Starší minulost připomněly historické snímky a ukázky šátků z místní soukromé sbírky. Úvaz předvedla ve videoukázce hlavní osobnost v oblasti péče o tradiční lidovou kulturu na Doubravnicku – Vladimír Jirčík.

I druhý příspěvek ukázal v krátkém videu v současnou podobu vázání tureckého šátku k tzv. pajerskému kroji v rámci folklorního souboru Vysočan Jihlava. Pajerský kroj se v autentické podobě vyskytoval na území německého jazykového ostrova (*Iglauer Sprachinsel*) a nosil se do konce druhé světové války, kdy většina německého obyvatelstva musela následně území opustit.

Odpolední program uvedl Mgr. Jiří Mačuda, Ph.D., z Jihomoravského muzea ve Znojmě svou obsáhlou studii *Tradiční oděv na Znojmsku*. V úvodu zmínil, že po dlouhou dobu stálo Znojmsko zcela neprávem stranou zájmu český i německy píšících národopisců a z etnografického úhlu pohledu zůstalo do jisté míry neznámým a nezmapovaným koutem Moravy dodnes. Nalézalo se totiž v minulosti na pomezí bývalé národnostní hranice německého a českého etnika. Zatímco Němci sídlili až do konce druhé světové války v převážné části úrodného Podyjí, český živel se soustředil spíše v obcích ležících severně, severozápadně a severovýchodně od Znojma a dále také v bývalých soudních okresech Hrotovice a Moravský Krumlov. Tradiční oděv, jemuž se dále Jiří Mačuda věnoval, náležel k západomoravskému krojovému typu tří výraznějších etnografických regionů: Horácka a Podhorácka, dále Hřebečka a Podyjí. Na užším Znojmsku kroj vymizel na samém

Rekonstrukce krojů pro obec Vranovice z období před polovinou 19. století (foto Dagmar Sedláčková)

počátku druhé poloviny 19. století, v krajích vzdálenějších o něco později a na Krumlovsku a Hrotovicku definitivně zaniká až po roce 1890. Venkov se postupně přizpůsoboval městu a dnes se již s původními kroji na Znojemsku setkáváme jen během příležitosti svatováclavských hodů ve Vémyslicích. V kronikách a dobových zápisech se o lidovém oděvu mnoho nedočteme, ikonografických dokladů se příliš nedochovalo a v muzejních sbírkách na kroje ze znojemského regionu narazíme jen výjimečně. Celý výzkum vnímá etnograf jako počáteční, v němž bude zapotřebí i nadále pokračovat. Chtěl tedy k uspokojivým výsledkům bádání, snad kromě nezbytné spolupráce se širokou veřejností, dopomoci i textem své přednášky zabývající se nejen materiálem z celého znojemského okresu, ale i z oblastí, které s ním bezprostředně sousedí. To cítil jako důležité především v dnešních dnech, kdy zřetelně narůstá zájem obcí o obnovu původních a dávno zaniklých krojů.

Právě proto usiloval seznámit nás během přednášky s možnými variantami lidového oděvu, který se v hranicích znojemského okresu v minulosti nosil. Předběžně stanovené varianty vnímal jako případnou pomoc zájemcům při možné rekonstrukci svátečního kroje z jejich rodné obce a jakýsi odrazový můstek na počátku jejich badatelských snah. K oblasti Podyjí pak zmínil tři varianty krojů, jež tam zřejmě náležely: z Jaroslavicka, dále užšího, převážně německého Znojemska a také z Vranovska. K Horácku a Podhorácku zmínil kroje z Jemnicka a Moravskobudějovicka, dále ze severního Znojemska, kam náleží tradiční oděv z Jevišovicka a českých obcí ležících severně od Znojma a následně také kroje z Moravskokrumlovska, Rouchovanska a Hrotovicka. Neopomněl se věnovat ani lidovému oděvu z Brněnska, a to převážně z jeho jižní části rozkládající se v minulosti v bývalých soudních okresech pohořlickém a ivančickém. Nakonec nás seznámil ještě s obcí Jezeřany-Maršovice, která leží na samém severovýchodě okresu Znojmo a roku 2000 zde byl po konzultacích s PhDr. Miroslavou Ludvíkovou oživen místní sváteční kroj. Přestože Jezeřany-Maršovice v minulosti spadaly ke Krumlovsku, současná rekonstrukce vychází spíše z vlivů brněnských.

S projektem rekonstrukce slavnostního kroje pro obec Vranovice se přišel podělit starosta obce, pan Ing. Jan Helikar. Na začátek své prezentace si vypůjčil název po něm následující přednášky studenta Ústavu evropské etnologie FF MU Jana Blažka. Ten nazval svou prezentaci *Hody ve Vranovicích v roce 2014 po půl druhém století opět „v domácích barvách“*. *Senzace, nebo promarněná příležitost?* Pan starosta Helikar na to reagoval:

Rekonstrukce krojů pro obec Vranovice z období před polovinou 19. století (foto Dagmar Sedláčková)

„Ani jedno ani druhé. A proč? Neboť se jedná o daleko hlubší myšlenku a složitější proces.“ A právě onu genezi vzniku nejprve jednoho a následně devíti párů rekonstruovaných slavnostních krojů pro obec Vranovice vysvětlil. V úvodu se opřel o myšlenky, že je důležité, aby každé společenské uskupení, obec i město znalo svoji historii a identitu. A rekonstrukci slavnostního lidového kroje tak vnímá jako pouze jeden z prvků, který identitu nějaké společnosti definuje. V případě Vranovic je to území celého Podbrněnska, kam patří Zidlochovicko, část Pohofelicka – až po Ivaň, Vranovice a Přibice. Zdůraznil, že snaha vytvořit rekonstrukci tradičních lidových oděvů nebyl žádný módní výstřelek ani laciný návrat k tradicím, ale právě obnovení a zachování jednoho z prvků naší totožnosti. Poté se věnoval samotnému procesu vzniku. Rekonstrukce byla zadána kolektivu Městského muzea a galerie Hustopeče pod vedením Mgr. Soni Nezhodové, Ph.D. Hlavním tvůrcem pak byla v případě všech párů již zmíněná Yveta Petrásková z Bořetic. První odborně rekonstruovaný pár byl veřejnosti představen na besedě s občany 18. října 2010. Poté následovala fáze, již pan starosta nazval *Prezentace kroje veřejnosti – představení jednoho prvku vlastní identity*. Zdůraznil, že před obcí stál úkol trpělivě a přirozeně rekonstruovaný kroj prezentovat před veřejností – nejen ve Vranovicích, ale i v okolních obcích. Jako důležité vidí, že obec měla a dosud má mladé lidi – stárky, kteří se s novým krojovým párem ztotožnili a absolvovali mnoho společenských a kulturních akcí. Prezentace byla podpořena vhodnou a nenásilnou formou nejen představením krojů, ale i komentáři v médiích – např. v Břeclavském deníku, MF Dnes, České televizi a Českém rozhlasu. Postupně se podařilo najít podporu pro výrobu dalších devíti párů nejen u odborné a laické veřejnosti, ale i u zastupitelstva obce. Jako nejtěžší popisoval fázi, kdy bylo třeba najít finanční prostředky na realizaci a přesvědčit laickou veřejnost, že od tradiční lidové kultury nás nedělí období jedné, dvou ani tří generací, ale že to je daleko větší časový rozsah a že je tedy třeba opět sáhnout do období ještě před polovinou 19. století, kdy byl kroj funkčním oděvem venkovského, poddanského obyvatelstva neovlivněný novým způsobem života po zrušení poddanství a roboty. Ani toto nevnímá jako jednoduché. Pro mnoho lidí bylo odpovědí, že jejich rodiče a prarodiče si takovéto kroje nepamatují, že znají pouze kroje kyjovské – z půjčovny. Fáze výroby nových devíti párů se nesla v myšlenkách „nesklouznout ke kompromisům“. „Nastalo období, kdy se musela nesmlouvavě hájit

originalita kroje před různými, dobře myšlenými kompromisy,“ uvedl. Navrhována byla náhrada lacinějšími materiály a ušitím krojů „po domácímu“, změna dominantních prvků na prvky moderní atd. To vše se však podařilo ustát a výroba devíti párů se zrealizovala.

Na závěr příspěvku položil otázku: „Co dál?“. A odpověděl: „Stárci poprvé absolvovali tradiční hody ve dnech 16.–18. října roku 2014 už v nových krojích. Veřejnost je přijala pozitivně. Nebyla to žádná senzace, jen jeden z dalších kroků k poznání naší skutečné historie, k poznání naší identity. Další kroky musí následovat. Rádi bychom, aby vznikl národopisný kroužek či spolek, v němž by se realizovala výroba dětských autentických krojů i větší a hlubší spolupráce s rodiči a se základní školou.“

Svůj vstup ukončil úvahami, v nichž zdůraznil: „Důslednost musí vždy být krok před povrchností a populismem. Mnoho z těch, kteří se chtějí veřejně zviditelnit, se ohání tradicí, aniž by věděli, co skutečná tradice je. Ještě není vyhráno a nikdy nebude, vždy bude nebezpečí, že si někdo zjednoduší život a řekne si, proč se trápit s tím a tím, když je možné si v půjčovně zajistit kyjovský kroj. Proč nechat šít další drahé páry krojů, když si můžeme půjčit kyjovské kroje za babku. Proč se máme starat pracně o vlastní kroje, když si je můžeme půjčit?“ Těmito otázkami svůj vstup ukončil.

Obec Vranovice má v plánu využívat ušité krojové páry do budoucna při Májových a hodových zábavách a různých dalších reprezentačních příležitostech.

Jak už bylo naznačeno a napovídá tomu i název dalšího příspěvku, na pana starostu Vranovic navázal svým komentářem Jan Blažek. Zopakoval okolnosti vzniku všech vranovických párů a vyslovil názor, že „... co do materiální kultury (do níž patří i kultura oděvní – pozn. autora) se tedy vranovické hody vrátilo do doby před rok 1880, kdy byl zdejší kroj odložen. Ne tak v případě kultury nehmotné. Hody proběhly ve stejném scénáři jako v letech předchozích, tj. bez snahy o oživení písňového, tanečního a zvykoslovného folkloru etnografického regionu Brněnska. Mimo to stárci kroje využili k jim nedůstojnému vystoupení při půlnočním překvapení či návštěvě poutových atrakcí. Aplikace kroje v praxi s sebou přinesla i první připomínky k ušití krojů stárkům na míru, např. nedostatečná velikost obutí.“

Přednáška shrnula, jakou formou se její autor snažil dosáhnout osvětu v řadách vranovických stárků tak, aby nejen nedocházelo k zacházení s kroji jako v době, kdy si je půjčovali z půjčovny kyjovského Dolňáčka, ale aby návratem k folkloru, jenž byl zaznamenán na území židlochovického panství, dovedli hody na úroveň, která by se stala vzorem a inspirací pro obce, s nimiž Vranovice sdílely do přelomových hodů 2014 stejný osud.

Celou konferenci ukončila přednáška MgA. Kristýny Petříčkové s názvem *Slavnostní lidový oděv v Blatnéce a Blatnici pod Sv. Antonínkem na Uherskoostrojsku, realizace rekonstrukce z let 1890 a 1930 a její aplikace v praxi*. Tento vybraný typ kroje následně paní Petříčková představila také v kontextu s dějinami odívání od počátku do poloviny 20. století včetně vzájemných vlivů oděvu módního a tradičního na přelomu 19.–20. století a ve 20. století v českém prostředí.

Další informace se již týkaly realizace vybraného typu slavnostního lidového oděvu dané lokality. Ta inovativním způsobem pracuje s výběrem identických textilních materiálů a pozamenterie. Striktně zachovává charakter a formosloví vybraného typu kroje, jehož výsledek má edukační a reprezentační funkci. Ve svém závěru předložila přednášející možnost využití rekonstrukce oděvu v současnosti a opřela celou přednášku o bohatý obrazový materiál. Její přístup jsme shledali jako velmi precizní, kvalitní a inspirativní.

Čtvrtý odborný seminář v Hustopečích opět ukázal, jak moc je třeba taková setkání odborníků, tvůrců i nositelů krojů realizovat, neboť pokládám za velmi podnětné, pokud se diskuze udrží v korektní a etické rovině s úctou ke všem zúčastněným, pokládat tyto otázky, vyjadřovat se k nim a přemýšlet o různých úhlech pohledu, jak přistupovat k tradiční lidové kultuře, snažám o její rekonstrukci a co nejpřirozenější možné aplikaci do současného života těch, kteří o ni mají zájem a chtějí ji udržovat a připomínat. Vidíme i po této konferenci, jak je třeba sdílet zkušenosti, do jaké míry to ještě lze, do jaké míry zachovávat její autentičnost tak, aby to její udržování nositele bavilo, těšilo a zároveň bylo co nejvíce „pravdivé“, odborné a přirozené.

Dana Massowová

Židovská kultura v Mikulově v roce 2014

Pohled na nově zrekonstruovanou synagogu z Husovy ulice. Hebrejský nápis nad hlavním vchodem do synagogy je z Knihy žalmů a říká: *Otevřete mi brány spravedlnosti, vejdu jimi chválit Hospodina* (foto Dana Massowová)

V popředí prezentace židovské kultury v Mikulově v roce 2014 nepochybně stálo dlouho očekávané znovuotevření Horní synagogy, jež byla po čtyři léta uzavřena z důvodu náročné rekonstrukce. V minulých letech byl provoz židovských památek v Mikulově omezen pouze na židovský hřbitov a jeho obřadní síň, kam se po dohodě se Spolkem přátel židovské kultury v Mikulově, v jejichž péči se hřbitov nalézá, až do konce sezony 2013 přesunula muzejní expozice ze synagogy.

Otevření synagogy bylo z plánovaného dubna 2014 odloženo až na konec června, proto se první výstava, zamýšlená již do nových výstavních prostor synagogy, instalovala nakonec na zámku a byla již tradiční součástí Májového víkendu Regionálního muzea. Vernisáž výstavy koláží Pavla Holeky s názvem *Hebrejská abeceda* doprovodil koncert královehradeckého komorního vokálního sboru Rebelcantissimo. Instalace představila návštěvníkům individuální a osobitý přístup tohoto umělce k jednotlivým písmenům hebrejské abecedy. Každé písmeno věnoval autor mnoho úvah, nad každou se pozastavil a vnímal její hluboký význam. Hebrejská abeceda patří mezi nejstarší písemné systémy světa užívané od starověku do dnešních dnů a stále se těší velké popularitě i mezi umělci. Výstava trvala od 27. května do 7. července.

Největší událostí sezony se stalo otevření synagogy po dokončené rekonstrukci. Její opětovný provoz spolu s představením nové expozice zde umístěné byl slavnostně zahájen v pátek 27. června za účasti mnoha čestných hostů z řad veřejných činitelů, nejvyšších představitelů židovských obcí v ČR a také zahraničních hostů. Program vernisáže hudebně doprovodila Lenka Lichtenberg, kanadská židovská zpěvačka s českými kořeny.

Alespoň pár slov k rekonstrukci mikulovské synagogy – proběhla v letech 2011–2014 v rámci projektu Federace židovských obcí v České republice nesoucího název *10 hvězd – revitalizace židovských památek v ČR* (dále *10 hvězd*), spolufinancovaného z prostředků

Dlouho očekávané slavnostní otevření synagogy s rekonstruovaným svatostánkem zaplnilo celou synagogu. Zazněla slova předních představitelů židovských obcí, nositelů projektu „10 hvězd“, zástupců města, muzea i Spolku přátel židovské kultury v Mikulově. Židovskými písněmi toto setkání doprovodila Lenka Lichtenberg (foto Dana Massowová)

EU a Evropského fondu pro regionální rozvoj. Snad není třeba připomínat, že dnes jediný templ v Mikulově zároveň představuje nejvýznamnější, nejstarší a také největší židovskou modlitebnu ve zdejší bývalém ghettu. Základy jejího zdiva se datují přibližně k roku 1550. Současný barokní vzhled získala přestavbou po požáru v roce 1719 – impozantní vnitřní prostor byl vyneseno ve čtveřici kupolí, které jsou sklenuty do čtyřsloupového pilíře uprostřed haly. Tímto unikátním architektonickým řešením je jedinou synagogou takzvaného polského (či východního) typu u nás. Interiér hlavního modlitebního sálu byl bohatě vyzdoben štukami a kartušemi.

Synagoga sloužila bohoslužebným účelům do doby krátce po druhé světové válce, kdy byla mikulovská židovská obec, za války zlikvidovaná, dočasně obnovena. Pro navrátilivší se německy mluvící židovské obyvatelstvo tu však již nebylo místo k žití, a proto záhy odešlo. Desítky let pak synagoga chátrala. Zaslouhou Regionálního muzea v Mikulově byla zachráněna před demolicí a v letech 1977–1989 proběhla její náročná oprava. Obnovit zničenou stavbu do původní podoby se bohužel tehdy již nepodařilo. Odbourána byla zinní modlitebna i rozpadající se přístavek se schodištěm na ženskou galerii. Hebrejské nápisy v hlavní síni byly překryty novou výmalbou, byl odstraněn barokní svatostánek zvaný aron-ha-kodeš, jedinečné dílo rakouského sochaře Ignáce Lengelachera.

Hlavním cílem projektu *10 hvězd* bylo navrátit synagoze podobu odpovídající barokní přestavbě z let 1719–1723. Nová zinní modlitebna byla postavena dle původního půdorysu, stejně tak se do původních míst vrátilo schodiště na ženskou galerii, snížila se úroveň podlahy, zcela se zrestaurovala štuková výzdoba včetně kartuší s hebrejskými nápisy. Dle dochovaných fotografií a obrazů byl postaven nový aron-ha-kodeš, jehož autorem je restaurátor MgA. Josef Červinka. Zrestaurovaný interiér je dílem MgA. Jany Waisserové a Kateřiny Krhánkové, DiS.

Synagoga bude v rámci dohody o spolupráci mezi Židovskou obcí Brno a Regionálním muzeem v Mikulově i nadále sloužit výstavním účelům a dalším kulturním akcím v režii muzea. Kromě toho je součástí souboru deseti lokalit v naší republice, v nichž v rámci zmíněného projektu *10 hvězd* vznikla oblastní kulturně-vzdělávací centra židovské kultury a byly v nich instalovány tematické expozice. Kromě Mikulova se jedná o Ústěk, Jičín, Brandýs nad Labem, Plzeň, Březnici, Novou Cerekev, Polnou, Boskovice a Krnov.

Na někdejší ženské galerii se nachází nová muzejní expozice, věnovaná Rabi Löwovi a židovské vzdělanosti na Moravě (foto Dana Massowová)

Jednotlivé expozice jsou provázány po obsahové stránce a také jednotným systémem vzájemné propagace. Pro Mikulov, více jak třísetleté sídlo moravského zemského rabína, připadlo téma expozice *Rabi Löw a židovská vzdělanost na Moravě*. Autory libreta a scénáře jsou Ing. arch. Jaroslav Klenovský a Mgr. Daniel Polakovič.

Zásadním exponátem mikulovské části projektu je v podstatě ovšem sama Horní synagoga, jejíž interiér byl po současné rekonstrukci uveden do stavu před rokem 1938. V přísáří

Modlitební šál, modlitební řemínky a kipa patřily Adolfu Abrahamovi Hellmanovi, poslednímu kantorovi působícímu v Horní synagoze v Mikulově. Předměty do muzea daroval jeho vnuk žijící dnes v Izraeli (foto Dana Massowová)

jsou pro návštěvníky připraveny čtyři panely věnované historii a památkám židovské obce v Mikulově. Někdejší zimní modlitebna slouží nyní jako prostor pro sezonní výstavy.

Na ženské galerii v patře synagogy je umístěno těžiště výstavního projektu – muzejní expozice věnovaná osobě rabína Jehudy Löwa ben Becalel, jeho životu a dílu, a židovské vzdělanosti na Moravě. Informace jsou předkládány v kontextech tehdejší společnosti a historie moravských židovských obcí a města Mikulova. To bylo minimálně od poloviny 17. do poloviny 19. století náboženským, politickým a kulturním centrem všech moravských Židů – zdejší židovská obec byla bezkonkurenčně nejrozsáhlejší a nejpočetnější na Moravě. Rabbi Jehuda Löw ben Becalel (asi 1525–1609) dle tradice prožil dvacet let v Mikulově jako moravský zemský rabín. Kromě rabího životopisných dat zde najdeme i ukázky z jeho literárních děl. Expozice přibližuje také dějinné souvislosti – představuje učence, kteří rabího ovlivnili, zamýšlí se nad významem jeho díla a seznamuje s jeho následovníky, přibližuje postavení židovského obyvatelstva na Moravě v 16. století i renesanční prostředí Mikulova a zdejší židovské obce.

V druhé části expozice jsou zmíněni židovští vzdělanci Moravy duchovního i světského proudu – od středověku po 20. století: Israel ben zvaný Bruna, Menachem Mendel Krochmal, Šmuel Šmelke Horovic, Mordechaj Benet, Samuel ha-Levi Kolin, Baruch Placzek, Sigmund Freud, Berthold Bretholz, Hieronymus Lorm, Hugo Gold, Heinrich Flesch, Isidor Singer, David Kaufmann, Edmund Husserl, Max Fleischer, Georg Placzek, Alfred Bader, Otto Eisler, Erich Kulka, Theodor Gomperz, David Gutmann, Joseph von Sonnenfels, Alois Jeiteles, Guido Adler, Leo Eitinger, David Feuchtwang, Samuel Oppenheim, Nehemias Brüll, František Graus, Hanuš Cvi Weigl.

Expozici tvoří panely, na nichž jsou umístěny dokumenty, mapky, fotografie a doprovodné texty, v prostorových vitrínách jsou k vidění trojrozměrné předměty ze sbírek regionálního muzea, odkazující na židovskou historii Mikulova.

Udržitelnost projektu *10 hvězd* předpokládá každoroční konání výstav, koncertů, workshopů, přednášek a projekcí v daných deseti objektech, které se kromě toho, že jsou významnými památkami a nositelkami židovské historie, mají stát též kulturním a vzdělávacím centrem, místem trvalého setkávání zájemců o židovskou kulturu, mají seznamovat veřejnost s židovskými tradicemi a zvyky a připomínat historii židovských obyvatel v českých zemích.

Autoři první výstavy v synagoze Cejp – Jaroš – Cejp: Sochy – modely – obrazy: Ludvík Cejp, Tomáš Cejp s rodinou a Libor Jaroš s manželkou (foto Dana Massowová)

Z vernisáže výstavy *Cejp – Jaroš – Cejp*
(foto Milan Karásek)

První výstavou tohoto projektu v mikulovské synagoze byla výstava bratrů Tomáše Cejpa, akademického malíře, Ludvíka Cejpa, umělce a designéra, a malíře Libora Jaroše: *Cejp – Jaroš – Cejp: Sochy – modely – obrazy*. Obrazy Tomáše Cejpa zpracovávaly biblickou tematiku, prostorové obrazy Libora Jaroše překvapovaly netradičními materiály a Ludvík Cejp představil svérázné dřevěné mobilní a chronologické přístroje. Synagogu při vernisáži výstavy rozezněly hebrejské písně v podání židovského zpěváka Benjamina Zigmunda s hudebním doprovodem mikulovských umělců Jiřího Vrbky a Aleše Čecha a slova z knihy starých židovských mudrosloví v přednesu Dr. Bohuslava Plucara, dlouholetého spoluautora programů v synagoze. Výstava zde byla k vidění od 18. července do 14. září.

Druhá a poslední výstava v roce 2014 v synagoze nesla název *Hledání světla* a představila dílo brněnského fotografa Libora Teplého. Autor prostřednictvím své volné fotografické tvorby hledá to podstatné, co mu pomáhá orientovat se ve světě, a otázku hledání světla vnímá dle svých slov jako základní lidskou touhu. Dlouho pátral po prostředí, kde by tato touha mohla být nejzřetelněji vyjádřená, a nakonec je objevil ve starém vězení – v celách

V prvním říjnovém týdnu 2014 probíhaly v synagoze workshopy pro školní skupiny. Celkem se jich účastnilo 69 žáků ze tří základních škol. Dílny byly zaměřené na židovskou historii, kulturu a období holocaustu (foto Dana Massowová)

bývalého brněnského vězení na Cejlu. Část ze svého cyklu v černobílých fotografiích připravil autor pro mikulovskou synagogu. Součástí programu vernisáže byl koncert Kühnova dětského sboru, který v Mikulově vystoupil poprvé.

Poslední zářijový víkend patřil tradičně Dnům židovské kultury, které pořádá Spolek přátel židovské kultury v Mikulově ve spolupráci s regionálním muzeem, Galeríí Efram a městem Mikulovem. Letošní ročník se zaměřil také na školní skupiny, proto byl program slavností prodloužen o jeden den.

V pátek dopoledne v městském kinosále odehrál pražský dětský divadelní soubor Feigele pod vedením herečky Vidy Neuwirthové pro mikulovské základní školy divadelní představení *Ester*. Žáci se seznámili s významnou částí židovské historie a kromě toho ochutnali jedno z tradičních jídel, tzv. Hamanovy uši. Stejně představení bylo určeno v podvečer i veřejnosti. Po inscenaci následovala ochutnávka židovské kuchyně, kterou provázela beseda s Vidou Neuwirthovou, vyprávějící o osudech své rodiny, jež v době holocaustu prošla Terezínem.

Mikulov a memento – James
Adrian Adams Teltscher,
potomek významné mikulovské
židovské rodiny v synagoze
s holandskou duchovní
dr. Rijksenovou
(foto Dana Massowová)

V sobotu se program přesunul do Galerie Efram, kde se nejprve konal koncert skupiny Natalika, a poté měli návštěvníci možnost vyzkoušet si židovské tance s uměleckým souborem *Pražská jidiš kapela*. Další den zde vystoupila PhDr. Terezie Dubinová, PhD., s přednáškou s názvem *Kořeny ženské spirituality*. Autorka řady duchovních knih o úloze žen v judaismu se zaměřila na jednotlivé biblické ženy a chápání jejich rolí v židovské tradici.

Neděle patřila též nově otevřené synagoze, kde se po celý den konaly komentované prohlídky s historičkou muzea Mgr. Danou Massowovou, a v hlavní síni zazněl též koncert skupiny *Tatelošm*, jenž v duchu world jewish music obohatil nedělní dopoledne.

Pondělní program byl určen studentům mikulovského gymnázia, pro které se promítal nový dokumentární snímek *Arnošt Lustig – devět životů*. Příběh známého literáta, jenž v době holokaustu prošel vyhazovacími tábory, doplnila krátká beseda s režisérem snímku Ivo Pavelkem, který přijel do Mikulova osobně prezentovat své dílo.

Říjen pokračoval ve znamení školních workshopů, jež na jaře a na podzim nabízí regionální muzeum ve spolupráci s brněnskou pobočkou Oddělení pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea v Praze místním středním a základním školám. Letos mohli učitelé vybírat ze tří programů: *Hanin kufřík*, zaměřený na holokaust, *Badatel*, při kterém se žáci seznamují s židovskými tradicemi a zvyky, a *Hebrejská abeceda*, seznamující se základy hebrejštiny a také s původem Tóry a celé Bible.

Poslední říjnový den se konala poslední komentovaná prohlídka synagogy, a poté následovala krátká přednáška lektorky Židovského muzea v Praze Mgr. Táni Klementové, která návštěvníkům přiblížila základy hebrejské abecedy a vysvětlila význam některých nápisů v kartuších v hlavní síni mikulovské synagogy. Na přání účastníků byla 12. prosince uspořádána další přednáška s tímto tématem, a zájemci se tak dozvěděli již vše o nápisích, které byly v rámci rekonstrukce synagogy obnoveny.

K obnově synagogy a k jejímu znovuootevření lze závěrem říci, že je to velká událost jak pro židovskou kulturu a její prezentaci, tak pro samotný Mikulov. Citujme alespoň krátce z návštěvní knihy – Jean-Michel z Paříže: *Nic tak krásně odlišného jsem ještě nespatřil*, Camilla Lee a Louisa Diter z USA: *Děkujeme Vám za možnost mít to privilegium zde být*. Programy a výstavy v synagoze v dalších letech budou jistě důstojným doplněním genia loci tohoto místa, které bude přivádět další a další návštěvníky.

Za zmínku do příspěvku o prezentaci židovské kultury v Mikulově stojí jistě i informace, že v létě město navštívili dva potomci příslušníků významných mikulovských židovských rodin. První přijel pan James Adrian Adams Teltscher, žijící ve Spojených státech. Poskytl historikům muzea četné cenné poznatky z dějin jedné z nejrozvětvenějších a nejvýznamnějších rodin v Mikulově. Další významnou návštěvou byl pan

Druhá výstava roku 2014 v synagoze nesla název Hledání světla a představila dílo brněnského fotografa Libora Teplého. Součástí programu vernisáže byl koncert Kühnova dětského pěveckého sboru (foto Dana Massowová)

Hellman z Izraele, který daroval muzeu předměty z rodinné sbírky a archivu – modlitební šál (talit), modlitební řemínky (tefilin) a mužskou pokrývku hlavy (kipu), patřící poslednímu kantorovi Horní synagogy v Mikulově Adolfu Abrahamovi Hellmanovi. Dárce, jenž je zároveň vnukem bývalého vlastníka těchto předmětů, přenechal k dispozici také paměti svého otce Mordechaje Hellmana. Ty jsou důležitým pramenem při mapování životních osudů jednotlivých židovských mikulovských rodin. Trojrozměrné předměty se staly trvalou součástí expozice v synagoze. V neposlední řadě muzeum získalo také cenné kontakty, které v budoucnu nabízejí možnosti dalšího poznání dosud neznámé části historie zdejšího regionu.

Jiří Sekereš – Kateřina Pokorná

Konzervace sbírkových předmětů na konzervátorském pracovišti v roce 2014

Konzervace předmětů pro výstavu v hrobce – jaro 2014

Kříž s Kristem závěsný menší, dřevěný (inv. č. O 27)

Popis: Rozměry – delší břevno – 178,5 × 10,5 × 3,5 cm; kratší břevno – 97 × 10,5 × 3,5 cm; výška Kristova těla 110 cm. Předmět pochází z poloviny 19. století. Kříž i plastika Krista jsou dřevěné. Kristus má široce rozevřené paže. Korpus je opatřen křídovým podkladem a kolorován, na těle jsou červenou barvou vyznačena místa ran – pod trnovou korunou, na rukou a na kolenou. Bederní rouška je bílá, se zlatými linkami u okraje. Nahoře na svislém břevně je umístěna dřevěná tabulka v podobě krátkého vlajčího praporku s nápisem INRI.

Stav před konzervací: Celý kříž i plastika jsou velmi špinavé od prachu a malířských hlinek, na kříži jsou některá místa vybledlá, na těle Krista jsou povrchové oděrky.

Konzervační zásah: Předčištění nasucho štětki a namokro roztokem Syntaponu v destilované vodě (tampony). Postupně čištěno mýdlovou emulzí, destilovanou vodou a lihem. Bylo obtížné se dostat do úzkých šterbin mezi tělem Krista a křížem. Vybledlé části kříže byly dobarveny mořidlem, oděrky na těle Krista byly retušovány olejovými barvami. Závěrečná konzervace voskem.

Kříž s Kristem závěsný větší, dřevěný (inv. č. O 28)

Popis: Rozměry – delší břevno – 240 × 15,5 × 4 cm; kratší břevno – 127 × 15,5 × 4 cm; výška Kristova těla 145 cm. Předmět pochází z konce 18. století. Svalnatý korpus, poloha Kristových paží na kříži ve tvaru písmene V, bederní rouška odhaluje levý bok, velká rána pod pravým žebrem. Kříž i plastika Krista jsou dřevěné, polychromované.

Stav před konzervací: Celý kříž i plastika jsou velmi špinavé od prachu a pocákané barvou, která je plastická. Polychromie samotná je krakelovaná a místy odloupaná.

Konzervační zásah: Čistilo se nejprve nasucho štětki a kartáčky, poté destilovanou vodou se Syntaponem. Teprve při tomto čištění bylo zjištěno, že barva je částečně pod nátěrem napodobujícím léta ve dřevě. Pokusy o odstranění barvy různými ředidly (líh, benzín, toluen, terpentýn a Leupirex na praní štětců) nebyly úspěšné, bylo tedy nutno odstranit cákance mechanicky. Vrstvu barvy, která byla na povrchu, se podařilo zčásti odškrábat, ale větší množství barvy je pod nátěrem a prorůstá k povrchu.

Tělo Krista bylo možné čistit jen velmi opatrně, popraskaný štuk byl místy odloupaný a špína se zatírala do prasklin. Nejlepší výsledek mělo čištění řídkou klišovou vodou. Někde byly velké praskliny a díry, které bylo nutno vyplnit tmelem z plavené křídý, dřevěných pilin a lepidla Herkules. Odlupující se křídový podklad byl postupně fixován klišovou vodou. Tam, kde podklad chyběl, byl doplněn směsí plavené křídý s klišovou vodou v několika tenkých vrstvách podle potřeby. Doplněný křídový podklad byl opět napouštěn řídkou klišovou vodou. Po vyschnutí byla poškozená místa retušována olejovými barvami a celá plastika byla převoskována za účelem zmatnění lesku, který na povrchu klišová voda zanechává.

Víko rakve Raimunda Dietrichsteina (inv. č. 24)

Popis: Datováno 1682. Tři oddělená prkna z lehkého dřeva, tvořící víko dětské rakve. Víko jako celek nese kresbu bílého ozdobného kříže s černou konturou. V místě křížení ramen vycházejí z kříže diagonálně plamínkové paprsky. V takto vzniklém rozšíření jsou uvnitř bílé plochy černě vepsána písmena „IHS“; nad nimi drobný černý křížek, pod nimi malé černé srdíčko.

Stav před konzervací: Jedna z krajních desek je rozlámána na tři kusy, některé zlomky jsou prohnuté a dokonce i vyhnuté do strany. Desky byly již dříve čištěny, nyní je však nutno dřevo i malbu na něm konzervovat.

Konzervační zásah: Nátěr Solakrylem BTX, lepení lepidlem Herkules. Při nátěru Solakrylem došlo k mírnému rozmytí černých kontur, navíc znatelně zeslábla intenzita bílých ploch (snad změnou lomu světla na konzervovaném povrchu). Černá kontura i bílé plochy byly proto oživeny temperovými barvami a na povrchu opět fixovány Solakrylem.

Desky víka rakve Raimunda Dietrichsteina po konzervaci (foto Jíří Sekereš)

Deska z víka rakve Maxmiliána II. Dietrichsteina (inv. č. Mo 54/1)

Popis: Datováno 1655. Rozměr – 105 × 102 cm. Středová deska víka z tvrdého dřeva. Celou délkou prochází kresba kříže, v místě křížení ramen je vepsáno bohoslovné znamení IHS v kruhu vavřínového věnce, pod ním umístěno srdce s monogramem P. Marie. Svislý trám je zakončen lebkou s hnáty u paty kříže, v horním ramenu je kresba tváře mladého muže. Kříž je po stranách lemován kresbou květin, provedenou černou linkou (uhel?).

Stav před konzervací: Deska je rozlomená na dva kusy přibližně v polovině své délky. Je velmi špinavá, místy hodně ztmavlá, se skvrnami plísň. Kresba je již místy velmi slabě vidět nebo je i rozmazaná.

Konzervační zásah: Z rubové strany byla deska čištěna 10% roztokem Lautercidu, lícová strana (kresba) byla při aplikaci přípravku opatrně tupována tamponky. Po vyschnutí byly černé linky opatrně fixovány roztokem Solakrylu ve dvou vrstvách, aby při dalším čištění nedošlo k úplnému smytí již tak dosti poškozené kresby. Následovalo opět čištění 10% roztokem Lautercidu vatovými tyčinkami a tampony. Ztmavlé části desky byly čištěny mýdlem a destilovanou vodou pomocí vatových tamponů. Z rubové strany byla deska konzervována Solakrylem kvůli zpevnění dřeva. Lícová strana byla navoskována bílým voskem (komerční přípravek) v očekávání, že dřevo tolik neztmavne jako po použití Solakrylu a kresba bude lépe vidět. Některé větší prohlubně a okrajové praskliny byly

zatemleny pro větší zpevnění celku desky. Tmelená místa byla retušována temperovými barvami a dle potřeby fixována Paraloidem B72 a voskem.

Svícný dřevěné malované (inv. č. Mo 22/1 a další totožný bez čísla)

Popis: Dva dřevěné svícny s kovovými doplňky, z 19. století. Výška 130,5 cm (bez bodce). Půdorys trojčipé hvězdy, podstavec je v rozích zakončen volutami. Základní černý nátěr nese bílou kresbu (funerální tematika). Svícen je nahoře zakončen třírohou miskou na odkapávání vosku, která má ozdobně zvlněný okraj. Uprostřed misky je ponechán otvor pro svícnový bodec, který tvoří dřevěný váleček a samotný železný bodec, jenž je na válečku připevněný.

Stav před konzervací: Svícny jsou velmi špinavé a pokapané voskem, železné misky jsou zrezivělé. Oba svícny jsou prožrané červotočem. Dřevěné součásti jsou místy rozklížené, menší kousky dřeva chybí (odštípnuté či udrolené), v některých místech jsou větší či menší praskliny, které se rozvírají. Malba je místy odřená. Jeden ze svícnu má odlomené dvě voluty (přiloženy). Pouze jeden ze svícnu je kompletní, u druhého chybí těleso bodce.

Konzervační zásah: Svícny byly očištěny houbičkou s roztokem Syntaponu. Vosk byl oškrábán dřevěnou špachtlí a jeho zbytky umyty benzínem. Proti červotočům a plísním byly svícny natřeny roztokem Lignofixu v destilované vodě. Po vysušení byly lepeny rozklížené části a tmeleny díry, nerovnosti a praskliny. Odlomené voluty byly fixovány svorkami a přilepeny lepidlem Herkules. K tmelení bylo použito připravené směsi jemných dřevěných pilin s Herkulesem a také komerčního tmelu na dřevo. V některých případech muselo být dřevo v okolí poškozeného místa nejprve zpevněno impregnační Solakrylem, teprve pak bylo možné tmelit. Všechna tmelená místa byla na závěr opracována jemným brusným papírem, aby nepůsobila rušivě. Následovaly barevné retuše nejprve temperovými, pak olejovými barvami. Retuše byly převoskovány tmavým voskem. Železné součásti (bodce, miska) byly v pískovací komoře zbaveny rzi a následně opatřeny nátěrem základovou barvou Imestol Anticor Plus a krycí barvou Imestol Grafit.

Svícný dřevěné hnědé soustružené (inv. č. Mo 22/7 a Mo 22/8)

Popis: Dva dřevěné svícny z 19. století. Výška 128,5 cm (bez bodce). Tmavě hnědé svícny skládané z tlustých dřevěných prken spojených k sobě a soustružených do výsledného tvaru (spoje desek procházejí středovou osou, celkem se jedná o čtyři vertikálně spojené desky). Trojčetná symetrie, válcovitý korpus s proměnlivým průměrem, tři zaoblené nohy ze svislých desek. Hnědý povrch je jednolitý, bez zdobení. Železný bodce je zasazen přímo do dřeva, vosk odkapává přímo na miskovitý vrchol svícnu.

Stav před konzervací: Svícen inv. č. Mo 22/8 postrádá dvě polokulovité části cibule (tzn. okrajové desky). Obě poloviny svícnu jsou špatně sesazeny dohromady, takže nelícují. Svícen Mo 22/7 je hodně rozklížený, některé spoje nedrží a rozjíždějí se. Oba svícny jsou velmi špinavé, pokapané voskem, částečně prožrané červotočem.

Konzervační zásah: Svícny byly nejdříve očištěny vlhkou houbičkou namočenou v roztoku Syntaponu v destilované vodě. Následoval nátěr desinfekčním prostředkem Fungisan. Vosk byl ze svícnu oškrábán dřevěnou špachtlí, jeho zbytky byly dále dočištěny benzínem. Proti červotoči byly svícny natřeny roztokem Lignofixu v destilované vodě.

Chybějící dřevěné části svícnu Mo 22/8 musely být vyrobeny truhlářem, který také rozložil a nově slícovale rozklížené desky obou svícnu. Poté již opět v konzervátorské dílně probíhalo tmelení nerovností, prasklin a děr po hřebících a šroubech. Tmel byl připraven z dřevěných pilin, plavené křídly a lepidla Herkules. Po vyzrání tmelu následovalo zarovnání brusným papírem a další tmelení až do úplného vyrovnání povrchu. Doplnované dřevěné části byly tónovány mořidlem a posléze sjednoceny tmavohnědým nátěrem celku. Závěrečná konzervace spočívala v nanesení vosku. Železný bodce byl brusným papírem zbaven rzi, poté konzervován taninem a Paraloidem B 72.

Postříbřené svícny (inv. č. Mo 19/4 a Mo 19/5) – stav před konzervací a po konzervačním zásahu (foto Jiří Sekereš)

Svícny kovové postříbřené

Popis: Celkem devět kusů čtyř typů:

Typ A – Výška 69 cm. Tři kusy – svícny inv. č. Mo 19/4, Mo 19/5 a prac. č. 3. Kompaktní celek. Trojúhelníkový podstavec na knoflíkových nožičkách, volutové ozdoby nesoucí cibulovité tělo, z něhož vychází dřík předělený několika prstenci, který se pod vrcholem rozšiřuje v miskou na vosk. Pod miskou je rovný, kanelovaný úsek, v tomto případě delší.

Typ B – Výška 53 cm. Dva kusy – svícny prac. č. 4 a 5. Kompaktní celek. Trojúhelníkový podstavec na knoflíkových nožičkách, volutové ozdoby nesoucí cibulovité tělo, z něhož vychází dřík předělený několika prstenci, který se pod vrcholem rozšiřuje v miskou na vosk. Pod miskou je rovný, kanelovaný úsek, v tomto případě kratší.

Typ C – Výška 53 cm. Dva kusy – svícny prac. č. 6 a 7. Kompaktní celek. Spodní část tvoří široký kanelovaný válec na drobných ohýbaných nožičkách; z něj vychází několikrát předělený dřík, který se pod vrcholem rozšiřuje v miskou na vosk. Pod miskou je rovný, kanelovaný úsek, v tomto případě delší a uprostřed předělený prstencem.

Typ D – Výška 84 cm. Dva kusy – svícny inv. č. Mo 19/7 a Mo 19/8. Celek je složený z jednotlivých dílů vertikálně na sebe nasazených, které drží pohromadě středová hřídel ze železa s dřevěnými výztuhami, jež jsou ukryty uvnitř skořepin svícnu a na hřídeli drží díky železným matkám na obou jeho koncích. Spodní část svícnu tvoří trojboká celistvá základna zdobená plastickými ornamenty a rozvilinami, která stojí na třech vejčitých nožkách. Na ni navazuje útlé válcovité tělo, několikrát předělené rozebíratelnými baňkami a prstenci, z nichž některé jsou zdobeny přinýtovaným dekorem – andělské hlavičky, lístky rostlin apod. Bodec na svíci je mosazný a sám mechanicky přidržuje zdobenou miskou na vosk. Ta je u inv. č. Mo 19/8 zdobena vysokou ohrádkou s motivem srdcí, u Mo 19/7 je ohrádka nízká, jednodušší.

Ke svícům byly volně přiloženy také čtyři větší zdobné misky na vosk, které pasují jako rozšíření na kterýkoli ze svíců skupin A, B a C.

Stav před konzervací: Svícny jsou špinavé, pokapané voskem a velmi silně zoxidované. Pod vrstvou povrchových oxidů je stříbření často poškozené. Na okrajových částech je

Konzervace
rozebíratelného
postříbřeného svícnu
(inv. č. Mo 19/8)
(foto Kateřina Pokorná)

stříbro ohlazené až na podkladový kov, u některých zvláště zoxidovaných svícnu dochází i k loupání šupinek z neexponovaných ploch. Místa, která jsou ošoupána až na podklad, jsou také často mechanicky zdeformována – ozdobná zakončení volut jsou prakticky ve všech případech ohnutá nebo zamáčknutá, v extrémním případě chybí zcela. Jednomu ze svícnu ze skupiny B chybí nožička. Na spodní části trojúhelníkových podstavců svícnu skupin A, B a C proniká na povrch železná rez. Svícen inv. č. Mo 19/7 je na povrchu ušpiněn malbou či kousky malty.

Konzervační zásah: Svícny byly nejdříve zbaveny prachu, odmaštěny toluenem, vosk byl odškrábán dřevěnou špachtlí a jeho zbytky umyty benzínem. Protože oxidační vrstva byla příliš silná, byly svícny nejprve čištěny Rochellovou solí (delší působení pomocí vatových obkladů), potom leštěny Sitolem a ponechány bez další konzervace, protože povrch bylo možno prohlásit za uspokojivý a stabilní. Spodek základny byl vždy lehce obroušen od rzi a konzervován nátěrem taninu. Toto platí pro svícny skupin A, B a C, z nichž byly k datu sepsání zprávy dokončeny čtyři kusy ze sedmi.

Svícny skupiny D byly na konzervaci náročnější. Bohatě zdobený, členitý povrch a spoje nasedajících součástí měly za následek problematické odstraňování jak nečistot, tak zbytků samotného čisticího. Dobře se osvědčil zubní kartáček promývaný destilovanou vodou, ani tak však nebylo čištění dokonalé. Oschlý povrch bylo třeba ještě dočistit kartáčováním nasucho a leštěním vatou Auron. Při čištění bylo odhaleno různorodé poškození stříbřeného povrchu, který je odřený a podkorodovaný. Vnitřní strana svícnu nebyla záměrně čištěna, ale v místech, kam se dostal dovnitř Sitol a předtím Rochellova sůl, bylo třeba vnitřní povrch umýt. Snaha o následnou pasivaci benzotriazolem byla problematická. Po nátěru benzotriazolem se převážně na celé ploše objevila zelená oxidační měděnka. Po dalších nátěrech benzotriazolem se sice částečně podařilo oxidační povlak setřít, ne však úplně a na všech místech. Výsledkem četného natírání benzotriazolem byl šedozelelý povrch, který se dá považovat za stabilní.

Konzervace misky na vosk vyžadovala jiný přístup. Poškozené postříbření bylo někým v pozdější době nahrazeno zelenou barvou, která již je také odřená. Nyní byla miska opískována v pískovací kabině a natřena základovou barvou Imestol Anticor Plus. Po vyžrání barvy byla miska nastříkána stříbrným sprejem na kovy. Protože výsledek neodpovídal svým leskem barvě svícnu, byla miska patinována černou barvou. Před sestavením zkonzervovaného svícnu dohromady bylo potřeba ještě slepit některé polámané kousky zdobení. Lepení bylo provedeno epoxidem na kovy. Závěrečná konzervace všech dílů byla provedena Paraloidem B 72.

U svícnu inv. č. Mo 19/7 bylo nutno před čištěním oškrábat kousky malty a malby, zejména ve spodní části. Některé díly byly přirezavělé ke středové tyčce, takže bylo potřeba uvolnit rezavé krusty brzdovou kapalinou. Také jisticí matky nahoře a dole byly přirezavělé. Zbytek zásahu probíhal jako u předchozího svícnu.

Křeslo ze zpovědnice (inv. č. Mo 18)

Popis: Rozměry – výška 152 cm, šířka 68 cm. Předmět datován do 18.–19. století. Celodřevěné křeslo se širokým rovným sedátkem a vysokým plným opěradlem zdobeným jednoduchým vlysem. Područky jsou masivní, prohnutě vyřezávané s náznakem voluty, spojené s přední nohou vpředu i opěradlem vzadu. Nohy jsou na každé straně spojeny trnoží. Dřevo je pravděpodobně dubové, tmavě zbarvené. Na zadní části křesla jsou šrouby připevněna čtyři železná kování s háčky. Háček je také na zadní straně pravé přední nohy.

Stav před konzervací: Křeslo je mírně zašpiněné, ale nepoškozené. Dřevo na vodorovných plochách je vybledlé, v horní části opěradla je patrná činnost červotoče, dřevo je však ještě v dobrém stavu. Háčky a kování jsou na povrchu rezavé.

Konzervační zásah: Křeslo bylo umyto destilovanou vodou s přidávkou detergentu. Následoval nátěr přípravkem Lignofix k inhibici činnosti dřevokazného hmyzu. Po vyschnutí bylo vybledlé dřevo dotónováno lihovým mořidlem tak, aby barva odpovídala zachovalější částem křesla. Poté byl celek natřen řídkým voskem Revax v benzínu

a rozleštěn. Kování s háčky byla natřena základní barvou Imestol Anticor Plus a krycí barvou Imestol Grafit a připevněna zpět na křeslo.

Zástěna ze zповědnice (inv. č. Mo 21)

Popis: Rozměry – výška 156 cm, šířka 59 cm. Předmět datován do 19. století. Celodřevěná zповědní zástěna s klekátkem na jedné straně a opěrkou lokte na straně druhé. Průhled zajišťuje okno v úrovni tváře sedícího, které je přehrazeno vcelku jemným, kosým dřevěným mřížováním. Ze strany zповědníka jsou v zástěně přišroubovány dva kroužky – jeden nad úroveň loketní opěrky (směrem do strany) a druhý cca 30 cm nad zemí (směrem ke zповědníkovi). Pravděpodobně sloužily k propojení nábytkové sestavy, viz háčky na zadní straně zповědníkovy křesla.

Stav před konzervací: Dřevo u paty klekátky je značně poškozené, rozpadá se. Jedna z bočnic klekátky v důsledku toho upadla (je přiložena). Povrch je nestejně poškozený, vybledlý a poškrábaný.

Konzervační zásah: Zborcené části dřeva klekátky byly v truhlářské dílně odstraněny a doplněny tak, aby byla základna stabilní. Zevnitř klekátky byly přišroubovány rohové hranoly, které zajišťují konstrukční pevnost. Odpadlá deska byla připevněna. Při doplňování nového dřeva bylo rozhodnuto, že se celý povrch zповědní zástěny mírně zbrousí, aby bylo možné dosáhnout barevné jednoty celku. Zásah v konzervačních dílnách pak spočíval v nátěru Lignofixem proti škůdcům a v jednotném namoření povrchu dřeva. Při moření se podařilo dosáhnout barvy, která dobře odpovídá jak původnímu tónu, tak i zbarvení zповědního křesla. Konečnou úpravu představoval opět voskový nátěr a rozleštění.

Konzervace některých dalších sbírkových předmětů

Sádrové tablo Reálného gymnasia v Hodoníně z roku 1949

Popis: Plasticky vyvedené tablo ze sádry. Autorem tabla je akademický sochař a malíř Martin Polák. Byly zhotoveny dva odlišky, jeden visí na chodbě hodonínského gymnázia.

Jednotlivé hlavy žáků a vyučujících jsou vymodelovány reliéfně. Sádra je na povrchu kolorována do žlutookrové barvy. Rozměry: 90 × 71 × 2–2,8 cm. Z rubové strany je tablo v místech vyššího reliéfu vybrané, aby deska nebyla příliš těžká.

Stav před konzervací: Tablo je zaprášené, místy má otlučené kraje a drobné oděrky, na třech místech je reliéf poškozen více. Celá deska je prasklá – velká prasklina se táhne úhlopříčně, od ní se rozbíhají další praskliny. Menší praskliny jsou v místech poškození.

Konzervační zásah: Čištění nasucho štětcem s pomocí vysavače – odpadly některé kousky, které již byly prasklé. Ty byly přilepeny Herkulesem. Čištění destilovanou vodou a vatovými tampony. Místa, která bude později nutno doplnit novou sádrou, byla čištěna mýdlovou vodou, aby byla odstraněna špína a mastnota. Následovalo vyplňování prohlubní v poškozených místech speciální modelářskou sádrou. Tato místa byla nejdříve namočena, aby nedocházelo k praskání a odlupování doplněné sádry. U jednoho z portrétů bylo třeba domodelovat část uraženého reliéfu (límeč oděvu). Další větší kus s okrajem chyběl v místě zobrazení hodonínských věží, i ten byl doplněn. Protože speciální modelářská sádra se špatně opracovává, je příliš tvrdá, bylo nutné použít normální modelářskou sádru. I při jejím použití však docházelo při opracování k poškození a většímu úbytku původní sádry, již značně zvětralé. Retušování doplněných prvků tak bylo velmi pracné a postupovalo dosti pomalu. Při práci bylo užito pouze jemného smírkového papíru a žiletky.

Při nezbytné manipulaci s tablem praskla znovu deska v již dosádrované spáře, vedoucí diagonálně přes celé tablo, v místě reliéfního nápisu R. G. GYMNASIUM HODONÍN. Vyvstala otázka, jak zajistit tablo při další manipulaci s ním: z rubové strany byla prasklina kónicky vyříznuta a do ní byla štětcem vpravována voda s malým přídavkem Herkulesu. Poté bylo celé okolí praskliny namočeno a do praskliny byla vpravena nová sádra. Pak

Zrestaurované sádrové tablo Reálného gymnasia v Hodoníně (1949), autor ak. sochař a malíř Martin Polák (foto Kateřina Pokorná)

byla prasklina překryta sádrovými obvazy a na ně byla nanášena ještě další vrstva sádry, aby se zadní strana zpevnila a nedocházelo k praskání a posunu jednotlivých částí kolem praskliny. Po vysušení následovalo retušování doplněných prasklin z lícové strany.

Dne 12. 8. 2014 navštívil konzervátorské dílny pan Ing. Jan Stöhr, CSc., který toto tablo muzeu věnoval, a poskytl k němu zajímavé informace. Sám je jedním ze studentů zde zpodobněných. Tablo vzniklo na popud profesora Martina Poláka, který učil na hodonínském reálném gymnáziu výtvarnou výchovu. Akademický sochař a malíř Martin Polák (1891–1964) byl žákem J. V. Myslbeka a J. Štursy, podílel se například na realizaci sochy sv. Václava v Praze. Jako pedagog působil na hodonínském reálce v první polovině dvacátých let 20. století. Původní gymnaziální třída, z níž je část studentů na tablu zachycená, čítala 30 žáků, avšak v roce 1945 se podle nového školského zákona rozdělila na třídu matematickou a latinskou. Proto bylo v době maturity v roce 1949 ve třídě pouze třináct žáků. Vztah mezi profesory a studenty byl velmi dobrý a to byl důvod, proč profesor Polák sám nabídl žákům, že jim udělá tablo. Na něm jsou kromě ředitele školy zpodobněni dva třídní profesori, kteří se v této třídě vystřídali, Gustav Sklenář a po něm František Janovský.

Plastika z dietrichsteinských sbírek

Popis: Drobná keramika z afrického kontinentu (?), znázorňující postavu s široce otevřenými ústy. Figurka je 32 cm vysoká, dutá a její obvod má v nejšířším místě 38 cm. Barva je v různých odstínech hnědé, matná, na zádech plastiky jsou černé fleky (vlivem výpalu?). Protože má figurka ulomené nohy, je možné popsat strukturu střepeu – na povrchu střepeu pod hnědou barvou je 1–2 mm silná okrová vrstva, vnitřek střepeu je šedý, směrem do vnitřní dutiny figurky se nachází černá sklovitá vrstvička, na povrchu matná.

Stav před konzervací: Obě nohy figurky jsou v místě kotníků ulomené, jedna chybí.

Konzervační zásah: Čištění plastiky vatovým tamponem navlhčeným v destilované vodě, lepení nohy lepidlem Herkules. Místo slepení retušováno plavenou křídou s lepidlem Herkules, barveno temperovou barvou.

Zrestaurovaná keramická figurka z dietrichsteinských sbírek (foto Kateřina Pokorná)

Železné kleště – forma na obřadní oplatky (hostie)

Popis: Železné kleště s funkcí formy na odlévání oplatků, pravděpodobně větších obřadních hostií. Celková délka 65 cm, velikost plotny formy cca 13,5 × 14,5 cm. Dlouhá ramena kleští jsou mírně prohnutá, na konci jednoho z nich je cca 1 cm velké oko pro zavěšení (konec druhého ramene je špičatý, což může být původní tvar, nebo také odkorodovaná část).

Stav před konzervací: V nálezovém stavu byly kleště zavřené (a korozi zaseknuté). Jádro předmětu bylo dobře zachovalé, povrch byl ovšem silně zkorodovaný,

Postup konzervačních prací u formy na výrobu hostíí (foto Jiří Sekereš)

nerovnoměrně se lámal a odlupoval v šupinách a plátech. Není jisté, zda měl předmět nějakou původní povrchovou úpravu, odlupování rzi ve výrazných vrstvách by tomu snad napovídalo. V zachovalém oku na konci jednoho ramene byl zjištěn příkorodovaný zbytek drobného železného předmětu, snad háčku.

Konzervační zásah: Po mechanickém očištění v pískovací komoře se podařilo kleště opatrně rozevřít. Odhalily se tak částečně zachovalé pečící plotny s nápisy a jednoduchým zdobením na obou vnitřních stranách. Kleště byly po dobu čtyř měsíců desalinovány v destilované vodě. Po vysušení následoval několikanásobný nátěr taninem, opětovné vysušení a konzervace Paraloidem B72 a voskem Revax. Drobný úlomek z oka ramene byl konzervován totožně a je k formě přiložen..

Soubor římských mincí

Popis: Mince ze slitin mědi, celkem 25 kusů.

Stav před konzervací: Většina mincí nese stopy amatérského čištění, pravděpodobně kyselinou citrónovou nebo octovou a mechanickými prostředky (některé mince jsou vyleštěny až do kovového lesku s vyhlazeným reliéfem). Na většině mincí je patrná aktivní koroze azurové barvy.

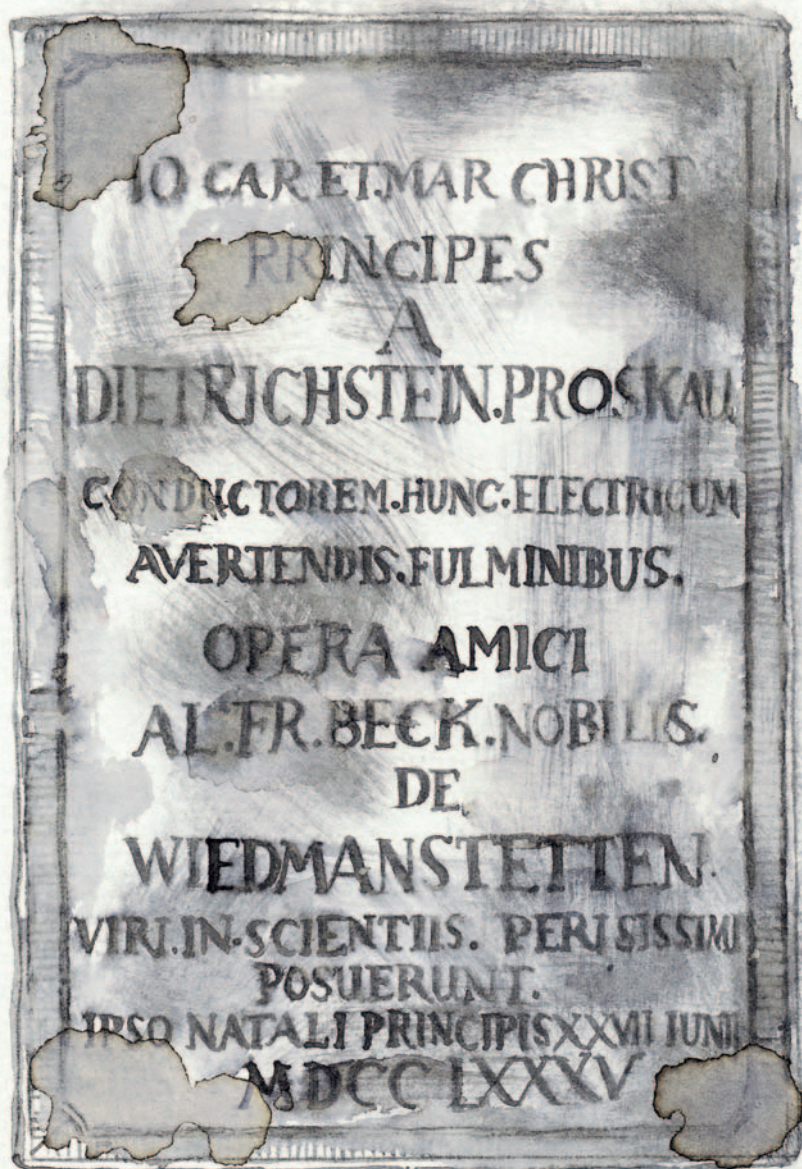
Konzervační zásah: Mince byly nejprve odmočeny v destilované vodě. Několik kusů zde začalo okamžitě aktivně reagovat – uvolňovala se bílá a modrozelená sloučenina, vytvářející ve vodě a na povrchu mincí sraženinu.

Všechny mince byly postupně čištěny Rochellovou solí a následně ponechány desalinovat v destilované vodě. Desalinace trvala u jednotlivých kusů různě dlouho (týdny až měsíce).

Po desalinaci byly mince vysušeny v sušárně, pasivovány 3% roztokem benzotriazolu v ethanolu a konzervovány řídkým roztokem Paraloidu B72 v toluenu.

Filip Brichta

Historický hromosvod na zámku v Mikulově

Tabulka z roku 1785 informující o instalaci hromosvodu na mikulovském zámku (kresba Tereza Pirščová Brichtová)

Ve sbírkách Regionálního muzea v Mikulově je pod inventárním číslem 2490 evidována mosazná, v ohni zlacená tabulka o velikosti 17 × 11 cm. Vyleštěná plocha s nápisem provedeným kapitálkami oznamuje, že Johann Carl a Maria Christine, knížata Dietrichstein-Proskau, dali vodič elektřiny stahující blesky, dílo přítele Aloise Františka Becka z Wiedmanstetenu, muže znalého věd, (instalovat) 27. června 1785. (IO. CAR. ET MAR. CHRIST. / PRINCIPES/ A. DIETRICHSTEIN.PROSKAU / CONDUCTOREM. HUNC. ELECTRICUM / AVEP. TENDIS . FULMINIUS. / OPERA AMICI / AL. FR. BECK. NOBILIS. / DE / WIEDMANNSTETTEN. / VIRI IN SCIENTIIS. PERITISSIM. / POSUERUNT / IPSO. NATALI PRINCIPIS XXVII. IUNII / M.D.CC.LXXXV)

V evidenci sbírek mikulovského muzea se dochoval záznam dr. Jüttnera o tom, že tabulka byla v říjnu 1948 sejmuta ze zámeckého hromosvodu – bez zmínky, na kterém místě byla nalezena. Snad v požářišti, které zůstalo po požáru prstence zámeckých budov kolem jižního nádvoří v dubnu 1945, nebo snad na jedné z věží, které ohni unikly? V úvahu připadá západní třičtvrtěkruhová věž zvaná Udírenská. Dodnes si na původních krovech z konce 17. století zachovala starou krytinu. Na západním oblouku zdíva se dochovala řada skob, které mohly přidržovat svod k uzemnění, na střeše linie skob pokračuje k hrotu zhotovenému z umně kovářsky vinutých propletenců. Lze se však domnívat, že podobné zařízení bylo umístěno i na ostatních střeších.

Jeví se nám, že tabulka dosvědčuje mikulovskému zámku jedno z nejstarších užití hromosvodu v monarchii. Prokop Diviš, poté co postavil v roce 1754 svůj první hromosvod ve vlastní zahradě, nezávisle na řešení Benjamina Franklina, se snažil o zveřejnění svého vynálezu i u dvora Marie Terezie, avšak jeho nabídky na využití bleskosvodu vyšly naprázdno. V soudobém tisku se o bleskosvodu psalo jako o vynálezu, který s jistotou přivede blesk až do vašeho pokoje. Musíme si uvědomit, že jde o období těsně před hlavními objevy na poli elektromagnetismu. Luigi Galvani publikoval své pokusy s bioelektřinou v roce 1791 a Alessandro Volta objevil svůj galvanický článek, první použitelný zdroj stálého elektrického proudu, v roce 1800, čímž otevřel dveře pozdějším objevům André-Marie Ampèra, George Ohma, Hanse Christiana Oersteda či Michaela Faradaye.

Elektřině byly tehdy připisovány především léčivé účinky. Tento názor našel oporu v Galvaniho pokusech se „zvířecí elektřinou“ a veřejně konaných demonstracích působení elektřiny na mrtvolý popravených zločinců, které prováděl Galvaniho synovec Giovanni Aldini v Londýně v roce 1803. Ještě například v románu *Frankenstein* Marie Shelley z roku 1818 doktor Frankenstein oživuje své monstrum elektrickou jiskrou.

Při zběžném hledání informací o pokusech s hromosvodů a jejich prvních instalacích jsme zjistili, že pod dohledem benediktina Dominika Becka (možná příbuzného konstruktéra mikulovského hromosvodu) byly instalovány hromosvodů na zámcích Mirabell v Salzburgu v roce 1778 a 1786 v Edmundsburgu. Najdete-li si na vídeňských webových stránkách heslo *Narrenturm* – starý vídeňský blázinec postavený v roce 1784 – nabízí se zde informace o dochovaném uzemnění hromosvodu, inzerované jako nejstarší zbytky hromosvodu ve světě. Uvádí se zde ovšem, že není zcela jasné, zda byl užíván jako *Blitzfänger* – k jímání blesků a léčení nemocných touto elektřinou, či jako bleskosvod – *Blitzableiter*.

Tabulka s informací o průkopnickém počínu manželů Marie Kristýny a Jana Karla, knížat Dietrichsteinů, nijak nepřekvapuje. Jan Karel, svobodný zednář, po léta podporující vědce (a pod vlivem Ignáce Borna, se kterým se setkával v zednářské lóži, především přírodovědce), možná instalací dosud nedoceneného vynálezu hodlal vyzkoušet jeho funkčnost. A žena knížete, Marie Kristýna, byla ve společnosti známa svým zájmem o vědu. Nedávno byla v Mikulově identifikována její sbírka minerálů, kterou pravděpodobně katalogizovala právě za pomoci Ignáce Borna, muže, jenž katalogizoval sbírku arcivévodkyně Marie Anny, dcery Marie Terezie.¹ V historických sbírkách muzea v Mikulově jsou

¹ BOHATÝ, Martin – BRICHTOVÁ, Dobromila: Historická mineralogická a paleontologická sbírka Marie Kristýny kněžny Dietrichsteinové v Regionálním muzeu v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 69–108.

Kovový hrot na špičce Udírenské věže – snad první hromosvod na Moravě (foto Filip Brichta)

uchovávané křivule z vybavení její laboratoře – *alchymie*. Kněžnin neutuchající zájem o vše nové dokládá i historie se vzlétnutím horkovzdušného balonu, zorganizované jen pár týdnů po balonových letech v Praze na jaře 1784. Dne 12. září 1784 pozvala do Židlochovic, kde v té době žila, moravského guvernéra hraběte Cavrianiho a brněnskou učenou společnost k pokusu, provedeném Tadeášem Haenkem, mladým přírodovědcem a pozdějším cestovatelem po Jižní Americe. Zde do souvislostí zapadá i tabulka uváděné jméno přítele – iniciátora instalace – Aloise von Beckh-Wiedmanstättena (1754–1849). Tento přírodovědec, po němž jsou pojmenovány obrazy krystalických struktur železo-nikelnatých meteoritů, byl tím, kdo ve Vídni na jaře 1784 s Johannem Georgem Stewerem s horkovzdušným balonem experimentoval.

Kněžnin zájem o elektřinu – vědecký hit 18. století – dokládají v knihovně mikulovského zámku dochovaná zařízení pro pokusy s elektřinou: tři dřevěné neúplné kostry přístrojů k výrobě třecí elektřiny a k nim náležející leydenské lahve, předchůdce deskového kondenzátoru, sloužící k uchování elektrického náboje. V 18. století patřily pokusy s elektřinou, efektní hříčky, k oblíbeným a módním náplním společenských salonních setkávání a současně byly i pokusy o léčení. Nápis na rakvi kněžny Marie Kristýny, uložené v dietrichsteinské hrobce v Mikulově, mluví o jejích zdravotních potížích spojených

s artrózou, což dosvědčuje i antropologický výzkum.² Kněžna zvědavost se zde jistě slučovala s pokusy o léčení artrózy, dochovala se izolační stolička se skleněnými nožkami. Vidíme tedy, že kněžna držela krok s dobou a netrpěla předsudky, které často bránily užití nových poznatků v praxi. Například samotný Divišův „meteorologický stroj“, jak nazýval svůj bleskosvod, byl v roce 1760 stržen a rozbit rozezlenými vesničany, kteří se domnívali, že rozhání mraky, a je tedy příčinou sucha.

Praktická stránka umístění hromosvodu na zámek nebyla v době, kdy požár po úderu bleskem byl skutečným rizikem, zcela jistě zanedbatelná. Brázdil a kol. zmiňují následující škody způsobené bleskem: V Mikulově blesk během bouře 22. května 1688 zapálil dům a 52 dalších obydlí lehlo popelem. Liedermann (1873) zmiňuje úder blesku v Mikulově v roce 1696, zřejmě do kostela Sv. Šebestiána na Svatém kopečku. Podle zprávy z 15. srpna 1718 byl zámek v Dolních Kounicích bleskem zasažen šestkrát. Ve Crčovicích 22. června 1760 během odpolední bouřky vyhořely po zásahu bleskem dva domy a na poli u Smolína blesk zabil muže. Dne 4. června 1767 blesk udeřil do kostela na Svatém kopečku v Mikulově a zapálil jej. V okolí Dolních Kounic 6. října 1771 během silné bouře udeřil blesk šestkrát. Poslední zapálil řeznictví, silný déšť však požár naštěstí uhasil. Ve Cvrčovicích večer 20. června 1774 zapálil blesk dům, ale průtrž požár uhasila. Během bouře 4. června 1775 v Nové Vsi blesk zapálil dům a 1. června 1777 v Pasohlávkách shořelo po zásahu bleskem dvanáct domů i se stájem. Naštěstí vítr nebyl příliš silný, a tak se požár nerozšířil dál.³

Tabulka k hromosvodu nese datum 1785, rok po požáru Mikulova, při kterém shořela východní část města s poutním okrskem při loretánském kostele, jehož tehdy stále ještě neuklizené spáleniště připomínalo ničivou sílu ohně. Navíc v souvislosti s tímto požárem zemřel tchán Marie Kristýny, kníže Karel Maxmilián, k němuž měla blízko společným zájmem o rodinnou manufakturu na fajáns ve slezském Proskově i zájmem o botaniku. Pohutky to byly jistě dostatečné k instalaci jednoho z prvních hromosvodů na Moravě a možná nejstaršího dochovaného, byť neúplného, v českých zemích.

² DROZDOVÁ, Eva: Dietrichsteinové v Mikulově. Výsledky antropologického výzkumu vybraných příslušníků rodu, Brno 2006.

³ BRÁZDIL, Rudolf – VALÁŠEK, Hubert – SVITÁK, Zbyněk: Meteorological and hydrological extremes in the Dietrichstein domains of Dolní Kounice and Mikulov between 1650 and 1849 according to official economic records of natural disasters, *Geografický časopis*, roč. 55 (2003), s. 325–355.

Do sborníku přispěli

Mgr. Filip Brichta – kurátor sbírkových a mobiliárních fondů, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Dobromila Brichtová – historička, Regionální muzeum v Mikulově

Ing. František Foltýn – péče o zvláště chráněná území, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Správa CHKO Pálava

Bc. Ilona Horváthová – teatroložka, studentka, Katedra divadelních studií Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

PhDr. Alena Káňová – historička, Městské muzeum a galerie Břeclav

Mgr. Jiří Kmet – vedoucí Správy CHKO, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Správa CHKO Pálava

Daniel Lyčka – student historie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

RNDr. Petr Macháček, CSc. – zoolog, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Dana Massowová – do 2014 historička, Regionální muzeum v Mikulově, nyní dokumentátorka a muzejní pedagožka, Muzeum Bučovice (Muzeum Vyškovska)

PhDr. Arno Pařík – kurátor výstav, Židovské muzeum v Praze

Mgr. Kateřina Pokorná – restaurátorka, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Šárka Prokešová – etnografka, Městské muzeum a galerie Hustopeče

Mgr. Milada Rigasová, Ph.D. – botanička, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Jiří Sekereš – restaurátor, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Svatopluk Vrbka – kronikář města Mikulova

Ing. Stanislava Vrbková – redaktorka, Regionální muzeum v Mikulově

Pokyny pro úpravu citací bibliografických údajů

I. Humanitní obory

- odkaz na citaci v textu pomocí číselných indexů
- citace bibliografického údaje v podobě poznámky pod čarou, popř. poznámky na konci textu

Příklady:

1) Citace monografické publikace:

TRANTÍREK, Miroslav: Dějiny mikulovské zámecké knihovny, Mikulov 1963, s. 44.

při opakování citace téhož díla hned v následující poznámce: Tamtéž, s. 48.

při opakování citace téhož díla později: TRANTÍREK, c. d., s. 50.

2) Citace příspěvku do sborníku:

HLOBIL, Ivo: Pozdně románská plastika z Klobouk u Brna, in: Klobouky u Brna. Město, dějiny, krajina a lidé (ed. Emil Kordiovský), Brno 1998, s. 208.

3) Citace článku v seriálové publikaci:

HORTVÍK, Václav: Nejstarší mikulovská vyobrazení, Jižní Morava, roč. 40 (2004), s. 58.

4) Citace edičně vydaného pramene:

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Svazek VIII: 1350-1355 (ed. Vincenc Brandl), Brno 1874, s. 38.

5) Citace nevydaného pramene:

Nápisy na rakvích členů rodu Ditrichštejnů v rodinné hrobce v Mikulově, Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 301, sign. 536, karton 325.

6) Citace z internetu:

MELICHOVÁ, Lenka: Z kamene dobrého, tvrdého a trvalého. Kamenné sochy v 18. století na uherskobrodském kounicovském panství v dobovém kontextu [online], Brno 2008, s. 17 [cit. 14. prosince 2009]. Dostupné na http://is.muni.cz/th/74681/ff_m/DIPLOMKA.doc

---

II. Přírodovědné obory

- odkaz na citaci v textu pomocí zkráceného bibliografického údaje v závorce
- seznam úplných bibliografických údajů v podobě soupisu literatury na konci textu

Příklady:

1) Citace monografické publikace:

MACHÁČEK, P. 2009: Ptáci lednických rybníků, Mikulov, s. 144.

odkaz na citaci v textu: (MACHÁČEK 2009)

2) Citace příspěvku do sborníku:

OLIVA, M. 1989: Paleolit, in: Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov (ed. L. Belcredi), Brno, s. 28.

3) Citace článku v seriálové publikaci:

VYLITA, T. 2006: Zřidelní sedimentace karlovarské zřidelní struktury, Minerál. Svět nerostů a drahých kamenů, roč. 14, č. 1, s. 11.

4) Citace z internetu:

CHYTILOV, J. 2006: Dynamika průtahu rákosinových druhů ptáků na rybníce Nesyt (NPR Lednické rybníky) [online], Brno, s. 21 [cit. 16. prosince 2009]. Dostupné na http://is.muni.cz/th/54819/prif_d/Chytil_J.-PhD_prace.doc

---

RegioM 2014

Sborník Regionálního muzea v Mikulově

Redakce: Stanislava Vrbková

Korektury: Eva Navrátilová

Překlady resumé: Filip Brichta

Návrh obálky: Zdeněk Halla

Grafické řešení: Roman Fiša

Sazba a zlom: CCB, spol. s r. o., Brno

Tisk: Printo, s. r. o., Ostrava

Realizace: Aladin agency, Praha

Vydává Regionální muzeum v Mikulově, příspěvková organizace

Řídí redakční rada ve složení:

Ing. Stanislava Vrbková – zodpovědná redaktorka

Mgr. Dobromila Brichtová, Mgr. Petr Kubín, Mgr. Miroslav Koudela,

RNDr. Petr Macháček, CSc., RNDr. Jiří Matuška

Mikulov 2015

ISBN 978-80-85088-46-5
